

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**Cesta k zachování národní identity chorvatských Čechů  
na Daruvarsku od počátku 20. století do současnosti**

Disertační práce

**Mgr. Jana Kočí**

školitel: prof. PhDr. Ivo Barteček, CSc.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31. srpna 2019

.....

## **Poděkování**

Děkuji Ivu Bartečkovi za jeho vstřícný přístup, podnětné myšlenky a rady, které mi poskytoval při psaní disertační práce, za trpělivé vedení během celého mého doktorského studia a v neposlední řadě za to, že mne v mém odborném zájmu nasměroval ke krajanům na Daruvarsku.

Děkuji kolegům, Václavu Kočímu, Andree Preissové Krejčí, a Jasně Skotákové, s nimiž jsem mohla Čechy v Chorvatsku badatelsky objevovat, za to, že se mnou sdíleli dojmy z krajanského prostředí, diskutovali o zjištěných informacích a podněcovali můj výzkum.

Děkuji krajanům – chorvatským Čechům, mezi nimiž jsem našla nejenom narátory, ale také přátele. Děkuji Stráníkům, Staňům, De Bonům, Kufnerům a dalším za to, že se na Daruvarsku cítím jako doma.

## OBSAH

<b>Úvod</b> .....	<b>6</b>
Cíle práce .....	11
Metody práce.....	12
Struktura práce .....	19
<b>1 Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu</b> .....	<b>20</b>
1.1 Badatelský zájem o Čechy v Chorvatsku.....	20
1.2 Zájem krajanů o vlastní historii a současnost .....	27
<b>2 Národní identita a kolektivní paměť'</b> .....	<b>32</b>
<b>3 Péče o českou identitu v dějinách českého školství v Chorvatsku</b> .....	<b>47</b>
3.1 „V nové vlasti“ .....	47
3.2 České školství do druhé světové války .....	52
3.3 České školství po druhé světové válce.....	69
<b>4 Péče o českou identitu v současném českém školství v Chorvatsku</b> .....	<b>77</b>
4.1 Modely menšinového vzdělávání v Chorvatsku .....	77
4.2 Český jazyk .....	81
4.3 Spolkový a kulturní život.....	95
4.4 Historické vědomí .....	105
<b>5 Vliv domovinské války na národnostní uvědomění Čechů v Chorvatsku</b> .....	<b>114</b>
5.1 Vypuknutí domovinské války: politicko-společenský kontext .....	116
5.2 Domovinská válka v každodennosti chorvatských Čechů .....	123
5.3 „Zachraňte naše děti“ – váleční uprchlíci ve staré vlasti .....	144
5.4 Konec války na Daruvarsku a její dopady na českou menšinu .....	156
<b>Závěr</b> .....	<b>167</b>
<b>Summary</b> .....	<b>171</b>

<b>Seznam pramenů a literatury .....</b>	<b>173</b>
Archivní prameny.....	173
Rukopisné prameny (deníky, kroniky, přednášky) .....	175
Publikované prameny.....	175
Periodický tisk.....	176
Rozhovory .....	181
Výstavy .....	181
Literatura .....	182
<b>Přílohy .....</b>	<b>200</b>

## ÚVOD

Česká menšina v Chorvatsku je jednou z nejlépe organizovaných krajanských komunit na světě, díky čemuž je častým objektem zájmu badatelů nejrůznějšího vědeckého zaměření. Mou pozornost upoutala v roce 2015. Tehdy jsem se s Čechy v Chorvatsku seznamovala nejprve v teoretické rovině při spolupráci na přípravě výzkumného projektu v rámci studentské grantové soutěže na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a následně pak v rovině praktické, když jsem se v průběhu let 2016 a 2017 podílela na jeho realizaci přímo v Chorvatsku.<sup>1</sup> Právě tento projekt mi tzv. otevřel dveře do terénu, do krajanského prostředí, které si od té doby uzurpuje můj odborný zájem. Mé badatelské aktivity na Daruvarsku, kde je česká menšina v Chorvatsku nejvíce koncentrována, totiž neskončily vydáním kolektivní monografie *Po českých stopách na Daruvarsku*,<sup>2</sup> ale kontinuálně pokračují, ať už s podporou dalšího výzkumného projektu,<sup>3</sup> nadačního příspěvku Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových,<sup>4</sup> nebo prostřednictvím soukromě organizovaných badatelských cest.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Projekt IGA\_FF\_2016\_041 *Češi v Daruvaru (Chorvatská republika)* byl realizován pod metodickým vedením Iva Bartečka studentským řešitelským týmem ve složení: Václav Kočí (hlavní řešitel), Jana Máčalová/Kočí a Jasna Skotáková, kteří se přímo podíleli na sběru a třídění dat včetně jejich interpretace.

<sup>2</sup> BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017.

<sup>3</sup> Na předešlý projekt jsem navázala realizací projektu IGA\_PdF\_2018\_027 *České školy v Chorvatsku a jejich význam pro zachování české národní identity*, jehož jsem byla hlavní řešitelkou.

<sup>4</sup> V roce 2017 jsme spolu s Andreou Preissovou Krejčí a Jitkou Staňovou Brdarovou získaly individuální nadační příspěvek na vytvoření původní badatelské práce PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea – STANJA BRDAR, Jitka – KOČÍ, Jana. *České školství a jeho vliv na zachování české národní identity v Chorvatsku*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2019. Rukopis monografie je toho času v procesu recenzního posouzení.

<sup>5</sup> Z výše uvedených projektů byly při přípravě disertační práce kromě kapitol v uvedených monografiích publikovány také dílčí studie, na nichž jsem se autorsky podílela a jejichž texty jsou do této práce převzaty v upravené či rozpracované podobě v rozsahu vlastního autorství: KOČÍ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Národní identita chorvatských Čechů. *Česká antropologie*, 2019. (Rukopis); KOČÍ, Jana. Novinově vydavatelská instituce Jednota a její význam pro poznání minulosti a současnosti Čechů v Chorvatsku. *Historica Olomucensia*, 2019, č. 56, s. 161–171; KOČÍ, Jana – BARTEČEK, Ivo. Dvě stě let asimilaci navzdory. Mezi minulostí a budoucností české menšiny v Chorvatsku. In: BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019, s. 213–219; KOČÍ, Jana – KOČÍ, Václav. V upomínku Čechů v Chorvatsku: analýza krajanského památníku z počátku 20. století. *Historica Olomucensia*, 2018, č. 54, s. 123–134; KOČÍ, Jana. České školy v Chorvatsku: výzvy a překážky. In: VYHNÁLKOVÁ, Pavla – PLISCHKE, Jitka (eds.). *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů XIII: Začínající učitel v měnící se společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019, s. 53–58; KOČÍ, Jana –

Vedle vlastní odborné činnosti jsem se prostřednictvím vybudovaných kontaktů s krajauskými institucemi podílela také na vzniku a rozvoji mezinárodní spolupráce Univerzity Palackého v Olomouci se Svazem Čechů v Republice Chorvatsko, respektive s Českou základní školou J. A. Komenského v Daruvaru a s Českou základní školou J. Růžičky v Končenicích. Spolupráce je od roku 2017 uskutečňována formou praktických stáží studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého na uvedených školách v rámci programu Erasmus+, které jsou přínosné nejen v získání pedagogické praxe kadetů učitelství. Současně mají velký význam pro krajany, kteří jsou díky tomu v pravidelném kontaktu se současným českým jazykem.<sup>6</sup>

Za čtyři léta, během nichž jsem na Daruvarsku strávila tucet badatelských pobytů o průměrné délce jednoho týdne, jsem měla možnost čerpat informace pro předkládanou disertační práci nejen z archivní materie a literatury, uchovaných či publikovaných péčí krajanů, ale také z přímé konfrontace s krajauskou realitou, ať už prostřednictvím pozorování a zaznamenávání každodennosti i krajauských kulturně-společenských aktivit, nebo skrze formální i neformální rozhovory s krajany všech generací. Poměrně záhy jsem tak zjistila, že výzkumný terén není – přes uvedený zájem nejrůznějších badatelů – zdaleka vyčerpán, ať už z hlediska vytěžení dobových pramenů nebo reflexe nejnovějších dějin a současného stavu české krajauské komunity v Chorvatsku.

S ohledem na šíři pramenné základny bylo zapotřebí stanovit leitmotiv disertační práce, který by umožnil hlubší prozkoumání tematiky namísto povrchního popisu minulosti a současnosti české menšiny v Chorvatsku s prostými statistickými

---

PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Czech Minority School in Croatia during the Civil War in the 1990s. In: TITREK, Osman – ZEMBRZUSKA, Agnieszka – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 18 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2018, s. 429–432; CICHÁ, Martina – KOČÍ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Schools and Press – the Two Pillars of Czech National Identity in Croatia. In: TITREK, Osman – ZEMBRZUSKA, Agnieszka – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 2018 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2018, s. 433–436; KOČÍ, Jana. National Identity of the Czechs in Croatia in the Time of Globalization. In: *8th International Conference on Humanities, Psychology and Social Science*. Munich: Acavent, 2018, s. 89–93; MÁČALOVÁ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Czech schools in Croatia and their importance for preserving Czech national identity. In: DA SILVA PEREIRA, Paulo Alberto – TITREK, Osman – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 17 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2017, s. 49–55.

<sup>6</sup> Podpora praktických stáží vznikla na Katedře antropologie a zdravotní pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Od roku 2017 vyjelo na dvouměsíční stáže v rámci programu Erasmus+ již 25 studentů z různých učitelství a v září 2019 zahájí stáž další čtyři studenti.

a výčtovými informacemi. Při stanovování ústředního tématu jsem proto vyšla z následujících poznatků a předpokladů. Krajanská komunita v Chorvatsku má více než dvoustoletou tradici. Češi do prostoru Slavonie přicházeli od konce 18. století do třicátých let 20. století a dodnes zde ve velké míře ovlivňují veřejný prostor a již ve třetím století uchovávají český jazyk a kulturu, obecně českou národní identitu.<sup>7</sup> V tomto ohledu představuje česká menšina v Chorvatsku unikum, a to navzdory klesajícímu počtu osob deklarujících se při sčítání lidu národnostně jako Češi. Od cenzu v roce 1921, kdy bylo doloženo více než 32 tisíc Čechů v Chorvatsku, lze během každé dekády sledovat průměrný úbytek obyvatelstva hlásícího se k české národnosti o dva a půl tisíce osob. Dnes hovoříme o počtu necelých deseti tisíc potomků českých imigrantů. Mezi hlavní témata krajanského života proto dlouhodobě patří úvahy nad otázkou, jak lze co nejdéle čelit postupující asimilaci. Pokud by byl zachován klesající trend v počtu Čechů, český prvek by se z chorvatského prostředí vytratil v horizontu asi tří až čtyř desetiletí, což by do budoucna znemožnilo systematickou historickou práci a způsobilo nevratnou ztrátu pramenů a osobních svědectví.

Centrální kategorií předkládané disertační práce se proto stalo téma identity či identifikace, které má své místo také na poli historického bádání.<sup>8</sup> Kdo jsem a kam patřím? Hledání odpovědi na tuto otázku je ve skutečnosti pátráním po vlastní identitě, přitom „národ či etnická skupina je pouze jednou ze skupin, jejímiž jsme členy“<sup>9</sup>. V kontextu tématu práce a s ohledem na situační a relační povahu identity je to však právě národní charakteristika, která je pro českou menšinu v Chorvatsku určující. S vědomím toho, že i k tématu národní identity lze přistoupit mnoha způsoby, bude na identitu Čechů v Chorvatsku nahlíženo z hlediska jejího zachování za hranicemi historického českého státu. Fakt, že česká identita je v Chorvatsku přítomna již třetí století, totiž není dán ze setrvačnosti, ale je výsledkem cíleného a vědomého úsilí krajanů si českou národní identitu v nové vlasti zachovat.

Na základě uvedeného bylo za hlavní téma disertační práce stanoveno zachycení cesty chorvatských Čechů k zachování jejich národní identity. Právě motiv cesty je pro

---

<sup>7</sup> Pod označením Češi jsou v práci rozuměni všichni česky mluvící imigranti z Čech, Moravy a Slezska.

<sup>8</sup> Srov. ŘEZŇÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 233–243.

<sup>9</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 29.



krajany v Chorvatsku příznačný a je přítomen po celou dobu jejich existence. Je jím odkazováno nejen na cestu, kterou do nové vlasti před staletími vykonali jejich předci, ale také na proces reemigrace po druhé světové válce, jakož i na odsun dětí během války v devadesátých letech 20. století. Cesta symbolizuje také kontakty s dnešní Českou republikou, ať už prostřednictvím studia krajanů na českých vysokých školách, z nichž někteří se vydali pouze na cestu tam a usadili se ve staré vlasti, ale jiní absolvovali i cestu zpět a dnes tvoří krajanskou inteligenci. Totéž platí u vzdělávacích seminářů a letních škol pro krajanské učitele, žáky i členy folklorních souborů, či v neposlední řadě u pracovních příležitostí, jichž krajané díky znalosti českého jazyka využívají.

Téma disertační práce je soustředěno na Daruvarsko, tedy na území kolem města Daruvar, které je kulturním i administrativním centrem českého menšinového života v Chorvatsku. Sídlí zde Svaz Čechů v Republice Chorvatsko, krajanská Novinově vydavatelská instituce Jednota, jedna z nejstarších českých besed, Česká mateřská škola Ferdy Mravence a Česká základní škola J. A. Komenského. Kancelář svého úřadu zde má také poslanec Chorvatského sněmu<sup>10</sup> za českou a slovenskou národnostní menšinu, Vladimír Bílek, a náměstkyně bjelovarsko-bilogorského župana<sup>11</sup> z řad české menšiny, Tanja Novotná Golubićová.

Časové vymezení práce odpovídá svou dolní hranicí počátkům organizovaného kulturního a spolkového života české menšiny v Chorvatsku, který se rodí až s koncem

---

<sup>10</sup> *Hrvatski sabor* je obdobou Parlamentu České republiky. V současnosti je do něj národnostními menšinami voleno osm poslanců, z nichž 3 zastupují srbskou menšinu, 1 maďarskou menšinu, 1 italskou menšinu, 1 českou a slovenskou menšinu, 1 pět menšin z republik bývalé Jugoslávie (albánskou, bosenskou, černohorskou, makedonskou a slovinskou) a 1 dvanáct dalších menšin (rakouskou, bulharskou, německou, polskou, romskou, rumunskou, rusínskou, ruskou, tureckou, ukrajinskou, vlašskou a židovskou). Srov. Zastupnici nacionalnih manjina. In: *Hrvatski sabor* [online]. Zagreb: Hrvatski sabor, 14. 10. 2016 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://www.sabor.hr/hr/zastupnici/zastupnici-nacionalnih-manjina>.

<sup>11</sup> Chorvatsko je členěno na župy (*županije*), které představují správní jednotky na úrovni krajů v České republice a v jejichž čele stojí župan, obdobně jako v českých krajích hejtman. Bjelovarsko-bilogorská župa je jediným krajem, v němž mají Češi více než 5% podíl na počtu obyvatel, proto pouze zde mají nárok na zástupce župana z vlastních řad. Srov. BURŠIĆ, Ivana (ed.). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku / Census of Population, Households and Dwellings 2011, Population by Citizenship, Ethnicity, Religion and Mother Tongue. In: *Državni zavod za statistiku* [online]. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf).

19. století,<sup>12</sup> respektive s počátkem 20. století,<sup>13</sup> kdy byla dovršena hromadná migrace Čechů do sledované oblasti. V průběhu 19. století byla činnost krajanů zaměřena primárně na kultivaci krajiny obnášející klučení lesních porostů, vysoušení močálů, zakládání osad, výstavbu obytných i hospodářských budov, ale i vytváření rybníční sítě, která je do dnešních dnů dokladem jejich hospodářské aktivity. Po náročných počátcích českého snažení na Daruvarsku, které si vyžádalo na příchozím – převážně rolnickém – obyvatelstvu i četné ztráty na životech,<sup>14</sup> nacházíme v závěru 19. století v další vlně českých přistěhovalců nově městské obyvatelstvo náležející ke středostavovské společnosti. V té souvislosti dochází k probouzení zájmu o kulturní život a osvětovou činnost.

Z národnostního hlediska je nutno zdůraznit, že zatímco první Češi, kteří se v oblasti Slavonie usazovali, nebyli českým národním hnutím zasaženi, pozdější přistěhovalci od poloviny 19. století a s počátkem 20. století kladli v novém domově stále větší důraz na zachování vlastního národního vědomí, které si s sebou přinášeli. Slovy Ivy Heroldové, „imigranti stojící na vyšším civilizačním stupni a s určitým národním uvědoměním neusilovali o ekonomicko-společenskou a kulturní integraci“<sup>15</sup>. Začátek 20. století s sebou tedy nese počátky vědomé péče krajanů o českou identitu v Chorvatsku. Jelikož snaha o zachování národní identity chorvatských Čechů trvá do dnešních dnů a s ohledem na možné riziko ztráty české paměti v Chorvatsku v budoucnu, je pak téma disertační práce dovedeno až do současnosti.

I takto vymezené téma lze samozřejmě uchopit s akcentem na různé složky národní identity. Stranou odborného zájmu českých i zahraničních historiků, etnologů, lingvistů aj. dosud stojí české menšinové školství v Chorvatsku. Právě na tomto opomíjeném tématu krajanské historie přitom lze cestu krajanů k zachování české národní identity výstižně ilustrovat. Jednak historie českého vzdělávání v Chorvatsku postihuje sledované časové období, jednak v sobě činnost českých škol koncentruje

---

<sup>12</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, s. 62.

<sup>13</sup> BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 14.

<sup>14</sup> HEROUT, Václav. Sto devadesát let Ivanova Sela. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2016, č. 34, s. 7.

<sup>15</sup> HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47.

rozmanité faktory podporující národní identitu, jako jsou český jazyk, kultura a historické vědomí. Dějiny českého školství navíc dokládají obtíže, s nimiž se krajané v úsilí o zachování identity museli vypořádat, ať už se jednalo o překážky při zakládání českých škol, o jejich zrušení za druhé světové války, o přerušování spolupráce s československým státem po roce 1948, či o válečný konflikt v devadesátých letech 20. století.

Ani v jednom případě nevedly vzniklé potíže k zániku české krajanské komunity v Chorvatsku, naopak byly vždy impulzem pro prohloubení národního vědomí krajanů odrážejícího se v zakládání nových spolků a škol, v podpoře kulturní činnosti a českých manifestací. Jestliže by pak měla být z krajanských dějin vybrána jedna událost, jež měla na krajany a jejich národnostní sebeurčení zásadní vliv, pak by to byla právě tzv. domovinská válka, která jednoznačně definovala kategorii národnosti a etnicity a postavila ji, navzdory počínající globalizaci vedoucí ke stírání kulturních charakteristik, opět do popředí společenského zájmu, a tím paradoxně přispěla k prohloubení národního uvědomění krajanů a – s ohledem na jejich rozhodnutí bojovat za Chorvatsko – také k zachování české identity do dalších desetiletí. Téma domovinské války a evakuace dětí – dnes rodičů nové generace chorvatských Čechů – je stále živým a z pohledu „dlouhého času“ zásadním bodem české přítomnosti v daruvarském prostoru. Z toho důvodu je jí v rámci disertační práce věnován odpovídající prostor.

## **Cíle práce**

Hlavním cílem disertační práce je zachytit cestu k zachování národní identity chorvatských Čechů na Daruvarsku od počátku 20. století do současnosti a na základě toho porozumět tomu, proč je pro českou menšinu v Chorvatsku důležité si českou národní identitu zachovat.

K tématu je přistoupeno primárně na základě studia krajanských pramenů (v písemné i ústní podobě), které umožňují pracovat se subjektivním vnímáním a prožíváním

dějinných milníků, s jejichž dopady se krajané museli při zachovávání národní identity vyrovnávat. Práce si klade za cíl zodpovědět mimo jiné následující otázky:

1. Jaké úsilí chorvatští Češi v průběhu 20. století vyvinuli, aby zachovali svou národní identitu?
2. Jakou roli v zachování národní identity chorvatských Čechů v minulosti sehrálo, respektive dnes sehrává české menšinové školství?
3. Jaký vliv měla na národní vědomí chorvatských Čechů domovinská válka?
4. Jakých podob dnes nabývá národní identita chorvatských Čechů?

Dílčím cílem práce je shrnout poznatky o více než dvousetleté rezistenci české menšiny vůči asimilaci, které by pomohly identifikovat možnosti zachování české národní identity v dalších desetiletích. Dalším dílčím cílem je upozornit na nevytěženou pramennou materii, zachovanou či publikovanou péčí krajanských institucí.

## **Metody práce**

V úsilí čelit asimilaci napomáhá krajanům mimo jiné i odborný interes z České republiky, který bohužel není nijak soustavný. Navzdory doloženému přínosu badatelských záměrů, jejichž významu jsou si vědomi sami chorvatští Češi, neboť „v zájmu menšiny je, aby zájem badatelů z řad menšiny i mimo ni o život krajanů přetrval i v budoucnu, a také aby jejich práce byly dostupné také zdejším čtenářům,“<sup>16</sup> mohou vyvstat určité problémy až rizika spočívající v povrchní interpretaci, ne-li dezinterpretaci reality, mající za následek stereotypizaci menšinového života v Chorvatsku.

Když se řekne Chorvatsko, většina Čechů si asociuje Jaderské moře. Vnímání Chorvatska je tím prakticky redukováno na oblast Dalmácie, případně Istriie a Kvarneru, díky čemuž působí přímořská země bývalé Jugoslávie exotičtěji

---

<sup>16</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 15.

a vzdáleněji, než ve skutečnosti je. Z těchto představ totiž zcela vybočuje chorvatské vnitrozemí – Slavonie. Krajina, v níž se krajané usadili a založili zde své nové domovy, je vůči přímořskému prostoru kontrastní. Kdo z Čechů putujících na dovolenou k oblíbenému Jadranu by čekal, že v nitru Chorvatska může narazit na území, jehož ráz si s tím českým a moravským v ničem nezadá? A přesně taková je mírně kopcovitá krajina kolem Daruvaru. Nelze se divit, že si tam krajané vždy připadali jako doma. „Máme-li to štěstí, že sjíždíme k Daruvaru z návrší obce Dolany/Doljani, nezaujme nás jen tento názvoslovný paradox, ale ještě spíš nás hned napoprvé uchvátí panoráma daruvarského kraje. Neubráníme se zvláštnímu pocitu mámení nebo i chvilce nepředvídaného dojetí. Krajina nám živě připomíná něco, co rádi nazýváme českým domovem.“<sup>17</sup>

Prostor, v němž je výzkumným jazykem čeština, může v badatelích vzbuzovat mylnou představu, že je realizace terénního výzkumu v tomto kontextu snazší, než např. v prostoru amazonského pralesa, ale porozumění může být ve výsledku mnohem komplikovanější, protože s nepochopením není primárně počítáno. Přitom není neobvyklé, že význam a smysl řečeného jsou výzkumníkem a informátorem chápány ve zcela odlišných kontextech. Tato úvaha má kořeny v sociálním konstruktivismu, o němž je pojednáno v kapitole *Národní identita a kolektivní paměť* ve snaze vyvarovat se uvedených rizik ve vlastním výzkumu.

Jako badatelé musíme samozřejmě reflektovat, že informátoři budou mít k závěrům zkoumání přístup, v čemž tkví hlavní rozdíl mezi uskutečněným interdisciplinárním výzkumem kombinujícím historický a kulturně antropologický přístup,<sup>18</sup> a klasickými historickými studiemi, v nichž distancuje autora od sledovaného problému dostatečný časový odstup. Přestože je nutné naše interpretace dobře promýšlet, nesmí se tato skutečnost stát důvodem pro nekritické či očekávané hodnocení sledovaného tématu.

Nebezpečí zjednodušujících tvrzení o české menšině tkví ve vytváření stereotypů (ať už pozitivních, nebo i negativních) o jejich příslušnících. Příkladem takové

---

<sup>17</sup> TUREK, Ruda. Život našich krajanů, postřehy, dojmy a úvahy. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 77–78.

<sup>18</sup> Historie dnes již plnohodnotně využívá metody a přístupy původně uplatňované etnology, antropology, sociology, kulturology aj., jak dokládají dílčí historické směry, např. kulturní historie, sociohistorie či historická antropologie. Ve vztahu k tématu práce zabývající se národnostní menšinou se takový mezioborový přístup navíc přímo nabízí.

stereotypizace může být pořad České televize *Náš venkov*, v rámci něhož byl v únoru 2016 odvysílán díl o chorvatských Čechách nazvaný *Pémci*.<sup>19</sup> Tento se mezi krajany nesetkal s pozitivním ohlasem, dokonce vzbudil nevoli. Nicméně tvůrci *Našeho venkova* nebyli jedinými ani prvními dokumentaristy z České televize, kteří krajanům v chorvatské Slavonii věnovali pozornost. V poněkud realističtější podobě je česká menšina zachycena např. při krajaňských slavnostech v Ivanově Sele v reportáži z roku 2006, která byla odvysílána v pořadu *Babylon*.<sup>20</sup> Avšak vždy existuje prostor mezi realitou a její interpretací.

Také badatelé, akcentující jen určité aspekty menšinového života, mohou ke stereotypizaci krajaňského života přispívat, a vytvářet tak např. mylný dojem, že všichni Češi v Chorvatsku žijí tradičním způsobem života, oblékají se každodenně do krojů a živí se výhradně zemědělskou činností na svých hospodářstvích. Jediný způsob, jak se podobným zjednodušením vyvarovat, spatřuji jednak v opakovaných a dlouhodobých pobytech v terénu, v rámci nichž se výzkumník nebude účastnit pouze oficiálních krajaňských folklorních akcí, ale nahlédne do každodennosti chorvatských Čechů skrze jejich běžné činnosti v soukromí, jednak v historicko-heuristické práci s prameny, jež představují dosud nevytěženou materii, která v archivu Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a archivu Novinově vydavatelské instituce Jednota není dosud ani dostatečně uspořádána.<sup>21</sup> Přitom právě skrze tyto prameny a původní krajaňské texty je možné uplatnit emický přístup k menšinové kultuře a historii, tj. z pohledu samotných krajanů.<sup>22</sup>

---

<sup>19</sup> MINAŘÍK, Petr. *Pémci*. Česká menšina na území Chorvatska. Jaká jsou její specifika? In: *Náš venkov* [televizní pořad]. Česká televize, 2016. Dostupné též z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/316294340070001-pemci/>. Pojmenování *Pémci* označuje ty, kteří přišli z Böhmen, což původní obyvatelstvo přejalo foneticky jako Pémen.

<sup>20</sup> České vesnice v Chorvatsku. In: *Babylon* [televizní pořad]. Česká televize, 2017. Dostupné též z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/417236100154004/video/592191>.

<sup>21</sup> Potřeba podobné práce pak samozřejmě vyvstává také ve vztahu k pramenům vzniklým činností českých, resp. československých institucí, které aktivity krajanů v Chorvatsku monitorovaly.

<sup>22</sup> Z důvodu zachování autentičnosti jsou písemné prameny citovány v originálním znění, včetně relativně častých gramatických chyb. Rovněž úryvky z rozhovorů s krajany jsou ze stejného důvodu uváděny v užitém hovorovém jazyce. V textu jsou dále v souladu s krajaňskou terminologií přednostně užita i počestná jména lidí i obcí.

Dochované prameny představují nenahraditelný zdroj informací, kterým ovšem v budoucích letech v důsledku asimilačních tendencí, pokud nebude vyvinuto úsilí o jejich zachování a důkladné zpracování, hrozí zapomnění a možný zánik.

Z toho důvodu se předložená práce opírá ve své podstatné části o analýzu archivních a tištěných pramenů uložených v archivu Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a v archivu Novinově vydavatelské instituce Jednota. Z archivních pramenů se jedná zejména o listiny a dokumenty z archivně nezpracovaných fondů Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), Československá Beseda Hercegovac (1960–1999), Kancelář Svazu Čechů 1991, Pozůstalost Josefa Matuška a fondu Svaz Čechů a Slováků (1960–1999). Vzhledem k zaměření práce na moderní dějiny s těžištěm ve 20. století se heuristická práce nejvíce soustředovala na periodický tisk. Krajanský tisk představoval a představuje významný prostředek k uchování českého jazyka v psané podobě, jakož i k vytváření kolektivního historického vědomí. Díky tomu se stává zásadním pramenem pro poznání života Čechů v Chorvatsku.

Jedinými českými novinami v Chorvatsku je týdeník *Jednota* vydávaný již od roku 1946. Jeho záměr byl formulován v prvním čísle Jednoty: „Je na nás všech, aby se stala opravdovým mluvčím a tlumočnickem všech našich tužeb, přání, potřeb a snah. Stane se takovou, udržíme-li si ji příspěvky jak hmotnými, tak duchovními. Vyzýváme krajanské spolky a jednotlivce, aby Jednotu, jediný to náš časopis, rozšiřovali a zprávami ze svých bytí i nejbzdálenějších osad vytvořili z ní skutečný obraz našeho celomenšinového života a dění. Tak, a jen tak se naše Jednota jednotnou prací a snažením nás všech stane sítí, která nás všechny co nejtěsněji prováže, seznámí a sblíží.“<sup>23</sup> Již toto prohlášení předznamenává, že se týdeník Jednota stane nezanedbatelným pramenem k poznání minulosti Čechů (a Slováků) v Chorvatsku. Týdeník původně vydával přímo Československý svaz sdružující české a slovenské spolky a besedy v Chorvatsku, teprve v roce 1965 vzniklo samostatné vydavatelství, které přijalo název shodný s názvem periodika. Součástí týdeníku Jednota je dvakrát až čtyřikrát do roka příloha *Studnice* (od 1961), v níž je uveřejněna tvorba krajanských autorů, včetně vybraných slohových textů či poezie z tvorby krajanských dětí a mládeže.

---

<sup>23</sup> Úvodem. *Jednota*, 16. března 1946, roč. 1, č. 1, s. 2.

Pramennou materií nabízí již od roku 1928 rovněž měsíčník *Dětský koutek* (v letech 1961–1994 vydávaný pod názvem *Náš koutek*), který byl původně přílohou týdeníku *Jugoslávští Čechoslováci* (vycházejícího v letech 1922–1941). Jedná se o nejstarší dětský časopis vydávaný v Chorvatsku, což potvrzuje jedinečnost přítomnosti české komunity v Chorvatsku a její roli nositele vzdělanosti v tomto prostoru. V roce 2006 chorvatské ministerstvo školství oficiálně schválilo *Dětský koutek* jako učební pomůcku při menšinové výuce, díky čemuž jej v současnosti zdarma dostává na osm set žáků, kteří se učí česky. Významná funkce tohoto dětského časopisu nespočívá jen v rozvíjení českého jazyka a informování o menšinových akcích, ale také v seznamování krajanských dětí se současnou českou kulturou. Žáci do časopisu přispívají vlastními literárními a výtvarnými pracemi, což nabízí rodinám i dětem motivační prostor zachovávat český jazyk, potažmo českou identitu.

Zdrojem informací jsou mi také další periodické publikace, ročenky *Český lidový kalendář* (od 1953) a *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* (od 1962). *Český lidový kalendář* zveřejňuje práce krajanů literárního charakteru, příspěvky ze života a historie krajanské komunity včetně vzpomínek krajanů, a především shrnuje roční činnost jednotlivých kulturních institucí Čechů v Chorvatsku, konkrétně Svazu Čechů, českých besed a také českých škol. V *Přehledu* jsou uveřejňovány odborné texty a studie primárně od krajanů, ale i o krajanech. V takovém případě se převážně jedná o autory z České republiky (v posledním desetiletí do něj přispěli zejména Ivo Barteček, Ivana Bozděchová, Ivo Martinec, Zdena Palková, Jaroslav Pánek, Jan Pelikán či Andrea Preissová Krejčí). V posledních letech pocházejí mnohé příspěvky – reflektující široký kontext české přítomnosti na Daruvarsku – z rukou účastníků symposií o českém jazyce, která patří mezi tradiční akce pořádané na podporu pedagogických pracovníků na českých školách v Chorvatsku.

Založení českého tisku v Chorvatsku bylo vedeno zcela vědomou snahou krajanů udržet kolektivní paměť a posílit historické vědomí, jež by podpořily zachování českého jazyka a tím i české identity v Chorvatsku. Ideové zaměření, které převzalo i vydavatelství a přeneslo je na své další tisky, si Jednota uchovává jen s dílčími změnami dodnes: „Je mluvčí krajanské veřejnosti a pojítkem mezi Svazem, krajany



a spolky, byla a je mostem mezi Chorvatskem a Českou republikou, strážcem mateřského jazyka a kulturních tradic příslušníků české národnosti.“<sup>24</sup>

Zvláštní místo náleží využití informací získaných prostřednictvím narátorů, kteří nutně z života v běžícím čase odcházejí a s nimi i jedinečná paměť.<sup>25</sup> Ve snaze o její zaznamenání a uchování jsou v disertační práci vedle zmíněných písemných pramenů archivní provenience rovnocenně využity narativní rozhovory s krajany, tedy jejich vzpomínky a svědectví, které byly zaznamenány v letech 2016–2019 v souladu s kvalitativní metodologií výzkumu uplatňovanou v orální historii. S ohledem na stanovený cíl porozumět tomu, proč je pro krajany v Chorvatsku důležité zachovat si českou národní identitu, tak bylo učiněno zcela záměrně, neboť se obecně uvádí, že „práce v terénu může jako jediný postup zpřístupnit porozumění mezilidským vztahům a interakcím, které rámuje sociální kontext zkoumaných.“<sup>26</sup>

Většina orálních dat byla získána díky výzkumným záměrům uskutečňovaným v rámci výše uvedených projektových aktivit autorky práce, proto se jejich tematické zaměření částečně lišilo. Ve všech případech však zaznamenané rozhovory mohly být využity také pro potřeby disertační práce, jejíž cíle byly stanoveny teprve na základě interpretace výzkumných zjištění. Základní technikou sběru informací byl hloubkový rozhovor, který nebyl veden jako životní příběh (životopisné vyprávění), ale byl tematicky vymezen úvodní otázkou: *Co pro Vás znamená být Čechem v Chorvatsku?* respektive *Co pro Vás znamená být učitelem na české škole v Chorvatsku?* Bylo usilováno o co nejvolnější charakter rozhovoru, totiž kladení otevřených otázek (v rámci tzv. tematického návodu), jež by narátorovi umožnily odpovídat volně dle vlastního uvážení. Tento specifický typ polostrukturovaného rozhovoru bývá označován jako interview s návodem, které je „v důsledku předem stanovených témat

---

<sup>24</sup> SELICHAROVÁ, Marie. Vývoj a proměny Jednoty. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2006, č. 24, s. 6.

<sup>25</sup> V roce 2019 přišla krajanská komunita např. o Marii Sohrovou, jazykovou redaktorku Novinově vydavatelské instituce Jednota, která na Daruvarsko přišla sice až na konci šedesátých let 20. století, ale během svého působení v Jednotě kladně působila na jazykovou úroveň publikovaných textů. O rok dříve pak např. zemřel Tony Hnojčík, fotoreportér Jednoty, jehož fotografie byly pravidelně otiskovány v krajanském tisku a jeho fotodokumentace domovinské války má dnes nejen historický význam, ale i uměleckou hodnotu.

<sup>26</sup> PAVLÁSEK, Michal – NOSKOVÁ, Jana. Výzkumník v poli kvalitativního terénního výzkumu – dilemata a otázky. In: PAVLÁSEK, Michal – NOSKOVÁ, Jana (eds.). *Když výzkum, tak kvalitativní. Serpentinami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 11–12.

strukturovanější než zcela otevřené narativní interview a využívá se především v případech, kdy je výzkumný cíl omezen pouze na konkrétní témata,<sup>27</sup> což odpovídalo našemu záměru.

Narátory byli pro výzkum získávání postupně jednak přes jejich oficiální funkce, jednak náhodně, když s nimi byl zapředen hovor při krajaňských akcích nebo ve veřejném prostoru. Na Čechy a český jazyk lze totiž v daruvarském terénu narazit doslova na každém kroku, v obchodech, na benzinových pumpách i na hřbitovech. Česky navíc rozumí (a často mluví) i ostatní obyvatelé Daruvarska, protože se češtině od svých sousedů Čechů za ty generace naučili. Později byla pro oslovování narátorů využita metoda tzv. sněhové koule, prostřednictvím níž byly získávány nové kontakty od předešlých narátorů.

Při opakovaných setkáváních s krajaňy byly na nahrávací zařízení zaznamenány narace s více než čtyřiceti krajaňy,<sup>28</sup> kteří s natáčením vyslovili souhlas. Výzkumný vzorek tvořili krajaňé všech věkových kategorií a bez ohledu na jejich sociální status či postavení v rámci menšiny, téměř polovinu narátorů však představovali krajaňští učitelé. Některé rozhovory byly vedeny jako skupinové interview. K zaznamenání vyprávění pak často došlo až po několika setkáních, případně v několika fázích. Audiozáznamy rozhovorů byly převedeny do textové podoby, která byla za využití kvalitativních metod výzkumu analyzována pomocí otevřeného kódování a kategorizace, prostřednictvím nichž mohlo dojít k následné interpretaci uplatněné v předkládané práci. Kromě toho jsou využity také informace poskytnuté narátory mimo záznamové zařízení a poznačené do terénního deníku. Kvalitativním zpracováním získaných dat subjektivního charakteru je přitom směřováno k porozumění významů, které chorvatští Češi vkládají do svých slov, nikoli k poznání objektivní reality.

Heuristika, analýza a interpretace pramenů krajaňské provenience v písemné i ústní podobě byla doplněna studiem odborné literatury k tématu, již reflektujeme v následující kapitole.

---

<sup>27</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 62.

<sup>28</sup> Narátory jsem pro potřeby analýzy a interpretace anonymizovala a přisoudila jim příslušnou značku N1–N39, jež je s ohledem na skupinové rozhovory někdy rozlišena písmeny, např. N4a, N4b.

## Struktura práce

Práce je strukturována do pěti stěžejních kapitol. Na úvodní pasáž, zahrnující vymezení tématu, cíle a metody disertační práce, navazuje první kapitola *Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu*, která je přehledem dosavadního stavu zpracování zkoumané problematiky a dostupné literatury k tématu z české, krajanské i zahraniční produkce.

Následuje teoretizující část *Národní identita a kolektivní paměť*, jež je věnovaná konceptům identity a kolektivního vědomí v kontextu historického a antropologického bádání ve vazbě na jejich význam pro národnostní menšiny podstupující náročné úsilí zachovat svou národní identitu navzdory asimilaci.

Třetí kapitola nazvaná *Péče o českou identitu v dějinách českého školství v Chorvatsku*, vycházející primárně z dobových pramenů uložených v archivu Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a z krajanských tisků, sleduje vývoj českého školství v Chorvatsku před druhou světovou válkou a po ní, a to s ohledem na úsilí krajanů zachovat národní identitu.

Na studium pramenné materie bylo navázáno metodou orální historie, prostřednictvím níž je v kapitole *Péče o českou identitu v současném českém školství v Chorvatsku* analyzován význam soudobého školství pro zachování české národní identity v Chorvatsku. Je tak učiněno skrze tři (národní) kategorie, které v sobě české školství koncentruje: 1. český jazyk, 2. spolkový a kulturní život a 3. historické vědomí.

V páté kapitole je prostor vyhrazen *Vlivu domovinské války na národní uvědomění Čechů v Chorvatsku*. Na základě studia a analýzy krajanského periodického tisku Jednota, dochovaných rukopisných deníků z pobytů krajanských dětí v Seči a Jánských Koupelích i zaznamenaných vzpomínek krajanských narátorů reflektují politicko-společenský kontext války, dopady domovinské války na každodenní život české menšiny v Chorvatsku a zorganizování evakuace dětí z válečné oblasti do České republiky. To vše z pohledu krajanů a z hlediska paradoxního vlivu domovinské války na posílení jejich národního uvědomění.

Závěr sumarizuje zjištěné poznatky, hodnotí přínos práce a nabízí náměty pro další bádání mezi krajany v Chorvatsku.

# 1 ČEŠI V CHORVATSKU JAKO TÉMA VÝZKUMU

## 1.1 Badatelský zájem o Čechy v Chorvatsku

Téma migrace se v současné době jeví jako aktuální, když je sledováno převážně z prizmatu imigrace do Evropy. Odborný zájem o problematiku je ovšem dlouhodobější, tedy nikoli poplatný aktuálnímu trendu, sledujeme-li práce autorů o emigraci z České republiky,<sup>29</sup> kam je směřován také náš badatelský záměr.<sup>30</sup>

Mezi přední autory věnující se tématu českého vystěhovalectví v obecné rovině patří Stanislav Brouček, který je autorem či spoluautorem mnoha monografických publikací i časopiseckých studií.<sup>31</sup> Z autorových nejnovějších prací možno uvést kolektivní monografie *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?*<sup>32</sup> a *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*,<sup>33</sup> jejíž přínos netkví pouze v přehledné rekapitulaci domácích postojů k emigraci a zahraničním Čechům, ale také v obsáhlém bibliografickém přehledu titulů zahrnujícím rovněž spektrum absolventských textů. Zásadním počinem je dílo Jaroslava Vaculíka *České menšiny*

---

<sup>29</sup> Zájem o téma české emigrace je dlouhodobý také na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, při níž byla již v roce 1993 zahájena činnost Centra pro československá exilová studia. BARTEČEK, Ivo. Centrum pro československá exilová studia v Olomouci. In: BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019, s. 174–182.

<sup>30</sup> Text kapitoly se opírá o dříve publikované práce v upravené či rozpracované podobě v rozsahu vlastního autorství: KOČÍ, Jana. Novinově vydavatelská instituce Jednota a její význam pro poznání minulosti a současnosti Čechů v Chorvatsku. *Historica Olomucensia*, 2019, č. 56, s. 161–171; KOČÍ, Václav – KOČÍ, Jana. Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017.

<sup>31</sup> BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš. *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2014; BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš. *Migrace a česká společnost*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012; BROUČEK, Stanislav (ed.). *Češi – národ bez hranic*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011; BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česko-slovenské vztahy a krajané*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2010; BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš, a kol. *Krajané a Česká republika*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2009.

<sup>32</sup> BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019.

<sup>33</sup> BROUČEK, Stanislav, a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2017.

v *Evropě a ve světě*,<sup>34</sup> obsahující přehled stávajících českých emigrantských skupin ve dvaceti sedmi státech Evropy (včetně Chorvatska) a jedenadvaceti mimoevropských zemích. Jinými pracemi obecně zaměřenými na krajanské komunity, v nichž jsou rovněž přítomny dílčí informace o minulosti a současnosti Čechů v Chorvatsku, jsou kolektivní monografie *Krajané: hledání nových perspektiv*<sup>35</sup> a *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*.<sup>36</sup> Kromě těchto dílčích sond lze doplňující informace o přítomnosti Čechů v Chorvatsku získat také z přehledových historických děl o dějinách Chorvatska<sup>37</sup> a dějinách jihoslovanských zemí<sup>38</sup> nebo z textů o vzájemných vztazích Československa a jihovýchodní Evropy.<sup>39</sup> Dějinám Jihoslovanů a česko-jihoslovanských vztahů se dlouhodobě věnuje Jaroslav Pánek, jehož mnohé texty byly uveřejněny také v chorvatském krajanském periodiku *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* (dále jen *Přehled*).<sup>40</sup>

Další skupinu publikací zaměřených na výzkum zahraničních Čechů tvoří práce o konkrétních krajanských komunitách v různých regionech světa, které mohou být pro naši práci inspirativní z metodologického hlediska.<sup>41</sup> Zdeněk Uherek je autorem knihy *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*<sup>42</sup>, která je našemu tématu blízká také regionálně, a spoluautorem

---

<sup>34</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009; VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850–1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007; VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2002.

<sup>35</sup> JAKOUBEK, Marek, a kol. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015.

<sup>36</sup> KOKAISL, Petr, a kol. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009.

<sup>37</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

<sup>38</sup> ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

<sup>39</sup> HLADKÝ, Ladislav, a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010.

<sup>40</sup> PÁNEK, Jaroslav. *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů*. Brno: Tribun EU, 2015. Podrobná bibliografie Jaroslava Pánka k tématu je uveřejněna In: HORČÁKOVÁ, Václava. *Bibliografie vědeckých prací Jaroslava Pánka*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2016.

<sup>41</sup> Přehled bádání o českých menšinách na Balkáně zpracoval dříve Václav Štěpánek: ŠTĚPÁNEK, Václav. Bádání o českých menšinách na Balkáně – staronové téma české slavistiky. *Slavica Litteraria*, 2016, roč. 19, č. 2, s. 121–133.

<sup>42</sup> UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011.

práce *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*.<sup>43</sup> Marek Jakoubek zpřístupnil poznání o české přítomnosti v Bulharsku, když publikoval několik svazků sdružených pod název *Vojvodovo*.<sup>44</sup> Jednu ze stránek každodenního života bulharských Čechů v letech 1900–1950 zpracovala Lenka Budilová.<sup>45</sup> Na oblast Balkánu (Bulharsko, Srbsko a aktuálně také Chorvatsko) se zaměřuje etnolog Michal Pavlásek,<sup>46</sup> z jehož poslední publikační produkce lze uvést studii „*Češi si vždy vybrali správnou stranu*“: rodinné generační vzpomínání krajanů v Chorvatsku a státní politika paměti,<sup>47</sup> zaměřenou právě na českou menšinu v Chorvatsku. Dílčí příspěvky nacházíme také o Česích v Rumunsku,<sup>48</sup> nebo o Volyňských Česích.<sup>49</sup> Zájem o Čechy usadivší se mimo Evropu dal vzniknout mj. titulům *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*<sup>50</sup> autorů Jiřího Jiráňka a Iva Bartečka, *Český jazyk v Paraguayi: studie o jazykovém kontaktu a zániku*<sup>51</sup> autorky Lenky Zajícové, *Český exil v Austrálii (1948–*

---

<sup>43</sup> UHEREK, Zdeněk, a kol. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003.

<sup>44</sup> JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: etnologie krajské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010; JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011; JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012; JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: identity, tradice a výzkum*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

<sup>45</sup> BUDILOVÁ, Lenka J. *Dědická praxe a sňatková strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011.

<sup>46</sup> PAVLÁSEK, Michal. *S motykou a Pánem Bohem: po stopách evangeliků v jihovýchodní Evropě*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2015.

<sup>47</sup> PAVLÁSEK, Michal. „Češi si vždy vybrali správnou stranu“: rodinné generační vzpomínání krajanů v Chorvatsku a státní politika paměti. *Národopisný věstník=Bulletin d'ethnographie*, 2018, roč. 77, č. 2, s. 29–52.

<sup>48</sup> KOVÁŘ, Pavel (ed.). *Přenesená krajina: český venkov v rumunském Banátu*. Praha: Academia, 2019; GECSE, Desideriu. *Historie českých komunit v Rumunsku*. Praha: Herrmann & synové, 2013; FILIP, Petr. *Po Dunaji za Čechy do Rumunska: návrat ztracených dětí*. Praha: Jana Hanusová, 2014.

<sup>49</sup> KŠICOVÁ, Danuše – VACULÍK, Jaroslav (eds.). *Rodinná kronika volyňských Čechů*. 2., dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008; NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity, 2007.

<sup>50</sup> JIRÁNEK, Jiří – BARTEČEK, Ivo. *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

<sup>51</sup> ZAJÍCOVÁ, Lenka. *Český jazyk v Paraguayi: studie o jazykovém kontaktu a zániku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

1989)<sup>52</sup> autorů Jany Burešové, Jaroslava Millera a Miloše Trapla nebo *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovině 20. století a jejich účast ve světových válkách*<sup>53</sup> autora Pavla Kreisingera. Stranou odborného zájmu nezůstávají ani krajané ve Spojených státech amerických.<sup>54</sup>

Na rozdíl od Argentiny, Spojených států amerických či Austrálie není Chorvatsko od původní vlasti krajanů geograficky příliš vzdáleno, přesto potenciál tamní české komunity není z odborného hlediska dosud plně vytěžen. Tím netvrdíme, že by krajané v Chorvatsku byli českou odbornou veřejností opomíjeni.<sup>55</sup> Práce o české menšině v Chorvatsku nacházíme od dvacátých let 20. století,<sup>56</sup> významné pak jsou především studie vzniklé na základě etnografických výzkumů, které pod hlavičkou Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd vedla v šedesátých letech 20. století Iva Heroldová.<sup>57</sup> Na její přínos se však nepodařilo během posledního půl století navázat.

Jedinou monografií, zaměřenou specificky na Čechy v Chorvatsku, byla na počátku druhé dekády nového století kolektivní práce zpracovaná pod vedením Petra Kokaisla.<sup>58</sup> Autoři však aplikují výhradně demografický přístup na území celé

---

<sup>52</sup> BUREŠOVÁ, Jana – MILLER, Jaroslav – TRAPL, Miloš. *Český exil v Austrálii (1948–1989)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

<sup>53</sup> KREISINGER, Pavel. *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovině 20. století a jejich účast ve světových válkách*. Praha: Academia, 2018.

<sup>54</sup> HANZLÍK, František. *Vojenský exil a krajané v USA pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2012; VLHA, Marek. *Mezi starou vlastí a Amerikou: počátky české krajanské komunity v USA 19. století*. Brno: Maticе moravská, 2015. POLÁCH, Vladimír. *Krajané v USA a druhá světová válka: studie na pozadí krajanského tisku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017; DUBOVICKÝ, Ivan. *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí*. 2. vyd. Praha: Epoque, 2018.

<sup>55</sup> Níže uvedený přehled je ověřen rešerší zpracovanou oddělením bibliograficko-informačních služeb Knihovny Univerzity Palackého na základě následujících klíčových slov: Češi/Čechoslováci, česká menšina/československá menšina, Chorvatsko/Jugoslávie, krajané, národnost/etnicita/identita.

<sup>56</sup> Z této doby např. AUERHAN, Jan. *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a Bulharsku*. Praha, 1921; HODŽA, Milan. *Zahraniční Čechoslováci v Maďarsku, Rumunsku a Jugoslávii*. In: *Naše zahraničí: sborník Národní rady československé*. Praha, 1920, s. 87–93.

<sup>57</sup> HEROLDOVÁ, Iva. *Akulturační proces české menšiny v Chorvatsku*. *Národopisné aktuality*, 1968, č. 1, s. 8–13; HEROLDOVÁ, Iva. *Výzkum české menšiny v Jugoslávii 1965–1967*. *Český lid*, 1969, roč. 56, č. 2, s. 79–86; HEROLDOVÁ, Iva. *Zvyky a zvyklosti v současném rodinném životě slavonských Čechů*. *Český lid*, 1978, roč. 65, č. 1, s. 10–21. HEROLDOVÁ, Iva. *Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii*. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47–53.

<sup>58</sup> KOKAISL, Petr, a kol. *Češi v Chorvatsku*. Praha: Nostalgie, 2012.

Chorvatské republiky, aniž by se pokoušeli o hlubší analýzy historických souvislostí s využitím pramenné materie na straně jedné a každodenního života krajanů s ohledem na jejich národní a kulturní identitu na straně druhé. Publikace je navíc zatížena množstvím chyb a nepřesností, mimo jiné v důsledku krátkého pobytu autorů v chorvatském terénu. Ve snaze o nápravu daného stavu vznikla v roce 2017 kolektivní monografie *Po českých stopách na Daruvarsku*,<sup>59</sup> založená na interdisciplinárním přístupu využívajícím metod historických, antropologických a lingvistických, na niž se autorka předkládané disertační práce ve spolupráci s obdobně zainteresovaným týmem podílela. Kniha představuje první část mozaiky, již je možné doplňovat na základě opakovaných a dlouhodobých pobytů v terénu a skrze podrobnou analýzu existujících a zatím nedotčených pramenů, zejména systematického zpracování krajanského tisku a archivů Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelské instituce Jednota, jakož i osobních archivů chorvatských Čechů, které jsou přístupny v mnoha případech jen se získanou důvěrou jejich majitelů.

Krátkodobost a jednorázovost výzkumných pobytů je (z podstaty věci) patrná ve většině vysokoškolských prací, pro něž je česká menšina v Chorvatsku rovněž lákavým tématem.<sup>60</sup> Prezentovaná zjištění bývají ochuzena o chybějící kontext či dokonce významově posunuta v důsledku absentujícího emického přístupu

---

<sup>59</sup> BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017. V úvodní kapitole jsou uvedeny studie k tématu, na nichž jsem se autorsky podílela; dílčí výsledky byly publikovány také ostatními členy výzkumného týmu: BARTEČEK, Ivo – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Jazyk jako nositel národního vědomí na příkladu Čechů v cizině. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 57–65; SKOTÁKOVÁ, Jasna. Interkulturní komunikace daruvarských Čechů. *Antropowebsin* [online], 2018, č. 1–2, s. 1–8 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/260/278>.

<sup>60</sup> DVOŘÁKOVÁ, Monika. *Česká menšina v době chorvatské vlastenecké války*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006; JIRÁSEK, Aleš. *Vliv krajanské péče na kolektivní identitu krajanů v meziválečném období (na příkladu obce Ivanovo Selo)*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007; KRŇÁVKOVÁ, Lenka. *Vliv českého školství na udržení české menšiny v chorvatském Daruvaru a jeho okolí*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006; ŠTÍPKOVÁ, Petra. *Národní identita? Češi v Chorvatsku*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006; TŮMA, Jiří. *Chorvatští Češi na Daruvarsku pohledem cizince*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009; TŮMA, Jiří. *České etnikum na území Chorvatska, v oblasti města Daruvar v kontextu srbo-chorvatského vojenského konfliktu v roce 1991*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006; VALCOVÁ, Martina. *Identita českého etnika v Daruvaru v kontextu politiky*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2008; VALCOVÁ, Martina. *Konstrukce identity české národnostní menšiny v Daruvaru na pozadí nově vzniklého státu Chorvatsko*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.



k sledovaným problémům. V té souvislosti upozorníme, že podstatná část kvalifikačních prací vznikla na základě hromadného výjezdu organizovaného Univerzitou Pardubice před více než deseti lety. Některé z prací byly v různé kvalitě přepracovány do podoby odborných studií či kapitol v knize.<sup>61</sup>

Z následujících let jsou evidovány jen další dvě vysokoškolské práce českých studentů zaměřené na krajany v Chorvatsku.<sup>62</sup> Vedle nich však současně nacházíme kvalifikační práce samotných chorvatských Čechů studujících (či již pracujících) na českých univerzitách, jež se z uvedené kritiky vymykají. Jedná se zejména o disertační práce Heleny Stráníkové, rodačky z Daruvaru nyní působící na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, která analyzuje jazykové chování příslušníků české menšiny v Chorvatsku.<sup>63</sup>

Na nedostatky v některých textech upozorňují sami chorvatští Češi, kteří si jsou velmi dobře vědomi zájmu, který vzbuzují, a mají potřebu jej reflektovat. Užitečným je historiografický přehled Libuše Stráníkové o výzkumech v české menšině

---

<sup>61</sup> KRŇÁVKOVÁ, Lenka. Vliv českého školství na udržení identity Čechů na Daruvarsku: historie českého školství v Chorvatsku v letech 1922–1941 a po II. světové válce. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 189–204; KRŇÁVKOVÁ, Lenka. Vliv českého školství na udržení identity Čechů na Daruvarsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 57–71; LOUČ, Michal. Vlast jsou Čechy, domov je Chorvatsko. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 177–189; LOUČ, Michal. Vlast jsou Čechy, domov je Chorvatsko. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 73–81; TŮMA, Jiří. Češi v kontextu srbo-chorvatské občanské války v letech 1991–1995. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 205–219; TŮMA, Jiří. České etnikum v Chorvatsku během vojenského konfliktu v roce 1991. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 17–55; TŮMA, Jiří. Češi pohledem cizince. In: JAKOUBEK, Marek, a kol. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 131–157.

<sup>62</sup> HODAČOVÁ, Klára. *Česká menšina na Daruvarsku. Sonda do života krajanů v občanské válce v letech 1991–1992*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2014; RYGOLOVÁ, Kristýna. *Rozpad Jugoslávie na stránkách krajanového časopisu Jednota v letech 1991–1992*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

<sup>63</sup> STRANJIK, Helena. *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017; STRANJIK, Helena. *Bilingvismus a jazykový management v české menšině v Chorvatsku*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2009; TURK, Tea. *Identita českých komunit v první polovině 20. století*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2012; VELTRUSKI, Monika. *K lexikální zásobě mluvy chorvatských Čechů*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2016; VELTRUSKI, Monika. *Vývojové tendence v mluvě mladé generace chorvatských Čechů*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2018.

v Chorvatsku.<sup>64</sup> Souhrn prací je pojat nejen chronologicky, ale je uplatňován i aspekt tematický, zahrnutí jsou přitom autoři jak krajanští, tak čeští a chorvatští. Ze současné perspektivy je konstatováno, že „zatímco původně šlo o historické, etnografické a dialektologické výzkumy, které někdy mohly posloužit také jako srovnávací doplněk podobným výzkumům v mateřské zemi, nyní, v době globalizace a otevírání se jiným zemím v rámci Evropské unie, se zájem přesunul na pole sociologické, případně sociolingvistické.“<sup>65</sup>

Ze zahraniční cizojazyčné produkce lze pouze ojediněle nalézt práce, které se zaměřují na českou menšinu v Chorvatsku. Jedná se převážně o chorvatské autory, mezi nimiž co do počtu studií věnovaných Čechům v Chorvatsku vyniká Vlatka Dugački.<sup>66</sup> Autorka zpracovala také přehled chorvatského bádání o české menšině v Chorvatsku,<sup>67</sup> obsahující však převážně krajanské práce, jimž je naše pozornost věnována dále. Kromě dílčích časopiseckých textů z posledních deseti, patnácti let, z nichž za zmínku stojí např. práce Slobodana Seliniće zabývající se českou a slovenskou menšinou v letech 1945–1955<sup>68</sup> či studie Snježany Mrdjenové a Maji Bahnikové o národnostně smíšených manželstvích v Chorvatsku s akcentem na českou menšinu,<sup>69</sup> vzniklo také několik kvalifikačních prací obhájených na Záhřebské univerzitě.<sup>70</sup>

---

<sup>64</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 5–15.

<sup>65</sup> Tamtéž, s. 5.

<sup>66</sup> DUGAČKI, Vlatka. „Postat ćemo jugoslaveni ili ćemo ostati ono što jesmo“: češka manjina i pitanje državljanstva u međuratnoj Jugoslaviji. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2015, č. 9, s. 83–104. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/163195>; DUGAČKI, Vlatka. The Czech minority between globalism and monarchism. *Review of Croatian history*, 2012, roč. VIII, č. 1, s. 37–59. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/103221>.

<sup>67</sup> DUGAČKI, Vlatka. Historiografija o Česima u Hrvatskoj. *Historijski zbornik*, 2009, roč. 62, č. 1, s. 233–250. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/63690>.

<sup>68</sup> SELINIĆ, Slobodan. Češka i slovačka manjina u Hrvatskoj od kraja Drugoga svjetskog rata do sredine pedesetih godina dvadesetog stoljeća. *Historijski zbornik*, 2010, roč. 63, č. 2, s. 521–537. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/81601>.

<sup>69</sup> MRDJEN, Snježana – BAHNIK, Maja. Ethnic Inter-marriage in Croatia with Special Emphasis on the Czech Minority. *Geographica Pannonica*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 150–164. Dostupné z: [https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen\\_Bahnik\\_Czech\\_intereth.marriage.pdf](https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen_Bahnik_Czech_intereth.marriage.pdf).

<sup>70</sup> HORINA, Ivan. *Češi u Hrvatskoj*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2007; BAČEKOVIĆ, Alica. *Slobodan pristup informacijama za pripadnike nacionalnih manjina (na primjeru češke manjine u Republici Hrvatskoj)*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2004;

## 1.2 Zájem krajanů o vlastní historii a současnost

Česká menšina v Chorvatsku není mezi krajanskými komunitami unikátní pouze z hlediska organizovanosti, ale také (a především) z hlediska soustavného zabývání se vlastní historií a kulturou na stránkách krajanských tisků – periodik i monografických publikací. Chorvatští Češi jsou nejen tématem výzkumného zájmu českých historiků, etnografů a antropologů, ale sami o sobě i pro sebe píší své dějiny a vytvářejí kolektivně sdílenou paměť od příchodu z otčiny svých předků do současné chorvatské vlasti až po současnost. V tomto smyslu představuje krajanská produkce mimořádný a jedinečný pramen, který si zaslouhuje pozornost.

Mezi tradičně zastoupené práce krajanů patří díla s historickým uchopením. Již klasickým je dílo Josefa Matuška *Češi v Chorvatsku*,<sup>71</sup> které je však dovedeno jen do druhé světové války. Přestože v roce 1994 autor na knihu navázal přehledovou studií,<sup>72</sup> v níž jsou dějiny Čechů dovedeny až do roku 1992, jsou informace o vývoji po druhé světové válce podány v omezeném rozsahu, a tak se, jak napovídá název studie, jedná skutečně o stručný přehled. Příspěvek je však hodnotný mimo jiné proto, že např. obsahuje základní údaje o demografickém vývoji v počtu českých obyvatel v Chorvatsku až do počátku devadesátých let 20. století.

Matušek patřil mezi první české intelektuály narozené v Chorvatsku. Byl učitelem na českých školách, později hlavním redaktorem a ředitelem Jednoty, ale také kulturně-osvětovým pracovníkem, básníkem, badatelem o dějinách menšiny i ochráncem každého dokladu o minulosti Čechů v Chorvatsku.<sup>73</sup>

Na Matuškův odkaz navázal svým badatelským zaujetím i publikační aktivitou Václav Herout, který do krajanského tisku přispívá pravidelně od šedesátých let 20. století. Jeho zájem se vyprofiloval především směrem k minulosti a současnosti Ivanova

---

RAJKOVIĆ, Marijeta. *Višestruki identitet Čeha u Jazveniku*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2003.

<sup>71</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994. V roce 2017 vyšlo v Daruvaru druhé vydání: MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017.

<sup>72</sup> MATUŠEK, Josef. Stručný přehled dějin české menšiny v Chorvatsku. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 101–114.

<sup>73</sup> HEROUT, Václav. Životní cesta Josefa Matuška. In: *Josef Matušek*. Daruvar: Jednota, 2004, s. 6.

Sela<sup>74</sup> a k osudům dalších obcí spojených s přítomností české menšiny.<sup>75</sup> K poznání dějin českého osídlení kromě Herouta přispívají i další krajanští autoři v publikacích věnovaných konkrétním osadám (např. Dežanovci, Mezurači či Jazveniku).<sup>76</sup> Heroutovo dlouholeté badatelské úsilí přineslo poznatky o první vlně stěhování Čechů do Slavonie či zásadní pohledy na reemigraci Čechů z Chorvatska po druhé světové válce.<sup>77</sup> Svou pozornost věnoval i dalším aspektům menšinového života na Daruvarsku. Podrobná bibliografie Václava Herouta, která čítá několik desítek titulů v českém i chorvatském jazyce, je nejnověji dostupná v Přehledu z roku 2015.<sup>78</sup> Vybrané práce uvádím níže u konkrétních tematických okruhů, jimž je v krajanických publikacích věnována pozornost.

Vzhledem k naznačenému rozsahu krajanické produkce není cílem obsáhnout ve výčtu všechny tituly, proto do výběru zahrnuji jen samostatné monografie a studie publikované v krajanickém odborném časopisu Přehled v posledních deseti letech.

- 1) Krajanští autoři usilují o zachycení českého spolkového života mimo jiné prostřednictvím textů o Svazu Čechů i českých besedách, jejich historii i současných aktivitách, často v souvislosti s výročími jejich založení.<sup>79</sup>

---

<sup>74</sup> HEROUT, Václav. Vznik Ivanova Sela. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1998, č. XVIII, s. 19–62; HEROUT, Václav. Sto devadesát let Ivanova Sela. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2016, č. 34, s. 5–116.

<sup>75</sup> MATUŠEK, Josef (ed.). *Velké a Malé Zdenice: Příspěvky k dějinám osad. / Veliki i Mali Zdenci: Prilozi za historiju sela*. Daruvar: Jednota, 1977; HEROUT, Václav, a kol. *Brestov a Končenice – Brestovac i Končanica*. Daruvar: Jednota, 1988.

<sup>76</sup> BLÁHA, Karel. *Dežanovec: příspěvek k poznání minulosti osady a okolí*. Daruvar: Jednota, 2009; BLÁHA, Karel. *Mezurač: příspěvek k poznávání dějin osady*. Daruvar: Jednota, 2010; RAJKOVIČOVÁ IVETOVÁ, Marijeta. *Češi v Jazveniku*. Daruvar: Jednota, 2013.

<sup>77</sup> HEROUT, Václav. *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945–1949*. Daruvar: Jednota, 2010. K reemigraci Čechů z Chorvatska viz též VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 69–80.

<sup>78</sup> BLÁHA, Karel. Přínos Václava Herouta ke zkoumání života české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 95–118.

<sup>79</sup> HEROUT, Václav. Okolnosti založení československého svazu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 5–11; MATUŠEK, Josef. *Česká beseda Daruvar před druhou světovou válkou 1907–1941*. Daruvar: Jednota, 2008; STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *Česká beseda Daruvar v letech 1997–2007. Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 5–31; KNÍŽEK, Mirko. *Česká beseda obce Lipovljani 2004–2014/Češka beseda općine Lipovljani 2004–2014*. Daruvar: Jednota, 2015; STECKEROVÁ, Zdena. *Česká beseda Rijeka 1994–2014/Češka beseda Rijeka 1994–2014*. Daruvar: Jednota, 2015; MUŽKA, Miroslav. Rekonstrukce Českého národního domu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 77–82; VALENTA, Josef. Rekonstrukce jeviště Českého domu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 83–85; BEŠTA, Josip. Pilnost, poctivost, šetrnost:

Význačným počinem je publikace *České domy v Chorvatsku: krajanské kulturní stánky*,<sup>80</sup> která dokládá jednak organizační a stavební aktivity (včetně prováděných rekonstrukcí), jednak význam dobrovolné práce členů českých besed z pohledu posilování a zachování menšinové identity. „Monografie o kulturních domech zachytila velkou akci stavby a renovování Domů a škol. Svědčí o obětavosti a lásce krajanů k vlastním kořenům, o vlastenectví mnoha z nich. Je to zároveň svědectví velké solidarity, svědectví o společném financování dvou států, staré a nové vlasti, které podporují vytváření podmínek pro bohatou kulturně osvětovou a uměleckou činnost krajanských spolků s cílem zachování české identity krajanů v Chorvatsku.“<sup>81</sup> Obdobně přesvědčivě popsal Karel Bláha historii i současnost českého tisku v Chorvatsku v monografii s příznačným názvem *Jednota*.<sup>82</sup> Pozornost krajanů je upřena také směrem ke konkrétním folklorním činnostem – tanečním, pěveckým i divadelnickým.<sup>83</sup>

- 2) Zvláštní péče je věnována významu krajanských osobností, které svou činností pro českou menšinu přispěly či přispívají k jejímu zachování do dnešních dní. Kromě dílčích medailonů uveřejňovaných v Přehledech<sup>84</sup> je třeba uvést

---

Devadesát let České besedy Kaptol. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 37–51.

<sup>80</sup> JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *České domy v Chorvatsku: krajanské kulturní stánky*. Daruvar: Jednota, 2014.

<sup>81</sup> Tamtéž, s. 7.

<sup>82</sup> BLÁHA, Karel. *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar: Jednota, 2016.

<sup>83</sup> STAŇOVÁ, Jana. Folklorní soubor Holubička. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 53–64; STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka. Besední divadelní činnost. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 39–51; JANOTOVÁ, Lenka. Ženský pěvecký sbor. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 65–69.

<sup>84</sup> HEROUT, Václav. Nebude zapomenut, kdo na sebe zapomíná: k 120. výročí narození Jaroslava Dittricha (1892–1959). *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 5–45; HEROUT, Václav. Vojta Režný – život věnovaný české menšině. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 13–31; HEROUT, Václav. Vztah Vojty Režného ke kulturním a politickým poměrům v Království SHS. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 5–36; BLÁHA, Karel. Ivan Ljubojević, kronikář lipovlanského kraje. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 93–95; BLÁHA, Karel. Prozaická tvorba krajanského spisovatele Rudy Turka. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2013, č. 31, s. 61–71; ŠRÁMEK, Václav. František

dvousvazkové dílo *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny*.<sup>85</sup> Ten se stává i pro budoucnost zdrojem informací i témat budoucího výzkumu.

- 3) Z hlediska udržení české identity jsou důležitými tématy český jazyk a české menšinové školství, jimž je věnována pravidelná pozornost na odborných sympoziích konaných každoročně v Daruvaru. Téma je publikačně uchopováno jak z hlediska institucionálního,<sup>86</sup> tak praktického – tj. užívání menšinového jazyka v běžné komunikaci.<sup>87</sup> Historicky koncipované práce k českému školství v Chorvatsku je možno doplnit o výroční zprávy jednotlivých škol, které jsou ve zhuštěné podobě otiskovány v ročence *Česky*

---

Smetánka – předseda Svazu v nejtěžších letech. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 69–73.

<sup>85</sup> MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. A–M*. Daruvar: Jednota, 2015; MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. N–Ž*. Daruvar: Jednota, 2015.

<sup>86</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká beseda Daruvar a počátky českého školství. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 23–31; DANĚK, Alois (ed.). *75 let České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru, 70 let České mateřské školy Ferda mravenec v Daruvaru*. Daruvar: Jednota, 1997; JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar: Jednota, 2009; MATUŠEK, Josef. *České školy v Chorvatsku (1922–1941). Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 65–86; KOLOUCH, Otokar. *České školství v Chorvatsku po II. světové válce. Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 87–97; HEROUT, Václav. *České školy ve Velkých a Malých Zdencích*. Daruvar: Jednota, 2001; VINTER, Josef. *Česká a chorvatská škola v Končenicích*. Daruvar: Jednota, 2007; HEROUT, Václav – KOUTNÍKOVÁ, Justýna – ŠTRUMLOVÁ TUČKOVÁ, Anna Marie. *Česká základní škola v Ivanově Sele a výuka češtiny na Hrubečnopolsku*. Daruvar: Jednota, 2012.

<sup>87</sup> BRKÍČOVÁ-STREJČKOVÁ, Jasminka. Česko-chorvatská dvojjazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 55–65; FILOVÁ, Jasna. Dlouholetá péče o český jazyk na Bjelovarsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 53–62; FILOVÁ, Jasna. Vliv rozvoje technologií a společnosti na mluvený jazyk české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 83–92; SOHROVÁ, Marie. O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 73–81; STRÁNÍKOVÁ, Helena. K některým jevům v slovní zásobě příslušníků české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 97–105; STRÁNÍKOVÁ, Helena. Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 93–106; STRÁNÍKOVÁ, Helena. Mateřský jazyk a dvojjazyčnost. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 83–107; STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 107–114; STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka. Výuka českého jazyka – úvaha učitele. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 127–130.

lidový kalendář, jejíž tradice sahá do roku 1953. Původně se jednalo o drobné informace v rámci popisu spolkové činnosti v jednotlivých českých besedách, kterým následně byla věnována samostatná část, jejíž název se v průběhu času proměňoval od *Pěstování mateřského českého a slovenského jazyka ve školách v Chorvatsku*, přes *České školy a výuka češtiny* po dnešní název *Výuka českého jazyka*. Český lidový kalendář tak sehrává nezastupitelnou informativní roli o proběhlých krajských aktivitách.

- 4) Do popředí zájmu se v posledních desetiletích dostává stále více otázka zachování české menšiny v Chorvatsku, a to nejen skrze již uvedené jazykové a spolkově-kulturní hledisko, ale také s ohledem na výsledky sčítání obyvatel a identifikaci faktorů, které by mohly zpomalit, pokud ne zastavit, proces asimilace.<sup>88</sup> Neopomenutelná je v rámci tohoto tématu kniha *Moje české kořeny*<sup>89</sup> sestavená Vlatkou Daňkovou, která zprostředkovává výpovědi téměř tří desítek krajanů o prožívání jejich vlastní identity, jež se staly jednou z inspirací při formulaci východisek předkládané disertační práce.

Český tisk v Chorvatsku je nejen zprostředkovatelem českého jazyka krajanům, ale také nositelem jejich kolektivní paměti, neboť se skrze něj převádí do písemné podoby. Vytrácí se tak pomaleji než narace předávané ústně. Přítomnost krajského vydavatelství Jednota umožňuje krajanům vlastní publikační produkci, ať už se jedná o práce odborného, populárního nebo uměleckého charakteru, která je v jejich případě nebývale rozsáhlou, tudíž poskytuje (dosud nedoceněnou) pramennou materii, která nabízí nové horizonty nejen pro práci historika. Totéž se týká i krajské autorské produkce školních učebnic, která je i z české strany respektovaným fenoménem.

---

<sup>88</sup> HORYNA, Ivan. Výsledky sčítání lidu: srovnání výsledků sčítání obyvatel v Chorvatsku v letech 2001 a 2011 s ohledem na českou menšinu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2013, č. 31, s. 5–13; HORYNA, Ivan. Zachování specifik české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 47–53; ŘEHÁK, Antun-Tony. Vzděláním a hospodářským pokrokem proti asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 96–101; STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Svaz Čechů v RCH – neustálá snaha čelit asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2017, č. 35, s. 7–11; VODVARKA, Anna. Demografska situacija područja općine Daruvar od prvog popisa do 1991. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 3–20.

<sup>89</sup> DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011.

## 2 NÁRODNÍ IDENTITA A KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ

Nahlížení na minulost a současnost Čechů v cizině náleží k celostnímu pohledu na české dějiny, potažmo českou kulturu i českou národní identitu, která představuje specifické kulturní dědictví, o něž je třeba pečovat.<sup>90</sup> Tato myšlenka ovšem může vyvolávat určité kontroverze.<sup>91</sup> Vždyť současný postmoderní svět usiluje o to, aby na etnicitu či národnost nebyl nadále kladen takový důraz, tenduje ke stírání kulturních charakteristik a preferuje „absenci přesně vymezené identity“<sup>92</sup>. Zdůvodnění takového požadavku leží v globalizaci, která nejen že zbořila komunikační a informační bariéry, ale výrazně narušila také národní a státní hranice. Na národní identitu se tak dnes, „v čase expandující světové globalizace, často nahlíží jako na něco nepraktického, dokonce jako na anachronismus či potenciální zdroj xenofobie a konfliktu“<sup>93</sup>.

Na jednu stranu hovoříme o oslabení významu národní identity v důsledku globalizačních procesů, které ji rozpouštějí do nadnárodních příslušností, na druhou stranu lze v kontrastu s touto tendencí sledovat postupné oživení etnických trendů, které našlo odraz v myšlence kulturního pluralismu a paradoxní snaze o veřejné projevení vlastní národní identity. Tato potřeba identifikačních znaků je pak zřejmá zejména u národnostních menšin, které se skrze ně mohou demonstrativně přihlásit k příslušnosti k určité skupině a současně se vymezit vůči majoritě, která problémy související s národní identitou obvykle neřeší.<sup>94</sup> „Přitom se často jedná o až

---

<sup>90</sup> BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 5.

<sup>91</sup> Text kapitoly se opírá o dříve publikované práce v upravené či rozpracované podobě v rozsahu vlastního autorství: KOČÍ, Jana. Dvě stě let rezistence vůči asimilaci. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 47–57; KOČÍ, Jana – BARTEČEK, Ivo. Dvě stě let asimilaci navzdory. Mezi minulostí a budoucností české menšiny v Chorvatsku. In: BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019, s. 213–219; KOČÍ, Jana – KOČÍ, Václav. Kolektivní paměť a historické vědomí. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 67–70.

<sup>92</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 27.

<sup>93</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 20.

<sup>94</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 29.



traumatizující otázky osobní identity, roli národnosti při volbě životního partnera, otázku výchovy dětí a jejich docházky do (menšinových) škol, časový handicap v souvislosti s ‚národními aktivitami‘, v některých případech dokonce mučivé vnitřní problémy spjaté s otázkou perspektiv a samotného přetrvání dané populace.“<sup>95</sup> To jsou životní témata, před něž jsou po více než dvě staletí postaveny také generace chorvatských Čechů. Přestože se dnes veskrze jedná o potomky migrantů z minulých staletí, procházejí i současné generace procesem hledání vlastní identity, který může ústít v izolaci a výhradní setrvání ve výchozí identitě, nebo naopak ve ztotožnění se s hodnotami přijímací země a transformaci vlastní národní identity.<sup>96</sup>

Česká menšina v Chorvatsku však není příkladem ani jednoho z uvedených krajních řešení. Na rozdíl od řady jiných případů zaznamenaných v dějinách nezpůsobila jejich přítomnost v Chorvatsku ani etnické konflikty či politický separatismus, ani úplnou asimilaci v podobě splynutí s majoritní populací. Nacházíme u nich umírněnější proud, jenž nepoutá v odborných kruzích tolik pozornosti a je dosud poměrně málo zmapován,<sup>97</sup> přitom se domníváme, že česká menšina v Chorvatsku představuje pozoruhodný modelový příklad nekonfliktního soužití menšinového živlu s majoritní společností.

Pro popis tohoto „středního proudu“ projevování národní identity se nám jako nejvhodnější jeví koncept transnacionální identity,<sup>98</sup> jejíž nositel si sice buduje v hostitelské zemi nový domov, ale současně se nezbavuje sociálních vztahů a kontaktů, tj. domova, v zemi původu. Hovoříme o fenoménu dvou domovů, jež jsou vůči sobě v rovnocenném postavení. Obecně se má za to, že transnacionalismus představuje fenomén, který se týká pouze první generace a s nímž se v dalších

---

<sup>95</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 47.

<sup>96</sup> STEHLÍKOVÁ, Barbora. Sebeidentifikace albánských migrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 202.

<sup>97</sup> Srov. ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 24.

<sup>98</sup> Tento koncept je naopak poměrně hodně rozpracován, srov. SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Transnacionální identitě je věnováno monotematické číslo časopisu *Sociální studia* 1/2009 a zájem o toto téma se projevuje také v kvalifikačních pracích, např. HÁJKOVÁ, Anna. *Transnacionální identita vídeňských Čechů*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2015.

pokoleních setkáváme spíše ojediněle. Tato představa souvisí s tendencí některých autorů spojovat domov s místem narození. Sociolog Csaba Szaló však dané tvrzení vyvrací: „Oproti moderní představě o teritoriální zakotvenosti člověka v jediném národním domově transnacionální identity odhalují možnost souběžnosti dvou či více domovů a dvou či více národních identit“<sup>99</sup>. Specifičnost transnacionální identity chorvatských Čechů pak spatřuji v tom, že jeden z jejich domovů spočívá v „pouhém“ historickém vědomí vlastní příslušnosti k zemi svých předků. „Jejich domov je vázán na vědění a vztahy,“ není dán „vazbou na geografický prostor, tedy na místo, kterému by jedinec jinak přiznával identitní rámec“<sup>100</sup>.

Vraťme se k úvodní tezi této kapitoly. Modernizační a globalizační procesy usilují o to vymanit člověka z národně identifikačního rámce, což snad může mít četné pozitivní dopady na nepředpojaté a stereotypů prosté chování k druhému jedinci, „současně ho však plurální charakter tohoto světa okrádá o potřebu jasného zařazení do určité skupiny a identita jako jednota se opravdu stává problémem.“<sup>101</sup> Navíc předpoklad, že národní identity ztratí na významu, se nepotvrdil, naopak jsou nadále jedním „z nejčastějších zdrojů identitárního ukotvení a tázání se po jejich konkrétních projevech.“<sup>102</sup> I z toho důvodu zůstává národní identita vyhledávaným objektem vědeckého zkoumání.

Popření národní identity, a tedy příslušnosti k národnostní menšině, je rovněž popřením ideje, na níž je postavena menšinová politika (včetně nejrůznějších dotačních programů) i deklarace o ochraně menšinových práv. Podobně hovoří etnolog Leoš Šatava: „Pokud bychom chtěli apriorně akceptovat názory, že etnicita vlastně nemá smysl, jak potom odůvodnit takové případy, jako založení Izraele, znovuvytvoření samostatných pobaltských států nebo i znovusjednocení Německa

---

<sup>99</sup> SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 114.

<sup>100</sup> STANEVA, Buriana. Země cizí – země má: sebereflexe bulharských imigrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 125–148, s. 146.

<sup>101</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 27.

<sup>102</sup> Tamtéž, s. 7.

podle etnického principu?“<sup>103</sup> Přestože se v současnosti setkáváme s názory, že návrat k národní identitě je „zpátečnický“, vedoucí v umělé vytváření odlišností mezi skupinami a intolerancí mezi nimi, sociolog Ralf Dahrendorf byl oproti tomu přesvědčen, že „opětovné objevení etnickosti bylo krokem dopředu v procesu civilizace.“<sup>104</sup> Podle něj se jedná o důkaz společenského pochopení a tolerance kulturních odlišností, jež nejsou viděny v rozporu s všeobecnými občanskými právy.

Je vůbec reálné, aby si národnostní menšina žijící za hranicemi svého státu zachovala svou národní identitu navzdory celosvětovým globalizačním procesům či dokonce pěstovala vlastní kulturu? A můžeme se ptát i dál: „Jaký význam a smysl by mělo takové náročné úsilí o zachování a ochranu národní kultury a jejích hodnot?“<sup>105</sup> „Proč vlastně usilovat o to, zbrzdit a zastavit etnickou či jazykovou asimilaci?“<sup>106</sup>

Je zřejmé, že na položené otázky neexistují jednoduché závěry. Jednu z možných odpovědí by mohla nabídnout žitá realita české menšiny v Chorvatsku, která toto náročné úsilí podstupuje. Smysl to tedy má. Ale jaký? Předně je třeba si uvědomit, že národní identita je úzce spojena s emocionálním prožíváním, a v mnoha ohledech se tak stává zdrojem osobní radosti i společenského obohacení.<sup>107</sup> Podobně historik Miroslav Hroch uvádí, že „vztah k národu vždy obsahuje jisté prvky emotivní. Již meziválečná antropologie definovala národ jako ‚pospolitost citového života‘, přičemž citové vazby k národu jsou odvozeny z každodenních zvyků, z forem myšlení a jednání.“<sup>108</sup> Právě emoce hrají v zachování národní identity nezastupitelnou roli. Je nicméně evidentní, že to samo o sobě nestačí. „Je velmi obtížné pokoušet se

---

<sup>103</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 27.

<sup>104</sup> DAHRENDORF, Ralf. *Moderný sociálny konflikt. Esej o politike slobody*. Bratislava: Archa, 1991, s. 242. Citováno dle ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 29.

<sup>105</sup> HAJKO, Dalimír. Jednota v rôznosti – prekonanie názorového izolacionizmu v kultúrno-civilizačných procesoch (národná kultúra a európska integrácia). In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, s. 50.

<sup>106</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 51.

<sup>107</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>108</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 233.

o kategorizaci či typologii národních symbolů a dalších kulturních fenoménů sloužících k posilování národní identity.“<sup>109</sup>

Nedokážeme tudíž dát univerzální odpověď na otázku, jak čelit úplné asimilaci. Avšak na základě modelového příkladu Čechů v Chorvatsku, kteří jí vzdorují již třetí století, jsem, vycházejíc z práce Miroslava Hrocha,<sup>110</sup> analyticky vymezila základní oblasti, které mají na udržení české národní identity krajanů v Chorvatsku vliv. Jsou to: 1. mateřský jazyk (spočívá v úsilí o zachování českého jazyka, zahrnuje témata bilingvismu i jazykového purismu); 2. spolkový a kulturní život (veřejná deklarace české identity v nejširším slova smyslu skrze Svaz Čechů, české besedy, folklorní a divadelnické skupiny, publicistickou a vydavatelskou práci, uměleckou tvorbu – výtvarnou, básnickou apod., slavnosti typu dožínek či výroční oslavy doprovázené českými zvyky a tradicemi, jakož i kuchyní); 3. historické vědomí (kolektivní paměť, zájem o rodinnou historii, odkazování se k předkům a vytvoření mýtu o příchodu Čechů do Slavonie). Všechny uvedené faktory podporující zachování národní identity se přitom setkávají v českém menšinovém školství, na které se i z toho důvodu v naší práci soustředíme.

Kdo jsem a kam patřím? To je otázka, kterou si lidé kladou odnepaměti, často aniž by tušili, že se tím zamýšlejí nad vlastní identitou. Z odborného hlediska usilovala o nalezení odpovědi nejprve psychologie. První důkladnou analýzu identity uskutečnil psychoanalytik Erik Homburger Erikson, jenž napomohl etablování termínu identita v sociálních vědách. Z psychologie pak pojem identity převzali do svých terminologií také sociologové, v první řadě představitelé tzv. interpretativní sociologie (Georg Herbert Mead, Erving Goffman aj.), kteří význam termínu poněkud pozměnili, když se zaměřili na jeho jiné aspekty. Identita již nebyla nahlížena jen jako součást psychické struktury jedince, ale jako výsledek sociální interakce. Bylo přijato tvrzení, že „formování osobní identity probíhá vždy v interakci s druhými lidmi, a je tedy

---

<sup>109</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 240.

<sup>110</sup> Miroslav Hroch vymezuje následující národní symboly sloužící k posilování národní identity: „1. veřejné aktivity (průvody, slavnosti, pohřby, mítinky apod.), 2. verbální projevy (hesla, deklarace, zpěvy, hymny), 3. ikonografické symboly (obrazy, portréty, historické malířství, vlajky, známky, plakáty), 4. pomníky, 5. krajina a její složky.“ Srov. Tamtéž.

sociálního charakteru“<sup>111</sup>. Téma identity si postupně získalo velkou pozornost v sociálních i kulturních vědách a od osmdesátých let 20. století se začalo prosazovat také do historie. Právě nahlížení na identitu z různých vědeckých perspektiv znemožnilo vytvoření její jednotné definice, naopak každá snaha o konsenzuální vymezení identity se tím zproblematizovala.<sup>112</sup>

Zavedení pojmu identity s sebou neslo mnohé výhody pro studium sociálních příslušností, neboť umožnilo analyticky uchopit jejich pluralitu. „Nalezením zastřešujícího pojmu pro různé typy intersubjektivních relací byl odstraněn pojmoslovný deficit a současně se otevřela možnost hlubšího konceptuálního promýšlení procesů a aktů identifikace.“<sup>113</sup> Nadměrné užívání pojmu i jeho rozšíření do nejrůznějších odborných i neoborných sfér (včetně tzv. politiky identit<sup>114</sup>) však tuto jeho přednost upozadilo, ne-li zcela potlačilo. Z toho důvodu je někdy na pojem identity nahlíženo s despektem, je považován za svazující, stigmatizující jedince i skupinu, vnucující jim určité vlastnosti a role.

I přes kritiku je však koncept identity nadále součástí soudobého bádání. Jeho zastánci vycházejí ze skutečnosti, že se v minulosti osvědčil jako funkční a produktivní nástroj společenských věd a že jeho limity nejsou větší než omezení jakéhokoli jiného kognitivního nástroje.<sup>115</sup> Následkem kritiky tak spíše dochází „ke korekcím uvnitř teorie identit než k jejímu masivnímu nahrazování alternativními koncepty“<sup>116</sup>. Hovoříme o dvou základních přístupech k identitě, jež měly své historické opodstatnění. Tradiční koncept bývá označován též jako primordialistický či

---

<sup>111</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 21.

<sup>112</sup> Srov. ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 233. KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 21.

<sup>113</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 238.

<sup>114</sup> Srov. BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

<sup>115</sup> Srov. HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 39.

<sup>116</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 243.

esencialistický. Pro soudobý modernistický koncept identity se pak vžilo označení konstruktivistický.

Identita viděna tradičním prizmatem byla považována za objektivní skutečnost, která se narozením jedince stala nesmazatelnou součástí jeho života. Byla tedy považována za přirozenou, samozřejmou, pevně danou a vývoji nepodléhající vlastnost člověka. Na základě toho se pak také předpokládalo, že je možné ji v duchu pozitivismu objektivně zkoumat a poznat.

V protikladu k primordialistickému přístupu se vyprofiloval tzv. konstruktivistický proud, který čerpá mj. z konceptu sociální konstrukce reality popsáno v šedesátých letech 20. století sociology Peterem Bergerem a Thomasem Luckmannem. „Autoři pojmají socializaci jako podstatu identity jedince. (...) Identita je tak pojmána jako základní prvek subjektivní reality, formuje se v průběhu socializace, a jakmile je vytvořena, je sociálními procesy udržována, obměňována a přebudována.“<sup>117</sup> K identitě tak má být napříště přistupováno jako k sociálnímu konstrukt, jako k dynamické, změně podléhající a v sociální interakci se utvářející vlastnosti jedince, která je produkována společností a aktuálním diskursem, tedy reagující na aktuální podněty.<sup>118</sup> „Jazyk sám imputuje aktérům sociální komunikace kategorie, v nichž lze sebe sama a také různě chápaná společenství myslet.“<sup>119</sup> Z toho plyne myšlenka, že identita je spíše než vlastností procesem, neboť se neustále formuje a re-formuje v průběhu komunikace, tedy narací (mluvíme o tzv. komunikativní nebo narativní identitě). Konstruktivistická pozice je vlastní také úvahám o identitě pojednávaným v této práci.

Obecně rozlišujeme identitu osobní (já) a kolektivní (my), jež jsou někdy považovány za dvě dimenze jedné identity, jindy je kolektivní identita chápána hierarchicky jako součást identity osobní. Zatímco osobní identita nám odpovídá na otázku *Kdo jsem*, kolektivní identita spočívající v identifikaci s určitou skupinou poskytuje odpověď na

---

<sup>117</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 26.

<sup>118</sup> STEHLÍKOVÁ, Barbora. Sebeidentifikace albánských migrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 195.

<sup>119</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 239.

otázku *Kam patřím*. „Toto subjektivně zakoušené vědomí příslušnosti ke společnému ‚my‘ se opírá o účast na kolektivním vědění a kolektivní paměti, které se konstruují na základě společného jazyka či užívání společných symbolů.“<sup>120</sup> Identita je v souladu s konstruktivistickým přístupem vnímána výhradně v kontextu procesu jejího vytváření, neboť je aktivním vztahováním se ke komplementárně konstruovanému druhému (oni)<sup>121</sup>.

V tomto smyslu je identita na první pohled poněkud paradoxně úzce provázána s alteritou, tj. odlišností. Jinak řečeno, identita je založena na společensky reprodukováném vědění o sobě/nás a těch druhých.<sup>122</sup> Neztotožňují se však s představou, vycházející z esencialistického přístupu, že by kolektivní identita byla nezměnitelnou substancí, na základě určitých společných znaků skupiny nezvratně determinující její příslušníky, bez ohledu na jejich vlastní sebe-identifikaci.<sup>123</sup> Tuto pozici přijímají také současní antropologové, kteří ustupují od výčtů charakteristik jednotlivých skupin, nepřisuzují jedincům automaticky členství v určitých skupinách, ani od toho odvozenou identitu. Naopak koncepty skupinové příslušnosti a kolektivní identity relativizují s poukazem na to, že jasně definované skupiny nenacházejí oporu v realitě. Oproti tomu vyzdvihují nazírání na lidského jedince jako na dynamický, mnohočetný a historicky situovaný produkt různých identifikací.<sup>124</sup>

Také historiografie dospěla k představě, „že identita není jedna, nýbrž že vedle sebe koexistují různé identity, které se v různých situacích přeskupují a vytvářejí hierarchie. Vedle národní a etnické identity byly znovu nebo nově tematizovány zejména identity

---

<sup>120</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 28.

<sup>121</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 233.

<sup>122</sup> STEHLÍKOVÁ, Barbora. Sebeidentifikace albánských migrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 195.

<sup>123</sup> Srov. KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 28.

<sup>124</sup> HIRT, Tomáš. Svět podle multikulturalismu. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (eds.). *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 61.

regionální, konfesijní, generační, genderové, kulturní, jazykové ad.“<sup>125</sup> Je zřejmé, že Bergerova a Luckmannova teorie trvale ovlivnila přístup sociálních věd k realitě.<sup>126</sup>

Ve vztahu k výše popsanému byl identitě připsán dynamicko-mnohvrstevnatě-hybridní charakter. Obecně bychom mohli její vlastnosti shrnout ve čtyřech bodech: 1. do identity vrůstáme (identita vzniká pozvolna skrze socializaci); 2. identita je dynamická (identita je během života mnohokrát redefinována); 3. identita je mnohvrstevnatá (identita je definována z různých hledisek – etnický, genderový, sociálně, nábožensky apod.); 4. identita je hybridní (identita může být smíšená, nikoli vynucená volbou z nabízených identifikací). Jinak řečeno, člověk je nositelem vícera identit, které se v průběhu jeho života vyvíjejí, proměňují a kontextově uplatňují v závislosti na situacích a sociálních interakcích.<sup>127</sup> Někdy je tak namísto identity volen termín identifikace,<sup>128</sup> který implikuje respekt k právu na sebeurčení, totiž svobodnou volbu člověka, usilujícího o vlastní ukotvení, identifikovat se s těmi skupinami, které ho formují.<sup>129</sup>

V běžném pojetí je identita vnímána předně jako etnická/národní charakteristika, která ovšem představuje jen jednu specifickou formu kolektivní identity. Výzkumy dokonce ukazují, že přestože je identita problematizována nejčastěji právě přes etnickou/národní kategorii, její nositelé ji na přední místa neřadí. „Národní identita je jednou z kolektivních sociálních identit, kterou většina lidí má. Ne u každého je však tato sociální identita na prvním místě – například podle výzkumu ISSP 2003<sup>130</sup> byla

---

<sup>125</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 238.

<sup>126</sup> Srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. *Multikulturalismus – ztracené paradigma?* Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 168–169.

<sup>127</sup> Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 68.

<sup>128</sup> Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 64; HIRT, Tomáš. Svět podle multikulturalismu. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (eds.). *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 38; HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 39.

<sup>129</sup> MOREE, Dana, a kol. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008, s. 27; MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál, 2015.

<sup>130</sup> International Social Survey Programme je dlouhodobý mezinárodní výzkumný projekt, který existuje od roku 1983. Tento výzkumný projekt je založen na mezinárodní a meziprojektové spolupráci v oblasti výzkumu v sociálních vědách. Je zaměřen na významná témata týkající se postojů. ISSP



národní identita pro Čechy až pátou nejdůležitější po identitě profesní, rodinné, genderové a věkové.<sup>131</sup> K obdobnému závěru dochází i sociální pedagožka a antropoložka Dana Moree: „Jen málo lidí odpoví na otázku ‚kdo jsem‘ pomocí etnické nebo národnostní kategorie.“<sup>132</sup>

S ohledem na výše vyřčené vlastnosti identity lze dedukovat, že etnické identity se lze vzdát. Mnozí autoři ji však považují za jednu z nejstabilnějších identifikací, proto „cena této svobodné volby bývá většinou ztrátou jistoty“<sup>133</sup>. Z tohoto praktického hlediska se tak může zdát irelevantní diskuse o tom, zda je identita vrozená či naučená, pokud je skrze ni dosaženo pragmatického cíle v podobě sociálního bezpečí. I proto má národní/etnická identifikace význam zejména pro národnostní menšiny, jak bylo popsáno výše. Ještě lépe budeme tuto potřebu chápat v kontextu výsledků plynoucích z dotazníkového šetření zaměřeného na vztah dnešních Čechů k historii,<sup>134</sup> který odhaluje, že česká národní identita je spojována zejména s jazykem, pocitem příslušnosti, se státním občanstvím a s životem na českém území, v důsledku čehož „krajané žijící v zahraničí, přestože mluví česky, nejsou plně vnímáni jako Češi. V této stránce národní identity lze vidět její jak kulturní, tak politický základ – pouze plná

---

kombinuje dvě roviny srovnání – srovnání v mezinárodní a v časové perspektivě. Výzkumné aktivity probíhají nepřetržitě v ročních cyklech. Národní identita (ISSP 2003) – Česká republika [datový soubor]. In: *Sociologický ústav (Akademie věd ČR)* [online]. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2007 [cit. 2019-08-21]. DOI 10.14473/ISSP00012. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index/en/nesstar/-SDA.c.nesstar/-esky.d.1/ISSP.d.3/N-rodn-identita-ISSP-2003-esk-republika/fStudy/ISSP00012>. Obdobné výsledky byly zjištěny i při šetření týkající se národní identity v roce 2013. Národní identita (ISSP 2013) – Česká republika [datový soubor]. In: *Sociologický ústav (Akademie věd ČR)* [online]. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2016 [cit. 2019-08-21]. DOI 10.14473/ISSP00021. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index/en/nesstar/-SDA.c.nesstar/-esky.d.1/ISSP.d.3/N-rodn-identita-ISSP-2013-esk-republika/fStudy/ISSP00021>.

<sup>131</sup> VLACHOVÁ, Klára. Česká národní identita, její vývoj a sociální zázemí. In: ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013, s. 175–176.

<sup>132</sup> MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál, 2015, s. 28.

<sup>133</sup> STANEVA, Buriana. Země cizí – země má: sebereflexe bulharských imigrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 125.

<sup>134</sup> ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013.

účast člověka na kulturním i politickém životě národa z něj dělá Čecha či Češku.“<sup>135</sup> Existence českých menšin v zahraničí na příkladu Chorvatska však ukazuje, že česká národní identita za hranicemi státu je reálná, a dokonce udržitelná po staletí i bez transferu moderních technologií do kultury a bez existence transnacionální rodiny, bez toho aniž by země předků byla aktuální součástí tamější životní zkušenosti.

V tom lze spatřovat jedinečný potenciál, který si s sebou česká menšina v Chorvatsku nese a který předbíhá moderní antropologické poznatky a ukazuje, jak komplikovaná konstrukce lidské identity je. I z toho důvodu se v disertační práci, respektujíc práva na sebeurčení i vnitřní heterogenitu skupiny, primárně zaměřuji na tuto národní/etnickou charakteristiku, jež je „interaktivně ustanovena a udržována symbolickými hranicemi stojícími mezi ‚naší‘ skupinou a skupinami ‚cizími‘.“<sup>136</sup> Na tomto místě považuji za důležité stručně vymezit termíny etnicita a národnost.

Předně je nutno říci, že hranice mezi těmito pojmy není jasně stanovena,<sup>137</sup> užívám je tedy v zásadě jako synonymní termíny. Z historického hlediska je nutno konstatovat, že národ je konstruktem modernity, proto se před vznikem moderních evropských národů v 18. a 19. století „jedinci spíše než s národní jednotkou ztotožňovali s náboženskou skupinou, lokalitou či třídou,“<sup>138</sup> a otázky po národní příslušnosti si obyvatelé českých zemí nekladli hluboko do 19. století.<sup>139</sup> Národ je v kulturalistickém pojetí chápán jako produkt komunikace, je sociálně konstruovanou kategorií, která neexistuje sama o sobě jako přirozená a permanentní kategorie, ale vždy jen v kontaktu s druhými.<sup>140</sup> Národ „jakožto entita existuje jen potud, pokud se jeho příslušníci

---

<sup>135</sup> VLACHOVÁ, Klára. Česká národní identita, její vývoj a sociální zázemí. In: ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013, s. 175–176.

<sup>136</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 10.

<sup>137</sup> HIRT, Tomáš. Svět podle multikulturalismu. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (eds.). *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 17.

<sup>138</sup> KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 33.

<sup>139</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 236.

<sup>140</sup> Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 105; KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 30–31.

duševně a citově ‚identifikují‘ s kolektivem, s většinou jehož členů ani nikdy nepřijdou do fyzického kontaktu. Národ se stává duchovní realitou, a jako takový je imaginární<sup>141</sup>. Podle antropologa Thomase Hyllanda Eriksena vznikají etnické skupiny tehdy, když se dostatečný počet lidí ztotožní s myšlenkou, že tvoří etnickou skupinu.<sup>142</sup> V tomto smyslu je národní identita chápána jako proces vědomé identifikace s určitou národnostně vymezenou skupinou.

Určitá problematičnost pojmu může být spatřována v jeho „nesensitivitě k odlišnostem existujícím mezi přistěhovalci označenými konkrétní etnickou kategorií. Jinak řečeno, používání etnické identity jako analytické kategorie posiluje laickou iluzi kulturní a sociální homogenity přistěhovalců“.<sup>143</sup> To může mít stejné konsekvence jako třídění lidí na rasy, což spočívalo ve vnějších viditelných lidských charakteristikách. Avšak moderní genetika a biologie ukazují, že uvnitř tzv. ras existují prokazatelně významné rozdíly, které dělí lidstvo do neviditelných ras, které existují napříč hranicemi, jež byly tradičním rasám připisovány. Antropolog Claude Lévi-Strauss dospívá k závěru, že „dokonce ani jeden izolovaný kmen v důsledku toho netvoří biologickou jednotu“<sup>144</sup>.

Jak se s uvedenou kritikou etnických konceptů vypořádat? Nakolik se může jednat o překonané pojmy, v každodennosti menšinového života hraje etnická/národní identita zásadní roli. Avšak cílem nemá být zbavení se uvažování v kategoriích, ale věnování pozornosti tomu, co skrze ně vnímáme. Proto také předmětem našeho bádání nebyl národ, ale vědomí národní příslušnosti. Podstatná je v tomto smyslu rekonceptualizace pojmu národní identity spočívající v přechodu od tradiční koncepce (*bud' – anebo*), která vychází z představy národa coby organického kolektivního subjektu a homogenní pospolitosti, v rámci níž může jedinec náležet jen k jedné národní skupině, k liberálnímu konceptu (*nejen – ale i*), jenž nahlíží na všechny

---

<sup>141</sup> BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, s. 162–163. Citováno dle ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 23.

<sup>142</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 35.

<sup>143</sup> SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 120.

<sup>144</sup> LÉVI-STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*. Praha: Karolinum, 2012, s. 62.

kultury jako součást společného bohatství dané společnosti a dává jedinci možnost patřit k více skupinám současně.<sup>145</sup> Přestože jsou oba protichůdné přístupy k národní identitě kvalitativně odlišné, výslednicí obou je „přetrvání etnické pospolitosti a její kultury“<sup>146</sup>.

Podstata národní identity, jakožto jednoho z typů skupinové či kolektivní identity, spočívá v kolektivním vědomí, respektive ve vědomí kolektivní příslušnosti vznikajícího v procesech sociální interakce. Jde ruku v ruce s fenoménem kolektivní paměti, která je pojímána „jako identitotvorná funkce myšlení vázaná na společenství“.<sup>147</sup> Často se proto lze setkat i s termínem historické vědomí, které je považováno za nutnou složku ve struktuře lidského jednání. „Historické vědomí a o něj se opírající kolektivní paměť národní pospolitosti patřilo v celé Evropě k oporám identifikace s národem, a tedy i národotvorného procesu.“<sup>148</sup> Jinými slovy, historické vědomí coby důležitá národotvorná složka posilovalo vědomí národní identity. Na druhou stranu můžeme v souladu s konstruktivistickým přístupem tvrdit, že národní vědomí je zdrojem sdíleného vědomí historického. Hovoříme o komplementární povaze a vzájemné podmíněnosti národního a historického vědomí.<sup>149</sup>

Z tohoto pohledu se jako zásadní jeví participace jedince na kolektivně sdíleném vědění o minulosti, skrze niž je vytvářena a udržována skupinová sounáležitost. „Členové dané skupiny svým podílením se na paměti konkrétní skupiny potvrzují svou identifikaci s ní, a současně se tak diferencují vůči jiným skupinám s odlišnou kolektivní pamětí. Paměť je tudíž ‚konkrétní co do identity‘ a skupina si jejím prostřednictvím ‚vytváří vědomí o své identitě v průběhu času‘.“<sup>150</sup> Přestože byl pojem historické (kolektivní) vědomí postupně nahrazen termínem historická (kolektivní)

---

<sup>145</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 17–20.

<sup>146</sup> Tamtéž, s. 19.

<sup>147</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 234.

<sup>148</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 199.

<sup>149</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 235.

<sup>150</sup> Srov. KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 50.

paměť, nadále se paralelně používá obou výrazů, mimo jiné i ze stylistických důvodů,<sup>151</sup> proto je obou termínů užíváno rovnocenně.

O konceptu kolektivní paměti a její sociální podmíněnosti pojednal ve dvacátých letech 20. století sociolog Maurice Halbwachs. Podle něj „paměť v člověku narůstá teprve v průběhu jeho socializace,<sup>152</sup> bez společnosti, bez komunikace a interakce nemá žádný tvar ani význam. Skupiny tedy ovlivňují paměť svých členů reprodukcí skrze narace. „Tato sociální podmíněnost je v Halbwachsově práci spojována s koncepcí tzv. sociálních rámců, které jsou ustanoveny společností a na které je paměť vázána. To, co paměť přijímá a ukládá, není tudíž otázkou nějakých vnitřních, biologicky daných principů, nýbrž vnějších společenských a kulturních rámců. Mimo tyto rámce, které lidé využívají k upevnění a k znovunalezení vzpomínek, není možná žádná paměť.“<sup>153</sup> To znamená, že každá sociální skupina, v našem kontextu tedy i národnostní menšina, čerpá z kolektivní paměti a aktualizuje ji, když z minulosti vybírá jen některé prvky, kolem nichž pak utváří svou identitu. „Kolektivní paměť je tvořena vzpomínkami přizpůsobenými požadavkům a myšlenkám té skupiny, k níž individuum patří či patřit chce, což přispívá k formování identity skupiny.“<sup>154</sup>

Živé vzpomínky dobových svědků, tedy vztahující se k nedávné minulosti, jež jsou sdíleny se současníky, zahrnují Jan a Aleida Assmannovi pod označení komunikativní paměť, která je předmětem studia orální historie.<sup>155</sup> Přestože koncept komunikativní paměti formuluje myšlenku o tzv. generační paměti, která vzniká a zaniká s jejími nositeli, zůstává součástí rodinné tradice. „Ačkoli živé vzpomínky zanikají spolu s generacemi svědků klíčových událostí, jejich ozvěny přetrvávají a nadále cirkulují

---

<sup>151</sup> ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 238.

<sup>152</sup> ASSMAN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 36.

<sup>153</sup> Srov. KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, s. 48–49.

<sup>154</sup> ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 2010, č. 1, s. 15–16.

<sup>155</sup> ASSMAN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 50.

v kolektivním vědomí následovníků, což činí otázku sociální paměti navýsost relevantní.“<sup>156</sup>

Kolektivní paměť nejen že sloužila k vytvoření identity, ale z pohledu národnostních menšin má podstatný vliv také na to, že je napříč generacemi zachována. „Skupiny, které jsou jejími nositeli, ji prožívají na emocionální úrovni a čerpají z ní svou identitu.“<sup>157</sup> Přestože se tedy jedná o vzpomínání na děje minulé, její význam je podstatný pro přítomnost. V tomto kontextu je zachování paměti „nahlíženo jako předpoklad totožnosti, zatímco zapomínání jako synonymum její ztráty“<sup>158</sup>. Právě proto česká menšina v Chorvatsku pečuje o svou paměť prostřednictvím krajanské časopisecké i knižní produkce, o níž bylo pojednáno výše. Bez této paměti by totiž udržení vědomí české národní identity za hranicemi českého státu nebylo možné.<sup>159</sup> O zachování kolektivní paměti je v nemenší míře vědomě pečováno také v rámci českého menšinového vzdělávání v Chorvatsku.

---

<sup>156</sup> ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 2010, č. 1, s. 10.

<sup>157</sup> Tamtéž, s. 20.

<sup>158</sup> Tamtéž, s. 26.

<sup>159</sup> Srov. TUČEK, Jan. Paměť. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 244.

## 3 PÉČE O ČESKOU IDENTITU V DĚJINÁCH ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ V CHORVATSKU

### 3.1 „V nové vlasti“<sup>160</sup>

Příchod prvních Čechů do oblasti Slavonie, historického území vymezeného řekami Drávou, Dunajem a Sávou, klademe do konce 18. století,<sup>161</sup> kdy „máme zprávy o usazování jednotlivců a menších skupinek, které se v jinoetnickém prostředí asimilovaly.“<sup>162</sup> Migrace česky hovořícího etnika byla umožněna za prvé tím, že v té době bylo završeno osvobození východních částí Slavonie od turecké nadvlády, za druhé tím, že se jednalo o vnitřní kolonizaci málo osídleného a nerozvinutého území podpořenou habsburskou monarchií s cílem upevnit tzv. Vojenskou hranici.<sup>163</sup> „Území osvobozené od Turků zůstalo téměř bez obyvatel a bylo ekonomicky nejzaostalejší.“<sup>164</sup>

Nejstarší českou osadou v Chorvatsku byla ves Ivanovčani/Ivanovčany, dnes součást města Bjelovar, v níž byla přítomnost českých rodin doložena již v devadesátých letech 18. století. Největší odborná pozornost je však věnována obci Ivanovo Selo

---

<sup>160</sup> Název kapitoly je převzat od krajanského historika Josefa Matuška, který většinu svého života věnoval studiu dějin české menšiny v Chorvatsku, srov. MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017, s. 75.

<sup>161</sup> Text kapitoly se opírá o dříve publikované práce v upravené či rozpracované podobě v rozsahu vlastního autorství: KOČÍ, Václav – KOČÍ, Jana. *Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu*. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 25–45; PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea – STANJA BRDAR, Jitka – KOČÍ, Jana. *České školství a jeho vliv na zachování české národní identity v Chorvatsku*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2019. (Rukopis).

<sup>162</sup> HEROLDOVÁ, Iva. *Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47.

<sup>163</sup> Vojenskou hranicí je rozuměno nárazníkové pásmo proti Turkům ustavené koncem 15. století a zrušené roku 1873 a definitivně zaniklé roku 1881. Srov. RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 419; BARTEČEK, Ivo. *Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku*. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 11.

<sup>164</sup> JANOTOVÁ, Lenka. *Česká menšina v Chorvatsku a kultura*. In: *Zahranicnicesi.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 6. – 8. září 2010 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [http://www.zahranicnicesi.com/docs/prispevek\\_janotova.pdf](http://www.zahranicnicesi.com/docs/prispevek_janotova.pdf).

založené roku 1825, která je považována za největší a nejkompaktnější českou osadu ve Vojenské hranici.<sup>165</sup>

Josef Matušek charakterizuje průběh stěhování Čechů do Chorvatska jako nerovnoměrný, probíhající po dobu asi 150 let v několika etapách, v rámci nichž lze diferencovat i sociální úroveň přistěhovalců. Zatímco první imigranti byli nemajetní, usilující o zlepšení svého základního ekonomického postavení, ke konci 19. století přicházeli do oblasti Slavonie již i majetnější vrstvy.<sup>166</sup> Pro náš kontext je podstatný agrární rozměr kolonizace, pro nějž je typické vytvoření trvalého pouta osadníků s půdou. Kromě agrárních kolonistů se mezi českými přistěhovalci nacházel také velký počet řemeslníků a odborníků v celé řadě profesí, což přispělo nejen „ke zvýšení agrotechnické úrovně zdejšího zemědělství,<sup>167</sup> ale také k počátkům průmyslového podnikání (vznikají cukrovary, sklárny, sýrárny či pivovary).<sup>168</sup>

Češi jsou z toho důvodu považováni za nositele hospodářského a kulturního rozvoje v mnoha krajích Chorvatska i v dalších zemích bývalé Jugoslávie, neboť zde mimo jiné zaváděli zemědělské postupy (využívali např. železné pluhy), které tamější obyvatelstvo ještě neznalo. „Nepřímo působili i na domácí obyvatele, kteří po překonání určitých konfliktních situací přijímali od imigrantů pokrokovější způsob hospodaření.“<sup>169</sup> Tento význam přítomnosti Čechů ve Slavonii se stal součástí historického vědomí a zůstal v kolektivní paměti potomků původních osadníků dodnes. „Češi sem donesli určitý pokrok. V Končenicích byla založena první rolnická spořitelna. Vůbec všeobecně v Chorvatsku, např. jimi byla založena první mlékárna. Byly zde založeny rybníky – nejstarší v Chorvatsku. Celkově v chorvatských dějinách

---

<sup>165</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017, s. 25–26; BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 12.

<sup>166</sup> Srov. MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017, s. 22; VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 60; BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 12.

<sup>167</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 60.

<sup>168</sup> Daruvarský pivovar Staročeško vaří pivo do dnešních dní a je znám v celém Chorvatsku.

<sup>169</sup> HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 50.



*je často doloženo, že se s příchodem Čechů něco poprvé stalo, třeba Češi s sebou přinesli dřevěný pluh. Tady se oralo dřív jen s větvemi.*<sup>170</sup>

První roky po příchodu krajanů do Slavonie však nebyly jednoduché. Náročné období popisuje na příkladu rodin z Ivanova Sela, které bylo založeno na území Vojenské hranice, krajanský historik Václav Herout: „Začátky byly velice těžké, kvůli vyčerpávající práci, močálům a nezdravému podnebí se hromadně umíralo. Z 335 přistěhovaných obyvatel jich už jen v roce 1827 zemřelo 76 a do roku 1830 dokonce 173, více než polovina z celého počtu. Stávalo se, že zemřeli všichni členové rodiny nebo z celé rodiny přežil jenom jeden člen. Mnozí by se chtěli vrátit, ale vojenské úřady návraty nepovolovaly.“<sup>171</sup> Zúrodnování půdy skrze mýcení lesů a vysoušení močálů i zakládání rybníků si na nově příchozím obyvatelstvu vybíralo nejvyšší daň. Lze konstatovat, že Češi si kulturní krajinu museli na zdejším území vydobýt s nemalými a nikoli nepodstatnými ztrátami.

Trvalé osídlení slavonského území českým obyvatelstvem je záležitostí 19. století. Největší příliv kolonistů se přitom datuje do jeho druhé půle, když v důsledcích hospodářských výkyvů odešlo z českých zemí v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století mnoho obyvatel do nejrůznějších evropských zemí i zámoří. Součástí těchto pohybů je i pohyb uvnitř podunajské monarchie. Rakousko podporovalo tzv. vnitřní migraci, neboť umožňovala přeskupení přebytečných pracovních sil do oblastí, kde jich bylo zapotřebí.<sup>172</sup> Totéž bude platit i po rakousko-uherském vyrovnání. Posuny obyvatelstva pak probíhaly až do třicátých let 20. století, tedy po rozpadu habsburské monarchie a za existence nových státních útvarů.

Nejvíce českých osadníků se usadilo ve Slavonii. Konkrétně na Daruvarsku představovali až čtvrtinu obyvatel. A dodnes žije nejvíce Čechů, již v několikátém pokolení, v okolí měst Daruvar, Bjelovar, Pakrac a Slavonská Požega.

Pokud bychom sledovali imigrační vlny Čechů do oblasti Slavonie z hlediska národního uvědomění, je nutno připomenout, že Češi přicházející před rokem 1848

---

<sup>170</sup> Rozhovor s narátorem N4a.

<sup>171</sup> HEROUT, Václav. Sto devadesát let Ivanova Sela. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2016, č. 34, s. 7.

<sup>172</sup> Srov. HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47.

nebyli národním hnutím zasaženi, byli nositeli vědomí přednostně zemské příslušnosti. To, že přišli z Čech, navíc ani nemuselo znamenat, že by byli etnickými Čechy, neboť sem imigrovali rovněž čeští Němci. Obecně se uvádí, že tato „první vlna“ snadněji podléhala asimilaci, neboť přijala chorvatské zemské vědomí.<sup>173</sup> „Vlast, vlastenectví mělo v té době několikerý význam. Vedle dynastického, celorakouského vlastenectví, které mělo podpořit monarchistický centralismus, rozlišovalo se zemské vlastenectví, určené životem v jednotlivých zemích Rakouska, bez ohledu na etnickou příslušnost obyvatel. Novodobé pojetí vlasti, spojené s národní příslušností (jazykovou, kulturní), bylo v této době omezeno jen na menší část utvářející se české společnosti. Imigranti z Čech (ať šlo o Čechy nebo Němce) byli domácími Srby a Chorvaty nazýváni Pémci, protože přicházeli z ‚Pémen‘. Toto apellativum mělo peiorativní zabarvení a bylo synonymem přivandrovalce.“<sup>174</sup> V současné době není označení Pémci, příp. Pémáci, vnímáno většinou krajanů jako negativní, naopak sami krajané hovoří o Ivanově Sele jako o Pémii. Základ slova je spatřován v latinském názvu pro Čechy (Bohemia, někdy též přepisováno jako Boemiae), potažmo v německém označení pro Čechy (Böhmen). Pozdější přistěhovalci, kteří již byli domácími střeoevropským národním obrozením ovlivněni, dbali na zachování svého národního vědomí i v novém domově. „Imigranti stojící na vyšším civilizačním stupni a s určitým národním uvědoměním neusilovali o ekonomicko-společenskou a kulturní integraci. Vzájemná izolace imigrantů a domácího obyvatelstva se ještě zvětšila, byly-li mezi nimi ještě rozdíly náboženské.“<sup>175</sup> Češi usadivší se ve Slavonii před rakousko-uherským vyrovnáním se po roce 1867 automaticky stali uherskými občany, zatímco později přišedší kolonisté si s sebou nesli rakouské občanství.<sup>176</sup>

Zatímco první etapu historie chorvatských Čechů, tj. po většinu 19. století, lze označit za období boje o holou existenci (v mnoha případech došlo k epidemiím a rychlému vymření značného počtu přistěhovalců i celých rodin již v prvních letech po příchodu) a vytváření základních podmínek pro život, spolu s dalšími vlnami českých

---

<sup>173</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 60.

<sup>174</sup> HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47.

<sup>175</sup> Tamtéž.

<sup>176</sup> BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 14.

přistěhovalců v závěru 19. století, mezi nimiž nacházíme i městské obyvatelstvo náležející ke středostavovské společnosti ovlivněné již národním hnutím, dochází s počátkem 20. století k probouzení zájmu o kulturní život a osvětovou činnost. „Zakládají se knihovny a čítárny, divadelní, loutkové a hudební skupiny, což dalo podnět k zakládání českých besed jako kulturně osvětových spolků.“<sup>177</sup> Již roku 1874 vznikla Česká beseda v Záhřebu, o jejíž konstituování se zasloužil mimo jiné Josef Václav Frič a která pomáhala zprostředkovávat českou kulturu.<sup>178</sup> Vznikal také český tisk.<sup>179</sup> Jaroslav Vaculík uvádí, že Češi tvořili ve srovnání s domácím obyvatelstvem nejen zámožnější, ale rovněž gramotnější skupinu obyvatel.<sup>180</sup>

Společenský život byl přerušen a poznamenán první světovou válkou, která byla současně ve svých důsledcích pro Čechy přelomovou. Zatímco před ní byly besedy a spolky výhradně městskou záležitostí, po jejím skončení začaly vznikat besedy i v menších obcích. Vznik Československa v roce 1918 představoval i ve vývoji české komunity v Chorvatsku důležitý mezník, a to např. v zakládání českých škol a české krajanské žurnalistiky, v příchodu české inteligence i v přijímání československé státní příslušnosti.<sup>181</sup>

V souvislosti s rostoucím českým národním vědomím se v závěru 19. století začaly prosazovat snahy o zřizování českých menšinových škol. Josef Matušek uvádí, že před první světovou válkou navštěvovaly chorvatské školy asi tři tisíce žáků české národnosti, a dokonce že se v Chorvatsku objevují učitelé z Čech mnohem dříve, než se tu začaly otvírat české menšinové školy: „S českými učiteli a profesory se v 19. století setkáváme ve všech větších hraničářských městech. [...] Po roce 1850 se stále častěji objevují na obecných a středních školách v celém Chorvatsku. Koncem

---

<sup>177</sup> JANOTOVÁ, Lenka. Česká menšina v Chorvatsku a kultura. In: *Zahranicnicesi.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 6. – 8. září 2010 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [http://www.zahranicnicesi.com/docs/prispevek\\_janotova.pdf](http://www.zahranicnicesi.com/docs/prispevek_janotova.pdf).

<sup>178</sup> HLADKÝ, Ladislav, a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010, s. 57.

<sup>179</sup> Srov. BLÁHA, Karel. *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar: Jednota, 2016; RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 420-421.

<sup>180</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 62.

<sup>181</sup> HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 50.

devatenáctého století přednášejí Češi i na chorvatských vysokých školách.<sup>182</sup> Vhodné podmínky pro rozvoj českého školství v Chorvatsku ovšem vznikly teprve ve vazbě na vznik Československa, které vzdělávání chorvatských krajanů v českém jazyce podporovalo.

### 3.2 České školství do druhé světové války

Vznik prvních českých škol v Chorvatsku, které byly od počátku chápány jako instituce mající zpomalit asimilaci menšiny, neboť „všem českým spolkům a předákům bylo jasné, že se česká menšina v Chorvatsku neudrží, nebude-li mít své školy,<sup>183</sup> klade Josef Matušek do souvislosti se založením Československého svazu roku 1921 v Osijeku. Svaz měl své sídlo od roku 1924 v srbském Bělehradu, což se v počátku zdálo být ku prospěchu českých škol, protože všechny otázky týkající se školství se v silně centralizovaném Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS) musely vyřizovat právě v jeho metropoli. Matušek uvádí také politické podhoubí vzniku prvních škol ve vztahu k velkému vlivu nejsilnějších spolků, vlivných a zámožných jednotlivců, průmyslových podniků, zvláště cukrovarů, a menšinových požadavků ve Svazu. Důležitou roli sehrály československé zastupitelské úřady v Bělehradu a Záhřebu, jakož i československé státní úřady, které pečovaly o české školy v zahraničí, zejména spolek Komenský, Československý ústav zahraniční, Ministerstvo školství a národní osvěty Československé republiky a další.

Brzy se ukázalo jako potřebné decentralizovat činnost Československého Svazu v Jugoslávii a dostat problematiku školství blíže k českým krajanům, kteří nejvíce žili v Chorvatsku. Za účelem podpory zakládání českých paralelních oddělení při chorvatských státních školách a zřízení české mateřské školy v Daruvaru tak Čechoslováci v Chorvatsku ustavili Matici školskou.<sup>184</sup>

---

<sup>182</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017, s. 130–131.

<sup>183</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 102.

<sup>184</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 70.

„Ježto však v řešení otázky školské viděli jsme kardinální otázku pro nás, byla zřejma nutnost utvořit ústředí, kde by se tyto školní otázky soustřeďovaly a systematicky řešily. Tímto ústředím měla být jakási Matice školská po způsobu Matice ve staré vlasti a „Komenského“ ve Vídni. Pro akci samu nebylo z počátku dosti porozumění. Mnozí krajané stavěli se proti tomuto pokusu. [...]. A tak konečně v [roce] 1926 na podzim došlo ku zřízení Matice Školské při čl. Svazu, se sídlem v Daruvaru. Matice Školská má před sebou veliké úkoly. Byla zbudována hlavně na popud České Besedy daruvarské a také v Daruvaru umístěna. [...] Matice však za dobu poměrně krátkou ukázala, že je jí zapotřebí. Že školská otázka na Daruvarsku vyžaduje, aby se na ní systematicky pracovalo.“<sup>185</sup>

Matice školská nejprve působila při daruvarské české besedě, následně se v roce 1926 stala odborem Československého svazu a v roce 1929 přesídlila do Záhřebu, kde působila až do roku 1941. V roce 1931 pak byl při Svazu zřízen Osvětový odbor (dnes Rada pro školní otázky Svazu Čechů v Republice Chorvatsko), jehož cílem bylo posílit národní uvědomění a rozvíjet kulturní činnost krajanů v rámci spolků.<sup>186</sup>

První české školy, jejichž vznik na území Chorvatska krajané ve dvacátých letech 20. století iniciovali,<sup>187</sup> měly status soukromých škol. Zakládání škol se tudíž dařilo prosadit zejména v osadách, kde působil dobře organizovaný krajaný spolek nebo v nichž byl usazen větší počet zámožných obyvatel či intelektuálů a osvětových činitelů. Ani dostatek uvědomělých krajanů však nebyl zárukou úspěšného otevření

---

<sup>185</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 14–15.

<sup>186</sup> MATUŠEK, Josef. *České školy v Chorvatsku (1922–1941). Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 83.

<sup>187</sup> První výuka ve dvou odděleních v českém jazyce začala v Osijeku roku 1921. Z pozůstalosti krajaného historika Josefa Matuška víme, že informace o zahájení vyučování v českém jazyce v Osijeku je doloženo v *Československých listech* ze dne 11. února 1921 (č. 6/1921), jiné doklady však o tom zachovány nejsou. Mezi Matuškovými zápisky nacházíme údaje k existenci výuky českého jazyka i v dalších oblastech Jugoslávie (v Uljaniku od 1. února 1923; ve Splitu byly od roku 1924 realizovány kurzy českého jazyka a česká oddělení pracovala od téhož roku ve městech Karlovac a Sarajevo). Srov. *Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti. Ze současných škol má nejdlejší historii Česká základní škola J. A. Komenského v Daruvaru, která začala pracovat v roce 1922, přestože úřední schválení získala až v roce 1924. Srov. *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdence, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Počátky činnosti České soukromé školy v Daruvaru, 26. dubna 1926.

české školy. Jugoslávské úřady tyto snahy chorvatských Čechoslováků nepodporovaly, snad z obavy, že i další menšinové organizace budou o vznik svých škol usilovat, snad z nacionálních důvodů.

„Školství na Daruvarsku bylo ode dávna ožehavou otázkou, která také zapříčiňovala nechuť a odpor domorodců vůči nám. V české škole jakoby spatřovali svého nepřítele. Dlužno uvážit, je zde hodně zakořeněna – hlavně vlivem Maďarska – idea, že kdo se narodil v Chorvatsku, je Chorvat. Mluví-li česky, je to tedy český Chorvat [...]. Kde byli krajané uvědomělejší, stála snaha o školu v popředí snah ostatních. Školská otázka však narážela na spoustu překážek. Němci, Maďaři, Slováci, kteří svoje školy již měli dříve, a kterým byly pouze sestátněny a dána do nich mimo jazyka mateřského srbochorvatština, těchto obtíží neměli. Úřady jen nerady viděly tuto snahu o českou školu.“<sup>188</sup>

Další komplikací byl nedostatek kvalifikovaných českých učitelů, scházející učebnice a často i neodpovídající prostor. Naráželo se i na odpor chorvatských učitelů, kteří se báli o svou práci. V kronice Československé obecné školy v Kaptole zapsala v roce 1925 první učitelka školy, Jindra Horáková, toto:

„Krajané mysleli, že dostanou ihned školu soukromou. Byli tedy rozčarováni, když otevřena byla zde jen škola doplňovací, kterou dívky navštěvovaly vždy po skončení vyučování ve škole chorvatské a to každý den 1,5 hod. dopoledne a 1,5 hod. odpoledne. Krajané tvrdili, že je to mnoho na dívky, ač tyto brzy tomu přivykly a k české škole přilnuly. Začátek byl tedy těžký, neboť bylo nutno bojovat proti ochladnutí ba mnohdy i neporozumění. Ba bylo i několik takových případů, že rodiče zakázali svým dětem českou školu navštěvovat, ač je dali sami zapsat, a když tyto neuposlechly neb k české škole opravdu přilnuly svoji čistou dětskou duší, byly i zbity od rodičů. Nejvíce porozumění pro národní povinnost prokázali krajané nejchudší. Také chorvatská škola kladla tajný, ale pevný odpor. Trestali a trápili všelijak české dívky, dávali jim mnoho domácích úloh, což dříve nečinili.“<sup>189</sup>

---

<sup>188</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 14.

<sup>189</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti, Kronika Československé obecné školy v Kaptole, Kap. Školní rok 1924/25, opis: Josef Matušek 1990.

Obdobné údaje zjišťujeme z kroniky československé školy a osady v Hercegovci: „Učitel Dragić i r. 1924/25 choval se nepřátelsky, zakazoval českým dětem nositi do české školy pera a komínky a tabulky z chorvatské školy. Smutný doklad zaslepenosti slovanských bratří Chorvatů chová náš Archiv-Opis protokolu, který sepsal v české škole sreski poglavar z Garešnice Broz dne 28. V. 1925 na nové udání od učitele Dragiće, že český učitel Toman pracuje ve škole protistátně. [...] Učitel Toman odešel z Hercegovce po 2 letech horkých a těžkých, neušetřen pomluv a četných zklamání od svých, ale s pocitem průkopníka v pustině, jenž vykonal co mohl. Za ty 2 roky zanechal nejlepší vzpomínku a má právo být navždy hrdý na výsledky nevděčné práce. O jeho mimoškolní práci r. 1924/25 mluví další přehled činnosti národní.“<sup>190</sup>

A proti se stavili i někteří krajané, již se snažili o začlenění do jugoslávské společnosti: „Proti české škole v Daruvaru se vyslovili také někteří radní, mezi nimi dva Češi“<sup>191</sup>. Přes všechny překážky byly – díky vytrvalosti a pevné vůli některých krajanů – české školy postupně zakládány.

Výše popsané potíže provázely také založení české školy v Daruvaru, a to navzdory tomu že byl její vznik podporován československou vládou. Československo již v roce 1922 přislíbilo menšině v Daruvaru učitele a vybavení školy pomůckami a učebnicemi: „Konečně počátkem listopadu [1922] přišli tak toužebně očekávaní učitelé z Československa a sice p. Oldřich Votava a sl. Vlasta Vollmanová, kteří se ihned ujali práce na škole.“<sup>192</sup>

Daruvarská beseda měla zajistit školní místnosti včetně nábytku, a především povolení jugoslávských státních úřadů. Ty však uznání české soukromé školy v Daruvaru kladly různé překážky.<sup>193</sup> „Počátky byly velice svízelné, nebylo ani knih, ani řádného inventáře, který se musel opatřovat. Při tom se stran úřadů byla vůči škole krajní

---

<sup>190</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá Beseda Hercegovac (1960–1999), kart. IV/8, sl. Školství Hercegovac, Hercegovac – kronika Československé školy a osady, s. 17–18.

<sup>191</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 72.

<sup>192</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 11.

<sup>193</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 71.

nepřízeň a rodiče byli často i pokutováni za to, že posílali děti do české školy.<sup>194</sup> Informaci o finančních postizích za zápis dětí do české školy se objevuje také v sekundárních zdrojích: „Kromě toho, rodiče, kteří své děti zapsali do české školy, byli povoláni na okresní úřad, kde jim bylo vyhrožováno pokutou 100 dinárů, budou-li své děti posílat do české školy.“<sup>195</sup>

Navzdory tomu byla ve školním roce 1922/1923 výuka zahájena. Až v roce 1924 však menšina získala úřední schválení školu provozovat, přičemž se jednalo o povolení pro dvoutřídní soukromou českou školu v Dolním Daruvaru. V archivu Svazu Čechů je informace o úředním schválení školy přítomna v dopise z Konzulátu Československé republiky se sídlem v Záhřebu z března roku 1926, kdy je České soukromé škole na základě jejího dotazu sdělováno, že „Pokrajinska uprava za Hrvatsku, Slavoniju, odjelenje za prosvjetu i vjere povolila České Besedě v Daruvaru dvoutřídní soukromou školu s vyučovacím českým jazykem svým výnosem č. 8335/24 ze dne 29. března 1924“<sup>196</sup>.

Další dva roky uběhly, než tamější beseda pro školu zakoupila vlastní budovu. Na konci roku 1925 bylo rozhodnuto o zakoupení domu p. Lainščaka za 85 tisíc dinárů, který měl být upraven na školu, neboť „dosavadní místnosti nevyhovovaly a majitel naléhal, aby se Beseda se školou vystěhovala, že místnosti potřebuje pro sebe“<sup>197</sup>. Zásadní podíl na tom měla opět podpora z Československa, jelikož „Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze přispělo na tento projekt darem Din. 50.000,-, takže se mohlo přikročit k adaptaci budovy“<sup>198</sup>. Slavnostní otevření nové školní budovy se uskutečnilo 24. dubna 1926. Škola pak dostala jméno po Janu Amosovi Komenském:

---

<sup>194</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 11.

<sup>195</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká beseda Daruvar a počátky českého školství. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 28.

<sup>196</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdenice, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Konsulát Republiky Československé v Záhřebě České soukromé škole v Daruvaru, 31. března 1926.

<sup>197</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 15.

<sup>198</sup> Tamtéž.



„Máme tedy vlastní stánek, na nás je nyní, aby sloužil cele našim potřebám a šířil uvědomění a lásku k národu mezi krajany. Na počest našeho velikého vystěhovalce Komenského byla škola nazvána Českou školou Komenského.“<sup>199</sup> Tak celé čtyři roky trvalo, než byla první československá obecná škola v Chorvatsku plně legalizována a začleněna do jugoslávské školské soustavy.<sup>200</sup>

Jak připomíná Matušek, problémy se zakládáním českých škol provázely menšinový život téměř pokaždé.<sup>201</sup> Také do Bjelovaru byl za tímto účelem vyslán učitel z Československa, avšak teprve po jeho dvouletém působení, kdy svou činnost zaměřil na kurzy češtiny (tzv. doplňovací školu – viz dále), se mu podařilo vytvořit příhodné podmínky pro založení soukromé Československé školy Masarykovy, která zde byla slavnostně otevřena 15. listopadu 1925.

Zakládání soukromých škol bylo zrušeno zákonem z roku 1929, česká menšina však od nich upouštěla již od roku 1925, kdy bylo povoleno zakládání českých paralelních oddělení při chorvatských školách (viz dále). Již existující soukromé školy byly zachovány, musely se však přizpůsobit novému školnímu zákonu, který byl přijat s platností od roku 1930. V důsledku toho byly tyto školy mj. přejmenovány na národní. Všechny české soukromé školy byly označeny jako veřejné, což znamenalo, že jejich žáci mohli bez větších problémů pokračovat ve vzdělávání na školách vyšších. Tuto dobu považuje Matušek za období největšího rozkvětu českých škol.<sup>202</sup> V roce 1932 existovaly na území Chorvatska kromě české školy v Daruvaru (1922) a v Bjelovaru (1923), také Česká škola Benešova v Hercegovci (1923) a Česká škola Palackého v Kaptole (1924), a v rámci celé Jugoslávie se nacházely ještě další tři československé soukromé školy, a sice v obcích Bělehrad, Crvenka a Čuprija (Srbsko). Uvedené školy navštěvovalo přes 600 žáků a vyučovali v nich učitelé vyslaní z Československa (předměty: čeština, prvouka, počty, tělesná výchova, zeměpis,

---

<sup>199</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927, s. 15.

<sup>200</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 71.

<sup>201</sup> Tamtéž, s. 72.

<sup>202</sup> Tamtéž, s. 73.

dějepis, přírodopis) i chorvatští, potažmo krajanští učitelé (chorvatština, dějiny, zeměpis), a chorvatský kněz (náboženství).

Nový školní zákon dále stanovoval osmiletou povinnou školní docházku<sup>203</sup> a vyučování mateřskému jazyku pouze v nižších třídách, na většině československých škol se však tento požadavek nepodařilo realizovat, a tak se nadále tolerovala dosavadní praxe a povinná školní docházka po dobu pěti až osmi let. Vyšší třídy se podařilo prosadit jen mimo Chorvatsko – v Bělehradu (8 let), kde škola dostala nový název Československá soukromá a vyšší národní škola Masarykova, v Ćupriji (8 let) a v Crvence (6 let). Pětiletá školní docházka byla zachována v Daruvaru, Bjelovaru, Hercegovci i Kaptole.

Již od samého počátku československého školství v Chorvatsku, stejně jako dnes, byly české (a slovenské) školy dávány za vzor ostatním školám, včetně škol státních. Učitel Oldřich Votava ve svých pamětech sepsaných v Ljubljani roku 1926 uvádí, že během druhého roku svého působení na škole [školní rok: 1923/1924] přijel na daruvarskou školu 9. října školní inspektor pan J. Kamf a po prohlídce školy a pomůcek pochvalně hodnotil nejen názornost českých učebnic, ale také úroveň znalosti srbochorvatštiny českých žáků. Učitel Votava zaznamenal slova jeho pochvaly takto: „Přál bych si, aby alespoň každá dvacátá škola v Jihoslavii se vyrovnala zařízením, vedením a náladou této škole.“<sup>204</sup>

Školy byly chloubou krajanских organizací, takže měly dobře upraveny školní budovy, posluchárny, disponovaly příručními knihovnami a pomůckami, převážně díky podpoře československého ministerstva školství, často měly k dispozici také loutková divadla. Zásadní podíl na kvalitě vzdělávání pak jistě měli také vybraní učitelé z Československa, kteří byli vysíláni i placeni československou vládou. Školy byly velmi dobře hodnoceny jak jugoslávskými školními inspektory, tak úředníky a inspektory z Prahy. Učitelé tak byli pod permanentním dohledem a byli nuceni podávat nadstandardní výkon. Čas od času se stávalo, že také krajanские spolky a české podniky, jež činnost českých soukromých škol finančně podporovaly, žádaly po

---

<sup>203</sup> V Chorvatsku je dodnes zachována povinná školní docházka v rozsahu osmi let.

<sup>204</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdence, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Počátky činnosti České soukromé školy v Daruvaru, 26. dubna 1926, s. 3.

učitelích více, než bylo v jejich silách, a na druhou stranu českoslovenští učitelé občas nedokázali reflektovat potřeby krajanů a přizpůsobit jim svou činnost. Avšak „bez ohledu na eventuelní spory, především díky obětavé práci učitelů z ČSR se české soukromé školy a také české spolky staly kulturními středisky, odkud se blahodárně působilo na široké okolí“<sup>205</sup>.

Od roku 1929 již nebylo povoleno zakládání menšinových soukromých škol, a tak vznikla nová praxe v podobě zakládání menšinových oddělení pod správou místní státní školy, tzv. českých státních paralelních škol, lidově paralelek. Ty vznikaly všude tam, kde byl dostatek dětí z řad menšiny a kde si to přáli jejich rodiče.

Ve třicátých letech 20. století se česká (československá) paralelní oddělení na státních školách nacházela na území Chorvatska v obcích a městech: Daruvarský Brestov, Dežanovec, Holubňák, Končenicice, Prekopakra, Tominovac, Uljanik (Leňák) a Velké Zdenice. A v ostatních částech Jugoslávie působily české paralelní školy také v obcích a městech: Ablián (Češko Selo), Bela Crkva, Kruščica, Prijedor, Veliko Središte. Avšak ani zakládání těchto škol se často nesetkalo s všeobecně kladným ohlasem u příslušníků z řad menšiny. Příkladem mohou být Končenicice. Z dobových pramenů můžeme, nasměrování poznámkami Josefa Matuška, vyčíst, že také v Končenicích někteří českou školu odmítali, neboť se obávali, že si ji sami budou muset platit.<sup>206</sup>

Do paralelních škol byli učitelé vybíráni jugoslávským ministerstvem školství se sídlem v Bělehradu. Jednalo se tedy o příslušníky z řad menšiny s odpovídajícím vzděláním. Stejně jako v případě soukromých škol, naráželo i zakládání paralelních škol na značné obtíže. Matušek popisuje, že i při dobré snaze Matice školské a Svazu, které návrhy na založení paralelek podávaly, nebylo jednoduché paralelní oddělení na státních školách prosadit: „České paralelky vznikaly v prostředí, které si nezvyklo na cizojazyčné školy, a proto jejich iniciátoři naráželi na četné překážky. Stavěly se proti nim školní výbory, aby nemusely obstarávat dvojí učebnice, vystupovali proti nim

---

<sup>205</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 74.

<sup>206</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti, Věstník Komenský, 15. září 1931, roč. VI/1931, č. 1.

chorvatští učitelé na státních školách, neboť se obávali o svá místa. Také rodiče byli leckde proti paralelce; vymlouvali se na větší úlohy a na větší zatížení dětí.<sup>207</sup>

Podporu neměly české paralelní školy mnohdy ani od obecních úřadů, neboť pro ně představovaly zátěž z hlediska finančního rozpočtu. Školy sice spadaly do pravomoci jugoslávského ministerstva školství, které platilo jejich učitele, obec se ale měla podílet na zajištění jejich provozu a vybavení. Roku 1926 byl dokonce vydán „příkaz, že se v Nových Plavnicích zakazuje jakákoli agitace pro českou školu a upozorňují se občané, že se taková agitace má přihlásit úřadům“<sup>208</sup>. V důsledku toho nedosahovalo vybavení paralelních škol zdaleka takové úrovně jako na školách soukromých, a tak na jejich podporu přispívala Matice školská i československé instituce.

Zvláštností paralelních škol bylo jejich personální podhodnocení. Matušek připomíná případ z Velkých Zdenců a Daruvarského Brestova, kde na chorvatském oddělení působili tři učitelé pro 140 žáků a na českém jen jeden vyučující na 110 žáků. Někteří učitelé tuto pracovní zátěž neustáli a odcházeli na chorvatskou školu, jiní naopak byli ještě navíc aktivní i v českých spolcích a v kulturní činnosti. Také to bylo u jejich chorvatských protějšků přijímáno s nevolí, dokonce se objevovaly názory, že by se menšinovým učitelům měla taková činnost zakázat.<sup>209</sup>

Největší překážkou byl nedostatek učitelů, kteří by si přáli na takových školách pracovat. Když se přece jen takový našel, neměl to snadné. Mnohdy neovládal dobře češtinu, protože českou školu neměl příležitost navštěvovat, a pokud byl postaven vedle učitelů vyslaných z Československa, nemohl se jim vyrovnat. Narážel na revnivost kolegů a nepřízeň ředitele školy. Obvykle míval velký počet žáků a na druhou učitelskou sílu se nedostávalo. České spolky nutily českého učitele vykonávat takové práce, které učitelé v chorvatských školách dělat nemuseli. Závazky byly často tak velké, že českého učitele přinutily k odchodu. „Odešel-li menšinový učitel, protože často nemohl ani psychicky ani fyzicky vydržet na českém oddělení, nebo byl příliš pohodlný, aby své práci věnoval každou volnou chvíli, muselo se často velmi dlouho čekat na příchod nového učitele. Zatím děti seděly doma nebo navštěvovaly školu

---

<sup>207</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 77.

<sup>208</sup> Tamtéž, s. 78.

<sup>209</sup> Tamtéž, s. 78–79.

chorvatskou. Když se konečně objevil nový učitel, musel dlouho přesvědčovat rodiče, aby své děti vrátili do české školy. Tím vznikala nejistota, zda děti školu úspěšně dokončí, a také nedůvěra k takové škole, kde se vyučuje s přestávkami. [...] O fluktuaci učitelů na Daruvarsku nejlépe hovořil případ české školy v Brestově. Tam se čeští učitelé tak rychle měnili, že si žáci sotva mohli zapamatovat jejich jména.“<sup>210</sup>

Za příklad si tedy vezměme školu v Daruvarském Brestově, která měla na konci dvacátých let 20. století na 30 žáků. V polovině třicátých let, kdy zde učila Cecilie Řeháková, už měla cca 90 žáků na jedinou vyučující. Doplňme zde kontextově i vývoj po druhé světové válce. Na obnovené škole, kam se zapsalo na 115 žáků z čtyř různých tříd, působili dva učitelé, Václav Volf a Karel Pokorný. V březnu 1945 zde získal místo, které se uprázdnilo odchodem obou učitelů, Otokar Sakař, který navzdory zdravotním komplikacím vyučoval na české i chorvatské škole. Výpomoc druhého učitele byla krátkodobá, často zůstal sám na čtyři ročníky s 80 žáky. Počet dětí se začal zmenšovat zvláště poté, co Sakař zůstal po dobu 18 měsíců na nemocenské. Stále více rodičů své děti zapisovalo do chorvatské školy, protože výuka na české škole nebyla dostatečně personálně zabezpečena. Ve školním roce 1950/51 zde chodilo 60 dětí do 6 tříd. Podobná situace byla i v dalších českých osadách, např. v Končenicích, Bjeliševci, Holubňáku, Střežanech aj.

V roce 1934 připravili učitelé Vojta Režný ze Sarajeva a Bohumil Slejška z Čuprije první učební osnovy pro české školy, které vycházely z osnov chorvatských státních škol. Osnovy byly vydány Maticí školskou a zůstaly v platnosti až do roku 1941, žádný jejich exemplář se však bohužel nedochoval.<sup>211</sup>

České soukromé školy dle Matuška nejlépe dbaly na zachování češtiny a české kultury v menšinovém životě v Chorvatsku. Jejich zakládání však bylo provázáno řadou problémů, a nakonec i znemožněno zákonem z roku 1929. A paralelní školy nemohly úrovně škol soukromých zdaleka dosáhnout. Proto krajané hledali jiné možnosti, jak své děti učit českému jazyku a kultuře. Jednou z nich byly tzv. české doplňovací školy, které příslušníkům české menšiny nabízely alternativu v podstatě od počátku zakládání soukromých škol. Snahy jugoslávských úřadů o sjednocení menšinových

---

<sup>210</sup> Smutná kapitola našeho školství. *Jednota*, 8. července 2000, roč. 55, č. 27, s. 8–9.

<sup>211</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 79.

škol do škol paralelních nebyly plně uskutečněny, a tak ve třicátých letech existovaly vedle sebe tři typy školního vzdělávání československé menšiny v Jugoslávii: soukromé, paralelní a doplňovací školy.

Doplňovací školy byly zakládány tam, kde nemohly vzniknout české školy soukromé nebo paralelní. „Úkolem doplňovacích škol bylo rozvíjet a doplňovat jazykové znalosti češtiny a pěstovat vlastenecké cítění u českých dětí, které jinak řádně navštěvovaly místní státní chorvatskou školu.“<sup>212</sup> V určitém slova smyslu byly doplňovací školy považovány za dočasné řešení, které mělo podnítit zájem krajanů o český jazyk a posílit jejich národní vědomí. Iničiátoři těchto škol předpokládali, že z nich časem vzniknou školy soukromé, jako se tomu stalo např. v Bjelovaru, ale také v Hercegovci<sup>213</sup> nebo Kaptole, potažmo školy paralelní, jako tomu bylo v případě školy ve Velkých Zdencích, Uljaniku a Lipovlanech. Je pravdou, že řadě rodičů tato forma českého vzdělávání vyhovovala, neboť „se děti školily ve státní chorvatské škole, a přece se učily češtině, a tak nezapomínaly na svůj původ“<sup>214</sup>. U mnohých tak byl status doplňovacích škol zachován po celou dobu jejich existence. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století bylo na území tehdejšího jugoslávského království provozováno až 13 doplňovacích škol. Na území Chorvatska se kromě výše uvedených jednalo o školy v obcích a městech: Ludina, Mezurač, Osijek, Sv. Ivan Žabno, Záhřeb.<sup>215</sup> Neúspěšný pokus o založení doplňující školy byl učiněn ve Varaždínu, Splitu, Končenicích, Ivanově Sele a v Rášenici.

Doplňovací školy často bojovaly s řadou dílčích problémů – docházka nebyla povinná a děti zde chodily po vlastní vůli ve státních školách, což bylo některými krajaný chápáno jako nadměrná zátěž školáků. Překážky kladli i správci státních škol, kteří

---

<sup>212</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 74.

<sup>213</sup> Česká doplňovací škola v Hercegovci pracovala od školního roku 1923/1924. Výnos o povolení české soukromé školy v Hercegovci byl doručen v dubnu roku 1925. „Tak bylo dosaženo čs. Soukromé školy počínajíc školním rokem 1925/26.“ Srov. *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá Beseda Hercegovac (1960–1999), kart. IV/8, sl. Školství Hercegovac, Hercegovac – kronika Československé školy a osady, s. 17.

<sup>214</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 75.

<sup>215</sup> V Záhřebu vznikla Česká doplňovací škola české besedy Záhřeb stejně jako Česká soukromá škola v Daruvaru už v roce 1922.

doplňovacím školám obvykle odmítali poskytnout místnosti, případně omezovali dětem možnost docházky jen na dvě až tři hodiny týdně.

Doklady o tom jsou dochovány např. v kronice Československé školy a osady Hercegovac sepsané učitelem Stanislavem Sýkorou, prvním učitelem a správcem Československé soukromé školy v Hercegovci otevřené od školního roku 1925/1926. Ten zde zachytil také složité období Československé doplňovací školy v Hercegovci v letech předešlých: „Učitel Dragić a učitelka Vlasta Ivanuš nenáviděli od počátku českou školu a snažili se ji zničit. [...]. Schválně předržovali děti ve škole, aby české děti nemohli do českých hodin, zakazovali českým dětem nositi do chorvatské školy české knihy, různě je šikanovali a agitovali mezi nestálými krajaný proti české škole hrozíce jim a neštítíce se nejhorších prostředků.“<sup>216</sup>

Správce školy, učitel Dragić dokonce opakovaně podával na českého učitele Stanislava Tomana udání za protistátní činnost. Situace se změnila teprve na konci roku 1925, kdy byl „Dragić přeložen a do Hercegovce přišel před Novým rokem nový učitel a spr. Státní školy Ivan Filković, jiného slovanského cítění. Ten převzal na naše přání od 1. 1. 1926 vyučování jihosl. předmětům na české škole.“<sup>217</sup>

Výuka se proto často realizovala v prostorách českých spolků nebo v soukromí. Na druhou stranu mnozí krajané spontánně vytvářeli dětské kroužky, předchůdce doplňovacích škol, v nichž působili učitelé v důchodu. Příkladem je loutkové divadlo v Sarajevu (Bosna a Hercegovina), které se podle Matuška již v roce 1909 „stalo jakousi náhražkou za mateřskou a doplňovací školu“<sup>218</sup>.

V doplňovacích, stejně jako v soukromých, školách vyučovali učitelé vyslaní z Československa ministerstvem školství. Učitelé působili aktivně v besedách a dalších spolcích, rozvíjeli lásku k českému jazyku i kultuře. V rámci omezeného časového prostoru byla vyučována čeština, vlastivěda, zpěv a odborná česká terminologie.

---

<sup>216</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá Beseda Hercegovac (1960–1999), kart. IV/8, sl. Školství Hercegovac, Hercegovac – kronika Československé školy a osady, s. 14–15.

<sup>217</sup> Tamtéž, s. 20.

<sup>218</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 75.

Další zvláštností, která provázela snahu o vzdělávání žáků z menšinových rodin, byl vznik instituce okresních („kočovných“) učitelů. Jejich předchůdcem byl učitel Josef Kohout, zaměstnanec Jednoty zemědělských družstev, působící v roce 1931 při Československém svazu v Chorvatsku. Kohout navštěvoval české vesnice a přednášel místním o problémech v zemědělství a při chovu dobytka či agitoval pro zakládání zemědělských družstev. Obdobně mezi lidmi působili učitelé z Prokúpkovy hospodářské školy v Daruvaru (viz dále). Matušek vzpomíná především jejího správce Karla Herota.<sup>219</sup>

Poněvadž se tato osvětová činnost osvědčila a současně bylo zřejmé, že není možné prosadit v některých oblastech založení školy, přistoupilo se ve školním roce 1936/1937 k povolání prvního okresního učitele z Československa, jímž byl Ladislav Ondráček. On a jeho nástupci působili na území Chorvatska po dva roky. Dojížděli do osad na území okresů: Bjelovar, Orahovica a Grubišno Polje, kde z různých důvodů nebyla možnost vybudovat stabilní oddělení pro československé děti, organizovali v těchto vesnicích osvětovou činnost, vyučovali v mimoškolních kurzech českému jazyku, věnovali se zde spolkovému a kulturnímu životu.

Podobné aktivity probíhaly nadále také neorganizovaně, mimo instituci okresního učitele, kdy do některých vzdálenějších osad, kde nebylo možné okresní školu realizovat, dojížděli učitelé z českých paralelních oddělení nebo soukromých škol, např. z Osijeku nebo Kaptolu. Matušek uvádí, že se činnost okresních učitelů osvědčila, neboť po sobě v osadách zanechávali nově vzniklé divadelní a taneční kroužky, hudební a pěvecké sbory, vyučovali češtině a dějinám apod. Avšak kvůli společenským okolnostem, mezi něž patří i nastanuvší politická situace v Evropě, nenašla jejich činnost po dvou letech existence již dost podpory, a tak tento způsob menšinové výchovy a vzdělávání v Chorvatsku po krátké epizodě zanikl.<sup>220</sup>

Samostatnou kapitolu menšinového školství v Jugoslávii tvoří vznik a rozvoj československých mateřských škol. Přestože v období mezi světovými válkami ženy pracovaly především doma a potřeba institucí, kde by se vychovávaly děti předškolního věku, byla stále jen okrajovou záležitostí, či dokonce vůbec neexistovala,

---

<sup>219</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 79.

<sup>220</sup> Tamtéž, s. 80.



Malice školská a Československá beseda v Daruvaru tuto moderní organizaci předškolního vzdělávání podnítila. Také v tomto bodě lze považovat českou komunitu v Chorvatsku za průkopnickou.

Mateřská škola v Daruvaru zahájila svůj provoz již v roce 1926, třebaže příslušná povolení ke své činnosti získala až roku 1927, respektive 1931. Školka získala prostory v československé škole J. A. Komenského v Dolním Daruvaru, když spadala pod správu školy. Již v té době ji navštěvovaly na čtyři desítky dětí. Matušek její význam pro menšinu popisuje: „Její otevření byl další důkaz vspělosti české menšiny, která se snažila odkaz J. A. Komenského provést v praxi. Význam české mateřské školy tkví také v tom, že to byla první předškolní výchovná organizace v této části Chorvatska. Působila do r. 1941, kdy ji postihl osud všech českých škol.“<sup>221</sup>

Druhou, pravděpodobně mnohem větší a lépe organizovanou mateřskou školu se podařilo otevřít ve školním roce 1936/1937 Československé obci v Bělehradě, zřejmě při České soukromé a vyšší národní škole Masarykově. Bohužel o této druhé úspěšně provozované české mateřské škole v meziválečné Jugoslávii nemáme dostatek informací, Matušek odhaduje, že pravděpodobně zanikla spolu se školou v roce 1941.<sup>222</sup>

Citlivou otázkou pro krajany v Chorvatsku bylo založení střední školy. Zatímco slovenské gymnázium existovalo v Báčském Petrovci na území dnešního Srbska již od roku 1919, česká střední škola menšině chyběla.<sup>223</sup>

Prvním a dlouho jediným pokusem o českou střední školu bylo založení české dvouleté hospodářské školy, později pojmenované jako Prokúpkova odborná hospodářská škola, neboť jejím protektorem se stal poslanec Národního shromáždění a předseda Domoviny zahraničních Čechoslováků Adolf Prokúpek, který podporoval Čechy v zahraničí.

Adolf Prokúpek v dopise z 8. května 1928 dal svolení k pojmenování první české hospodářské školy zahraniční ve Velkých Zdencích po své osobě: „Jsem hluboce

---

<sup>221</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 81.

<sup>222</sup> Tamtéž, s. 81.

<sup>223</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 111.

poctěn Vaší důvěrou a milerád Vaše přání splňuji. Ujišťuji, že mně pocta Vaše bude milou vzpruhou, abych ve prospěch nám všem milého zemědělství i nadále ze všech sil pracoval.“<sup>224</sup>

Cílem této školy bylo připravit venkovskou mládež na „úspěšné hospodaření a zapojení do kulturního a spolkového života“<sup>225</sup>. Z informačního letáku z Prokúpkovy hospodářské školy ve Velkých Zdencích ze září roku 1929 zjišťujeme, že do studia se „přijímá nejvýše 25 mladíků 16–24letých, kteří jsou bezplatně ubytováni u rolníků“<sup>226</sup>. Jednalo se o dvouleté studium, výuka však probíhala každý rok pouze po dobu pěti měsíců, od začátku listopadu do konce března, aby nedošlo k narušení práce na domácím hospodářství.

Vyučování v Prokúpkově hospodářské škole bylo zahájeno přes velké hmotné i prostorové problémy ve Velkých Zdencích již v roce 1927.<sup>227</sup> V roce 1930 se škola přestěhovala do Daruvaru, kde pro ni byla postavena školní budova. Na pozvánce na slavnostní otevření nové budovy Prokúpkovy hospodářské školy vystavěné na zahradě České školy Komenského v Dolním Daruvaru, které se konalo dne 25. října 1931, bylo uvedeno: „Dříve byla ve Zdenci a nyní je už rok v Daruvaru. Letos byla vystavěna nová budova.“<sup>228</sup> Provoz školy fungoval za přispění Matice školské, ale také finanční podpory spolku Komenský či Domoviny zahraničních Čechoslováků. „Značnou pomoc škole poskytovaly různé státní úřady a spolky z ČSR, které ji zásobovaly knihami a pomůckami a hradily výlohy za budovu. Díky správci školy Karlu Herotovi byla činnost rozšířena také na dospělejší rolnickou mládež, tzv. Besídky venkovské mládeže, které se později organizovaly jako Sdružení venkovského dorostu.“<sup>229</sup>

---

<sup>224</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdence, Adolf Prokúpek Československému Svazu v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Bělehrad, 8. května 1928.

<sup>225</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 82.

<sup>226</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/4 Korespondence 1920–41, 1946–1955, Prokúpkova hospodářská škola ve Vel. Zdencích, září 1929.

<sup>227</sup> Tamtéž.

<sup>228</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/4 Korespondence 1920–41, 1946–1955, Slavnost otevření nové vlastní budovy Prokúpkovy hospodářské školy, říjen 1931.

<sup>229</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 82.

Prokúpkova odborná hospodářská škola pokryla potřeby krajanů na vesnicích, ve městech se však situace nezměnila. I proto Josef Matušek konstatuje, „že se české menšině nepodařilo založit si mezi dvěma válkami českou střední školu,“<sup>230</sup> byť byla čeština dočasně zařazena mezi povinné předměty na gymnáziích v Daruvaru a v Bjelovaru nebo na učitelském ústavu v Osijeku. Nepravdělně se čeština vyučovala i na učitelském ústavu v Pakraci, kde se konaly kurzy pro české učitele. Hospodářská škola byla uzavřena v roce 1941, tak jako všechny menšinové školy.

Mezi světovými válkami působilo v dnešním Chorvatsku více než 20 českých škol, ať už šlo o školy soukromé, paralelní oddělení, doplňovací školy, mateřské školy nebo Prokúpkovu odbornou hospodářskou školu. V dalších zemích bývalé Jugoslávie bylo podobných škol ještě dalších 14. Avšak je to také období, v němž existuje velký počet osad s významným zastoupením Čechů, které se české školy a výuky češtiny nedočkaly. Zainteresované překvapí, že mezi ně patří i např. Dolany, Horní Daruvar, Ivanovo Selo, Malé Zdenice, Pakracká Polana, Střežany nebo Tréglava. Před druhou světovou válkou navštěvovalo školy s výukou českého jazyka na dva tisíce žáků (včetně školy a školky v Bělehradě), avšak Josef Matušek předpokládá, že stejný počet českých dětí neměl žádnou příležitost ani možnost českou školu navštěvovat.<sup>231</sup>

Krajané se při zakládání menšinových škol v Chorvatsku potýkali s řadou obtíží: „Království SHS (Jugoslávie) nemělo příliš pochopení pro potřeby naší menšiny. Menšiny, kterým se podařilo založit své národnostní školy ještě v Rakousko-Uhersku (Němci, Maďaři, Slováci) měli velký náskok před menšinami, které se na to nezmohly (Češi). Teprve v době, kdy se ministrem osvěty stal Štěpán Radić, se situace zlepšila. Velké zásluhy na zakládání českých menšinových škol má poslanec HSS Augustin Mžik z Vel. Zdenců. Čechů bylo tehdy v Chorvatsku mnohem více než dnes a lidé si českou školu přáli. Na povolení k otevření takové paralelní české školy se však muselo velmi dlouho čekat, ale i po jeho obdržení se naráželo na četné překážky.“<sup>232</sup>

O to větším úspěchem je, že se české menšině podařilo vlastní školy vybojovat a také udržet. Značný podíl na tom měla také podpora Československé republiky, z níž byli

---

<sup>230</sup> MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 82.

<sup>231</sup> Tamtéž, s. 85.

<sup>232</sup> Smutná kapitola našeho školství. *Jednota*, 8. července 2000, roč. 55, č. 27, s. 8–9.

do Chorvatska vysílání učitelé, aby podpořili či přímo iniciovali založení české soukromé či doplňovací školy. Současně byl z Československa zajišťován nezbytný přísun výukových pomůcek, zejména knih a učebnic. Podstatně méně pozitivně jsou zpětně hodnoceny české paralelní školy, které vznikaly při státních školách. „O těch se málo píše, ačkoliv byly velkým problémem nejen pro Matici školskou a osadu, kde se zakládaly, ale i pro celou českou menšinu,“<sup>233</sup> a to zejména z hlediska finančního.

V červenci 1940 nový zákon o menšinových školách na území dnešního Chorvatska ztížil postavení menšinových škol i učitelů. Ministerstvo školství Protektorátu Čech a Moravy v listopadu 1940 odvolalo učitele zpět do okupované vlasti. První učitelé se do Československa vraceli již po vyhlášení mobilizace v září 1938: „Po podepsání mnichovského diktátu byli vráceni z Bělehradu domů.“<sup>234</sup> Zásadní bylo ale zejména vydání výnosu Ministerstva školství a národní osvěty v Praze čj. 140.000/40-IV/5 ze dne 12. listopadu 1940: „Poněvadž byly české školy v zahraničí zavřeny, zprošťuji Vás s okamžitou platností služby na tamní škole a vyzývám Vás, abyste ihned druhého dne po doručení tohoto dekretu zastavil vyučování.“<sup>235</sup> Většina učitelů na to reagovala dle pokynů, např. učitel Jan Pavlík: „Žádám Vás, abyste laskavě vzali na vědomí, že podle smyslu citovaných výnosů přestává působnost zdejší školy dnem 5. dubna 1941. Těmito citovanými výnosy byli učitelové Jan Pavlík a Marie Michalcová zproštěni povinnosti na této škole.“<sup>236</sup> Někteří učitelé se však rozhodli odvolací dekret nerespektovat, jako např. učitel František Kaftan: „Učinil před výborem závazné prohlášení, že se definitivně rozhodl zůstatí za každých okolností zde a příkazu, který by v tomto směru mu došel [...] nevyhoví.“<sup>237</sup>

---

<sup>233</sup> Smutná kapitola našeho školství. *Jednota*, 8. července 2000, roč. 55, č. 27, s. 8–9.

<sup>234</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 31. valná hromada 12. II. 1939, Zpráva jednatele na val. hromadě Čsl Besedy, 12. února 1939

<sup>235</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1923–1941, [Maticе školská] Školnímu výboru české školy, [15. ledna 1941] doručeno 17. ledna 1941.

<sup>236</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Jan Pavlík Předsednictvu České besedy a školnímu výboru v Daruvaru, 20. dubna 1941.

<sup>237</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1923–1941, 3/41 Š.V. Tit. Matici Školské Čs. Svazu v Záhřebě, 21. ledna 1941.

Na jaře 1941 zasáhly boje druhé světové války i slavonský region. Dne 10. dubna 1941 byl vyhlášen Nezávislý stát Chorvatsko, v důsledku čehož byly české školy zrušeny a jejich žáci byli ve školním roce 1941/1942 převedeni do chorvatských státních škol.

### 3.3 České školství po druhé světové válce

K osvobození Daruvaru a okolních obcí došlo v září roku 1944. Dne 25. září 1944 byly oddělením národní osvěty ZAVNOH (*Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske / Zemský protifašistický výbor národního osvobození Chorvatska*) vydány první učební osnovy, které byly pro české školy upraveny tak, aby obsahovaly zvláštní hodinovou dotaci pro výuku českého a chorvatského jazyka a zeměpisu a dějepisu. Především díky znovuzaložení Československého svazu v Jugoslávii s novým sídlem v Daruvaru byla ještě ve školním roce 1944/1945 zahájena činnost českých škol, a to jak tam, kde existovaly již před válkou, tak v osadách, kde česká škola dříve nepůsobila.<sup>238</sup>

„V Daruvaru škola začala opět s prací 4. XI. 1944 dle usnesení Oblastního národního výboru pro Slavonii. Později Ministerstvo národní osvěty LR Chorvatska vydalo o tom rozhodnutí 22. X. 1945 č. 20781. Toto není více škola soukromá, jako za staré Jugoslávie, kterou vydržovala Československá republika a česká menšina, nýbrž státní, kterou úplně vydržuje Jugoslávie.“<sup>239</sup> Po tříletém výpadku se české děti mohly opět učit českému jazyku. Problémem však byly prostorové podmínky vyučování v důsledku vyplenění či dokonce vypálení školních budov včetně mobiliáře. Navzdory tomu již v prvním poválečném roce fungovalo v Bjelovarském okrese 13 českých škol, do nichž chodilo téměř 600 dětí.

---

<sup>238</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdence, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Evidence československých obecných škol, nedatováno.

<sup>239</sup> Úryvek z pamětní knihy otištěný In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar: Jednota, 2009, s. 13.

Díky krajanskému tisku víme, že v roce 1946 již v Chorvatsku pracovalo 25 škol, pro něž byla v Čechách organizována sbírka učebnic.<sup>240</sup> Oproti předválečné podpoře českého menšinového školství v Chorvatsku ze strany Československa působili po druhé světové válce na území Chorvatska jen dva českoslovenští učitelé, a sice v Mezurači (učitel Kott) a v Záhřebu (učitel Sosnovec), kteří byli odvoláni zpět do vlasti na základě rezoluce Informbyra z roku 1948. „Škola pracovala v posledním čase za velmi těžkých podmínek pro nedostatek učitelských sil, což je však také problémem pro celou naši českou menšinu. Českých učitelů je velmi málo, jejich řady se reemigrací velmi ztenčily. U nás v Daruvaru to bude na rok ještě větším problémem, jelikož se otevře úplná česká sedmiletka, která bude umístěna v našem domě.“<sup>241</sup>

Po druhé světové válce nahrávala politika podpoře práv národnostních menšin. Ta česká v Chorvatsku doufala v pokračování spolupráce s Československem při rozvoji svého českého školství. Učitel J. Kott se snažil neuspokojivou personální situaci zvrátit a využíval k tomu i krajanského tisku, ale jeho hlas v Československu již nikdo neslyšel. „Zdejší učitelé – krajané jsou prací přetížení, ale své práci rozumějí. Dělají ji víc než dobře! Potřebují však pomoci. A tu jim může poskytnout zvláště v jazykovém vyučování kolega z ČSR. Ve všem a zcela je však nahradit nemůže! ... Je třeba vzájemné spolupráce obou těchto učitelských složek na zdejších školách. Vzájemného poznání a pochopení. Jen tak se předejde nedůvěře a odcizení, které by společnému cíli – prospěchu české školy – byly jen ke škodě.“<sup>242</sup> Změnou politického režimu v roce 1948 byla podpora ze strany československých úřadů dočasně znemožněna.<sup>243</sup>

Od školního roku 1949–1950 začala v Daruvaru působit první česká sedmiletá základní škola, tzv. sedmiletka, v Jugoslávii, což krajanský tisk kvitoval s nadšením.

---

<sup>240</sup> Schůze českých učitelů v Daruvaru. *Jednota*, 23. března 1946, roč. 1, č. 2, s. 2.

<sup>241</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 37. valná hromada, 27. března 1949.

<sup>242</sup> Učitelé-krajané a učitelé z Československa. *Jednota*, 26. března 1948, roč. 3, č. 13, s. 3.

<sup>243</sup> KOLOUCH, Otokar. České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 87–97. Krajané měli potřebu na vzniklou politickou situaci reagovat: „Musíme všemožně, na každém kroku, šířit a propagovat pravdu o naší nové vlasti a seznamovat lid ve staré vlasti Československu se skutečností, že nová Titova Jugoslávie opravdu buduje socialismus. Musíme jim jasně a otevřeně říci, že jsou to všechno obyčejné špinavé lži a pomluvy, co o nás mluví předáci Sovětského svazu a ostatních zemí Informbyra, mezi nimiž se bohužel nachází i Československo.“ *Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 38. valná hromada 19. II. 1950, Zpráva jednatele, 19. února 1950, s. 5–6.

„Pro sedmiletku jsou již zajištěny místnosti a učitelský kádr. Ředitelem je jmenován Franta Burian, dosavadní ředitel nižšího gymnasia v Daruvaru. Tolik krátká novinářská zpráva. Kolik je však v ní obsaženo, kolik ona pro nás znamená! Doposud jsme naše děti mohli vychovávat pouze na obecných školách. Nyní zásluhou nové Jugoslavie, umožněno je našim dětem vyučování v mateřském jazyku i na nižší střední škole. [...] S politováním musíme však konstatovat, že československé ministerstvo osvěty nám, přes opětovné žádosti, nikterak nevyšlo v otázce učitelstva vstříc a že se nám podařilo založit naši první sedmiletku jen díky obětavosti a vědomí povinnosti k menšině, našich kulturních pracovníků v Daruvaru.“<sup>244</sup>

Dobový tisk vnímal propojenost praktických otázek nedostatku učitelů a podporu vyššího vzdělání menšinových dětí v kontextu politických událostí, zejména odklon vedení Komunistické strany Jugoslávie od linie lidově demokratických zřízení pod dikcí Sovětského Svazu, které se neblaze podepsaly i na přerušení podpory krajanů z Československa.

„Slavnostní otevření první české sedmiletky v Jugoslavii [...]. Jedná se o neobyčejně významnou událost v životě naší menšiny, protože v ten den byla naší menšinou otevřena první naše střední škola a tak naší mládeži umožněno studium středoškolské v mateřském českém jazyce [...]. V době, kdy československé ministerstvo zahraničí jde tak daleko odepřením vis našim přeborníkům, znemožňuje Jugoslávskou účast na závodech v odbíjené v Praze, protože prý Jugoslavie vede nepřátelskou politiku vůči ČSR, v Jugoslavii naše Komunistická Strana a zdejší úřady se všemožně přičinily, aby k včasnému otevření naší první střední školy skutečně také došlo.“<sup>245</sup>

Po roce 1948 bylo zapotřebí jednak nalézt učitele v řadách krajanů, jednak se tito museli vypořádat s nedostatkem učebnic. Přesto stabilizace socialistické Jugoslávie pomohla upevnit také menšinové školství. Postavily se nové školní budovy v Ivanově Sele a Dežanovci. Ve školním roce 1953–1954 se škola Komenského v Daruvaru<sup>246</sup> stala osmiletou, následována školou v Končenicích. V Daruvaru se v září 1954

---

<sup>244</sup> První česká sedmiletka. *Jednota*, 17. září 1948, roč. 3, č. 38, s. 1.

<sup>245</sup> Slavnostní otevření první české sedmiletky v Jugoslavii. *Jednota*, 9. září 1949, roč. 4, č. 27, s. 1.

<sup>246</sup> Nové školní budovy se daruvarská škola dočkala až v roce 1972. JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar: Jednota, 2009, s. 15.

podarilo otevřít českou paralelní třídu na gymnáziu. Ve školním roce 1952–1953 byl organizován první slet školní mládeže českých škol „Jaro naší menšiny“, podnes realizován pod názvem Naše jaro.

V tomto období se usilovalo o vytvoření místa pro jednoho učitele, který by se staral o všechny české školy v Jugoslávii. Až konečně v roce 1960 byl tímto pracovním úkolem ve funkci osvětového rady pro české a slovenské školy v Chorvatsku pověřen učitel z Velkých Zdenců, Josef Zámostný, který svou činností významně přispěl ke stabilizaci českých škol. Zásadním momentem pro české školství v Chorvatsku pak bylo zejména založení Pedagogické akademie v Pakraci na začátku šedesátých let 20. století, na níž se kvalifikovala celá generace učitelů pro české školy z řad krajanů.<sup>247</sup>

Po druhé světové válce sílilo v Chorvatsku přesvědčení, že se musí vzdělávat všechny školou povinné děti na úrovni odpovídající poválečné Evropě. To s sebou neslo tlak na prodloužení povinné školní docházky na sedmiletou, později osmiletou, a také nároky na kvantitu i kvalitu pedagogů. Vznikala různá pedagogická centra, která měla sloužit k rychlé přípravě, tedy rekvalifikaci budoucích učitelů. Doškolení učitelů však nepřinášelo výsledky, a tak bylo rozhodnuto o zakládání tzv. pedagogických akademií. Vznik a působení pedagogických akademií je popisován rozporuplně. Matušek např. tvrdí, že se do akademie mohli hlásit studenti bez ohledu na předcházející středoškolské studium. Nicméně pro českou menšinu na Daruvarsku měl vznik Pedagogické akademie v přílehlé Pakraci mimořádně kladný význam.

Zásluha o zřízení a zorganizování výuky na Pedagogické akademii v Pakraci je připisována Antonínu Kubcovi, řediteli akademie. Pedagogická akademie v Pakraci měla být primárně financována z okresů Daruvar, Požega, Nová Hradiška a Virovitice, ale smluvní vztahy nebyly dodržovány, a tak došlo k tomu, že začala brzy přijímat studenty i z jiných okresů. Vyšší škola v Pakraci – Pedagogická akademie – byla otevřena 25. listopadu 1961.

„Pedagogická akademie v Pakraci měla velký význam pro českou menšinu, neboť tu studoval značný počet studentů z řad české národnosti. Díky porozumění patřičných

---

<sup>247</sup> MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 40–44.



úřadů a Ministerstva osvěty SR Chorvatska<sup>248</sup> v Záhřebu byla v rámci školy založena také katedra češtiny, kde mohli studovat absolventi českého oddělení daruvarského gymnázia, ale i jiných škol. [...] Tím se měla v nejkratší době vyřešit otázka kádrů pro české menšinové školy. Brzy se však zjistilo, že počet studentů češtiny značně převyšuje potřeby dvou českých osmiletok a obvodních škol. Proto se studium češtiny kombinovalo se studiem dalších předmětů, a tak vznikly kombinace: čeština – třídní výuka, čeština – chorvatština a čeština – dějepis. Studenti dalších studijních oborů mohli navštěvovat nepovinný kurz češtiny.<sup>249</sup>

Matušek zde působil po celou dobu existence vyšší školy, tedy od roku 1961 do roku 1968, kdy byla škola zrušena. Původně přednášel chorvatštinu a literaturu jihoslovanských národů i českou literaturu. Později, po stáži v Praze (1963–1964), pak výhradně češtinu a českou literaturu, ale skromně nepovažoval svůj přínos Akademii za určující. Na nějakou dobu byl problém nedostatku učitelů na českých menšinových školách vyřešen. Mezi poslední absolventy, kteří vykonali státní učitelskou zkoušku z češtiny, patří pozdější učitelé Václav Herout a Antonín Horák. Posledními studentkami, které absolvovaly na Pedagogické akademii v Pakraci češtinu byly: Slávka Doležalová, Alenka Hlušičková, Marie Jakupcová, Leonora Kalenská (později Janotová), Jiřina Kučerová a Zdenka Nováková. Další generace budoucích menšinových pedagogů nebo redaktorů krajanského vydavatelství Jednota se musely vzdělávat buď na Záhřebské univerzitě, nebo v tehdejší Československu. Z dostupných pramenů plyne, že spolupráce krajanské komunity s Československem byla obnovena až v polovině šedesátých let 20. století primárně nabídkou stipendií a přijetím studentů z řad krajanů ke studiu na vysoké školy v Československu.

Jak bylo uvedeno výše, krajané se museli po přerušení spolupráce s Československem vyrovnat s nedostatkem nejen kvalifikovaných českých učitelů, ale také českých výukových pomůcek. V tu dobu učitelům na českých školách v Chorvatsku poskytl velkou pomoc spolek Čechů z Ameriky – Ilova z Chicaga,<sup>250</sup> který jim zaslal učebnice

---

<sup>248</sup> SR Chorvatsko = Socialistická republika Chorvatsko.

<sup>249</sup> MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 41.

<sup>250</sup> Spolek Ilova vznikl z iniciativy emigrujících Čechů z Chorvatska. „Emigrační vlna zachvátila hlavně Poiloví a byla tak značná, že si naši vystěhovalci založili r. 1913 v Chicagu spolek Ilova.“ MATUŠEK,

tištěné v Americe pro potřeby tamních českých škol.<sup>251</sup> Jednou z hlavních pomůcek se však stal nejstarší dětský časopis vydávaný v Chorvatsku – Dětský koutek (Náš koutek) – a také týdeník Jednota, zvláště když v něm začala vycházet Burianova pravidelná rubrika Jazykový záhonek.

Jelikož zatím neexistovala naděje na brzké urovnání vztahů s Československem a obnovení spolupráce a podpory vybavení a rozvoje českých škol, museli krajané zapojit vlastní síly. Ve spolupráci s chorvatským státním nakladatelstvím *Školska knjiga* v Záhřebu byly v padesátých letech 20. století publikovány první učebnice z pera krajanů učitelů. Vydávání autorsky originálních i překladových učebnic pokračovalo i v dalších letech, jednalo se především o čítanky, početnice a terminologické slovníky k odborným předmětům vyučovaných podle chorvatských učebnic, a to nejenom pro základní školu, ale určené i pro potřeby Pedagogické akademie v Pakraci. Mezi autory krajanů učebnic lze uvést zejména Frantu Buriana, Josefa Matuška, Marii Řehákovou, Žofii Kraskovou či Ludmilu Kolejákovou.<sup>252</sup>

Záhy převzalo vydávání učebnic pro české školy nově vzniklé krajanové vydavatelství Jednota (1965), které sehrálo významnou roli v etablování a dalším rozvoji českého školství v Chorvatsku. Jeho vedením byl po prvním řediteli Antonínu Kubcovi (1965–1966) pověřen Josef Matušek, který funkci ředitele Jednoty zastával v letech 1967–1980.<sup>253</sup> Vydávání učebnicích pomůcek a učebnic krajanovými učiteli byl jeden z dalších aspektů vedoucích k posílení české národní identity. Marie Sohrová, původně odborná asistentka Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd v Praze a od února 1970 jazyková redaktorka ve vydavatelství Jednota, která od osmdesátých let ovlivňovala počet, obsahovou kvalitu, a především jazykovou úroveň vydávaných autorských i překladových učebnic pro české školy v Chorvatsku,<sup>254</sup> navíc

---

Josef. Stručný přehled dějin české menšiny v Chorvatsku. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 106.

<sup>251</sup> KOLOUCH, Otokar. České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 89.

<sup>252</sup> SOHROVÁ, Marie. Naše učebnice. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 46–47.

<sup>253</sup> Není náhodou, že se jedná o tytéž osoby, které stály u založení Pedagogické akademie v Pakraci.

<sup>254</sup> BLÁHA, Karel. *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar: Jednota, 2016, s. 95.

považovala kvalitu a úroveň učebnic za srovnatelnou s jejich ekvivalenty vydávanými v Československu.<sup>255</sup>

Kontakty s pravlastí krajanů byly díky politickému vývoji v Československu znovuobnoveny v polovině šedesátých let 20. století. „Jednota slovem i obrazem sledovala obnovu přátelských vztahů mezi SFRJ a ČSSR, zvláště mezi Československým svazem a Československým ústavem zahraničním. Po uvolnění vzájemných vztahů a po novém ustavení Matice školské se začalo vyjednávat s příslušnými institucemi v ČSSR o studiu češtiny a dalších oborů pro příslušníky české menšiny. Ministerstvo školství ČSSR souhlasilo s udělením stipendia ke studiu češtiny a dalších oborů prospěšných pro menšinu. Československý svaz a NVI Jednota se toho snažily využít pro získání mladých perspektivních kádrů se znalostí českého jazyka, a proto Jednota uzavřela s několika studenty smlouvu, že po ukončení studia budou pracovat pro menšinu. Čtyři z nich potom o každých letních prázdninách dva až tři měsíce pracovali v redakci a po ukončení studia našli v NVI Jednota uplatnění jako novináři a redaktoři.“<sup>256</sup>

Prvním krajským studentem se stal Jindřich Staňa v roce 1966. Řada ze stipendistů se zpět do Jugoslávie již nevrátila, avšak naopak ti, kteří se vrátili a naplnili tak příslib, který dali menšině, měli zajištěno zaměstnání v krajských organizacích nebo českých školách. Přesto ze seznamů stipendistů dochovaných v pramenné materii v archivu Svazu Čechů plyne, že až do rozpadu Jugoslávie se jednalo spíše o jednotlivce, nežli vyšší počty studentů a tento trend je zjevný i v současnosti. V letech 1966 až 1990 odešli do Československa studovat tito stipendisté: Jindřich Staňa, Vlasta Jánská, Věra Bartošová (roz. Kadlecová), Libuše Stráníková (roz. Sakařová), Jiřina Vachovcová (roz. Sakařová), Zvonko Táborský, Vesna Kolouchová, Jaruška Pihýrová, Blanka Puklová (roz. Koudelová), Zdenka Táborská, Vlasta Šabićová (roz. Sakařová), Josef Winter, Zdenka Voděrková, Dalibor Koutník, Fráňo Vondráček, Josef Souček, Neda Donátová, Zdenka Turková (roz. Keková), Alen Matušek, Jasna Vondrová, Jasna Košnjaková (roz. Pérová), Darko Krejčí, Lída Pilátová, Sylvie

---

<sup>255</sup> SOHROVÁ, Marie. Naše učebnice. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 47.

<sup>256</sup> BLÁHA, Karel. *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar: Jednota, 2016, s. 90–91.

Sittová, Vladimír Pokorný, Mira Tučková, Jasna Kolouchová, Zlatko Horvat, Zvonko Tuček, Miroslav Hubinka, Tony Hnojčák aj. S příchodem devadesátých let se počet stipendistů zvolna navyšuje, ale také se navyšuje počet studentů, kteří absolvují vysokou školu v České republice na vlastní pěst.<sup>257</sup>

Poté, co se Chorvatsko stalo v roce 1991 samostatným státem, bylo chorvatským ministerstvem školství umožněno využívat pro výuku menšinových jazyků učebnice ze zahraničí. Samozřejmě není možné, aby se na českých menšinových školách používaly bezvýhradně učebnice dovážené z České republiky, a tak jsou za primární nadále považovány učebnice vlastní, které reflektují potřeby menšiny.

Důležité podpory se českému menšinovému školství dostalo v souvislosti s reformou chorvatského školství započatou v roce 2006 a s úsilím Chorvatska vstoupit do Evropské unie (1. července 2013). Národnostní menšiny díky tomu získaly finanční prostředky na překlady chorvatských učebnic do menšinových jazyků a jejich vydání. Tyto jsou ve výuce na českých menšinových školách využívány dodnes, přestože jejich chorvatské ekvivalenty už byly několikrát aktualizovány, proto se stále častěji hovoří o nutnosti jejich aktualizace, která se předpokládá ve vazbě na další reformu chorvatského školství platnou od školního roku 2019/2020.

Je třeba vyzdvihnout úsilí české menšiny, které v průběhu celého 20. století vynaložila k rozvoji svého menšinového školství. Díky němu se nyní může opřít o vlastní učitele, odborníky a autory učebnic v jedné osobě, kteří nejlépe mohou posoudit rozsah a náročnost učiva.<sup>258</sup> Krajanští učitelé se stali „opravdovými nositeli veškerého veřejného života osady, v které žili a pracovali“<sup>259</sup>. Připomeňme, že propojenosti škol a redakce Jednoty nahrávalo také to, že mnozí učitelé byli současně redaktory, či alespoň pravidelnými přispěvateli do českého tisku.

---

<sup>257</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti. V osmdesátých a devadesátých letech 20. století studovalo každoročně v České republice, respektive v Československu vždy několik studentů. V posledních dvaceti letech se však ke studiu v České republice rozhodují spíše jednotlivci, např. Helena Stráníková nebo Monika Veltruská [Veltruská]. Častěji jsou dnes využívány semestrální nebo roční pobyty v České republice.

<sup>258</sup> SOHROVÁ, Marie. Naše učebnice. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 46–47.

<sup>259</sup> KOLOUCH, Otokar. České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 88.

## 4 PÉČE O ČESKOU IDENTITU V SOUČASNÉM ČESKÉM ŠKOLSTVÍ V CHORVATSKU

### 4.1 Modely menšinového vzdělávání v Chorvatsku

Současné české školství v Chorvatsku pracuje od školního roku 2006/2007<sup>260</sup> podle tří modelů menšinového vzdělávání (A, B, C), které se liší v míře užívání menšinového jazyka jako prostředku výuky.<sup>261</sup> Na školách, které vzdělávají podle modelu A je veškerá výuka realizována v menšinovém jazyce. Kromě výuky chorvatštiny mají žáci českých menšinových škol ve vzdělávacím programu také český jazyk. Do češtiny je převáděna také pedagogická dokumentace, která však musí být z administrativních důvodů vedena současně v úředním – chorvatském – jazyce. Také vysvědčení dostávají děti v bilingvní česko-chorvatské podobě. Podle tohoto modelu vzdělávají pouze dvě české mateřské školy (Česká mateřská škola Ferdy Mravence Daruvar a Česká mateřská škola Končence) a dvě české základní školy s šesti obvodními školami (Česká základní škola J. A. Komenského Daruvar se svými obvodní školami v Dolanech, v Dolních Střežanech, v Horním Daruvaru a v Lipovci, Česká základní škola J. Růžičky Končence se svou obvodní školou v Daruvarském Brestově a Obvodní škola Ivanovo Selo náležející k chorvatské Základní škole I. N. Jemeršiče v Hrubečném Poli).

Počet žáků je největší v daruvarské mateřské a základní škole. Do mateřské školy Ferdy Mravence bylo na školní rok 2018/2019 zapsáno 149 dětí, které jsou rozděleny do šesti tříd dle věku (od ročních dětí po sedmileté předškoláky). Českou základní školu J. A. Komenského v Daruvaru navštěvovalo ve školním roce 2017/2018 celkem 207 žáků (od prvního do osmého ročníku). Dalších 22 žáků se vzdělávalo ve čtyřech obvodních školách (2 v Dolanech, 6 v Dolních Střežanech, 2 v Horním

---

<sup>260</sup> Na základě školské reformy HNOS *Nastavni plan i program za osnovnu školu* / Chorvatský národní vzdělávací standard

<sup>261</sup> *Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina*. In: *Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske* [online]. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 30. 10. 2018 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://mzo.hr/hr/rubrike/obrazovanje-nacionalnih-manjina>; *Výuka českého jazyka 2017/18. Český lidový kalendář 2019*, s. 168–169.

Daruvaru a 12 v Lipovci). V obci Končenicice je dětí vzdělávajících se česky podle modelu A o poznání méně. Do mateřské školy chodilo ve školním roce 2017/2018 celkem 31 dětí, do českého oddělení základní školy 58 žáků.<sup>262</sup> Obvodní školu v Daruvarském Brestově navštěvovali 3 žáci. Možnost navštěvovat obvodní školu v Ivanově Sele využívalo v tomtéž školním roce 11 dětí.<sup>263</sup>

Model B, nazýván také jako dvojjazyčný, v praxi vypadá tak, že počet hodin českého jazyka je stejný jako počet hodin chorvatštiny a v menšinovém jazyce jsou navíc vyučovány společenskovední a uměnovědné předměty (dějepis, zeměpis, výtvarná výchova, hudební výchova). Osnovy těchto předmětů jsou, stejně jako v modelu A, rozšířeny o látku, která se týká českých dějin a kultury i reálií o české menšině v Chorvatsku. Ostatní předměty, matematika, fyzika apod., jsou vyučovány v chorvatském jazyce. V současné době se podle tohoto modelu vyučuje pouze na Gymnáziu v Daruvaru. Ve školním roce 2017/2018 se jednalo o osm žáků prvního ročníku, čtyři žáky druhého ročníku a sedm žáků čtvrtého ročníku. Sedm žáků třetího ročníku se vzdělávalo podle modelu C.<sup>264</sup> Také studenti nastupující na gymnázium ve školním roce 2018/2019 zvolili menšinový model vzdělávání typu C. Od roku 2016 nejsou tito žáci v samostatném českém oddělení, ale jsou integrováni do klasické chorvatské třídy, od níž se oddělují pouze na výše uvedené předměty v českém jazyce.

Nejrozšířenějším modelem menšinového vzdělávání v Chorvatsku je model C a ani česká menšina nepředstavuje výjimku. Jeho charakteristika se podobá dřívějším doplňovacím školám. Žáci navštěvují chorvatskou školu, na níž si však mohou zvolit volitelný předmět Český jazyk a kultura, v obvyklém rozsahu dvou až tří hodin týdně, který vedle výuky menšinového jazyka zahrnuje také vzdělávání se v české kultuře, a to zejména z praktického hlediska, kdy jsou děti vedeny k aktivnímu zapojení se do činnosti krajanských besed apod. Výuka českého jazyka podle modelu C, které se ve školním roce 2017/2018 úhrnem účastnilo více než 500 žáků, probíhala na čtrnácti základních školách (v obcích Bibinje, Bjelovar, Dežanovec, Hercegovac, Hrubečné Pole, Kaptol, Lipik, Lipovlany, Pakrac, Rijeka, Sirač, Sisak, Virovitice, Záhřeb), na

---

<sup>262</sup> Zatímco první stupeň vzdělávání na České základní škole J. Růžičky v Končenicích je uskutečňován pouze v českém jazyce, na druhém stupni je vedle českého oddělení realizováno paralelně také chorvatské oddělení. České i chorvatské oddělení má také Obvodní škola Daruvarský Brestov.

<sup>263</sup> Výuka českého jazyka 2017/18. *Český lidový kalendář 2019*, s. 170–184.

<sup>264</sup> Tamtéž, s. 185.

sedmi obvodních školách (v obcích Blagorodovec, Dioš, Mezurač, Šibovec, Trojeglava, Uljanik, Velké Zdenice), na třech středních školách (v obcích Daruvar, Hrubečné Pole, Záhřeb) a v jedné mateřské škole (v obci Mezurač).<sup>265</sup> „*Je to tak, že spousta lidí bude vědět o tom, že v Chorvatsku jsou Češi, ale na úkor toho, že znalost češtiny bude nižší. Je to vidět ve škole, kdy je zájem o českou kulturu podle modelu C, ale už ne o český jazyk podle modelu A.*“<sup>266</sup>

Při školách s výukou českého jazyka působí na poloviční pracovní úvazek osvětový poradce, který spadá přímo pod Ministerstvo vědy a vzdělávání Republiky Chorvatsko. Od roku 2005 zastává tuto pozici krajanská učitelka Jitka Staňová Brdarová,<sup>267</sup> která dohlíží na činnost všech škol s výukou českého jazyka, zajišťuje odborné pedagogické porady a vzdělávací semináře pro krajanské učitele i letní školy pro žáky a koordinuje většinu aktivit s menšinovým školstvím spojených, z těch nejrozsáhlejších možno uvést např. koordinaci vypracování školního kurikula pro český jazyk podle jednotlivých modelů výuky a překladů učebnic.

Poradce pro školy s výukou českého jazyka úzce spolupracuje také českými učiteli od roku 1997 opětovně vysílanými do Chorvatska z České republiky s podporou Domu zahraniční spolupráce, příspěvkové organizace Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy České republiky. Od roku 1997 v Chorvatsku působili: Daniela Zezulková, Sylva Ondráčková, Bohumila Steckerová, Petr Trunec, Ludmila Šťástková, Bohdana Pěva Šolcová, Stanislava Hammerschmiedová, Vladislav Rusín,

---

<sup>265</sup> Výuka českého jazyka 2017/18. *Český lidový kalendář 2019*, s. 186–197.

<sup>266</sup> Rozhovor s narátorkou N20.

<sup>267</sup> Pozice současného osvětového poradce navazuje na práci osvětového rady pro české a slovenské školy v Chorvatsku při Ústavu pro školství v Záhřebu, která byla zřízena již v šedesátých letech 20. století a kterou postupně zastávali Josef Zámstný (1967–1977), Slávek Souček (1979–1985) a Otakar Kolouch (1986–1991). Jejich činnost však bohužel není dostatečně zdokumentována. V letech 1993–1995 se osvětově-pedagogickou rádkyní pro české školy v Chorvatsku stala Anna Vodvářková, poté však došlo ze strany chorvatského ministerstva k zániku tohoto pracovního místa, které bylo obnoveno opět až po deseti letech, kdy se jej ujala Jitka Staňová Brdarová. Srov. MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. A–M*. Daruvar: Jednota, 2015, s. 150; MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. N–Ž*. Daruvar: Jednota, 2015, s. 80 a 145; DANĚK, Alois (ed.). *75 let České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru, 70 let České mateřské školy Ferda mravenec v Daruvaru*. Daruvar: Jednota, 1997, s. 122–137.

Helena Kresová, Milena Chomátová, Vendula Hlavatá, Jiří Krejčí, Jindřich Krous, Luděk Korbel a Naděžda Sviderková.

Právě učitelé vysílání z České republiky, respektive z tehdejšího Československa, hráli zásadní úlohu při zakládání a rozvoji menšinových škol v první polovině 20. století. Kromě výukové povinnosti se aktivně zapojovali i do kulturního života menšiny a podstatnou měrou přispívali k jeho rozvoji: „Nejdříve zahájili bohatou kulturní činnost ve svém prostředí a potom podobnou činnost podněcovali i v širším okolí.“<sup>268</sup> Díky tomu byly české školy od počátku své existence „nositeli kulturního života v osadách, kde působily. Tam, kde byla česká škola, nejčastěji působila také česká beseda, a učitelé bývali jednateli spolku, režiséry, herci, vedoucími tanečních skupin.“<sup>269</sup> Tím aktivně přispívali k zachování národní identity chorvatských Čechů do budoucna.

Ve vazbě na Hrochovu kategorizaci národních symbolů a kulturních fenoménů sloužících k posilování národní identity a na základě obeznámenosti s krajanským prostředím byly ve spojitosti s českým školstvím definovány tři hlavní kategorie, jež se z hlediska zachování české národní identity v Chorvatsku po více než dvě století jeví jako zásadní. Jedná se o: 1. český jazyk, 2. spolkový a kulturní život, 3. historické vědomí. Na základě reflexe současného českého školství v Chorvatsku skrze svědectví krajanů, včetně krajanských učitelů, získaná v letech 2016–2019, se pokusím ukázat, že právě české menšinové vzdělávání v sobě koncentruje všechny uvedené aspekty, a tedy že i dnes hraje zásadní roli v péči o zachování české národní identity.

---

<sup>268</sup> HEROUT, Václav. Kulturně-osvětová činnost Čechů. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2009, č. 27, s. 42.

<sup>269</sup> HEROUT, Václav. Recenze: Nový sešit edice Naše školy – Josef Vinter, Česká a chorvatská škola v Končenicích, Jednota, 2007. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 111.



## 4.2 Český jazyk

České školy v Chorvatsku, které začaly vznikat ve dvacátých letech 20. století, byly od počátku chápány jako instituce, které mají zpomalit asimilaci menšiny.<sup>270</sup> Je však zřejmé, že společenské podmínky byly na počátku 20. století jiné než dnes. Tou dobou vrcholila hromadná migrace českého obyvatelstva do oblasti Slavonie, což se odrazilo také ve statistických údajích plynoucích ze sčítání lidu. V roce 1900 se jednalo o 31 588 osob, v roce 1910 o 32 376 osob a v roce 1921 o 32 270 osob hlásících se k české národnosti.<sup>271</sup> Příslušníci české menšiny dosáhli toho času početně svého maxima. Mnohé obce a osady byly převážně české, a tak se v jejich veřejném prostoru běžně hovořilo česky. *„Celá vesnice mluvila česky. I lidé, kteří tu bydleli a neměli české kořeny – Chorvati, Maďaři, tak oni se taky naučili tu češtinu. Po [domovinské] válce se sem přistěhovali Chorvati z Bosny a jejich děti nemohly jít do žádné jiné školy než do české. Znamená, že od první do čtvrté třídy se učily jenom česky, vypravovaly a kamarádily se s Čechama, a tak se naučily češtinu. Český jazyk byl všude ve vesnici, na poště, v pekárně, obchodě, u doktora.“*<sup>272</sup>

Tuto charakteristiku si dodnes zachovala např. obec Končeničky, která je jedinou samosprávnou obcí v Chorvatsku, v níž Češi tvoří většinu. Dle sčítání lidu z roku 2011 z celkového počtu 2 360 obyvatel tvoří Češi 47 %, zatímco Chorvati jen 42 %, Srbové pak představují necelých 8 % a Maďaři asi 2 %.<sup>273</sup> *„Tu vlastně kamkoliv přijdeš, do pekárny, do nějakýho obchodu, do hospody, kamkoliv přijdeš, promluví na tebe česky. I když možná je to i Chorvat, ta osoba už rokama žije v Končenicích, takže se naučila česky, nebo rozumí.“*<sup>274</sup>

---

<sup>270</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 102; *Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti.

<sup>271</sup> MATUŠEK, Josef. Stručný přehled dějin české menšiny v Chorvatsku. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 106.

<sup>272</sup> Rozhovor s narátorem N4a.

<sup>273</sup> BURŠIĆ, Ivana (ed.). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku / Census of Population, Households and Dwellings 2011, Population by Citizenship, Ethnicity, Religion and Mother Tongue. In: *Državni zavod za statistiku* [online]. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf).

<sup>274</sup> Rozhovor s narátorem N39.

Bývalo obvyklé, že děti přicházely do českých škol bez předchozí znalosti chorvatštiny. Tuto zkušenost popisují i dnes mnozí krajané ze střední a starší generace, jako např. rodáci z Končenic: „*Já jsem se chorvatsky učil až ve škole. První až čtvrtou třídu jsem měl v češtině a potom v páté jsme dostali němčinu a chorvatštinu.*“<sup>275</sup> „*Jako dítě jsem chorvatsky vůbec neuměla, chorvatsky jsem se začala učit teprve v první třídě.*“<sup>276</sup> Obdobná situace byla v české osadě Lipovec: „*Od malička se u nás v rodině hovořilo česky, takže jsem ovládala nejdřív tu češtinu a chorvatskému jazyku jsem se vlastně učila ve škole. Takže to pro mě bylo složitější. U nás doma se mluvilo jenom česky.*“<sup>277</sup> Mladší generace dosvědčuje, že se jedná o zkušenost jejich rodičů: „*Maminka vyrůstala ve vesnici Lipovec a když mi řekla, že se chorvatštinu naučila teprve v 6. třídě, tak mi to bylo neuvěřitelné.*“<sup>278</sup>

Dnes se již nestává, že by děti přicházející do školního vzdělávání nerozuměli chorvatsky, což je dáno jednak bezděčným působením televizního či rozhlasového vysílání, jednak setkáváním se s chorvatštinou jak ve veřejném, tak i v domácím prostoru. Dříve byly obvyklé zejména sňatky mezi příslušníky stejné národnosti, neboť k nim po generace docházelo nenuceně na základě přirozeného seznamování se v rámci kulturně-spolkové činnosti. „*My jsme se třeba scházeli na programech, zábavách, tancovačkách, které organizovaly české besedy. Anebo mládež se schází ve folklorních souborech, skupinách, nejsou tam jen Češi, ale přece jen většina těch členů skupin je českého původu, mají k sobě blíž, tak mají víc šanci se seznámit.*“<sup>279</sup>

Ve prospěch endogamie hrálo rovněž to, že se Češi koncentrovali na poměrně malém území. A tak můžeme i dnes nalézt krajaňské rodiny, které se hrdě hlásí k tomu, že jsou z obou rodových větví české: „*Já pocházím z ryze české rodiny, máme zmapovanou celou historii rodiny z obou větví.*“<sup>280</sup> „*Maminka i tatínek byli Češi. Pocházím tedy z pravé, ryze české rodiny.*“<sup>281</sup> „*Mí předkové z naší rodiny doposud byli*

---

<sup>275</sup> Rozhovor s narátorem N4b.

<sup>276</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>277</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>278</sup> Rozhovor s narátorkou N12.

<sup>279</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>280</sup> Rozhovor s narátorkou N18.

<sup>281</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

Češi.<sup>282</sup> V posledních letech se však stále více hovoří o tzv. smíšených (exogamních) manželstvích. Také demografický vývoj z let 1970–2015 ukazuje, že počet endogamních sňatků mezi příslušníky české menšiny klesá a v současnosti představuje asi jen 12 % všech manželství uzavřených Čechy. V uvedeném časovém rozmezí bylo uzavřeno 6 625 sňatků, z nichž 1 001 manželství bylo endogamních.<sup>283</sup>

Rostoucí počet manželství mezi příslušníky různých národů znamenal v lepším případě užívání více jazyků v rodině. Na Daruvarsku se díky tomu můžeme setkat s celou řadou jazykových modelů rodiny: „*Moje manželka je Maďarka. Ona mluví chorvatsky, já na děti právě česky a dcery se mnou česky a s ní chorvatsky.*“<sup>284</sup> „*Moje rodiče, když se seznámili, promluvili chorvatsky jeden na druhého, a táta je Slovák a máma Češka, takže rodiče se mnou a se sestrou mluví česky, ale oni dva mluví chorvatsky. A vod mého manžela rodiče na všechny mluví česky, jenom voni dva mluví chorvatsky. A stejně tak já a manžel mluvíme chorvatsky a se všema ostatníma česky.*“<sup>285</sup> „*Manžel česky neuměl, tak jsme i s dětmi hovořili doma chorvatsky. Vlastně on chorvatsky. Já při něm, když byl přítomen, chorvatsky.*“<sup>286</sup> „*Táta byl Maďar a nechtěl mluvit česky, my jsme na něj mluvili česky a on odpovídal chorvatsky, i když uměl česky.*“<sup>287</sup>

V tom horším případě s sebou smíšená manželství nesou podřízení komunikace v rodině monolingvnímu, obvykle chorvatsky mluvícímu, členu rodiny. „*Většina teď jsou smíšený manželství, rodiče jeden mluví česky, druhý neumí, a aby se dorozuměli, tak mluví chorvatsky v rodině, i velký je počet takových dětí, který právě doma mluví chorvatsky, protože jeden z rodičů neumí.*“<sup>288</sup> Slova krajanské učitelky potvrzuje osobní zkušenost jiné krajanky: „*Já mám dva syny a můj manžel je Chorvat. A když děti začaly mluvit, tak se mou nechtěly mluvit česky. Já jsem na ně dělala nátlak, ale*

---

<sup>282</sup> Rozhovor s narátorem N4a.

<sup>283</sup> MRDJEN, Snježana – BAHNIK, Maja. Ethnic Intermarriage in Croatia with Special Emphasis on the Czech Minority. *Geographica Pannonica*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 156–157. Dostupné z: [https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen\\_Bahnik\\_Czech\\_intereth.marriage.pdf](https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen_Bahnik_Czech_intereth.marriage.pdf).

<sup>284</sup> Rozhovor s narátorem N4a.

<sup>285</sup> Rozhovor s narátorkou N35.

<sup>286</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>287</sup> Rozhovor s narátorkou N1b.

<sup>288</sup> Rozhovor s narátorkou N35.

*tím ještě více nechtěli mluvit. Tak jsem pochopila, že chorvatštinu berou jako náš rodný jazyk, když jím mluvím já i manžel.*<sup>289</sup> Vliv volby životního partnera na zachování národní identity chorvatských Čechů analyzovala ve své práci Helena Stráníková.<sup>290</sup> „V odborné literatuře jsou smíšená manželství někdy dokonce uváděna za příklad účinné, a přitom nejméně agresivní podoby asimilace menšinové skupiny.“<sup>291</sup>

Rodiny dnes již nemohou plnit výhradní funkci přenosu českého jazyka na další generace, a tak tato zodpovědnost přešla z podstatné části na české školy, čehož si jsou krajanští učitelé plně vědomi: „*Být učitelem je zodpovědné povolání a být českým učitelem, to je ještě duplovanější zodpovědnost, protože je znát asimilace, děti si doma stále méně povídají česky.*“<sup>292</sup> „*S ohledem na to, že spousta rodin nejsou jenom maminka i tatínek Češi, než jsou to smíšené rodiny, je třeba abychom dbali na to, aby jednoduše ta česká řeč nezanikla. Jestli to nebudeme my, tak to jiní namísto nás neudělají.*“<sup>293</sup>

Volba životního partnera, výchova dětí a rozhodnutí o jejich docházce do menšinové či státní školy jsou důležitými milníky v osobní identifikaci krajanů.<sup>294</sup> Tak jako je velmi individuální vnímání vlastní identity, je individuální také přístup k těmto situacím. „*Ted'ka je to na těch rodičích, jak se domluví. Jestli budou dítě učit česky nebo ne.*“<sup>295</sup> Zatímco pro jedny je předání českého jazyka, kultury, tradic a úcty k předkům důležité, jiní dávají přednost majoritní identitě. Je přitom obtížné stanovit, co má na toto rozhodnutí zásadní vliv.

Obecně se má za to, že rozhodující slovo patří matce, která je primárně tou osobou, jež se stará o výchovu dětí i plnění jejich školních povinností. „*Když je máma*

---

<sup>289</sup> Rozhovor s narátorkou N12.

<sup>290</sup> STRANJIK, Helena. *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017, s. 167–168.

<sup>291</sup> STRANJIK, Helena. Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 110.

<sup>292</sup> Rozhovor s narátorkou N31.

<sup>293</sup> Rozhovor s narátorkou N38.

<sup>294</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 47.

<sup>295</sup> Rozhovor s narátorem N39.

*Chorvatka, tak děti jdou do chorvatské školy, protože máma myslí, že s nima nezvládne češtinu, obyčejně maminky pracují s dětmi, když mají nějaký potíže.*<sup>296</sup> „Záleží to na rodině, kdo je možná silnější, jestli otec nebo matka, ale myslím si, že tam, kde je matka Češka, tak to spíš zůstane, spíš se ta čeština udrží, protože matka má veliký vliv na to dítě.“<sup>297</sup> Na základě výše uvedených jazykových modelů rodiny ilustrujících případy, kdy naopak převážila národnost otce, lze ovšem konstatovat, že dané tvrzení není objektivně podloženo. K podobným závěrům dospěla také Helena Stráníková: „Zda děti budou následovat identitu otce nebo matky, nakonec záleží především na samotných dětech, jejich volbě a postoji ke kultuře, jazyku a etnické příslušnosti rodičů. Smíšená manželství totiž často nahrávají pocitu nevyhraněné, rozpolcené identity.“<sup>298</sup>

Z uvedené generalizace se pak zcela vymykají také další dva možné, v zásadě krajní, případy. Tím prvním je fakt, že není samozřejmostí, aby čeští rodiče vždy zapisovali své děti do české školy: „*Doma čím dál tím míň dětí mluví česky, vidím to i na svých kamarádkách, se kterými jsem absolvovala českou základní školu a které doma mluví s dětmi chorvatsky a třeba je ani nedaly do české školy. A už vůbec nerozumím tomu, proč se i ti, kteří doma mluví česky, rozhodnou dát dítě na chorvatskou školu. Takže na nás je ta zodpovědnost, abychom ty děti motivovaly a usměrnily je na tu českou cestu, kulturu a tradici.*“<sup>299</sup>

Protipólem k tomu je trend zapisovat do českých škol takové děti, které česky neumí, ale existuje u nich vzdálená vazba na český původ, nebo dokonce děti z chorvatských či jinonárodních rodin, v nichž se česky nikdy nemluvilo. „*Je takový trend, že se chorvatské děti chtějí zapisovat do české školky.*“<sup>300</sup> „*Máme děti nejen z českých rodin a z rodin, kde byly nějaké české kořeny, např. babička, ale také máme děti, které nejsou z českých rodin.*“<sup>301</sup>

---

<sup>296</sup> Rozhovor s narátorkou N32.

<sup>297</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>298</sup> STRANJIK, Helena. Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 110.

<sup>299</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>300</sup> Rozhovor s narátorkou N12.

<sup>301</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

Paradoxně základní důvod pro obě tyto situace může být stejný, spočívající ve dvojjazyčnosti výuky, v níž jedna strana vidí zbytečně vysokou zátěž na děti, zatímco druhá naopak výhodu znalosti více jazyků. Častou obavou rodičů je, že se žáci navštěvující české školy nebudou umět dobře integrovat na dalších úrovních vzdělávání, kde již výuka v češtině neprobíhá: „*Sousedí mají malou holčičku, nevím, proč s ní mluví chorvatsky, asi se bojí, že kdyby s ní mluvili česky, že by se nenaučila chorvatsky, ale všichni jsme se naučili chorvatsky.*“<sup>302</sup> Jak bude popsáno níže, výuka na českých školách dnes probíhá z velké části bilingvně a žáci od prvního ročníku získávají orientaci jak v české, tak v chorvatské terminologii, která je uváděna také v používaných učebnicích. Možný jazykový hendikep se české základní školy snaží navíc zmírnit tím, že v absolventském osmém ročníku probíhá výuka už převážně v chorvatštině: „*V osmé třídě to děláme už tak napůl dvojjazyčně. Protože je zde přestup žáků na střední školy. Ne všichni naši žáci půjdou do českého oddělení gymnázia. Půjdou do technických, ekonomických škol, tam budou mít výuku už v chorvatštině. Takže aby ty děti měly přestup lehčí, tak to vlastně potom děláme dvojjazyčně.*“<sup>303</sup> „*Obyčejně v osmé třídě se už děti připravují na střední školu a většina středních škol je chorvatská, tak se většina látky pracuje s nima i chorvatsky i česky, s důrazem na chorvatsky. Takže vždycky se děti připraví, nikdy není žádný problém, že to nemůžou děti zvládnout kvůli češtině.*“<sup>304</sup>

Ve vyšších nárocích na děti navíc krajanští učitelé spatřují výhody v podobě pozitivních dopadů na připravenost dětí na další studium i jejich profesní život. „*Říkám rodičům, aby se nebáli děti dávat do české školy, že jsou pak samostatnější, protože se musí všechno naučit samy.*“<sup>305</sup> Učitelé mající zkušenost i z chorvatských škol obecně deklarují, že se jim lépe pracuje na české škole, kde se více cítí jako doma a tento pocit se snaží předat i dětem. To se daří zejména v obvodních školách, kam dochází menší počet žáků. „*Ta škola žije jako jedna rodina. Do duše se známe. Nejenom s dětmi než i s těmi rodiči.*“<sup>306</sup> Současně upozorňují na fakt, že žáci v českých školách jsou

---

<sup>302</sup> Rozhovor s narátorkou N17.

<sup>303</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>304</sup> Rozhovor s narátorkou N32.

<sup>305</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>306</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

slušnější a současně – díky vyšším nárokům na zvládnutí více jazyků – i lepší v učení. *„Z českých rodin jsou děti takový mírnější, bližší, teplejší k nám než v tý chorvatský škole.“*<sup>307</sup> *„Když někam jedeme na výlet nebo jdeme do školy v přírodě, všude nás chválí, že jsou naše děti vychovanější, že opravdu na rozdíl od jiných jsou poslušný, vychovaný. V autobuse řidiči nás taky chválí, že neházejí smetí, že nekřičej, že si zpívají cestou a tak.“*<sup>308</sup>

Od krajanů opakovaně slyšíme, že znalost druhého jazyka je pro ně nesmírným bohatstvím, jakkoli to může znít jako klišé. *„Důležité je, aby se děti jazyk naučily a aby rodiče věděli, proč je pro děti ten jazyk tak důležitý, zvláště v dnešní době.“*<sup>309</sup> Rodiče si často uvědomují, že znalost češtiny může pro jejich děti být v budoucnosti užitečná, neboť ekonomický potenciál přímořského státu závisí z velké míry na turismu a Češi tvoří dlouhodobě jednu z nejpočetnějších skupin návštěvníků Chorvatska; v letních měsících se jedná až o osm set tisíc českých turistů.<sup>310</sup>

Kromě toho napomáhá volbě českých menšinových škol také fakt, že se dlouhodobě těší dobrému jménu na regionální i celostátní úrovni a pro výuku je zabezpečeno lepší materiální zázemí než na chorvatských školách. *„Rodiče si uvědomují, že za stejný poplatek se děti naučí víc. To je jedna výhoda, že se naučí další jazyk. A druhá výhoda je, že jsme daleko líp vybavení, protože nás ministerstvo osvěty financuje jako menšinovou školu a přispívá také Československý ústav zahraniční Praha.“*<sup>311</sup>

Navzdory výše uvedeným pozitivům menšinového vzdělávání, je třeba reflektovat, že rostoucí prestiž škol a v jejím důsledku přítomnost dětí bez předchozí znalosti českého jazyka, může mít pro české školství také negativní dopady. Pokud se v kolektivu nachází dítě, které neumí dobře česky, hovoří také ostatní děti chorvatsky, aby jej nevyčleňovali z komunikace, a to nejenom ve škole: *„O přestávkách zní ve škole*

---

<sup>307</sup> Rozhovor s narátorkou N36.

<sup>308</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

<sup>309</sup> Rozhovor s narátorkou N12.

<sup>310</sup> KOVÁRNOVÁ, Irena. Kde Češi nejčastěji trávili v roce 2018 dovolenou? In: Český statistický úřad [online]. České Budějovice: Krajská správa ČSÚ v Českých Budějovicích, 10. dubna 2019 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11256/123533244/vscr2018.pdf/d3e38344-2fad-4183-90f8-e62589648484?version=1.2>.

<sup>311</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

*hlavně chorvatština,*<sup>312</sup> ale také při mimoškolních aktivitách: *„Děti se mezi sebou baví chorvatsky, na ulici, ve škole, mobilem...“*<sup>313</sup> *„Děti dotancují v českém kroji a začnou se bavit chorvatsky.“*<sup>314</sup>

Nakolik se učitelé mohou snažit prosazovat ve výuce jako prostředek komunikace češtinu, nemohou zabránit stále se zvyšující interakci žáků v chorvatštině o přestávkách či při mimoškolních aktivitách: *„My jsme česká škola, ale jsme v Chorvatsku, takže se naše děti baví i česky, i chorvatsky, jako tomu se neubráníme. My se můžeme snažit co nejdéle uchovat češtinu. Ale že se děti pak ve vteřince přesunou do chorvatštiny třeba na chodbě nebo doma. Na někoho se otočí, řekne větu česky, potom zase na jiného mluví chorvatsky. To jsou věci, na které my třeba o přestávkách na chodbě nemůžeme působit.“*<sup>315</sup>

Vytrácení češtiny z běžné komunikace mezi dětmi je pro českou menšinu relativně novou zkušeností: *„Naše generace, co si pamatuju, tak jsme se nebavili chorvatsky, bavili jsme se česky.“*<sup>316</sup> Tento trend je proto mnohými krajany považován za znak úpadku českého školství co do úrovně znalosti českého jazyka, jiní v tom však naopak vidí potenciál, jak českou identitu v Chorvatsku zachovat navzdory asimilačním vlivům: *„Snažíme se to udržet. Kdyby škola nebyla, už by se to dávno ztratilo, co se týká té asimilace. A když se nám zapisují i chorvatské i srbské děti, to znamená, že se to neztratí, že se to udrží.“*<sup>317</sup> V tomto smyslu je zásadní, že čeští učitelé si přejí, aby česká národní identita v Chorvatsku byla zachována, asimilaci a globalizaci navzdory. Naopak se snaží globalizaci využít ve svůj prospěch. Nejedná se totiž jen o to, že se české děti zapisují do chorvatských škol, ale do českých škol se rovněž zapisují i děti chorvatského či srbského původu, kteří se tak aktivně učí českému jazyku.

Pozitivní zkušenost s bohemizací chorvatského prostoru (ve smyslu ovlivnění příslušníků jiných národností po stránce jazykové i kulturní) navíc chorvatští Češi už mají: *„Všichni uměli česky u nás v Dežanovci, i který byli Češi, i který nebyli. To se*

---

<sup>312</sup> Rozhovor s narátorkou N20.

<sup>313</sup> Rozhovor s narátorem N16.

<sup>314</sup> Rozhovor s narátorkou N22.

<sup>315</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>316</sup> Rozhovor s narátorkou N17.

<sup>317</sup> Rozhovor s narátorkou N30.



*tam ten dolní konec, to bylo hlavně Čechů, všeci tam uměli. Až z Bosny nějaká přišla, ta naše kamarádka, naučila se vedle nás česky a četla české noviny jako i my.*<sup>318</sup>  
*„V Dolanech i Srbové rozuměli a mluvili česky. Ještě do domovinské války. Pak se to trochu změnilo, ale pořád rozumějí česky.”*<sup>319</sup> *„Jsou tu Chorvati, kteří nemají žádné kořeny český, ale mluví česky, protože se kamarádíme mezi sebou.”*<sup>320</sup> *„Tenkrát bylo v Končenicích 99 % Čechů. Dokonce pekařovy děti, oni přišli z Makedonie, chodili do české školy. (...) My jsme tam mluvili jen česky v Končenicích. I ti, kteří nebyli Češi, ti normálně šli do české školy. Pekařova dcera velice dobře uměla česky, s pravopisem žádné problémy neměla.”*<sup>321</sup>

V souvislosti s tím se mezi krajaný poměrně často diskutuje, také na úrovni školy a odborných porad učitelů, o správnosti mluvené i psané češtiny na Daruvarsku. Mnohá kritika zaznívá i na vrub krajaný učitelů, kteří dětem kvůli vlastní jazykové nedokonalosti předávají chybné fonetické, morfologické, syntaktické i gramatické návyky, obvykle pod vlivem chorvatštiny. *„Nevím, jak je to teď, ale nás v osmé třídě začala učit učitelka, která moc česky neuměla, to se naučila až na fakultě, my jsme mluvili česky líp než ona.”*<sup>322</sup>

Krajaný čeština, „haťaláčtina“, jak ji nazývají sami krajané, se od moderní spisovné češtiny liší nejen tím, že užívá některé české archaismy, ale především je ovlivněna chorvatštinou, na což dlouhodobě upozorňovala zejména bývalá lektorka Jednoty, Marie Sohrová.<sup>323</sup> Ve skutečnosti tížila úroveň znalosti českého jazyka i předešlé generace, jak dokládá nepublikovaná přednáška Josefa Matuška z roku 1958 uložená v archivu Svazu Čechů v Republice Chorvatsko: „Scházejí nám všem základy znalosti češtiny a těm se učí v nižších třídách obecné školy. Jak pak je učitel může dítěti dát, když češtinu ani sám neovládne. Žák někdy ve škole uslyší výraz, který už jindy od

---

<sup>318</sup> Rozhovor s narátorkou N11.

<sup>319</sup> Rozhovor s narátorkou N21.

<sup>320</sup> Rozhovor s narátorem N4b.

<sup>321</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>322</sup> Rozhovor s narátorkou N17.

<sup>323</sup> Např. SOHROVÁ, Marie. K některým jevům mluvy Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2005, č. 23, s. 56–71; SOHROVÁ, Marie. O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 73–81.

učitele neuslyší, neuslyší jej ve vyšších třídách střední školy, poněvadž se zde vyučuje jen češtině, neuslyší jej ani doma od rodičů, ani od mistra v učení. Knihu si doma nevezme do ruky, televize a rádio mu také nic neřeknou, a proto není divu, že se dítě ve škole učí hovořit slepýš a v životě hovoří sljepić, ve škole se naučí znát vypínač a doma hovoří šalter, slyšel kdysi něco o kyslíku, ale zná jen kisik. Není tedy divu, že úspěchy nejsou valné.<sup>324</sup>

Realita je dána do značné míry tím, že krajanští učitelé, pokud se nerozhodnou pro studium v České republice nebo pro bohemistiku na Záhřebské univerzitě, nemají v Chorvatsku možnost absolvovat učitelské studium v českém jazyce. „*Učitelé, kteří jsou na českých školách, tak jsou zdejší žáci, kteří ukončili chorvatské vysokoškolské studium a potom se vrátili sem do českého prostředí a mají učit v češtině obor, který sami vystudovali v chorvatštině. Myslím, že především na těch školách je to strašně hodně znát.*“<sup>325</sup> Pro učitele je tak samozřejmě velmi obtížné používat českou odbornou terminologii ve svých předmětech.

Je zřejmé, že kvůli rostoucímu počtu dětí s nulovou či minimální znalostí českého jazyka na českých školách zaznívá i ve výuce chorvatština častěji než dříve. „*Když máme dítě, které přijde z ryze chorvatské rodiny, tak se pak učitelka přizpůsobuje situaci, jaká je. Když se stane, že v prvním ročníku má 5 dětí z chorvatských rodin, tak ona to na začátku třeba několik prvních měsíců říká česky i chorvatsky. Ty děti se postupně přesouvají na tu češtinu.*“<sup>326</sup> „*Obvykle se děti zapíší do školky a dosti brzy se naučí tomu českému jazyku, ale máme případy, že nám děti vůbec nechodily do školky, takže potom přednášíme v češtině i chorvatštině, například i ty odborný výrazy říkáme i v češtině i v chorvatštině. Vždycky dětem říkáme, zvlášť když jsou v nižších třídách, jestli něčemu nerozumíte, zvedněte ruku a řekneme vám to v chorvatštině.*“<sup>327</sup>

Problematické je především odborné pojmosloví, zejména v biologii, fyzice, chemii, ale i v zeměpisu či dějepisu, které krajanские děti v češtině často ani neznají. „*Mluvíme*

---

<sup>324</sup> MATUŠEK, Josef. Vyučování v češtině a problémy češtiny jako vyučovacího předmětu (1958). Nepublikovaná přednáška uložena In: *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1945–1990, s. 3

<sup>325</sup> Rozhovor s narátorkou N18.

<sup>326</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>327</sup> Rozhovor s narátorkou N38.

na česky normálně na hodině, i když některé děti, už teďka máme více dětí, který možná méně doma mluví česky, tak ani všechny výrazy neznají tak dobře, takže často na hodině, když vidím, že možná nerozuměli něčemu, tak jim to první vysvětlím v češtině a potom krátce chorvatsky, jenom aby pochopily, o čem se tu jednalo.“<sup>328</sup> „Je to pořád o dvou jazycích, česky i chorvatsky. Protože i ty naše děti některá slovíčka nepoužívají.“<sup>329</sup> Bilingvně se pracuje také s učebnicemi. Využívají se jednak překlady chorvatských učebnic, v nichž jsou u důležitých pojmů uvedeny také chorvatské termíny, jednak aktualizované chorvatské originály. „Používáme chorvatský i český učebnice. Děti si můžou vzít kterou chtějí do školy. Je to jedno, my si to čteme i chorvatsky i česky.“<sup>330</sup>

Bilingvní vedení výuky, a to včetně administrativy, zvyšuje nároky na krajanské učitele ve srovnání s požadavky na učitele na majoritních školách: „Je to tíž pro učitele, protože musíme mluvit i česky. Hodina matematiky běží v češtině, a přitom jako mluvím i chorvatsky, jednu větu řeknu česky, pak to řeknu chorvatsky.“<sup>331</sup> Učitelé přesto reflektují, že by bylo kontraproduktivní nutit děti, aby hovořily na českých školách výhradně česky: „Jestli vidím, že dítě tomu nerozumí, tak jim to přeložíme, řeknem jim to chorvatsky. Snažíme se, aby tu češtinu nebraly jako nějakou obtíž, jako něco, co musím. [...] Jestli to dítě chce napsat prověrku chorvatsky, napíše jí chorvatsky, jestli chce něco odpovídat chorvatsky, nesmíme z toho dělat problémy, nebo nám z těch českých tříd kvůli takovým drobnostem utečou, a to bysme nebyli rádi.“<sup>332</sup> „Na jedné straně tu máme rodiče, kteří svým dětem vštěpují český jazyk odmalička, na druhé straně tu jsou děti z chorvatských rodin, které nemají k české kultuře natož k jazyku žádný vztah. Musíme dát dítěti tolik, kolik potřebuje, ne ho k něčemu nutit.“<sup>333</sup>

Zejména starší generace učitelů se však s rostoucím bilingvismem ve výuce srovnávala jen obtížně: „Já jsem byla šokovaná tím, že mě děti nerozuměly, co já jim česky mluvím.

---

<sup>328</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>329</sup> Rozhovor s narátorkou N31.

<sup>330</sup> Rozhovor s narátorkou N28.

<sup>331</sup> Rozhovor s narátorkou N28.

<sup>332</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>333</sup> Rozhovor s narátorkou N20.

*Tak jsem to psala, jestli je to pravěk, tak je to prapovijest, tak musí to být dvojjazyčně napsané, ať to dítě ví.*<sup>334</sup> Naopak mladými učiteli je dvojjazyčnost ve výuce považována za vhodnou, či dokonce nutnou: *„Musíme pěstovat češtinu, ale i chorvatštinu zároveň, protože málo z těch dětí vdejde do střední školy do Čech. Většina ostane tady, takže zároveň mají ty děti i češtinu i chorvatštinu.*<sup>335</sup> *„Jestli učím nějakou látku, přednáším v češtině, ale zrovna paralelně s tím ji překládám. Někdy ty odborné pojmy do chorvatštiny, protože ty děti přece musí umět ty chorvatské pojmy, protože tady žijí.*<sup>336</sup>

Bilingvismus je běžný ve školách i v rodinách a je imanentní součástí identity chorvatských Čechů.<sup>337</sup> *„My to tady vlastně bereme normálně. Jestli někdo začne mluvit chorvatsky, mluvíme chorvatsky, jestli česky, začneme mluvit česky. My se automaticky přizpůsobíme, přepínáme se z jazyka na jazyk.*<sup>338</sup> Právě jazyk je mnohými autory považován za hlavní identitotvorný prvek národní příslušnosti. Leoš Šatava uvádí, že jazyk jakožto součást kulturního kapitálu člověka je především v evropském kontextu hlavním znakem etnicity.<sup>339</sup> Oficiální statistiky ovšem ukazují, že zdaleka ne všichni, kteří se označili za příslušníky české národnosti, považují češtinu za svůj mateřský jazyk. Český jazyk uvedlo jen šest tisíc obyvatel Chorvatska, oproti deseti tisícům deklarujících se jako Češi.<sup>340</sup>

---

<sup>334</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>335</sup> Rozhovor s narátorkou N35.

<sup>336</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>337</sup> Podrobněji k bilingvismu chorvatských Čechů viz SKOTÁKOVÁ, Jasna. Interkulturní komunikace daruvarských Čechů. *Antropowebzin* [online], 2018, č. 1–2, s. 1–8 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/260/278>; SKOTÁKOVÁ, Jasna. Sociokulturní dimenze jazyka. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 87–99; STRANJIK, Helena. *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017; STRANJIK, Helena. *Bilingvismus a jazykový management v české menšině v Chorvatsku*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2009; STRANJIK, Helena. Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 101–115.

<sup>338</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>339</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 37.

<sup>340</sup> BURŠIĆ, Ivana (ed.). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku / Census of Population, Households and Dwellings 2011, Population by Citizenship, Ethnicity, Religion and Mother Tongue*. In: *Državni zavod za*

V čem spočívá tento nepoměr? Jedno z možných vysvětlení nabízí jazyková asimilace krajanů: „*Pro mě ta čeština je tím mateřským jazykem a je pro mě hodnotou. Bohužel tohleto už je názor, který v menšině není tak moc rozšířen.*“<sup>341</sup> Ve vazbě na jazyk však u mnohých krajanů zjišťujeme přítomnost nejen dvojí identity, kdy není upřednostňována jedna či druhá, nýbrž obě jsou považovány za zcela rovnocenné, ale i dvou mateřských jazyků „*Já se cítím Češkou i Chorvatkou, protože pro mne jsou mateřským jazykem i čeština i chorvatština.*“<sup>342</sup> Právě tento hybridní charakter identity<sup>343</sup> naráží na nedostatky sčítacích formulářů. Obyvatelé Chorvatska se totiž v rámci nich museli rozhodnout jen pro jednu národnost a jeden mateřský jazyk, zatímco např. v České republice již byla v souladu s kulturně-antropologickými poznatky zavedena možnost uvést jak dvě národnosti, tak dva mateřské jazyky.

Přestože i mnozí krajané považují český jazyk za určující rys své národní identity či dokonce za symbol české existence v Chorvatsku, různé příklady ukazují, že stejně jako nelze národní identitu bagatelizovat do představy totožnosti vázané na stát, v němž se člověk narodil, nemůžeme podobné závěry činit ani o jazyku, který příslušník národní identity upřednostňuje.<sup>344</sup> „*Já jsem vždycky považovala češtinu jako první věc v identitě. Jako první a nejzákladnější znamení identity. My teď máme hodně lidí v těch besedách, kteří česky nemluví, ale se k české národnosti hlásí. A hlásí se k ní i velmi upřímně, prostě se považují za Čechy, i když česky nemluví. A pořád zdůrazňují, že čeština tak důležitá není.*“<sup>345</sup>

Zmizela by česká identita z Chorvatska, pokud by zde přestalo znít české slovo? Nebo pro krajaný „jazyk už nebude jedním ze stěžejních pilířů jejich etnické identity

---

*statistiku* [online]. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf).

<sup>341</sup> Rozhovor s narátorkou N18.

<sup>342</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>343</sup> MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál, 2015.

<sup>344</sup> Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007; HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009; SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007; ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

<sup>345</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

a s češtvím se budou identifikovat na základě jiných hodnot?“<sup>346</sup> Zkušenost ze Spojených států amerických ukazuje, že by mezi významnější faktory pro identifikaci krajanů mohly v budoucnu patřit tradice, folklor či spolkový život v českých besedách.<sup>347</sup> Je ovšem otázkou, zda je možné český jazyk od spolkového života chorvatských Čechů oddělit, neboť „*vlastně přes kulturní činnost se ten jazyk zachoval, jinak by nebyl.*“<sup>348</sup> Proces identifikace je komplexním jevem zahrnujícím kromě regionálních příslušností a jazyka také tradice, hodnoty, historické vědomí a příslušnost ke kolektivu. Samy o sobě však tyto v dalších generacích neobstojí. Ani český jazyk by se bez ostatních aspektů národní identity nezachoval.

Čeština chorvatských Čechů často není tak perfektní, jak by oni sami chtěli, na druhé straně skutečnost, že jsou do českého jazyka aktivně přijímány prvky z chorvatštiny svědčí o tom, že se jedná o jazyk živý, o jazyk dorozumivací v každodenních situacích. Dosud není jazykem vymezeným jen pro úzký okruh lidí a pro oficiální krajanské akce, není artefaktem folklorním, na rozdíl např. od původních krojů, v nichž tančí krajanské spolky. „K tomu, aby si menšina jazyk udržela jako funkční dorozumivací prostředek, je ale potřeba o něj pečovat, je nutné, aby ho členové komunity každodenně používali v nejrůznějších situacích, nejdůležitější je však soukromá, mezilidská komunikace mezi členy komunity navzájem.“<sup>349</sup>

Nakolik je tedy nutné dbát na správnost jazyka? Důraz by měl být kladen především na to, aby se český jazyk uplatňoval v každodenním životě krajanů. K tomu je zapotřebí vybudovat u dětí emocionální pouto k českému jazyku a české identitě obecně.<sup>350</sup> „*Děti jsou hodně ze smíšených rodin, takže je logické, že děti mluví i chorvatsky. Takže je třeba dbát na to, aby v české škole zažívaly češtinu, nejen gramatiku, ale v běžné mluvě, vybudovat lásku k češtině, aby k ní pak vedly i své*

---

<sup>346</sup> STRANJIK, Helena. Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 115.

<sup>347</sup> JAKLOVÁ, Alena. Proměny etnické a kulturní identity českých přistěhovalců ve Spojených státech amerických. Interpretace analýz čechoamerického periodického tisku 19. a 20. století. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2014.

<sup>348</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>349</sup> STRÁNÍKOVÁ, Helena. Téma jazyka komunikace v jazykových biografiích příslušníků české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 74–75.

<sup>350</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 233.

děti.“<sup>351</sup> „Učitel na české škole v Chorvatsku je na rozdíl od učitelů, kteří pracují jen na chorvatských školách, výjimečný tím, že se pokouší přenést mateřský jazyk předků na budoucí generace a vštípit jim lásku k tomuto jazyku i k zemi, odkud tito předkové přišli.“<sup>352</sup> Citová stránka identity se pak nejlépe rozvíjí prostřednictvím prožitku. I proto je v rámci české menšiny v Chorvatsku kladen důraz na propojení školního a kulturního života menšiny.

### 4.3 Spolkový a kulturní život

Česká menšina v Chorvatsku je označována za jednu z nejlépe organizovaných krajanských komunit na světě. Tento přívlastek si krajané v Chorvatsku vysloužili tím, že si zde vybudovali hustou síť menšinových institucí, které od konce 19. století přispívají k jejich rezistenci vůči asimilaci.<sup>353</sup> Dnes v Chorvatsku existuje 32 českých besed, v rámci nichž působí kulturně-umělecké spolky různého typu, např. divadelní, taneční, pěvecké či spolky dechové hudby.<sup>354</sup> Vůbec první česká beseda byla založena v roce 1874 v Záhřebu. V Bjelovarsko-bilogorském županství, kde je dodnes koncentrace chorvatských Čechů největší, však byla prvním krajanským spolkem

---

<sup>351</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>352</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

<sup>353</sup> Srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Spolkový a kulturní život. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 72; VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 62.

<sup>354</sup> Česká beseda Bjeliševac, Česká obec Bjelovar, Česká beseda Daruvar, Česká beseda Daruvarský Brestov, Česká beseda Dežanovec, Česká beseda Dolany, Česká beseda Dolní Střežany, Česká beseda města Garešnice, Česká beseda Hercegovac, Česká beseda Holubňák, Česká beseda Horní Daruvar, Česká beseda města Hrubečného Pole, Česká beseda Ivanovo Selo, Česká beseda Jazvenik, Česká beseda Kaptol, Česká beseda Končenice, Česká beseda Lipovec, Česká beseda obce Lipovlany, Česká beseda Mezurač, Česká beseda Nová Hradiška a okolí, Česká beseda Osijek, Česká beseda Prekopakra, Česká beseda Rijeka, Česká beseda Sisak, Česká beseda Slavonský Brod, Česká beseda Šibovec, Česká beseda Tréglava, Česká beseda Velké a Malé Zdenice, Česká beseda Verovice (Virovitice), Česká beseda Viroviticko-podravského kraje, Česká beseda Záhřeb, Česká beseda Záhřebského županství.

ustavena až v roce 1907 Československá beseda v Dolním Daruvaru, která záhy přesunula své sídlo do centra Daruvaru.<sup>355</sup>

„České přistěhovalce nespojovala před rokem 1918 žádná společná zastřešující organizace, která by zastupovala jejich společné zájmy a ani nejstarší krajanské spolky neudržovaly mezi sebou kontakty.“<sup>356</sup> Organizovanost české menšiny začala získávat reálné obrysy až po první světové válce, kdy byly české (respektive československé) besedy založeny téměř ve všech osadách, v nichž žil větší počet Čechů.<sup>357</sup> Zvyšující se počet českých spolků si v roce 1921 vyžádal ustavení zastřešující organizace – Československého svazu v Jugoslávii se sídlem v Novém Sadu na území dnešního Srbska, které bylo v roce 1924 přesunuto do Bělehradu a po jeho znovuzaložení 1. října 1944 do Daruvaru,<sup>358</sup> jenž je dodnes kulturním, společenským, politickým i administrativním a ekonomickým centrem českého menšinového života.<sup>359</sup> „V roce 1949 se ustálil název jejich střešivé organizace na Československý svaz v Chorvatsku.“<sup>360</sup>

Počet krajanských spolků a besed se v průběhu času měnil. Zatímco některé besedy zanikly, jako např. v Dubrovníku, jiné jsou i v současnosti nově zakládány. V roce 2014 vznikla Česká beseda v Osijeku: „Zakládající shromáždění nejmladší České besedy se za přítomnosti čtyřicítky členů konalo 29. března 2014 v sále Syndikálního domu osijeckého cukrovaru,“<sup>361</sup> tedy na stejném místě, kde se v roce 1921 konalo

---

<sup>355</sup> srov. JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *České domy v Chorvatsku: krajanské kulturní stánky*. Daruvar: Jednota, 2014. Ve stejném roce vznikla také beseda v Prekopakře náležející do Požežského županství.

<sup>356</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 421.

<sup>357</sup> srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Spolkový a kulturní život. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 72.

<sup>358</sup> MATUŠEK, Josef. K 50. výročí Svazu Čechů. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 23–27.

<sup>359</sup> ŠABIČOVÁ, Vlasta. *Kalendářní obyčeje Čechů v Končenicích na Daruvarsku*. Daruvar: Jednota, 2002, s. 15.

<sup>360</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 422.

<sup>361</sup> V Osijeku byla založena nová Česká beseda. In: *Jednota* [online]. Daruvar, 2014. Dostupné z: <http://www.jednota.hr/index.php/cz/jednota-clanci/item/2123-v-osijeku-byla-zalozena-nova-ceska-beseda>.



shromáždění, na kterém byl založen Československý svaz. Nejnověji byla na konci roku 2018 ustavena Česká beseda Viroviticko-podravského kraje.<sup>362</sup>

Ruku v ruce se vznikem besed a Československého svazu a v souladu s jeho stanovami<sup>363</sup> se krajané angažovali v zakládání českých škol. Od počátku je přitom patrná úzká propojenost českých škol a besed. Jednak aktivitu obou lze definovat jako kulturně-osvětovou činnost, jednak první školy měly status soukromých škol, a tak vznikaly jen díky přímé finanční podpoře besed. I proto je pochopitelné, že členy prvních českých spolků a besed mohli být jen zámožnější krajané, kteří byli ochotni platit spolkové příspěvky a finančně podporovat spolkovou činnost.<sup>364</sup>

Dnes je situace jiná. České školy jsou součástí systému menšinového vzdělávání, podporovaného chorvatským státem, a peněžní či věcné dary na podporu výuky českého jazyka v zahraničí plynou do Chorvatska také z České republiky, předně z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a z Československého ústavu zahraničního v Praze. České školy v Chorvatsku jsou dokonce díky tomu ve srovnání s majoritními školami nadstandardně vybavené po stránce technické i metodické, což krajané opakovaně zdůrazňují: „*Máme standard trošku lepší, přeci nám pomáhá český stát, máme víc pomůcek, víc upravenější je škola.*“<sup>365</sup> „*Myslím si, že české školy jsou mnohem vybavenější metodickým a didaktickým materiálem, jsou hodně lepší, než ostatní.*“<sup>366</sup> „*Škola v Daruvaru je jedna z nejlépe vybavených škol na tomto území právě kvůli pomoci České republiky.*“<sup>367</sup>

V tomto smyslu již tedy není přímé propojení škol a besed nezbytné, jejich spolupráce však zůstala zachována v rovině kulturní. „*Učitel dnes i v minulosti byl důležitý, aby přenášel další znalosti a organizoval různé akce.*“<sup>368</sup> „*Učitel na české škole má velký*

---

<sup>362</sup> Zrodila se nová česká beseda. Viroviticko-podravské županství. *Jednota*, 22. prosince 2018, roč. 73, č. 50, s. 7.

<sup>363</sup> Kromě šíření české kultury byla ve stanovách Svazu stanovena i podpora českého školství. MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 102.

<sup>364</sup> MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 3–22.

<sup>365</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

<sup>366</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>367</sup> Rozhovor s narátorkou N36.

<sup>368</sup> Rozhovor s narátorkou N28.

*význam na udržení českého jazyka a všeobecně na rozvíjení menšinového školství a všeho dění, i kulturního v tomto kraji, kde Češi žijí a působí.*<sup>369</sup> „*Je to trochu jináčí dělat na české škole než na chorvatský, tady je to takový zaměřený na tu kulturu, udržování kultury. Máme všelijaký akce, které se právě týkají tý český kultury.*“<sup>370</sup>

To, že je v Chorvatsku nabízeno vzdělávání v českém jazyce nebo výuka českého jazyka, samo o sobě k získání dětí pro identifikaci s českou identitou nestačí. Zásadní je právě aktivní úsilí také v nevýukových aktivitách, úspěchy na regionálních i celostátních soutěžích, úzká propojenost s kulturními aktivitami českých besed i celé menšiny, kontakt s partnery z České republiky apod. „*Kdo jde do práce na české škole, musí být připraven na to, že je to o hodně více dávat sebe, než jen odpracovat své hodiny a jít domů.*“<sup>371</sup> Na tomto místě je odhalována další rovina práce menšinového učitele, která nespočívá pouze ve výuce českého jazyka (případně v českém jazyce), ale také ve výchově budoucích generací krajanů, kteří se budou chtít zapojovat do menšinového života. „*Učitelé vychovávají a připravují ty děti, aby se potom zapojily do menšinových akcí v besedě.*“<sup>372</sup> „*Je to velký úkol školy, nemůže se to nechat jenom besedám, škola by měla děti usměřňovat, aby se zapojovaly do různých aktivit, jako např. do taneční skupiny Holubička nebo různých dramatických skupin.*“<sup>373</sup>

Na úspěšnosti krajaňských učitelů v získávání dětí do spolkového života menšiny se podílejí různé faktory. Jedním z nich je právě osobnost učitele: „*Je to hodně o tom učiteli, jaký je, jestli ty děti svou osobností naláká k tomu, nebo nenaláká.*“<sup>374</sup> Někteří z mladší generace krajanů dokonce komentují práci učitelů v rozporu s požadovaným přístupem: „*Ve škole se na češtinu nikdo netěšil, nevedlo to k tomu, že by se v dětech probudil aktivní zájem o činnost v komunitě.*“<sup>375</sup> Také učitelé přiznávají, že mezi nimi

---

<sup>369</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>370</sup> Rozhovor s narátorkou N32.

<sup>371</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>372</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

<sup>373</sup> Rozhovor s narátorkou N36.

<sup>374</sup> Rozhovor s narátorkou N31.

<sup>375</sup> Rozhovor s narátorkou N22.

přirozeně existují rozdíly: „*Jsme taky různí. Někteří učitelé dají sebe až moc do toho, někteří méně.*“<sup>376</sup>

V tomto ohledu má podle mnohých krajanů zásadní význam osobní vzor. „*Součástí naší práce je vštípit dětem nějaké hodnoty a tradici, aby si vážily svého původu, takže je důležité jít jim v tom příkladem a ukázat, že je to stejně důležité i pro nás.*“<sup>377</sup> „*Každý z nás by měl být vzorem těm dětem, aby ony viděly, jak my působíme, jak si to udržujeme, a aby ony taky potom chtěly tak.*“<sup>378</sup> A tak stejně jako v počátcích českého školství, kdy učitel nejen vzdělával a vychovával, nýbrž také svým příkladem podněcoval zájem o český jazyk a aktivně organizoval kulturní akce, vyvíjí i dnes většina krajanůvých učitelů kulturně-uměleckou aktivitu ve prospěch české menšiny. Nejčastěji převažuje jejich zapojení do hudebních (tanečních, pěveckých či dechových) spolků: „*Já hraju v dechovce třeba, to je můj osobní příklad.*“<sup>379</sup> „*Já jsem v České besedě Dolany a hraju v dechovce. Myslím, že když mě žáci vidí, jak hraju, tak jim to něco znamená.*“<sup>380</sup> „*Od malička jsem byla tady v taneční skupině i v dechovce Končenický, zpívala jsem. V Daruvaru jsme v tý Holubičce teď zapojený.*“<sup>381</sup> „*Já jsem vod malička i v tom folkloru českým i v těch českých dechovkách hraju na trubku, zpívám český písničky.*“<sup>382</sup> Své uplatnění však nacházejí také v divadelních inscenacích, ať už jako herci či dokonce režiséři, nebo v literární a výtvarné tvorbě: „*Například já jsem v literární skupině při Svazu, píšu české básně. Pak taky maluju české motivy, velice ráda maluju tu naši Holubičku v tanci.*“<sup>383</sup>

Propojení aktivit školy a kulturního života menšiny je v obecné rovině chápáno jako nezbytnost: „*To musí být jedno s druhým provázaný, s besedou a potom se Svazem.*“<sup>384</sup> V souvislosti s tím jsou užívány také pojmy jako pocit zodpovědnosti či povinnosti,

---

<sup>376</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>377</sup> Rozhovor s narátorkou N29.

<sup>378</sup> Rozhovor s narátorkou N36.

<sup>379</sup> Rozhovor s narátorkou N29.

<sup>380</sup> Rozhovor s narátorkou N28.

<sup>381</sup> Rozhovor s narátorkou N31.

<sup>382</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>383</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

<sup>384</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

který je však natolik zvnitřněn, že je považován za něco automatického, normálního: „Je nám to normální, všichni jsme někam zapojeni. [...] To je naše zodpovědnost, abychom ty děti tak vychovali, aby se to neslo dál. Já jsem v tom vyrůstala, tancovala, vod jak si pamatuju, i zpívala, a ještě pořád tancuju i zpívám.“<sup>385</sup>

Z toho také pramení určitý pocit provinění ve výpovědích těch krajanských učitelů, kteří aktuálně do činnosti besed zapojeni nejsou: „Já jsem jedna z těch, kteří nepůsobí. Mám moc malé děcko a nemám podporu manžela a babiček, takže nemůžu ještě. Až bude trošku větší, tak se asi vrátím na tanec. Myslím, že je to velice důležité. Nejsem v tý besedě a nic nedělám, tak cítím, že bych měla.“<sup>386</sup> „Byla jsem zapojená, tančila jsem v Holubičce, za čas studia v Záhřebu jsem netančila, ale pak když jsem se vrátila, tak jsem se vrátila do folklorní skupiny Holubička. Ale když jsem se vdala a vodjela do Bjelovaru, tak to přestalo. A zase se plánujeme přestěhovat sem do Daruvaru, takže se možná zase zapojím do nějaké kulturní aktivity. Těšilo by mě to.“<sup>387</sup>

Touto svou činností ve prospěch menšiny, zapojením se do folklorních a kulturních spolků, jdou učitelé svým žákům osobním příkladem, což je důležité pro podnícení jejich osobního zájmu o dění v menšinovém životě a sebeidentifikaci s českou národní identitou. Důležitým aspektem, který ovlivňuje nejmladší generace na jejich cestě k české identitě, jsou pak především pozitivní emoce, jež žáci při menšinových akcích prožívají a jejichž prostřednictvím se rozvíjí citová stránka identity. Škola je tak s kulturním životem české menšiny propojena nejen skrze učitele, ale také prostřednictvím žáků, kteří v českém jazyce zpívají písně, recitují či dokonce píšou vlastní básně, hrají divadelní hry, tancují v českých krojích, hrají v dechovce a vystupují při všech krajanských manifestacích.

Zapojení dětí a mládeže, dokonce ani žen, do české spolkové činnosti přitom nebylo v jejich počátcích vítáno,<sup>388</sup> krajané však brzy pochopili, že budoucnost české menšiny leží právě v předávání českého jazyka, kultury a historického vědomí nejmladším generacím. Od třicátých let 20. století je tak doložena intenzivní účast mládeže na

---

<sup>385</sup> Rozhovor s narátorkou N35.

<sup>386</sup> Rozhovor s narátorkou N36.

<sup>387</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>388</sup> MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 3.

menšinovém životě. Nejprve bylo založeno Sportovní sdružení (sekce: kopaná, odbíjená, stolní tenis, turistika), určené pro mládež vyšlou z české školy, a krátce nato Sdružení mládeže, které zahrnovalo mimo jiné pěvecký sbor. Oba spolky se svou činností i personálním obsazením prolínaly, proto v roce 1935 došlo k jejich sloučení pod názvem Sportovní klub Slavie.<sup>389</sup> Jeho ustavením bylo definitivně dosaženo zapojení české mládeže do besedního života i výboru besedy, a to včetně žen a dívek. Přestože jeho existence netrvala dlouho, česká mládež již byla motivována k pokračování v kulturně-spolkové činnosti a dle potřeby zakládala nová sdružení, jako např. Besídka (Beseda mladých) a Omladina, jejichž cílem bylo mimo jiné organizovat taneční zábavy, přednášky, nacvičovat a hrát divadelní hry, tance a písně, spolupracovat s besedou.<sup>390</sup>

Dnes mají české školy v Chorvatsku vlastní folklorní soubory, v Daruvaru Holubičku a v Končenicích Růžičky, do nichž mohou docházet pouze děti z českých mateřských škol a žáci českých základních škol v rámci volitelného předmětu. „*Každá škola má tu folklorní skupinu.*“<sup>391</sup> Nejmenší krajanské děti tak mohou prostřednictvím folklorní aktivity plnit své výukové povinnosti, ale mohou se zapsat i na jiné předměty, např. keramickou dílnu, sportovní činnost apod. Dlouhodobě se však taneční soubory v menšinových školách těší velké oblibě. To dokládá i zájem rodičů, kteří své děti přitom do české školy zapsat nechtějí: „*Ted'ka jsme při zápisu do první třídy měli maminku, která se ptala: Smí to moje dítě chodit k vám do Holubičky, třebaže nepůjde do české školy?*“<sup>392</sup> Zapojení dětí a mládeže mimo české školy je však možné až od starších věkových kategorií, kdy již není součástí rozvrhu vyučování.

Kromě tanečních souborů se děti z českých škol aktivně zapojují i do kulturních programů nejrůznějších krajanských manifestací, jako jsou např. dožínky, dny české kultury, oslavy výročí založení českých besed, škol či Svazu. „*Učitelé na české škole mají daleko víc zatížení než učitelé na chorvatské škole. Jsou tady všelijaké kulturní*

---

<sup>389</sup> Ne náhodou spolupracovali jeho členové se Sportovním klubem Slavie v Praze.

<sup>390</sup> MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 20.

<sup>391</sup> Rozhovor s narátorkou N29.

<sup>392</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

činnosti, řekněme dožínky, Naše jaro, besídky různé literární činnosti.“<sup>393</sup> „Jako menšinová škola jsme pořád do něčeho zapojený, pořád se stává nějaká ta kulturní činnost. Děti jsou v taneční skupině, v divadelní skupině, přitom jsou zapojené do všech těch besedních spolkových akcí, zapojujeme je do těch našich manifestací svazových, jako jsou dožínky a vůbec všech těch přehlídek, festivalů, které se konají.“<sup>394</sup>

Specifické místo v krajauském životě v Chorvatsku zaujímá ochotnické divadlo, které plnilo „velký úkol při udržování českého jazyka, posilování české identity a kulturní úrovně“<sup>395</sup>. První divadelní představení v českém jazyce, Raupachova truchlohra Mlynář a jeho dítě, se datuje do Lipovce již do roku 1890.<sup>396</sup> A i dnes v Lipovci funguje dětská divadelní skupina, kterou vede jedna z předních osobností současného krajauského života, režisérka divadelních her a současně krajauská učitelka, Drahuška De Bonová. Od první divadelní inscenace dosáhli krajauskí ochotníci významných úspěchů i na státním Festivalu chorvatských divadelních amatérů (*Festival hrvatskih kazališnih amatera*). V roce 2011 získala hlavní cenu i cenu za nejlepší režii divadelní skupina České besedy Dolany s hrou Cesta do Ameriky režisérky Světlušky Prokopičové, která současně pracuje v České základní škole J. A. Komenského v Daruvaru.<sup>397</sup> Zejména díky jejímu úsilí se od roku 2010 každoročně koná *Zimní škola tvořivé dramatiky*, jež hravou formou podporuje učení se českému jazyku.

Rozsáhlou přehlídkou dětských folklorních skupin, divadelních, loutkařských a recitačních vystoupení, ale i literární a výtvarné činnosti je přehlídka *Naše jaro* (dříve *Jaro naší menšiny*), jež se s přestávkou realizuje od padesátých let 20. století, a tedy má na Daruvarsku nejdelší tradici.<sup>398</sup> Divadelní a recitační vystoupení krajauských dětí jsou ceněna rovněž na celostátní úrovni, v rámci soutěže LiDraNo (*Literarno*,

---

<sup>393</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

<sup>394</sup> Rozhovor s narátorkou N27

<sup>395</sup> VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009, s. 81.

<sup>396</sup> STAŇOVÁ, Jiřina. 100 let českého divadla v Daruvaru (1897–1997). In: MATUŠEK, Josef – STAŇOVÁ, Jiřina. *Slovo psané i vyřčené*. Daruvar: Jednota, 1997, s. 5–10.

<sup>397</sup> Česká beseda Dolany zvítězila na festivalu s hrou Cesta do Ameriky. In: *krajane.net* [online]. Praha: Český rozhlas 7 – Radio Praha, krajane.net, 21. 6. 2011 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=2213>.

<sup>398</sup> KOLOUCH, Otokar. České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 91.

novinarsko i dramsko-scensko stvaralaštvo učenika / Literární, žurnalistická a dramaticko-scénická tvořivost studentů). Již na konci padesátých let 20. století se poprvé uskutečnila *Přehlídka českých dětských písní*, která se ob rok koná v Končenicích dodnes.

Žáci navštěvující české školy v Chorvatsku mají širokou škálu možností, jak se do menšinového života zapojit. Zásadní v tomto ohledu je, že se skrze vychovávání dětí v „českém duchu“ daří rozvíjet jejich vnitřní motivaci se těchto aktivit účastnit. *„Vychováváme ty děti v tom českém duchu. Znamená, oni nemají hodně nějakého prázdného prostoru na nějaké jiné aktivity. Ty různé Holubičky, sbor nebo dechovky... Takže voni se více nějak bazírujou a jsou si spolu. Vidí se to na tom, že oni i potom chtějí to udržovat a váží si toho.“*<sup>399</sup> Rozhodující je, aby účast ve folklorních souborech nebyla dětmi chápána jako povinnost, ale naopak z ní měly radost a sami přirozeně dospěly k tomu, že se v budoucnu budou chtít podílet na zachování české národní identity v Chorvatsku, že to *„není něco, co se musí, nežli něco, co by vlastně člověk měl mít rád“*<sup>400</sup>.

Právě prostřednictvím kulturních aktivit se učitelům daří motivovat děti i k učení se českému jazyku: *„Děti to dělají s radostí, jako i písně, které zpíváme, s kterými se zúčastníme zase na festivalu dětských písní, a vlastně se tím děti motivují, aby se učily češtině.“*<sup>401</sup> *„Zpěv je nejlépejší způsob, jak se věnovat tomu českému jazyku, jak ho udržovat, takže na tento kulturní způsob má ta škola velkou roli.“*<sup>402</sup>

Učitelé se shodují v tom, že právě prostřednictvím zpěvu, tance, hry a smíchu se nejlépe daří krajanské děti nasměrovat k lásce k české kultuře, potažmo k českému původu a národní identitě. *„Máme krásný sbor. Děti strašně rádi tam chodí, takže tancem, písničkou vyplní srdce.“*<sup>403</sup> *„Skrz ty volné činnosti, to je takový ležérní, a moc rádi na to jdou. Mají tu letní školu a zimní školu tvořivé dramatiky, na to se hlásí velký počet dětí, jak z Končenic, tak z Daruvaru. Hrát nějaký divadlo, nebo zpívat česky, nebo český folklor, vidím to na nich, že mají z toho radost, že se usmívají, že na to rádi*

---

<sup>399</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>400</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>401</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>402</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>403</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

přijdou. [...] Takže na tento způsob, takový ležérnější, budou mít tu češtinu rádi, je to na nich vidět. Ten úsměv, to ti řekne všechno.“<sup>404</sup> „Už těm dětem od prvního ročníku nemůžete nikomu nic vnutit, ale rozvíjet v nich tu lásku, ten pocit hrdosti, že patříme k tomu českému národu a že máme ty české kořeny. Myslím, že to hodně záleží na těch osvětových pracovnících, jak se to dlouho udrží. Čeština má pro nás veliký význam, dává nám možnost nějak udržovat přátelství právě tím, že nás váže ten český jazyk a ta všechna tradice, kterou jsme si tu udrželi. Zúčastňovat se toho všeho, pociťovat, jak nám je krásně spolu. Je mnohem vzácnější pro lidi tohle setkávání, a to nějaké společné prožívání toho všeho. Ty všechny manifestace, dožínky, dá to hodně starostí, hodně práce, ale pak ten pocit po tom všem je tak příjemný, že si říkáme, stálo to za to.“<sup>405</sup>

Tímto svým přístupem oslovují krajané nejen děti a jejich rodiče z vlastních řad, ale pozitivně je jejich aktivita vnímána také ze strany majoritní populace. „Jsem rád, když i ti Chorvati vnímají, co ty vlastně děláš, i kolik ty vlastně svého času strávíš na tom, abys něco takového udělal, a řekne ti: Bravo, to je pěkný, co děláte.“<sup>406</sup> „Tady v Chorvatsku budete slyšet od každého, že ty český menšiny si ta chorvatská většina moc váží, jsou si vědomi toho, že tu kulturu tady na tom daruvarském území táhnou velkou částí Češi. Cokoliv se tu kulturního děje, tak jsou za tím Češi.“<sup>407</sup> To může být zpětně i důvodem, proč někteří rodiče, kteří nemají český původ, zapisují své děti do českých škol. „Ty rodiče některý i chtěj, aby uměli česky, jenom ať moje dítě jde do toho průvodu, ať má ten kroj, ať se do toho zapojí. Chtěj prostě, aby byly součástí toho.“<sup>408</sup>

Stejně jako nacházíme příslušníky různých národnostních skupin v českých školách, nejsou ani členové českých besed zastoupeni výhradně Čechy, a tak i v oblasti kulturní dochází k určité míře bohemizace daruvarského prostoru. „Třeba v besedě v Dolanech máme děti, kteří nejsou vůbec Češi.“<sup>409</sup> „Jedna učitelka z hudební školy daruvarský se sem přistěhovala ze Záhřebu a začala hrát ve folklorní kapele ty naší Holubičky.

---

<sup>404</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>405</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>406</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>407</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>408</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>409</sup> Rozhovor s narátorkou N29.



*A během nějakýho času zatáhla do toho spolku a do toho všeho i svoje děti, svého syna mladšího zapsala do české školy. A dítě taky, normálně mluví česky, naučilo se česky ve škole, tančí taky v tom českým folkloru. Neříkám, že žije tu češtinu, ale baví se mezi těma lidma česky a baví ho to.*<sup>410</sup>

Je evidentní, že organizovanost české menšiny je těsně spjata s českým vzděláváním, které i díky kulturním manifestacím přispívá k tomu, že chorvatští Češi zachovávají podnes mateřský jazyk svých předků i mnohé prvky tradiční české kultury a skrze to také českou národní identitu.<sup>411</sup> Přestože politická situace nebyla české menšině v Chorvatsku vždy nakloněna a její rozvoj byl v důsledku toho několikrát přerušen, zejména v důsledku druhé světové války a domovinské války či v čase ochlazení vztahů mezi Československem a Jugoslávií od konce čtyřicátých let do poloviny šedesátých let 20. století. Paradoxně byly tyto vnější zkušenosti vždy novým impulzem pro aktivizaci krajanského života, ať už směrem k znovubudování národních domů, obnovování škol a folklorních spolků, či ke vzdělávání krajanských učitelů a vydávání vlastních učebnic.

Ve vztahu k organizaci české menšiny nelze opomenout také spolupráci menšinového školství s krajanským vydavatelstvím Jednota a organizaci letních škol pro žáky v České republice, ty už se však dotýkají problematiky historického vědomí české menšiny v Chorvatsku, proto jsou zahrnuty do následující podkapitoly.

#### **4.4 Historické vědomí**

Kromě českého jazyka a kultury spojují krajané v Chorvatsku svou národní identitu také s historickým vědomím příslušnosti k českému národu, což koresponduje s viděním Miroslava Hrocha, který považuje historické vědomí za hlavní oporu

---

<sup>410</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>411</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká menšina v Chorvatsku a čeština – neustálá snaha čelit asimilaci. In: *Zahranicnesi.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 10. – 12. září 2014 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [http://www.zahranicnesi.com/docs/2014/prispevek\\_stranikova-2.pdf](http://www.zahranicnesi.com/docs/2014/prispevek_stranikova-2.pdf).

identifikace s národem.<sup>412</sup> Historické vědomí, respektive historická paměť, představuje kolektivně sdílené vědění o minulosti, skrze níž je vytvářena a udržována skupinová sounáležitost. Lze tedy hovořit také o kolektivní paměti, která je „živoucím poutem s minulostí. Je tím, co zůstává z minulosti ve vědomí skupin, nebo lépe řečeno tím, co tyto skupiny z minulosti činí.“<sup>413</sup>

Krajané velmi často odvozují svou českou identitu od svých předků, od českých kořenů: „*Já jsem vychovaná v české rodině. Znamená, dodržovali jsme české zvyky.*“<sup>414</sup> „*Všichni moji předkové jsou Češi, jsem stoprocentně Češka, od rodičů, dědů, babiček, pradědů a dozadu vlastně jsou všichni Češi.*“<sup>415</sup> Právě vztah k předkům, který je obvykle založen na úctě k práci, kterou vykonali, je nezbytným emocionálním prvkem v procesu národní identifikace,<sup>416</sup> jenž poskytuje legitimní zdůvodnění nutnosti zachovat v dalších generacích český jazyk a kulturu, obecně českou národní identitu.

„*Považuji, že je to samo sebou, že každý musí zachovat svoji identitu co nejdéle, co může na to působit. Vždyť je to jazyk mojí maminky, mojich předků a jednoduše mám vrytou nějakou tu lásku.*“<sup>417</sup> „*Pro mě hlavní důvod, že se má zachovat český jazyk, je ten, že musíme být hrdí na to, co ti předkové s sebou sem přinesli. Všechnu tu tradici, všechno to dědictví, které nám budoucím pokolením tady odevzdali. Myslím, že je to veliký závazek, že si toho musíme vážít už samým tím, když sledujeme, jakým způsobem se sem stěhovali a jak byly tratný ty začátky jejich, aby si tady ta svoje sídla založili, tak už jen z úcty k tomu.*“<sup>418</sup> Krajané se ve svých výpovědích odvolávají na náročné počátky české kolonizace slavonského prostoru uvolněného po ústupu osmanského impéria a na přínos svých předků pro celý region. Je doloženo, že Češi „významně

---

<sup>412</sup> HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 199.

<sup>413</sup> ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 2010, č. 1, s. 20.

<sup>414</sup> Rozhovor s narátorkou N33.

<sup>415</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>416</sup> ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 2010, č. 1, s. 20; ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 30.

<sup>417</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

<sup>418</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

přispěli k rychlejšímu hospodářskému a kulturnímu rozvoji oblastí, ve kterých našli nový domov“<sup>419</sup>.

Ačkoli v písemnostech krajanské provenience nejsou doloženy podrobnosti o imigraci předků současných krajanů na Daruvarsko, po generace se mezi chorvatskými Čechy předává narace o tom, že se Češi stěhovali na vozících tažených psy: „*Maminka říkala, že psi táhli vozíky s tou trošičkou, co si mohli vzít s sebou.*“<sup>420</sup> „*Říkali starí, dědové a pradědové, že naši přijeli na psech. Nebylo s čím jiným přijet, měli psy, tak na nich přijeli.*“<sup>421</sup> Přestože se (zřejmě) jedná o mylnou domněnku,<sup>422</sup> tato legenda o příchodu Čechů do Slavonie se stala součástí kolektivního historického vědomí české menšiny v Chorvatsku.<sup>423</sup> Chorvatští Češi projevují o svůj původ neobvyklý zájem mimo jiné tím, že mají velmi často zpracovány rodokmeny, případně alespoň vědí, ze kterých obcí či oblastí českých zemí jejich předkové přišli.<sup>424</sup> S péčí ve svých soukromých archivech uchovávají také domovské listy a jiné prameny listinné povahy, jakož i předměty, které s sebou jejich předkové do nové vlasti přinesli, převážně knihy, modlitební knížky, růžence a kříže. „*Máme doma památku z těch časů, jsem na ni velice hrdá, zůstala mi po rodičích. Máme veliký kříž s Ježíšem, metrový skoro, dřevěný. Je to ruční práce, velice pěkná.*“<sup>425</sup>

O osidlování Slavonie českými přistěhovalci víme, že neprobíhalo plynule a rovnoměrně, ale v několika vlnách od konce 18. století do třicátých let 20. století. Podrobně se tímto obdobím krajanské historie zabýval Josef Matušek: „Výrazných je několik časových úseků, v nichž se stěhování zpomalilo nebo zcela přestalo a pak se opět prudce zintenzívnilo, až se změnilo ve velkou kolonizační vlnu, která postupně

---

<sup>419</sup> MATUŠEK, Josef. Pohled do minulosti. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 9.

<sup>420</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>421</sup> Rozhovor s narátorkou N6.

<sup>422</sup> MATUŠEK, Josef. Pohled do minulosti. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 9.

<sup>423</sup> srov. PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Spolkový a kulturní život. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 74–75)

<sup>424</sup> Výzkumem původu krajanů se v závislosti na nářečových prvcích zabývala např. Libuše Stráníková. STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku. Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 107–114.

<sup>425</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

měnila etnický ráz vesnice a celého území.<sup>426</sup> Dvousetleté dějiny české menšiny v Chorvatsku jsou pak součástí vzdělávacího programu českých škol. „*Vysvětlujeme zvlášť příchod těch našich předků sem.*“<sup>427</sup> „*Učíme je například v předmětu Příroda a společnost, že vlastně Češi pochází z té země, vodkad' pochází, učíme se o známých osobnostech, kdo voni byli, co dělali, proč se sem Češi přistěhovali, co to vlastně znamená, že jsme na tomhle území, tak daleko od nějaký naší vlastní země, původní. Aby ty děti cítily to, že jsou jinačí, že nejsou původně z této země, kde žijou.*“<sup>428</sup> Připomínají se také významné události či osobnosti z českých dějin, k nimž bývají tematicky vztahovány také kulturní aktivity žáků.

Jak je patrné, i v rámci aktivit českých škol je kladen důraz na historické vědomí, na kolektivní identitu krajanů mající základ v jejich společné zemi původu. V souvislosti s tím se projevuje úsilí zachovat národní identitu do budoucna jako téma morální odpovědnosti starších generací předat dětem to, co oni sami od svých předků dostali. „*Můj manžel, moje rodina, je původem česká rodina, všichni mluví česky u nás doma, takže se mi to zdá jako velmi důležitý. Já to vnímám jako samozřejmost, jako že mi to není nic zvláštního, že je to normální.*“<sup>429</sup> „*Rodiče by vo to měli dbát, aby ty děti jejich udržovaly to, co je, co podědily, čím se rodily.*“<sup>430</sup> „*Právě tím, že naši předkové vlastně žili a umírali s tou češtinou, tak já myslím, že i my byste tak třeba pokračovat, jít tou cestičkou.*“<sup>431</sup>

Významnou je už samotná skutečnost, že se českou identitu podařilo uchovat již více než dvě stě let. „*To je naše kultura tady. Rodili jsme se tady, tady už dvě stě let ta kultura je přítomná. Je důležité dodržovat svoji kulturu, identitu. Ta kultura je nás všech a měli bychom ji dodržovat.*“<sup>432</sup> „*Mám ráda ten český jazyk a taky mě těší, že mám příležitost učit na obou českých školách, je pro mě důležitý a vážím si toho, že umím česky, a stejně tak chci dětem to samý poručit, aby mluvily česky, aby se snažily,*

---

<sup>426</sup> MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 18.

<sup>427</sup> Rozhovor s narátorkou N26.

<sup>428</sup> Rozhovor s narátorem N39.

<sup>429</sup> Rozhovor s narátorkou N28.

<sup>430</sup> Rozhovor s narátorkou N37.

<sup>431</sup> Rozhovor s narátorkou N38.

<sup>432</sup> Rozhovor s narátorkou N32.

*aby učily i své děti, příští generace, ty češtině, aby se nám to neztratilo, protože ji tu máme už víc než dvě sta let. A ty školy mají moc důležitou roli v tom, aby se čeština držela tady v našich krajích.*<sup>433</sup> *„Už samým tím, že jsme si češtinu tolik roků zachovali po tom přistěhování našich prvních předků, na ni musíme být opravdu hrdí.*<sup>434</sup>

V některých výpovědích se pak přímo objevují obavy z budoucnosti české menšiny, pokud učitelé nebudou kolektivní vědomí předávat dál: *„My ty děti budeme vést k tomu, aby se nestyděly, co jsou, a aby se snažily žít to svoje češství a přenášet jej potom dále na ty svoje děti, pak máme budoucnost. Jestli je k tomu nebudeme vést, tak si myslím, že ztrácíme.*<sup>435</sup>

Významným prostředkem pro péči o kolektivní paměť a historické vědomí byl a je český tisk v Chorvatsku, jehož založení bylo vedeno vědomou snahou krajanů zachovat český jazyk a tím i českou identitu. Zatímco dříve krajanští učitelé obvykle zastávali současně roli redaktorů v Jednotě a zasloužili se mimo jiné o vznik a rozvoj časopisu Dětský koutek (především Franta Burian), dnes již není tato úzká vazba zachována. Propojení českého vzdělávání s Jednotou je přítomno pouze v tom, že je Dětský koutek, coby výuková pomůcka, zdarma distribuován žákům českých škol i škol s výukou českého jazyka a že do něj učitelé a zejména žáci přispívají svými literárními pracemi, nikoli již tím, že by jeho redaktori byli současně učiteli.

Určité obavy o plnění role Jednoty v péči o českou menšinu do budoucna se objevují ze strany některých krajanů zejména ve vztahu k úrovni českého jazyka (podobně jako na školách) a k minimalizování snah publikovat původní literární práce krajanů.<sup>436</sup> Právě tato umělecká literární tvorba (proza i poezie) spolu s výtvarným vyjádřením chorvatských Čechů přitom představuje další výraznou složku v procesu národní identifikace zachycující niterné prožitky krajanů, často v reakci na dějinný kontext.<sup>437</sup>

---

<sup>433</sup> Rozhovor s narátorkou N34.

<sup>434</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>435</sup> Rozhovor s narátorkou N38.

<sup>436</sup> Kritika zaznívá také od členů Klubu literátů při Svazu Čechů v Chorvatsku: „Největší diskusi vyvolalo dlouholeté nevydávání sbírek poezie, což mezi menšinovými spisovateli vyvolává pocity mrzutosti a méněcennosti. Poslední krajanská sbírka byla vydána před čtyřmi lety. Všichni přítomní se shodli na tom, že je třeba najít řešení tohoto problému, protože psát jen ‚do šuplíku‘ odrazuje. Národ bez psaného slova totiž zanikne.“ Poradit a povzbudit. Setkání krajanských literátů. *Jednota*, 25. května 2019, roč. 74, č. 21, s. 7.

<sup>437</sup> STRÁNÍKOVÁ, Helena – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Smysl české krajanské literatury. Vliv globalizace na českou menšinu v Chorvatsku pohledem krajanských literátů. In: *Zahranicnicesi.com*

Bez podpory Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Jednoty však hrozí jejich nevratná ztráta, proto v této oblasti spatřuji námět pro další badatelskou činnost.

I v rámci historického vědomí je za důležitý považován emocionální prožitek. Ten bývá velmi silně pocíťován zejména při první návštěvě české země. „*A já jsem na hranicích, kde byli všude vojáci s puškama, z toho vlaku vylezla. Mne tehdy málem sebrali, protože já jsem jim říkala: já si tady musím na tu půdu šlápnout. Já prostě musím jít dolů. Tak mě vysadili zpátky. A to byl teda první takový zážitek můj z cesty do Čech v roce 1969.*“<sup>438</sup>

I proto se již v roce 1947 uskutečnila první letní škola pro krajanské žáky v Československu, na niž bylo navázáno i v roce 1948.<sup>439</sup> Z politických důvodů však nebylo možno v těchto aktivitách v následujících letech pokračovat. Tradice zájezdů krajanských dětí do vlasti předků trvající dodnes tak byla plnohodnotně zavedena od poloviny šedesátých let 20. století. Pobyt dětí v České republice je dnes zaměřen především na poznávání historických a přírodních památek, s nimiž se předtím v teoretické rovině seznámili ve výuce. Starší generace respondentů vzpomínají na tyto zájezdy velmi emotivně: „*Poprvé jsem byla v sedmé třídě, jak se organizuje pro naše žáky zájezd. To bylo první setkání a udělalo na mě ohromnej dojem, protože jsme navštívili ty zámky, ty hrady, jak my jsme to znali jen z pohádek. [...] To první vkročení do toho zámku bylo pro mě splnění životního snu.*“<sup>440</sup> „*Byla jsem v Česku poprvé v páté třídě. Pamatuji si, když jsem poprvé byla, jeli jsme celý den vlakem, a když jsem vycházela, tak mi slzy tekly, bylo to velmi dojemné pro mě, protože jsme se ve škole učili o té České republice. Učili jsme se o české historii a tak. Právě si pamatuju, když ten vlak přešel českou hranici, že to bylo pro mě velmi emotivní.*“<sup>441</sup>

Je evidentní, že děděná vazba k české kultuře a k vlasti předků hraje ve vnímání národní identity krajany zásadní roli. Specifikem chorvatských Čechů je však také souběžná příslušnost k Chorvatsku, která pramení z původního agrárního charakteru

---

[online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 27. – 28. září 2018 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.zahranicnicesi.com/docs/2018/Stranikova.pdf>.

<sup>438</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>439</sup> Naše děti odjely do Československa. *Jednota*, 9. července 1948, roč. 3, č. 28, s. 3.

<sup>440</sup> Rozhovor s narátorkou N27.

<sup>441</sup> Rozhovor s narátorkou N12.

migrace, a tedy sepětí s půdou.<sup>442</sup> „Jsem doma tady v Chorvatsku i tam v Čechách. Kdykoliv jedu sem nebo tam, vždycky se vracím. A přestože odjíždím smutná, vracím se s radostí. To je citové bohatství, které je vlastní jen nám, které kořeny váží ke dvěma zemím [...]. Jsem silně vázaná na oba své domovy, ačkoliv jen tady můžu žít, protože tady mám zázemí – rodinu, dům, zaměstnání, výsledky své práce i jméno a všechno, co jsem vytvořila sama a mí blízcí.“<sup>443</sup>

Hovoříme o fenoménu dvou domovů, jež jsou vůči sobě v rovnocenném postavení. Csaba Szaló upozorňuje na „možnost souběžnosti dvou či více domovů a dvou či více národních identit“<sup>444</sup>. Specifikem identity chorvatských Čechů je pak to, že za svůj domov považují jak Chorvatsko, kde se většina z nich již narodila, tak české země, s nimiž je pojí historické vědomí příslušnosti k zemi předků. Tento druhý domov je tedy vázán na vědění a vztahy, nikoli na geografický prostor.<sup>445</sup> Označení České republiky za druhý domov se ve výpovědích narátorů objevuje velmi často: „*Česká republika je pro mne druhým domovem, kde když přijedu, tak se cítím jako doma, cestou jen čekám, jak přejezu hranice, tak to cítím už takovou atmosféru.*“<sup>446</sup> „*Náš domov, naše rodina. To je naše... nevím vám to ani vyslovit. Česko je pro nás náš domov. Já nevím, já nejsem pravý Čech, protože jsem „haťák“. Ale mě je Česko všechno, co já vím. Mám ráda to, neumím mluvit pěkně česky. Zmíchaně mluvím, všelijak. Jak jsme tam byli o prázdninách, tak jsme byli v jedné hospůdce, nechali nás tam s manželem. A byly tam dvě paničky starší a oni povídají, že vypadáme jako nějakí cizinci. Já povídám, no, jsme. Ale všechno vám rozumíme, ale jsme haťáci, jsme taky Češi.*“<sup>447</sup>

---

<sup>442</sup> Srov. BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 10.

<sup>443</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Čeština má vezdejší, mé rodinné stříbro. In: DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011, s. 71.

<sup>444</sup> SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 114.

<sup>445</sup> srov. STANEVA, Buriana. Země cizí – země má: sebereflexe bulharských imigrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 146.

<sup>446</sup> Rozhovor s narátorem N16.

<sup>447</sup> Rozhovor s narátorkou N6.

Na této výpovědi je možno ilustrovat kontextovou podmíněnost identity. Zatímco v Chorvatsku se krajané identifikují s českou národností, v České republice je jim tato mnohdy upírána a naopak. Což ilustruje i další zkušenost: „*Když jsem přijela do Česka, tak všichni že jsem Chorvatka, a mi to vadilo, protože celý život mi říkali, že jsem Češka. Vysvětlovala jsem jim to, ale stejně mě brali spíš jako Chorvatku než jako Češku. A teď, když už tam jsem delší dobu, tak vždycky řeknu, že jsem chorvatská Češka. Nestane se ze mě Češka. Po nějaké době mi chybí ta chorvatská kultura, tak jdu na youtube a poslouchám chorvatské písničky.*“<sup>448</sup>

Základní vlastností identity je nekonečně proměnlivý, nestálý a těkavý charakter.<sup>449</sup> Existence české menšiny v Chorvatsku potvrzuje, že česká národní identita za hranicemi českého státu je globalizaci navzdory nejen reálná, ale dokonce udržitelná již po více než dvě staletí, byť může nabývat rozmanitých podob. „*Já jsem vlastně Chorvatka, totiž maminka byla Češka a tatínek Chorvat, nebo spíš Němec. Takže já se cítím jako Češka napolovic.*“<sup>450</sup> „*Řekla jsem, že jsem Chorvatka, ale když jsi vázaný tak hluboko k té komunitě český a když umíš ten jazyk a většina mojich kolegů je Čechů a moji kamarádi jsou Češi, takže se cítím jako chorvatská Češka nebo česká Chorvatka.*“<sup>451</sup> „*Tady se člověk dobře cítí, lidi jsou příjemní, kamarádi jsme jeden mezi druhým a já tady už mám nějaký vystavěný život. [...] Já vím, že jsem z Chorvatska, narodil jsem se tady, ale necítím se tak. [...] Jsem vlastně Čech, který žije v Chorvatsku.*“<sup>452</sup>

Na Daruvarsku dnes stěží najdeme člověka, jenž ve svém rodokmenu nemá české předky, a pokud ano, tak by jistě alespoň rozuměl českému jazyku. Česká menšina v Chorvatsku zde udržuje český jazyk, kulturu a historické vědomí již po více než dvě staletí, a nejen že nepodlehla asimilaci, ale dokonce tento chorvatský prostor do značné míry bohemizovala. Projevování národní identity chorvatských Čechů však nebudí a nebudilo etnické konflikty, neboť v 19. století Slavonii a ve 20. století Jugoslávii,

---

<sup>448</sup> Rozhovor s narátorkou N17.

<sup>449</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 137.

<sup>450</sup> Rozhovor s narátorkou N30.

<sup>451</sup> Rozhovor s narátorkou N32.

<sup>452</sup> Rozhovor s narátorem N29.



potážmo Chorvatsko, přijali za svůj domov. To ovšem neznamená, že se vzdali vztahu k vlasti svých předků. Naopak emocionální vazba na Českou republiku je základem pro vytváření plnohodnotného druhého domova, k němuž chorvatští Češi lnou.

Koncept transnacionální identity, který náleží do pojmoslovného aparátu kulturní antropologie, tak dostává nový rozměr, v němž je jedna z národních identit založena na „pouhém“ historickém vědomí této příslušnosti, aniž by daný člověk musel v druhém domově někdy ve svém životě být.<sup>453</sup> „Vždy jsem se považovala za Češku, a tak tomu zůstane i nadále,“<sup>454</sup> pronesla krajanka bezchybnou češtinou navzdory tomu, že Českou republiku nikdy nenavštívila.

Můžeme konstatovat, že Češi v Chorvatsku představují modelový příklad dvojí identity, často doprovázené také příklonem ke dvěma mateřským jazykům. Jsou typickým případem liberálního konceptu národní identity („nejen – ale i“), který každému člověku dává možnost patřit k více skupinám současně.<sup>455</sup> V tom spatřuji jedinečný potenciál, který si s sebou česká menšina v Chorvatsku nese a který předbíhá i současné antropologické poznatky a ukazuje, jak komplikovaná konstrukce lidské identity je.

---

<sup>453</sup> srov. STANEVA, Buriana. Země cizí – země má: sebereflexe bulharských imigrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 146.

<sup>454</sup> Rozhovor s narátorkou N1.

<sup>455</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 18–19.

## 5 VLIV DOMOVINSKÉ VÁLKY NA NÁRODNOSTNÍ UVĚDOMĚNÍ ČECHŮ V CHORVATSKU

Dějiny Čechů v Chorvatsku jsou nerozlučně spjaty s dějinami území, na němž žijí. Přestože se původně jednalo o vnitřní migraci Čechů v rámci habsburské monarchie, je tomu již sto let, co byli předkové současných českých generací v Chorvatsku zahrnuti do nově vzniklého mnohonárodnostního státního útvaru známého především pod označením Jugoslávie.<sup>456</sup> Jedná se v zásadě o případ, kdy byl pohyb lidí přes hranice „pouhým“ důsledkem pohybu hranic přes lidi.<sup>457</sup> „Rozpadem monarchie a vznikem nástupnických útvarů se Češi a Slováci v Chorvatsku z pozice ‚doma‘ dostávají do pozice ‚v cizině‘, aniž se na této volbě ve svých nových druhých domovech aktivně spolupodíleli.“<sup>458</sup>

Dějiny Jugoslávie se nesmazatelně zapsaly do kolektivní paměti současných generací české menšiny v Chorvatsku, především skrze válečný konflikt, k němuž zde došlo v devadesátých letech 20. století, a ke kterému krajané museli zaujmout nějaké stanovisko, protože se přímo dotkl jejich životů.<sup>459</sup> Jestliže bychom z dějin posledních

---

<sup>456</sup> V zemi postupně docházelo ke změnám v politickém uspořádání, což se odrazilo také v jeho pojmenování: Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů (29. října – 30. listopadu 1918), Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (1918–1929), Království Jugoslávie (1929–1941), Nezávislý stát Chorvatsko (1941–1945), Federativní lidová republika Jugoslávie (1945–1963), Socialistická federativní republika Jugoslávie (1963–1991). Svazová republika Jugoslávie, která vznikla po roce 1992, již námi sledované území Slavonie nezahrnovala.

<sup>457</sup> Srov. DIATKA, Cyril. „My“ a „Oni“ – k otázce migrací z historického hládiska. In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, s. 201.

<sup>458</sup> BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 7.

<sup>459</sup> Text kapitoly se opírá o dříve publikované práce v upravené či rozpracované podobě v rozsahu vlastního autorství: PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea – KOČÍ, Jana. Neporažení – „domovinská“ válka a její dopady na českou menšinu. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 117–130; PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea – STANJA BRDAR, Jitka – KOČÍ, Jana. *České školství a jeho vliv na zachování české národní identity v Chorvatsku*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2019. (Rukopis). Téma z pohledu krajanů kromě toho zpracovává již jen několik kvalifikačních prací: HODAČOVÁ, Klára. *Česká menšina na Daruvarsku. Sonda do života krajanů v občanské válce v letech 1991–1992*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2014; RYGOLOVÁ, Kristýna. *Rozpad Jugoslávie na stránkách krajanů časopisu Jednota v letech 1991–1992*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2013; TŮMA, Jiří. *České etnikum na území Chorvatska, v oblasti města Daruvar v kontextu srbo-chorvatského vojenského konfliktu v roce 1991*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

třiceti let měli vybrat událost, jež měla na krajany a na jejich národnostní sebeurčení největší vliv, pak by to jednoznačně byla právě tato, tzv. domovinská válka.

Termín domovinská válka není v české ani světové historiografii běžně používán, obvykle se hovoří o občanské válce nebo válce Chorvatska za nezávislost.<sup>460</sup> Proto považují za důležité se u něj krátce zastavit. Pojem domovinská válka je odvozen z oficiálního chorvatského označení válečného konfliktu za *domovinski rat*, který je překládán jako vlastenecká válka. Ať už pod vlivem chorvatštiny nebo v důsledku užití archaického slova domovina jako synonyma vlasti však krajané do svého slovníku – mluveného i psaného – nepřejali termín vlastenecká, ale právě domovinská válka.<sup>461</sup> Ve snaze o emický přístup ke sledovanému problému, tedy z pohledu přímých účastníků (v našem případě krajanů) se proto ve své práci přidržují tohoto termínu, přestože může z vnějšího hlediska odkazovat na zaujatou interpretaci válečných událostí prosazovanou chorvatským státem.

Analýzou oficiálního narativu vlastenecké války podporovaného Chorvatskem se nejnověji zabývá Filip Kalánek.<sup>462</sup> Podle něj význam tohoto označení zavedeného Franjem Tuđmanem „tkví v jeho sdělení, že tato válka byla válkou (*Chorvatů*) za vlast. Exkluzivita názvu za pomoci stereotypu my a oni vyděluje chorvatské Srby na ty, kteří stáli jako celek proti (*nám*), čímž vylučuje možnost, že se jednalo o občanskou válku.“<sup>463</sup> Rovněž krajané převážně odmítají označení válečného konfliktu za občanskou válku, neboť v daném označení podle nich zaniká fakt, že se z jejich strany jednalo o obranu vlasti proti srbské agresi. Užitím termínu domovinská válka v naší práci projevují určitou úctu ke krajanům, kteří se rozhodli zůstat a bránit svou novou

---

<sup>460</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 378.

<sup>461</sup> „Ještě nedávno bylo nevhodné, skoro směšné, mluvit o vlasti. Asi proto, že jsme žili v míru, že nás nikdo neohrožoval. Teď je naše vlast těžce zkoušená, a my si najednou uvědomujeme, jak ji máme rádi. Hledáme pro ni nejkrásnější jména: vlast, domovina (stejně jako v chorvatštině), otčina (dědovina by znělo zastarale). Myslíme tím domov, rodný kraj, zemi, kde jsme se narodili a kde žijeme, zemi, kterou milujeme. V těžkých chvílích možná chápete, že opravdu máte dvě vlasti, jak jsme se vám častokrát snažili vysvětlit: o jednu se teď velmi bojíte, a druhá některým z vás nabídla svou mateřskou náruč. Nestyděte se je obě milovat.“ Vlast čili domovina. Rozumíte česky? *Náš Koutek*, říjen, 1991/92, roč. 57, č. 2, s. 6.

<sup>462</sup> KALÁNEK, Filip. „*Vlastenecká válka*“: *chorvatský oficiální narativ a politika paměti*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017.

<sup>463</sup> KALÁNEK, Filip. „*Vlastenecká válka*“: *chorvatský oficiální narativ a politika paměti*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017, s. 23.

domovinu – Chorvatsko, v žádném případě tím nebagatelizují ani příčiny války, ani válečné zločiny, kterých se dopouštěli lidé na obou stranách.<sup>464</sup>

## 5.1 Vypuknutí domovinské války: politicko-společenský kontext

Počátek války je obtížné přesně stanovit, neboť názory se v závislosti na diskurzích jednotlivých států různí. Příčinám (a důsledkům) rozpadu Jugoslávie se podrobně věnují i mnozí čeští historici,<sup>465</sup> proto budou na tomto místě ve vazbě na téma disertační práce uvedeny jen některé okolnosti, které vzniku konfliktu bezprostředně předcházely a jimž byla pozornost věnována také v krajařském týdeníku Jednota.

Obecně se má za to, že „rozpad socialistické Jugoslávie je výsledkem postupného a dlouhodobého procesu,<sup>466</sup> obvykle ve vazbě na rozvoj nacionalismu. Národnostní či etnická identita přitom byla v poválečné Jugoslávii nahlížena jako irelevantní kategorie, aniž by docházelo k potlačování kulturních odlišností. Naopak „v daném ohledu byla Jugoslávie mnohem liberálnější než mnohé západoevropské státy“<sup>467</sup>. Národnostní smír nastolený Josipem Brozom Titom však nebyl po jeho smrti v roce 1980 dále udržitelný.<sup>468</sup> Navzdory úsilí o vytvoření společné jugoslávské identity totiž

---

<sup>464</sup> „Ačkoliv etnické násilí páchali v první fázi války především srbští extremisté, nebyla ani na chorvatské straně situace brzy o mnoho lepší, [...] Obě válčící strany se také masově dopouštěly vyhánění civilního obyvatelstva ‚nežádoucí‘ národnosti.“ RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 378–380.

<sup>465</sup> Např. HLADKÝ, Ladislav. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. Jinočany: H&H, 1993; PELIKÁN, Jan. *Jihoslovanská krize: kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996; RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007; ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998; ŠTĚPÁNEK, Václav. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. In: FATKOVÁ, Gabriela – BUDILOVÁ, Lenka J., a kol. *Balkán a nacionalismus: Labyrintem národnostní ideologie*. Brno: Porta Balkanica, 2012, s. 39–55; TEJCHMAN, Miroslav, a kol. *Historické souvislosti rozpadu Jugoslávie*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1996.

<sup>466</sup> ŠTĚPÁNEK, Václav. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. In: FATKOVÁ, Gabriela – BUDILOVÁ, Lenka J., a kol. *Balkán a nacionalismus: Labyrintem národnostní ideologie*. Brno: Porta Balkanica, 2012, s. 39.

<sup>467</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 108.

<sup>468</sup> ŠTĚPÁNEK, Václav. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. In: FATKOVÁ, Gabriela – BUDILOVÁ, Lenka J., a kol. *Balkán a nacionalismus: Labyrintem národnostní ideologie*. Brno: Porta Balkanica, 2012, s. 41.

jednotlivé národnostní identity v socialistické Jugoslávii nezankly. Takto vedená politika dokonce zřejmě přispěla k tomu, že se etnicita stala důležitým prostředkem politické opozice. Jelikož jugoslávská politika nebyla založena na etnickém charakteru, neexistovaly ani způsoby, které by zamezily ovládnutí některých oblastí veřejného sektoru jednou z národnostních skupin. V tomto smyslu např. Srbové získali kontrolu nad ozbrojenými silami, což se následně projevilo v roli jugoslávské lidové armády, kterou během válečného konfliktu sehrála.<sup>469</sup>

Politická, hospodářská i sociální krize vyvrcholila v lednu 1990 mimořádným sjezdem Svazu komunistů Jugoslávie, během něhož došlo k jeho faktickému zániku, neboť delegáti z jednotlivých zemí nebyli s to shodnout se na budoucím uspořádání Jugoslávie. Zatímco Slovinsko a Chorvatsko usilovaly o co největší rozvolnění stávající federace, potažmo vytvoření vlastního suverénního státu s možností konfederace, Srbsko vedené Slobodanem Miloševićem prosazovalo zachování dosavadního politického systému Jugoslávie.<sup>470</sup> Rozkol v zásadních bodech o směřování Jugoslávie vedl k tomu, že sjezd „již po dvou dnech chaotického jednání [...] opustila slovinská delegace. Krátce nato představitelé chorvatských komunistů vyzvali k odložení jednání na neurčito a oznámili, že se nebudou podílet na přijetí žádného rozhodnutí.“<sup>471</sup>

Ještě toho roku se ve všech jugoslávských republikách měly v souladu s novým volebním zákonem o pluralistických volbách z února 1990 uskutečnit první poválečné volby za účasti více politických stran. V Chorvatsku se dvoukolové volby konaly v dubnu a květnu 1990 a jednoznačně v nich zvítězilo Chorvatské demokratické společenství (*Hrvatska demokratska zajednica*, dále jen HDZ) v čele s Franjem Tuđmanem, který byl následně zvolen předsedou předsednictva Socialistické republiky Chorvatsko, respektive – přijetím ústavních dodatků v červenci 1990, jimiž se mimo jiné změnil název státu i funkcí – prezidentem Republiky Chorvatska.<sup>472</sup>

---

<sup>469</sup> ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007, s. 109.

<sup>470</sup> ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 573.

<sup>471</sup> PELIKÁN, Jan, a kol. *Dějiny Srbska*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

<sup>472</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 364–365.

Navzdory proklamované demokracii a zdůrazňované rovnosti všech obyvatel Chorvatska bez ohledu na jejich národnost triumfoval vítězstvím HDZ bojovný či též resentimentní nacionalismus, který Václav Štěpánek charakterizuje jako „jistý druh neurotizované národní identity, již tvoří pocity poraženectví vyplývající z neúspěšného projektu budování státu, nebo naopak ze ztracení či množnosti ztracení státu již vybudovaného, a poraněná hrdost z toho, že národ zaostává za jinými národy, zejména za Evropou.“<sup>473</sup> Podobně jako nová chorvatská vláda vyvolávala nenávisť vůči Srbům, ať už otevřenou podporou rehabilitace ustašovského státu,<sup>474</sup> nebo agresivními protisrbskými hesly jako „Pověsit Srby na vrby“, podněcovalo Srbsko v čele se Slobodanem Miloševićem srbskou nacionalistickou kampaň v Chorvatsku například připomínkami útlaku a vyvražďování Srbů v ustašovském Chorvatsku na straně jedné a nynější hrozbou asimilace v Chorvatsku na straně druhé.<sup>475</sup> „Chorvatský a srbský nacionalismus se tak paradoxně doplňovaly a vzájemně podporovaly.“<sup>476</sup>

Pod vlivem propagandy a ve vazbě na ústavní dodatky přijaté v červenci 1990, zejména pokud šlo o přijetí červenobílé šachovnice za státní znak (který byl též oficiálním znakem Nezávislého státu Chorvatsko) a určení latinky za jediné úřední písmo, se již v srpnu toho roku část chorvatských Srbů vzbouřila proti myšlence chorvatské nezávislosti a na shromáždění v Kninu vyhlásila referendum o kulturní a politické autonomii. Přestože bylo referendum označeno chorvatskou stranou za nezákonné, podařilo se jej ve většině oblastí obývaných Srby realizovat a získat pro srbskou autonomii v Chorvatsku většinu voličů.<sup>477</sup> Na události v Kninu reagoval Svaz Čechů a Slováků v Chorvatsku výzvou Předsednictvu Sněmu Republiky Chorvatsko, aby co nejdříve přispěli k uklidnění situace: „Soustředme se již konečně na práci

---

<sup>473</sup> ŠTĚPÁNEK, Václav. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. In: FATKOVÁ, Gabriela – BUDILOVÁ, Lenka J., a kol. *Balkán a nacionalismus: Labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balkanica, 2012, s. 45.

<sup>474</sup> „V krátké době byly v Záhřebu a dalších místech urychleně odstraněny všechny symboly připomínající socialismus a přátelství mezi národy Jugoslávie. Zmizely názvy ulic pojmenované podle hrdinů národně osvobozenického boje, různých srbských velikanů či postav spojených s mezinárodním komunistickým hnutím. [...] Skuteční demokraté se oprávněně obávali, že jde o první pokus relativizovat oběti ustašovského režimu a pak tento režim rehabilitovat. [...] Někdejší ustašovci veřejně označovali bývalé odbojáře za zločince, kteří za války bojovali proti ‚vlastnímu státu‘.“ RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 366.

<sup>475</sup> PELIKÁN, Jan, a kol. *Dějiny Srbska*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 506.

<sup>476</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 363.

<sup>477</sup> Tamtéž, s. 369–370.

a ekonomické problémy a přestaňme již přeměřovat a přetvářet hranice naší vlasti. Obráťme se k životu, společnému cíli a práci. Puškou v ruce a stavěním barikád nedosáhneme to, co jsme proklamovali v předvolebním období. Pokud přísaháme na demokracii, jsme povinni demokratickou cestou si zajistit svá práva, ale při tom nezapomínat na své povinnosti.“<sup>478</sup>

Přestože chorvatský Sněm označil ozbrojené vzbouření v Kninu a okolních obcích za „přímé popírání politických zásad a pokus o politický nátlak a násilí“,“<sup>479</sup> nedokázalo Chorvatsko nad tímto regionem znovu získat kontrolu. V prosinci 1990 tak byla na základě zakázaného referenda vyhlášena Srbská autonomní oblast Krajina. Agresivní reakce Chorvatska na referendum o srbské nezávislosti na Chorvatsku je dnes srbskou stranou považována za začátek srbsko-chorvatského válečného konfliktu.

Ještě na konci roku 1990 byla schválena nová Ústava Republiky Chorvatska, kterou se „Republika Chorvatsko ustavuje jako nacionální stát chorvatského národa a stát příslušníků ostatních národů a menšin, které jsou jeho státními příslušníky – Srbů, Muslimů, Slovinců, Čechů, Slováků, Italů, Maďarů, Židů a dalších, jimž se zaručuje rovnoprávnost s občany chorvatského národa a zajištění nacionálních práv v souladu s demokratickými zásadami OSN a zemí svobodného světa“<sup>480</sup>. Zatímco fakt, že národnostním menšinám v Chorvatsku jsou zaručena všechna občanská práva a rovnoprávnost s majoritním chorvatským národem, představitele české menšiny – obávající se o možné omezování práv národností v nové demokratické společnosti – uklidnil,<sup>481</sup> pro chorvatské Srby to znamenalo, že se z konstitutivního národa stali

---

<sup>478</sup> Předsednictvu Sněmu Republiky Chorvatsko Záhřeb. *Jednota*, 25. srpna 1990, roč. 45, č. 34, s. 3.

<sup>479</sup> Hlas rozumu a ruka na usmířenou. *Jednota*, 1. září 1990, roč. 45, č. 35, s. 4.

<sup>480</sup> Z preambule Ústavy Republiky Chorvatsko uveřejněno In: Nová Ústava Republiky Chorvatska. *Jednota*, 5. ledna 1991, roč. 46, č. 1, s. 22.

<sup>481</sup> Minulý a příští krajanský rok. *Jednota*, 5. ledna 1991, roč. 46, č. 1, s. 4. Podobná vyjádření nacházíme v krajanském tisku i později, přičemž z nich jednoznačně vyplývá příklon krajanů k Chorvatsku jako k území, které považují za svou novou vlast, např. „Dnes můžeme klidně říci, že naše obavy byly zbytečné. I dále můžeme klidně a plným právem tvrdit, že Republika Chorvatsko je i naše vlast. Zde se narodily naše 4 či 5 generací, zde žijeme, pracujeme a spolu s ostatními národy tuto zem zvelebujeme a obohacujeme také tím, že milujeme a pěstujeme svůj mateřský jazyk, kulturu, zvyky svých předků, že se snažíme uchovat národnostní identitu.“ Zpráva předsedy předsednictva Lenky Janotové na valné hromadě Svazu Čechů a Slováků v Chorvatsku. *Jednota*, 27. dubna 1991, roč. 46, č. 17, s. 4.

národnostní menšinou, jejíž práva mají být regulována zvláštní právní normou, což vedlo k dalším nepokojům.<sup>482</sup>

Nová ústava nadále nepočítala s možností existence Jugoslávie na federativním základě, ale s Chorvatskem jako samostatným státem. V důsledku toho vznikl na začátku roku 1991 – paralelně ke Kninu – Srbský národní výbor také v oblasti Slavonie, Baranje a západního Srijemu, který poté připojil ovládané území k Srbské autonomní oblasti Krajina, přestože byly tyto regiony územně odděleny. Oblasti ovládané Srby byly na konci roku 1991 sdruženy pod nově vyhlášenou Republiku Srbskou Krajinu.

„V pátek 1. března bylo v Pakraci nelegálně zmobilizováno rezervní složení srbských policistů. S jejich pomocí bylo odzbrojeno 16 policistů Chorvatů.“<sup>483</sup> Přestože chorvatští policisté získali obratem policejní stanici v Pakraci zpět pod kontrolu, je tzv. pakracký incident chorvatskou stranou označován za počátek domovinské války. Rovněž na tuto událost reagovalo předsednictvo Svazu Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko mírovým apelem zaslaným chorvatským a jugoslávským orgánům: „Obracíme se k vám s žádostí, abyste svými rozhodnutími a počínáním přispěli k mírnému vyřešení nemilých událostí a abyste nepodnikali taková opatření, která vyvolávají nesnášenlivost mezi obyvatelstvem a strach z použití zbraní.“<sup>484</sup> V tomto smyslu je třeba upozornit na skutečnost, že město Pakrac je od Daruvaru, centra české menšiny, vzdáleno pouhých dvacet kilometrů a že se tudíž ozbrojené konflikty začaly krajanů žijících také v Pakraci a okolních obcích přímo dotýkat.

Spolu s rostoucím počtem střetů mezi chorvatskou a srbskou stranou za účasti jugoslávské lidové armády bylo stále více diskutováno její postavení. Již v únoru 1991 se objevily výzvy, aby byla zahájena jednání o její depolitizaci.<sup>485</sup> Po událostech v Pakraci byla v krajanském týdeníku *Jednota* publikována úvaha na téma – Čí je a komu má jugoslávská lidová armáda sloužit: „Je nesporně chorvatská stejně jako srbská aj. Má sloužit zájmům lidu, demokracie, pluralismu, hospodářského

---

<sup>482</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 371; ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 572.

<sup>483</sup> Podle kninského scénáře i ve Slavonii. *Jednota*, 9. března 1991, roč. 46, č. 10, s. 5.

<sup>484</sup> Mírový apel. *Jednota*, 16. března 1991, roč. 46, č. 11, s. 7.

<sup>485</sup> Znemožnit bratrovražednou válku. *Jednota*, 9. února 1991, roč. 46, č. 6, s. 4.



i všeobecného pokroku. Její vměšování do politického dění by bylo velkým omylem.<sup>486</sup> Jan Rychlík nicméně konstatuje, že „jugoslávská lidová armáda se nakonec z organizace mající hájit Jugoslávii změnila na mocenskou sílu pod dominantním srbským vlivem,<sup>487</sup> což se navenek projevilo zejména po intervenci jugoslávské lidové armády ve Slovinsku a Chorvatsku po vyhlášení jejich samostatnosti na základě uskutečněných referend.

Termín konání referenda, v němž se měli občané Chorvatska vyjádřit, zda se „Chorvatsko včlení do nového svazku jugoslávských republik jako jeden ze samostatných států nebo zůstane jako dosud pouze jednou z federativních republik,<sup>488</sup> byl stanoven na 19. května 1991. V souvislosti s konáním referenda bylo opakovaně deklarováno zaručení kulturní autonomie a občanských práv všem národnostním menšinám. Slovy Franja Tuđmana: „Obracím se ke všem občanům Republiky Chorvatska, zvláště bych chtěl při této příležitosti vyzvat Srby v Chorvatsku, stejně jako příslušníky všech ostatních národností: Muslimány, Italy, Maďary, Čechy, Slováky, Židy, Albánce a jiné, aby se na referendu vyjádřili pro suverénní Republiku Chorvatsko a aby si byli jisti, že jim republika zajistí a zaručí všestranný kulturní rozvoj, všechna občanská práva a plnou jistotu a hospodářský blahobyt v pospolitosti s chorvatským národem a všemi občany Republiky Chorvatska.“<sup>489</sup>

Pro samostatnost Chorvatska se vyslovilo 93 % voličů, a to včetně příslušníků české menšiny, kteří v daném postupu spatřovali pokus o vytvoření Jugoslávie na demokratickém základě, současně si však uvědomovali velmi napjaté vztahy mezi nejpočetnějšími národy Jugoslávie, aniž by v té době ještě tušili, že se jejich nejhorší obavy naplní:

„Na základě vůle většiny občanů Slovinska a Chorvatska vyjádřené referendem se v obou dosavadních jugoslávských republikách vydaly nové demokratické režimy Slovinska a Chorvatska na cestu rozdělení s druhými jugoslávskými republikami s možností případného opětného sdružení na novém základě. Jde o delikátní

---

<sup>486</sup> Čí je a komu má sloužit JLA. *Jednota*, 23. března 1991, roč. 46, č. 12, s. 4.

<sup>487</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 369.

<sup>488</sup> Referendum v Chorvatsku 19. května. *Jednota*, 4. května 1991, roč. 46, č. 18, s. 4.

<sup>489</sup> Referendum pro Chorvatsko. *Jednota*, 18. května 1991, roč. 46, č. 20–21, s. 3.

rozhodnutí parlamentů Slovinska a Chorvatska, která byla schválena v období nejhlubší krize v jugoslávských zemích po druhé světové válce, kdy v určitých krajích Jugoslávie se z popela socialismu zrodila obluda nacionál-fašismu, která hrozí našim národům a národnostem bratrovražednou válkou, pohromou, strádáním. Oficiální orgány všech našich republik hlásají mír a řešení největších problémů dorozumíváním, avšak politické procesy v řadě našich krajů (Knin, Slavonie, Kosovo, Bosenská krajina, Sandžak) neslibují bohužel nic dobrého. Vyhneme se tomu nejtragičtějšimu?“<sup>490</sup>

Vzhledem k 84% volební účasti je vysoce pravděpodobné, že chorvatští Srbové, tvořící cca 12 % obyvatelstva Chorvatska, se hlasování převážně nezúčastnili. „Jejich ‚ne‘ na první a ‚ano‘ na druhou otázku nemohlo celkový výsledek nijak ovlivnit, avšak účast na referendu by pro Srby zároveň znamenala jakýsi morální závazek samostatnost respektovat.“<sup>491</sup> Chorvatsko i Slovinsko vyhlásily samostatnost 25. června 1991, což však „mezinárodní diplomacie uvítala s opatrností, aby zřejmě ničím nepřispěla ke zhoršení politické situace,“<sup>492</sup> neboť dlouhodobě prosazovala zachování Jugoslávie.<sup>493</sup>

Bezprostředně po vyhlášení nezávislosti však došlo v obou zemích k vojenské agresii jugoslávské lidové armády, která měla podle krajanského týdeníku vyvolat „mezinárodní poplach, roztrpčení a pak i určité vystřízlivění. [...] Jakmile došlo k agresii JA [jugoslávské armády] proti Slovinsku a Chorvatsku, je celému světu jasné, že vojensko-administrativní centrum v Bělehradě je odhodláno použít nejhrubší sílu, aby demonstrovalo vlastní moc a aby utlumilo demokracii“<sup>494</sup>. Zásahem Evropského společenství byla 7. července uzavřena Brionská deklarace, v níž se Chorvatsko a Slovinsko „zavázaly pozastavit platnost vyhlášení nezávislosti po dobu tří měsíců, do té doby měl panovat klid zbraní“<sup>495</sup>. Jednalo se o poslední pokus Evropského

---

<sup>490</sup> Delikátní dějinná rozhodnutí. *Jednota*, 29. června 1991, roč. 46, č. 26, s. 4.

<sup>491</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 375.

<sup>492</sup> Cesty k mezinárodnímu uznání. *Jednota*, 6. července 1991, roč. 46, č. 27, s. 5.

<sup>493</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 374.

<sup>494</sup> Cesty k mezinárodnímu uznání. *Jednota*, 6. července 1991, roč. 46, č. 27, s. 5.

<sup>495</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 377.

společensví zachovat Jugoslávii. Zatímco ve Slovinsku se tím podařilo situaci poměrně záhy uklidnit, v Chorvatsku propukl srbsko-chorvatský konflikt v červenci 1991 v plné síle: „Teror části Srbů v Chorvatsku, podporovaný vládou Srbska a JA, změnil situaci v Republice Chorvatsku na válečný stav“<sup>496</sup>.

## 5.2 Domovinská válka v každodennosti chorvatských Čechů

V druhé polovině roku 1991 zasáhly válečné boje také centrum českého menšinového života. V souladu s cílem práce je průběh války analyzován prostřednictvím krajanských pramenů, periodického tisku, tištěných pramenů i nepublikovaných rukopisů, které zachycují osobní svědectví chorvatských Čechů a jejich subjektivní prožívání okolností, průběhu i dopadů války na jejich každodenní život. To vše doplněno o vzpomínky zachycené s odstupem téměř třiceti let.

Obecně se za začátek války v Daruvaru označuje zastřelení tří policistů 20. července 1991, z nichž jeden – Miroslav Polák z Dolan – byl českého původu, kterému předcházelo zabití dvou policistů v nedaleké obci Sirač.<sup>497</sup> Teprve srpnové útoky na Daruvar a okolní obce, jež měly za následek první civilní oběti, jsou však považovány za počátek skutečné válečné vichřice na Daruvarsku, od té doby se navíc útoky opakovaly téměř každý den.<sup>498</sup> „I v Daruvaru začala válka. [...] V neděli 18. 8. po 22. hodině [...] došlo k přestřelce u železničního nádraží a na Daruvar byly vypáleny dvě míny. [...] Ve středu 21. 8. v časných hodinách ranních dopadlo na město devět min. [...] Padly i první oběti.“<sup>499</sup>

---

<sup>496</sup> Chorvatské léto 1991. *Jednota*, 27. července 1991, roč. 46, č. 30, s. 4.

<sup>497</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 108.

<sup>498</sup> Tamtéž, s. 109.

<sup>499</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

Ve stejnou dobu jsou zaznamenány první minometné útoky na Prekopakru či Ivanovo Selo.<sup>500</sup> „V úterý 20. srpna se cílem nepřátelského útoku stala krajanská osada Ivanovo Selo v hrubečnopolské obci. Tři z vypálených min zasáhly osadu a při jejich explozi zahynula krajanka Štefanie Kolárová. Podle dostupných informací zasáhla mina komín jejich rodinného domku, v jehož dvoře krajanka právě prala prádlo. Úlomky granátu ji smrtelně zranily do zad a srdce.“<sup>501</sup> Těžké boje probíhaly na začátku a v polovině září také v Dolanech.

Přestože byli krajané o dění v Jugoslávii dobře informováni nejen z krajanského tisku, bylo vstoupení války do jejich každodennosti něčím, co i zpětně hodnotí jako překvapení až šok: „*My jsme vůbec nevěřili, že k něčemu takovému může dojít. Jako člověk si říkal: v dnešní době, po těch zkušenostech z druhé války, to už svět nedovolí. No a dovolil. Ale že se k něčemu schyluje, to bylo znát... V Srbsku se lidé hodně scházeli na takových manifestacích, kde se silně povzbuzoval nacionalismus. Člověku z toho šel až mráz po zádech, když to viděl. Říkali jsme si, jen aby to nepřišlo sem. No a ono to přišlo.*“<sup>502</sup> Jak trefně popisuje tuto situaci Jiří Tůma: „Příběh z televize přenášen prostřednictvím médií se stal skutečností, realitou ulice.“<sup>503</sup>

S pocity šoku se pojí i fakt, že proti krajanům najednou v boji na život a na smrt stáli jejich sousedé, známí, či dokonce přátelé: „*Před rokem 1990 jsem žila v prostředí, kde si jeden druhému pomáhal... Lidé, kteří spolu žili, pomáhali si, byli to přátelé, [...] se najednou stali úhlavními nepřáteli. Ptala jsem se sama sebe, jak je to možné, kde se to v nich vzalo, jaktože jsem to dřív nevěděla?*“<sup>504</sup>

Aspekt přátelství se odráží také ve sdělení obyvatele Ivanova Sela, které bylo zaznamenáno v Jednotě: „*Tahle válka je horší než tamta. Nevíme, kdo je přítel a kdo nepřítel. Včera jsem s ním vypravoval a dneska už mě nechce pozdravit, no tak co byste tomu řekli?*“<sup>505</sup>

---

<sup>500</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 108–109.

<sup>501</sup> Ivanovo Selo. *Jednota*, 31. srpna 1991, roč. 46, č. 35, s. 17.

<sup>502</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>503</sup> TŮMA, Jiří. České etnikum v Chorvatsku během vojenského konfliktu v roce 1991. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 37.

<sup>504</sup> Rozhovor s narátorkou N25.

<sup>505</sup> Při práci zapomínají na situaci. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 18.

Dle mnohých osobních svědectví došlo k nenápadnému odchodu místních Srbů v předvečer prvního minometného útoku na Daruvar dne 18. srpna 1991, z čehož plyne, že byli o plánované akci předem zpraveni. „Žili jsme tam pospolu, Češi, Chorvaté i Srbové. Jednou v neděli jsme ještě společně pekli jehně na rožni, popíjeli víno, smáli se, veselili. V pondělí náš soused z vesnice zmizel a nevěděli jsme kam. Později řekli, že do lesa, k teroristům.“<sup>506</sup> Lze jen předpokládat, že informaci o útoku svým sousedům nepředali snad pouze proto, že by to pro ně samotné představovalo velké riziko, neboť by srbskou stranou mohli být označeni za kolaboranty s nepřitelem.<sup>507</sup> „Jednoho rána jsme zjistili, že tu sousedi nejsou, že se odstěhovali, že vzali s sebou i čunika. A ráno, to ráno začali ostřelovat Daruvar, oni začali ostřelovat granáty daruvarskou tržnici. To byl tedy šok. Že Srbové byli domluveni, že věděli, co se děje, že nás těmi granáty chtěli odsud vyhnat.“<sup>508</sup>

Podobnou zkušenost líčí také jiná krajanka: „Jednoho konkrétního večera v danou hodinu odjeli z města všichni Srbové, a o tři hodiny později začalo první bombardování města. A byli to naši sousedi. Sousedi, se kterými jsme den předem seděli u kávy, a aniž by cokoliv řekli, tak najednou odjeli. Byl to konec srpna, seděli jsme s děckama v půl jedenácté večer na ulici, léto, prázdniny, povídali jsme si a najednou sousedi přímo odnaproti odjížděli v úplně nabaleném autě. Přiběhla jsem domů a říkala jsem mamce: Sousedi odjeli na dovolenou? Jak to, že nic neřekli? A o tři hodiny později začalo první bombardování. Zpětně jsme se dozvěděli, že v tu půl jedenáctou opustili město všichni Srbové. Tak tohleto je něco, co já lidsky nedokážu pochopit. Kamarádi, protože my jsme do té doby opravdu nerozlišovali vůbec, kdo je kdo podle národnosti, takže to byli naši kamarádi. Tady na Daruvarsku byla do války třetina Srbů, třetina Chorvatů, třetina Čechů a nikdo to neřešil, kdo je kdo. Všichni jsme se spolu bavili, všichni jsme se kamarádili. Tak to je to, co nedokážu úplně lidsky pochopit, že najednou byli tak

---

<sup>506</sup> Dokážou žít zase pohromadě? *Jednota*, 14. března 1992, roč. 47, č. 10, s. 13.

<sup>507</sup> „Rozhodující asi bylo povzbuzování a výzva k loajálnosti z Bělehradu. Kdo se neozval na tyto výzvy, byl prohlášen zrádcem. Lidem se vyhrožovalo a četní Srbové z Daruvaru, kteří nechtěli do lesa, museli utéci do Záhrěba i dál. Malá část jich zůstala v Daruvaru, aby ho bránila, zatímco větší část, buď dobrovolně nebo silou, odešla do hor. Po jejich odchodu se na Daruvar a okolí začalo střílet.“ Druhou domovinu nemáme. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 8-9.

<sup>508</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

*zblblí tou ideologií, že věřili někomu shora víc než lidem, se kterými přímo žili a které přímo znali tolik let.*<sup>509</sup>

V uvedené výpovědi je kromě tichého odchodu Srbů z oblasti reflektována rovněž skutečnost, že krajané před válkou nerozlišovali mezi příslušníky jiných národností, a to nejenom proto, že jejich národnost považovali za nepodstatnou, ale dokonce ji často ani neznali, jak dokládá následující výpověď: *„Byla jsem vychována tak, že do domovinské války jsem vůbec nebrala v potaz, že tu žijí Srbové, Chorvati, Maďaři a nevím kdo ještě. Pro mne to byli všechno lidé, Jugoslávci, rodiče mi nikdy neříkali tam ten je Srb a tenhle je... takže mě strašně překvapilo, když jeden na druhého, člověk na člověka, když se lidé mezi sebou začali střílet.*<sup>510</sup>

Někteří pak mezi Chorvaty a Srby nedokáží rozlišit ani dnes: *„Jsem dost naivní a důvěřivý člověk. Nikdy jsem nechápala, kdo je Chorvat a kdo je Srb. Dodnes to nedokážu odlišit.*<sup>511</sup>

Uvědomování si vlastní národní identity a její prožívání na pozadí chorvatsko-srbského nacionalismu bylo mezi krajany v inkriminované době intenzivnější než v předešlých letech. Válečné události měly dopad i na společenský a kulturní život české menšiny. Spolková sezóna od podzimu 1990 do konce léta 1991 byla přitom velmi bohatá, snad i s ohledem na demokratické změny, které byly v Chorvatsku očekávány. „Zřejmě si také Češi uvědomili, že existují a snažili se to dokázat sobě i jiným zvýšenou kulturní činností a hledáním nových forem práce. [...] Pravděpodobně to souvisí i s čilejší spoluprací s Československem a chystanou reorganizací Svazu Čechů a Slováků, o které se jednalo a která měla být realizována na podzim. [...] Celé to živé a pulzující české ovzduší rozehnalý válečné vichry, které od loňského roku hrozily, a během letošního léta se skutečně rozpoutaly i nad našimi kraji a ohrozily i naše krajany.“<sup>512</sup>

Rok 1991 měl být pro českou menšinu ve znamení oslav dvousetého výročí přistěhování Čechů a Slováků na Bjelovarsko. Tomuto výročí se měly věnovat všechny

---

<sup>509</sup> Rozhovor s narátorkou N18.

<sup>510</sup> Rozhovor s narátorkou N2.

<sup>511</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>512</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 111.

„manifestace, přehlídky, porady, kulturně umělecké pořady, vydavatelská činnost, koncerty, vědecké studie a všechno ostatní“<sup>513</sup>. Vrcholem měl být Měsíc české a slovenské kultury v Bjelovaru spojený s dožínkovými slavnostmi, jejichž tradici dodržuje česká menšina v Chorvatsku od dvacátých let 20. století a nad nimiž přijal záštitu sám Franjo Tuđman.<sup>514</sup> V červenci 1991 však bylo – s ohledem na politickou situaci, propuknutí bojů v oblastech osídlených krajany a z piety k padlým a strádajícím – rozhodnuto, že se namísto Měsíce české a slovenské kultury uskuteční pouze Dny české a slovenské kultury, v rámci nichž budou navíc „ponechány jen pořady komorního a vážného rázu. Vynechává se všechno, co by vyjadřovalo radost a veselí: promenádní koncerty, folklórní vystoupení... I výstavy budou zahájeny jen skromným programem. Zůstanou recitály, vážná hudba...“<sup>515</sup>

Příznačné je, že oslavy přítomnosti Čechů a Slováků v Chorvatsku měly být realizovány pod heslem 200 let pospolu, čímž bylo přímo odkazováno na vzájemný život, přátelská i rodinná pouta s ostatními národy žijícími na tomto území.<sup>516</sup> Během domovinské války Češi v Chorvatsku jednoznačně potvrdili své postavení v rámci chorvatské majoritní společnosti, které můžeme označit za modelový příklad nekonfliktního soužití, které nevedlo ani k úplné asimilaci, ani k politickému separatismu. „O sobě víme, že nepatříme k nacionalistům, což potvrzuje mnoho smíšených manželství, proto se nemáme za co stydět ani se čeho bát.“<sup>517</sup> Stejně vyznění má také vyjádření tehdejší předsedkyně Svazu Čechu a Slováků v Republice Chorvatsko, Lenky Janotové: „Přestože nás tyto válečné události ohromily, překvapily, na nás záleží, jak zachováme duchapřítomnost a ukázněnost. Naši předkové vždy stáli na správném místě. Půjdeme jejich stopami. Každý poctivý Čech a Slovák správně posoudí, kde je jeho místo v této smutné době. Pak teprve myšlenka 200 let pospolu nabude pravého smyslu – i dalších 200, i dalších ... let pospolu.“<sup>518</sup>

---

<sup>513</sup> Minulý a příští krajanský rok. *Jednota*, 5. ledna 1991, roč. 46, č. 1, s. 4.

<sup>514</sup> Patron oslav „200 let pospolu“. *Jednota*, 15. června 1991, roč. 46, č. 24, s. 3.

<sup>515</sup> Obžínkové slavnosti nebudou. *Jednota*, 27. července 1991, roč. 46, č. 30, s. 6.

<sup>516</sup> Tamtéž.

<sup>517</sup> Budoucnost nemusí být zastřena. *Jednota*, 26. ledna 1991, roč. 46, č. 4, s. 7.

<sup>518</sup> Obžínkové slavnosti nebudou. *Jednota*, 3. srpna 1991, roč. 46, č. 31, s. 3.

Česká menšina byla vnímána jako určitá neutralizační síla národnostních sporů, jak o tom v příloze deníku Rovnost z 16. srpna 1991 pojednal Jiří Roupec. „Proto byl zatím na Daruvarsku většinou klid. Nejenže na ně nikdo neútočí, ale nikdo si to s nimi nechce ani rozházet. Všichni jsou si vědomi, že kdyby se Češi přidali na něčí stranu, ta by rázem získala rozhodující převahu.“<sup>519</sup> Tento komentář by ovšem mohl vzbuzovat mylný dojem, že Češi zůstali stranou válečného konfliktu, což jim ostatně někteří navrhovali. Lenka Janotová vzpomíná, jak vedení města Daruvar představitelům Svazu doporučovalo: „*Vy Češi se do ničeho nemíchejte, to bude krvavá válka mezi Chorvaty a Srby. Vy se do ničeho nemíchejte, dělejte, jako by se vás to netýkalo.*“<sup>520</sup>

To se ovšem vylučovalo s národním uvědoměním krajanů, které domovinská válka ještě umocnila. Kromě lásky k české kultuře a k vlasti svých předků totiž u většiny z nich hraje ve vnímání národní identity zásadní roli také souběžná příslušnost k Chorvatsku, která pramení z původního agrárního charakteru migrace, a tedy ze sepětí s půdou. „Križe multietnického/mnohonárodnostního prostředí, kdy přestalo existovat neutrální ‚jugoslávství‘, vedla k utužení státní a v některých případech i národní identity místních obyvatel české menšiny k (státní) identitě chorvatské.“<sup>521</sup>

V tomto duchu postupoval také Svaz Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko, který prostřednictvím českých besed a slovenských spolků rozeslal 25. srpna 1991 výzvu všem krajanům, aby neprchali a bránili své domovy.<sup>522</sup> Slovy Lenky Janotové: „*My Češi tady žijeme více než dvě stě let, nám to není jedno, tady si lidi nahospodařili, mají tady své hospodářství, považují tento chorvatský stát za svou vlast, nemůžete jim říct, ať je jim jedno, co se stane. To nejde. Udělali jsme potom s tajemníkem Svazu takovou*

---

<sup>519</sup> 200 let od domoviny. *Jednota*, 7. září 1991, roč. 46, č. 36, s. 9.

<sup>520</sup> Rozhovor s Lenkou Janotovou.

<sup>521</sup> TŮMA, Jiří. České etnikum v Chorvatsku během vojenského konfliktu v roce 1991. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 37–39.

<sup>522</sup> „V těchto pro vlast, ve které žijeme, těžkých chvílích se obracíme na Vás s prosbou, abyste se svým působením na příslušníky našich národností snažili o zachování duchapřítomnosti a klidu. Je důležité vysvětlovat našim krajanům, že česká a slovenská národnost je v této době ve stejné situaci jako ostatní národnosti, ve stejném nebezpečí jako všechen mírumilovný a demokraticky smýšlející lid těchto krajů. [...] Je nutné zabránit panice, která už snad zachvátila některé naše krajany, kteří opouštějí svá bydliště a zanechávají tu vše, co svou pilnou prací dosáhli. Jen klid a rozvážnost, odhodlanost bránit sebe, svou rodinu a rodinný krb nás tu může udržet i dalších 200 i více let. Udržet nás v kraji, který je i naše vlast, který musíme mít rádi alespoň tak, jako vlast svých předků, a možná i více, poněvadž jsme se tu narodili my i naši nejmilejší – otcové, dědové, naši synové i dcery.“ Vážení krajané! In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 13.



*výzvu na všechny Čechy, pro naši menšinu, ať nikdo neopouští své domovy, ať nikdo nikam neprchá, nestěhuje se, ať tu lidi nezanechají to, co tu mají, to by znamenalo, že se vzdali a Češi nikdy nebyli zbabělci, v dějinách české menšiny se vždycky dokázali Češi orientovat, přidat se ke správné straně, nikdy se nepřidali k nepříteli. Naše výzva měla velkou odezvu. Opravdu myslím, že se odtud nikdo nestěhoval. Naši mladí se organizovali v chorvatském odboji, ve vojsku. Na začátku války, v srpnu, září, říjnu bylo v těch jednotkách chorvatského vojska sedmdesát až osmdesát procent Čechů. Dovedete si to představit, že jsou to chorvatské vojenské jednotky a že se tam mluví česky?*<sup>523</sup> Jednalo se o jeden z mnoha dokladů nadnárodního přístupu, který představitelé české menšiny v Chorvatsku uplatňovali, ačkoli byli osočováni z toho, že podporují chorvatskou stranu, když mimo jiné podpořili referendum o nezávislosti Chorvatska.

Svaz Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko byl aktivní nejen směrem ke krajanům, ale zodpovědně hájil jejich zájmy i na mezinárodní úrovni. V průběhu srpna 1991 byla ze Svazu rozeslána řada apelů k zastavení války a výzev o pomoc na adresy odpovědných lidí a institucí po celém světě, včetně tehdejšího prezidenta České a Slovenské Federativní Republiky, Václava Havla. V dopise z 8. srpna 1991, adresovaném nejen Havlovi, ale také předsedovi Federálního shromáždění ČSFR Alexandru Dubčekovi, sekretariátu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a Československému ústavu zahraničnímu v Praze, vyzvali předsedkyně a tajemník Svazu Čechů a Slováků, Lenka Janotová a Václav Tomek, k zabránění dalšího prolévání krve nevinného lidu skrze působení na všechny pokrokové síly světa, neboť vyřešení kritické situace dialogem národů žijících v Jugoslávii již nepovažovali za možné.<sup>524</sup> Svůj podpis připojili zástupci české a slovenské menšiny také pod obdobný apel příslušníků všech národů a národnostních menšin v Chorvatsku zaslaný

---

<sup>523</sup> Rozhovor s Lenkou Janotovou.

<sup>524</sup> „Česká a slovenská menšina v Chorvatsku vyjadřuje touto cestou své rozhořčení nad válečnou skutečností, která zavládla v naší vlasti. Jsme pro společné mírové soužití všech národů na tomto území a vyjadřujeme svůj nesouhlas s vražděním lidu – i příslušníků naší menšiny – jen proto, že chce být na své půdě svým pánem. [...] Náš lid a velká většina našich spoluobčanů, obyvatel této republiky, si přeje mír, prosíme Vás, dopomozte k němu. Věříme, že můžete podniknout určité kroky a přispět k mírnému vyřešení nastalých konfliktů.“ Vážení pánové! In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 14.

14. srpna 1991 vládám jejich mateřských zemí i nadnárodním evropským a světovým organizacím, včetně OSN.<sup>525</sup>

Z České a Slovenské Federativní Republiky přicházela rozhlasová i písemná ujištění o nabízené pomoci, např. od zahraničního výboru České národní rady: „Přijměte naše ujištění, že nejsme s vámi pouze v myšlenkách, ale že jsme připraveni vám pomoci tak, jako si pomáhají dobří přátelé v nejvyšším ohrožení společné obce.“<sup>526</sup> Nebo od předsedy české vlády, Petra Pitharta: „Chceme Vás ujistit, že jsme s Vámi, myslíme na Vás, a že se budeme snažit Vám pomáhat.“<sup>527</sup>

Především však byla díky těmto výzvám vyslána do Chorvatska delegace vlády České republiky vedená Viktorií Hradskou, místopředsedkyní a generální sekretářkou Vládního výboru pro mezinárodní vztahy. Dalšími účastníky byli Jaromír Novotný, Petr Pospíšil a Václav Šplíchal. Dne 3. září se setkali s představiteli Svazu Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko, aby se seznámili s životem a potřebami krajanů ve válkou ohrožených krajích, prohlédli si objekty zničené bombardováním a nabídli okamžitou pomoc, a sice že by všem Čechům z Chorvatska, pokud je to jejich přáním, umožnili a zabezpečili návrat do staré vlasti.<sup>528</sup> To však tehdejší předsedkyně Svazu rezolutně odmítla v kontextu výše popsané povahy národní identity chorvatských Čechů: „Naši lidé nemohou a nechtějí stát mimo současné dění, poněvadž se rozhodli pro demokracii a nemohou schvalovat terorismus a jeho metody v jakýchkoli podobách. [...] Naší vlastí je Chorvatsko, čímž se nikterak nezříkáme staré vlasti, a proto se obracíme o pomoc i k ČSFR. Zatím přicházejí dopisy podpory a soucitu od jednotlivců. Myslíme si však, že by orgány ČSFR měly zvednout svůj hlas proti válce,

---

<sup>525</sup> „My, příslušníci národů a národnostních menšin v Republice Chorvatsku, apelujeme na vlády našich mateřských zemí a zemí na území, z kterých se sem kdysi přistěhovali naši předkové, na mezinárodní tělesa a organizace a na všechny ty, kteří mohou pomoci, aby se zastavila krvavá agrese na Republiku Chorvatsko, která je naší domovinou, země v níž žijeme, pracujeme a zakládáme rodiny. [...] Provádí se čištění částí Republiky Chorvatska od nersbského a demokratického zaměřeného obyvatelstva, které společně provádí komunistická vláda Republiky Srbska a Jugoslávská armáda. Potírá se demokracie, nerespektuje se referendum svobodně vyjádřené přání ohromné většiny obyvatelstva, aby byla Republika Chorvatsko suverénní. Vynaložte své síly, aby byla přerušena tato krvavá a nesmyslná agrese na chorvatský stát, v němž žijeme i my, příslušníci národnostních menšin.“ *Apel. Jednota*, 24. srpna 1991, roč. 46, č. 34, s. 3.

<sup>526</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 202/91, 1991.

<sup>527</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 207/91, 1991.

<sup>528</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 109.

za zastavení válečných hrůz a na podporu snah Chorvatska. Jsme ohroženi, bráníme se vším, co jsme v životě učinili. Nikdy jsme neohrožovali jiné národy. Chtěli bychom s nimi žít i dále společně.“<sup>529</sup>

Vedení Svazu Čechů a Slováků proto transformovalo nabídku pomoci České republiky do záchrany dětí. Česká vláda obratem 8. září 1991 schválila přijetí dětí z ohrožených míst Daruvarska k pobytu v České republice, dokud se tamější válečná situace neuklidní. Termín odsunu byl stanoven hned na 13. září 1991. Na organizační zajištění odsunu dětí a matek s malými dětmi bylo tedy jen pět dní. Bylo dohodnuto, že vláda České republiky zajistí přepravu, ubytování, stravu a kapesné. Vyřízení všech úředních záležitostí a zorganizování odjezdu dětí, včetně zajištění hromadných pasů, pak bylo v gesci krizového štábu Svazu Čechů a Slováků a České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru. Zásadní bylo také získání povolení k odsunu dětí od krizového štábu města Daruvar a záštity Ministerstva zahraničních věcí Republiky Chorvatsko.

Zpráva o nabídce evakuace dětí byla oznámena ústně a skrze Rádio Daruvar. Hned první den přihlásili rodiče přes sto dětí, bylo proto dohodnuto navýšení autobusů z jednoho na čtyři. V následujících dnech se však počet zájemců více než zdvojnásobil, bylo tedy nakonec žádáno o osm autobusů a současně byl vyjednáán další transport.<sup>530</sup>

Přestože školní rok 1991/1992 nebyl v českých a slovenských školách v Chorvatsku zahájen,<sup>531</sup> v daruvarské české škole bylo v souvislosti s odsunem dětí z válečné oblasti, který se pro velký zájem nakonec uskutečnil ve čtyřech etapách, velmi rušno, jak dokládá zpráva z října 1991: „Většina škol je teď pustá a prázdná, ale v české škole Komenského je už měsíc tak rušno, že něco takového nikdo nepamatuje. Učitelé snad nikdy neměli tak plné ruce práce. Procesí rodičů s malými, většími i velkými dětmi táhnou ke škole bez ohledu na střelbu a poplašné sirény.“<sup>532</sup>

---

<sup>529</sup> Vidět, seznámit se, burcovat, pomoci. Delegation české vlády v Chorvatsku. *Jednota*, 7. září 1991, roč. 46, č. 36, s. 4.

<sup>530</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 7.

<sup>531</sup> Školy. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 120.

<sup>532</sup> Chceme vám pomoci, ačkoliv nechápeme, co se u vás děje. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 17.

O přemístění dětí z válečné oblasti byl mezi jejími obyvateli značný zájem, neboť dávalo rodičům pocit jistoty, že jsou děti v bezpečí, že o ně nemusejí mít strach, protože nezůstávají samy doma v ohrožení, zatímco oni musejí nadále chodit do zaměstnání, bránit město či odklízet válečné škody. „Strach mám hrozný. Ale už ne tak bezhlavý jako před tím, kdy ve mně při každém výstřelu hrklo: propána, kde mám děti? Teď vím, že jsou v bezpečí, že nic z toho tady v Seči nemohou slyšet. I když se jim asi stýská [...] Jen já vím, jak je mně.“<sup>533</sup>

Na druhou stranu docházelo skrze tuto záchrannou akci také k osočování Svazu Čechů a Slováků z toho, že jsou zachraňovány pouze české děti, nebo dokonce z toho, že podporují Srby, neboť na seznamech zachráněných dětí jsou i ty srbské národnosti.<sup>534</sup> Pravdou je, že do programu byly přijímány děti bez ohledu na jejich národnostní příslušnost.

„Na zvěsti o tom, že Češi odvezli jen své děti do bezpečí, odpovídáme: V první skupině, která je v Seči, jelo sice nejvíce dětí, které chodí do české základní školy Komenského (a to nejen v Daruvaru, ale i Hor. Daruvaru, Lipovci, Dolanech, Střežanech a Holubňáku), dále děti z Končenic, Brestova, Ivanova Sela. Zejména mezi středoškoláky bylo hodně příslušníků jiných národností. O druhé skupině máme přesnější údaje. Z 294 dětí, které jsou v Janských Koupelích u Opavy je 192 české, 76 chorvatské, 19 srbské a 7 maďarské národnosti.“<sup>535</sup>

Vysvětlení, proč jsou na seznamech také srbské děti, pak musela předsedkyně Svazu Čechů a Slováků, jejíž syn bojoval v chorvatském vojsku, za poměrně dramatických okolností podávat přímo krizovému štábu města Daruvar, kde čelila obvinění z kolaborace se srbskými četníky: „*Někdo tady z chorvatských nacionalistů přišel na to, že já si dovoluju zachraňovat srbské děti. Jednou se ke mně do kanceláře školy*

---

<sup>533</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. U nás i psi pláčou. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). Listy svědectví a díků. Daruvar: Jednota, 1992, s. 38.

<sup>534</sup> Později se objevovaly i další fámy, jak o tom zpravuje Slávek Daněk v kronice o pobytu dětí v Seči: „Daruvarem začaly kolovat různé fámy: děti jsou hladové, jsou jako ve vězení, nedovoluje se jim zpívat chorvatské písně, chtějí je počestit, tajejí se jim zprávy z domova, Češi odvezli jen své děti, odvezli četnické děti apod. I když byly všechny lživé s tendencí uškodit, přeci jen někteří rodiče uvěřili a přicházelo k problémům. Nepomohlo ani vysvětlování a ujišťování. Teprve když rodiče navštívili děti a přesvědčili se že tomu není tak, mnohé lži odpadly.“ DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 9–10.

<sup>535</sup> Jen ať se nám šťastně vrátí. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 11.

*přihnala moje bývalá žačka, zaměstnankyně policejního úřadu, s pistolí, abych jí odevzdala seznamy dětí, které mám. (...) Byla to naše žačka, původem Češka. (...) A ona řekla: Všechny srbské děti musíte z toho seznamu vyškrtnout. Já jsem to nechtěla udělat, abych jim oznámila: Vy nemůžete jet, protože jste Srbové. Tak zastavili celou akci a já musela hlásit do Prahy, ať nikdo nepřijíždí, že nastaly problémy.*<sup>536</sup>

Pomohla až intervence chorvatského ministerstva zahraničí, které iniciativu odsunu dětí z Chorvatska napříč národnostmi podporovalo, neboť to státu usilujícímu o nezávislost, dělalo dobré jméno v Evropě, potažmo ve světě. Výzva „Zachraňte naše děti“<sup>537</sup> se stala určitým symbolem války na Daruvarsku. Byl to symbol společné identity Daruvařanů napříč národnostmi (chorvatské, maďarské, české, slovenské i srbské), neboť pomoc byla určena dětem z ohroženého Chorvatska bez ohledu na národnostní příslušnost. Poskytnutí azylu dětským uprchlíkům v České republice, respektive celé zorganizování odsunu dětí z oblasti Daruvarska můžeme označit za klíčovou událost domovinské války pro budoucnost české menšiny v Chorvatsku.<sup>538</sup>

K odsunu dětí mohlo dojít jen díky mimořádné schopnosti koordinace ze strany Svazu Čechů a Slováků, České základní školy J. A. Komenského (k níž nesporně přispěla skutečnost, že předsedkyní Svazu a ředitelkou školy byla tatáž osoba – Lenka Janotová, která navíc k této akci vyzvala) a České mateřské školy Ferdy Mravence. Vše se odehrávalo ve spolupráci s tehdejší vládou České republiky díky její vstřícné politice. Kromě žádosti o umožnění pobytu dětí a mládeže v České republice, včetně

---

<sup>536</sup> Rozhovor s Lenkou Janotovou.

<sup>537</sup> V roce 2016 byla pod tímto názvem realizována v prostorách Svazu Čechů v Republice Chorvatsko panelová výstava k připomenutí 25. výročí odsunu dětí, která byla v letech 2017 a 2018 prezentována také na několika místech v Praze. VODVÁRKOVÁ, Anna. *Zachraňte naše děti. Odsun dětí z válečného Daruvarska do ČR v roce 1991*. Daruvar, Historická rada Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelská instituce Jednota, 2016. Výstava; Vzpomínkový večer k 25. výročí odsunu dětí z válečného Daruvarska. In: *Jednota* [online]. Daruvar, 2016 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://jednota.hr/index.php/cz/jednota-clanci/item/4339-vzpominkovy-vecer-k-25-vyroci-odsunu-deti-z-valecneho-daruvarska>.

<sup>538</sup> V souvislosti s tím dodejme, že s nabídkou pomoci následovala Českou republiku také Slovenská republika, která následně bez ohledu na národnost přijala asi 400 dětí z těch částí Chorvatska, kde byla nejvíce přítomna slovenská menšina. Srov. Bude-li třeba jako dosud a ještě lépe. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 15. „Pár dní po návštěvě české delegace přijela i slovenská v čele s panem Drapeckým a vše se opakovalo. Nabídlí pomoc těm částem Chorvatska (kolem Našic, v Iloku, Josipovci), kde žije více Slováků a sdělili, že mohou přijmout až 500 dětí s učiteli, bez ohledu na národnost, zajistit pro ně ubytování a vyučování.“ Druhou domovinu nemáme. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 9.

<sup>538</sup> *Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 203/91, 1991.

řádne výuky, zásobování školními pomůckami, didaktickým materiálem, učebnicemi a literaturou, jakož i zásobování školních kuchyní trvanlivými potravinami, pak Svaz Čechů a Slováků požádal český stát také o zdravotnický materiál, technické zařízení včetně vysílaček či videokamer.<sup>539</sup> A tak spolu s autobusy určenými k odvozu dětí přijel na Daruvarsko opakovaně také kamion plný zdravotnického a jiného materiálu.<sup>540</sup> „S autobusy, které přijely z Československa pro naše děti, aby je odvezly do bezpečí, přijel i kamion plný obvazového materiálu, vlněných dek, stanů a nosítek, které poslalo ministerstvo práce a sociálních věcí ČR české menšině v Daruvaru. [...] veškerý materiál [byl ihned] dán k dispozici krizovému štábu.“<sup>541</sup>

První vlna dětí odjela spolu s učiteli, těhotnými ženami či ženami s malými dětmi 13. září 1991 z Daruvaru do Seče (okres Chrudim) osmi autobusy Ministerstva vnitra České republiky. Všechna vozidla byla označena „červenými kříži, československými značkami i vlajkami. [...] V autobusech na děti čekal lékař a zdravotní sestry, v každém dva řidiči.“<sup>542</sup>

*„Najednou jsme do toho 13. září měli na seznamu 360 dětí na těch slíbených 8 autobusů. Autobusy přijely, všechny zaparkovaly tady na náměstí nad kostelem před Českým domem. Chorvatské vojsko hlídalo. Protože toho rána na náměstí ještě padaly granáty. Nebylo to jednoduché. Měla jsem takové nějaké povinnosti, aby bylo vše papírově podložené, aby ty společné pasy byly v pořádku, a mezi těmi dětmi byla moje dcera. Já jsem na ni vůbec neměla čas. Starala jsem se o vše okolo, aby to všechno bylo, jak se patří, s vedením toho konvoje, s řidiči, každý autobus měl ošetřovatelku, musela jsem to koordinovat. Až když už měli odjíždět, tak si říkám: moje dítě je v autobuse! Šla jsem se s ní rozloučit, a to bylo takovýho pláče! Ty rodiče, ty matky, když odjeli, tak jsem odešla do školy, do své kanceláře, já jsem se tak rozbrečela! Dceru jsem posílala pryč, syna jsem měla v chorvatském vojsku, manžel chodil do práce, já jsem chodila do práce do školy, my jsme nevěděli, kdo z nás zůstane živ, a tak to měla většina rodin, všichni poslali své děti, aby je zachránili, aby někdo z té rodiny*

---

<sup>539</sup> Archiv Svazu Čechů, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 203/91, 1991.

<sup>540</sup> Školy. Český lidový kalendář na přestupný rok 1992, s. 120.

<sup>541</sup> Z ČSFR do Daruvaru. Plný kamion obvazového materiálu, dek, stanů a nosítek do Daruvaru. Jednota, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 9.

<sup>542</sup> Šťastně jsme přijeli, doufáme, že se v Daruvaru nic nestalo. Odjezd do Seče. Jednota, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 13.

*zůstal živ, tak to bylo. Děti nesly s sebou i různé rodinné dokumenty, památky, protože se vědělo, že ty děti to tam nějak uhlídají, že ta rodina přes ty děti bude žít dál.*<sup>543</sup>

Emotivní okamžiky loučení se objevují také v dalších výpovědích: „Líto mi je, že jedou a z druhé strany jsem ráda, protože přece počítám, že tam je to jistější než tady. [...] Nebudu brečet, protože vím, že je posílám na jistější místo a jestli nějaká slzička kápne doma, oni to nesmějí vidět, to víte.“<sup>544</sup> Podobně atmosféru loučení zaznamenal také autor kroniky o pobytu dětí v Seči, Slávek Daněk: „Loučení dětí s rodiči a příbuznými bylo těžké a dojemné se slzami v očích. Nezůstalo suché ani oko náhodných kolemjdoucích a diváků. Všem tanulo na mysl přání, aby se děti živé a zdravé brzy vrátily domů.“<sup>545</sup> Všeříkající je také závěrečný komentář v reportáži Jednoty: „Poprvé v životě jsem vyprovázela 300člennou výpravu dětí, a přitom nebyl slyšet ani hlásek, smích, hovor. Nikdo nepobíhal kolem, nestrkal se, nevbíhal do silnice.“<sup>546</sup>

Dle informací z týdeníku Jednota bylo ten den evakuováno 287 dětí od šesti do osmnácti let, 3 malé děti do pěti let a 23 dospělých z Daruvaru a okolí, k nimž se v České republice mělo připojit dalších 8 dětí a 4 dospělí.<sup>547</sup> Někteří krajané se totiž rozhodli zajistit bezpečí dětí v zemi svých předků ještě před organizovanou evakuací. Nejedni rodiče využili vazeb na vzdálené příbuzné, kteří po druhé světové válce reemigrovali, ale i na pouhé známé, jimž s důvěrou svěřili své potomky: „*Naše děti byly malé, my jsme chodili do práce a děti zůstávaly samy doma. Fakt jsme se báli. Fakt jsme se báli, že se jednoho dne nedostaneme domů a že nebudeme u dětí. Střílelo se i po škole. Děti měly 9 a 11 let a my jsme tehdy udělali něco úplně nepředstavitelného, prostě jsme je vzali do auta a odvezli jsme je ke známým do Višňového, s nimiž jsme měli divadelní družbu, a řekli jsme jim: My vám je tady*

---

<sup>543</sup> Rozhovor s narátorkou N10.

<sup>544</sup> Výlet to není. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 17.

<sup>545</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 7.

<sup>546</sup> Výlet to není. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 17.

<sup>547</sup> Šťastně jsme přijeli, doufáme, že se v Daruvaru nic nestalo. Odjezd do Seče. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 13. Počty je třeba brát jako přibližné, neboť v kronice o pobytu dětí v Seči Slávek Daněk zaznamenal počet 286 dětí a 26 dospělých. Srov. DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

*necháme. Bylo to u Znojma, my jsme v Čechách nikoho tak nějak bližšího neměli. Naše děti byly u těch kamarádů 14 dnů, začaly tam chodit do školy, načež se tady zorganizoval ten odsun dětí, tak jsme sedli do auta a přesunuli jsme je do Seče.*<sup>548</sup>

Cílovou stanicí první výpravy byla obec Seč na Chrudimsku, kam váleční uprchlíci dorazili po šestnácti hodinách cesty asi ve tři hodiny ráno, přesto je v Seči všichni očekávali, jak uvedl vedoucí výpravy Miroslav Bílek, toho času již učitel v penzi: „Přivítali nás s teplým čajem a pomohli děti rozdělit, ubytovat, uložit ke spánku. Jsou tady všichni strašně milí, ochotní.“<sup>549</sup>

Program včetně výuky dětem zajišťovali krajanští učitelé. „Každý z učitelů bude angažován čtyřicet hodin. Bude nejen učitelem, ale každému dítěti matkou i otcem, domovem. Ale naši učitelé (vždycky byli velmi obětaví), se budou snažit udělat všechno, co je v jejich moci. Budou k tomu mít dobré podmínky, velkou pomoc osazenstva, českých učitelů, ministerstva a vůbec celého Československa (o kterém jsme si občas mysleli, že víc stojíme my o ně než ono o nás – a jemuž jsme teď velmi, velmi vděční).“<sup>550</sup> Vedení školy a vyučování bylo svěřeno učitelce Věře Kliglové, která situaci před odjezdem komentovala: „Je těžko hovořit, protože je to nepříjemná situace, a my jsme se všichni domnívali, že k ní nedojde. Je to tísnivé jak pro děti, tak pro rodiče i učitele naší školy. Těšíme se, že v Československu bude všechno v pořádku a že se brzy vrátíme.“<sup>551</sup> Očekávalo se, že děti zůstanou v Seči asi do konce září, tedy čtrnáct dní, což se nakonec ukázalo jako velmi optimistický předpoklad.

V tomtéž čase již probíhaly přihlášky do druhé skupiny transportu, aby se v Daruvaru dne 20. září 1991 odehrál stejný scénář. „Obrázek stejný jako před týdnem, jen lidé jsou jiní. I když stejně nešťastní, dojatí, stejně uplakaní.“<sup>552</sup> Osm autobusů a jeden kamion se zdravotními potřebami z České republiky zaparkovaly v dopoledních hodinách před Svazem Čechů a Slováků v Daruvaru. Do Jánských Koupelí (okres Opava) odjela skupina početně srovnatelná s tou první, konkrétně se jednalo o 294 dětí

---

<sup>548</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>549</sup> Všem se nám bude moc stýskat. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 14.

<sup>550</sup> Tamtéž, s. 15.

<sup>551</sup> Výlet to není. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 17.

<sup>552</sup> Jen ať se nám šťastně vrátí. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 10.



a 27 dospělých.<sup>553</sup> Vedoucí výpravy byla Anna Vodvářková, která o pobytu „dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Jánských Koupelech od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku“ vedla podrobný deník, jenž pro poznání jeho průběhu představuje – spolu s výše uvedenou kronikou Slávka Daňka o pobytu dětí v Seči – jedinečný pramen.<sup>554</sup>

Děti byly tentokrát ze širšího okolí – z Daruvaru, Dolan, Horního a Dolního Daruvaru, Lipovce, Majuru, Dolních Střežan, Šibovce, Holubňáku, Daruvarských Vinohradů, Končenic, Brestova, Dežanovce, Malé Maslenjače, Dolní Rášenice, Hrubečného Pole, Polan, Pakrace a také z Ivanova Sela. Právě poslední jmenovaná obec byla následujícího dne zasažena útokem. „Teroristé vykonali jeden z nejtěžších útoků na Ivanovo Selo, při kterém bylo šest lidí zabito a několik těžce zraněno.“<sup>555</sup> Některé děti se tak již jen několik hodin po příjezdu do exilu staly částečnými sirotky. „Příznivou okolností bylo to, že větší počet ivanoselských dětí odcestoval do Janských Koupelí v Československu, čímž byly uchráněny hrůz následujícího dne. Někteří z nich bohužel dvacet hodin po rozloučení zůstali bez svých otců a příbuzných.“<sup>556</sup>

Jedna z krajanských učitelek, která měla v Jánských Koupelech na starost mimo jiné i děti z Ivanova Sela, vzpomíná: „*Když bylo v Ivanově Sele zabito na těch 10, 11 lidí, v průběhu těch prvních měsíců války, my jsme to dětem nesměli říct, museli jsme hrát divadlo, až jednou přijely na návštěvu maminky v černém...*“<sup>557</sup> Její kolegyně dosvědčuje: „*Maminky nám volaly: neříkejte dětem, že jim umřel tatínek! Hrozilo riziko, že bychom tam chlapce neudrželi, byli tam i sedmnáctiletí chlapci, chtěli by jít bojovat.*“<sup>558</sup>

---

<sup>553</sup> Jen ať se nám šťastně vrátí. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 11.

<sup>554</sup> VODVÁŘKOVÁ, Anna. Pobyt dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Janských Koupelech od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>555</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 110. V důsledku útoku zahynulo celkem 7 civilistů (Josef Horák mladší, Fráňa Frantal, Zdravko Frantal, Josef Bezpraska, Josef Sedláček, Ivica Kovačić a na následky zranění Josefa Horáková). Dalších 8 civilistů bylo raněno. Srov. Kronika minulých dnů. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

<sup>556</sup> HEROUT, Václav. Válečné události na Hrubečnopolsku v letech 1991–1992. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 56.

<sup>557</sup> Rozhovor s narátorkou N21.

<sup>558</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

Útok na Ivanovo Selo, který začal 21. září 1991 v osm hodin ráno, popsal podrobně krajanský historik Václav Herout: „Jakmile nepřátelské vojsko proniklo do osady, šlo od stavení do stavení, střílelo, na co mohlo, trýznilo ty, kteří zůstali doma. [...] V tu dobu vzplanulo několik stodol. Jedni hasili oheň a druzí se pokusili zastavit útok. Navíc někteří obránci zůstali bez nábojů, proto se stáhli do středu osady. [...] Nepřátelské vojsko šlo od stavení do stavení, loupili a všechny muže, které našli, hnali před sebou směrem do středu osady. [...] Situace ve středu osady byla zcela chaotická. Osadou projížděly traktory s cisternami s vodou, siréna neustále houkala. Staří lidé hasili ohně, ale nepřátelské vojsko znemožňovalo hašení.“<sup>559</sup>

Do shluku zajatců, srbských vojáků a hasících obyvatel v daném zmatku vystřelilo z konce Pražské ulice obrněné vozidlo, v důsledku čehož bylo na místě pět mrtvých a osm zraněných, mezi nimi i nepřátelští vojáci. Momentu překvapení využili přeživší a rozutekli se do všech stran. V následujících hodinách přišla pomoc gardistů z okolních vesnic i z Daruvaru a Ivanovo Selo se opět dostalo pod obranu chorvatských sil.<sup>560</sup>

Autentické svědectví jednoho z usedlíků naturalisticky vykreslující situaci na návsi Ivanova Sela s mrtvými a raněnými, zachytil Václav Herout: „Já celou dobu nosím obraz této události. [...] Cítil jsem těžký pach krve. Poprvé jsem něco takového cítil. Po cestě boty, části lidských těl, hejna much, byly tu i slepice, které klovaly do lidských těl. Pamatuji si ještě raněné. Byli i těžce ranění. Nikdo nevyslovil ani jedno slovo, nikdo nenaříkal. Žádný nářek, jenom ustrašené pohledy.“<sup>561</sup>

Ivanoselský hřbitov byl ostřelován srbskými teroristy, proto byly oběti útoku pohřbeny ve středu vesnice: „Ostatky byly uloženy do společné hrobky v parku u pomníku obětím fašistického teroru.“<sup>562</sup> Mezi oběťmi byla také osmdesátiletá žena, která se snažila přispět k záchraně svých potomků, jak vzpomíná jedna z krajanek: „*Manželův bratranec pohynul i moje sestřenice pohynula, ale to byla stará babička, ten den, víte? Taký chudáček měla nevěstu a syna a ve vedlejší kuči měla dceru. A ona čekala, než*

---

<sup>559</sup> HEROUT, Václav. Válečné události na Hrubečnopolsku v letech 1991–1992. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 58–59.

<sup>560</sup> Kronika minulých dnů. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

<sup>561</sup> HEROUT, Václav. Válečné události na Hrubečnopolsku v letech 1991–1992. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 61.

<sup>562</sup> Kronika minulých dnů. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

*utečou přes světnici. A oni bouchali a ona čekala, říkala, že nemůže odemknout. Myslela si, že nebude odemykat a oni stihnout utéct. Ale oni nečekali, takže ty dveře přesek i s babičku starou.*<sup>563</sup>

Útok na Ivanovo Selo dodnes připomíná deset náhrobků nacházejících se uprostřed vesnice, které jsou současně smutnou vzpomínkou na celý válečný konflikt, zejména pro ty, kteří během něj přišli o své nejbližší, podobně jako Tomislav Romozi, jenž byl těsně před útokem 21. září 1991 evakuován do Jánských Koupelí: „Uprostřed naší vesnice je křižovatka, na které se scházejí čtyři ulice. Kolem křižovatky je náves a na ní hřiště, kostel a škola. Ve chládku pod lipami před školou bylo vždycky veselo. Tam jsme si hráli a houpali se na houpačkách. Ted' už tam veselo není. Park rozjezdily tanky – je jako zoraný – a škola je rozstřílená. Vpředu pod lipami je řada hrobů, vždy pěkně ozdobených květinami. Poslední hrob v řadě je hrob mého tatínka. Zahynul ve válce, když jsem já byl v Janských Koupelích. Každý den, když jdu do školy, procházím kolem hrobů. Vidím je i z naší školy. Hned si vzpomenu na válku. Válka je zlá, protože bere dětem rodiče a ničí města a vesnice.“<sup>564</sup>

Vzhledem k nekončícímu konfliktu nebylo myslitelné, aby se uprchlíci vrátili do Chorvatska v původně plánovaném termínu. Již v první polovině září byly útokům srbské strany „vystaveny i mnohé krajanské osady v některých částech Slavonie, a tudíž i příslušníci našich menšin na územích, které útočníci chtějí připojit k jakémusi ‚Velkému Srbsku‘, i když k takovému státnímu útvaru nikdy nepatřily. Ilok, kde žije na 2000 Slováků, je již delší dobu neustále ostřelován, na Daruvar se v posledních dnech střílí z minomentů, Prekopakra je také neustále terčem mnohých útoků a je neustále v těžké situaci, nejstarší naše osada na chorvatském venkově – Ivanovo Selo – prožívá nebezpečné útoky minomenty teroristů z okolí. Totéž se děje na mnoha dalších místech na územích obcí Daruvar, Pakrac, Hrubečné Pole, Novska, Nová Hradiška, Slavonská Požega, Virovitice a dalších, kde už téměř 200 let žijí naši lidé.“<sup>565</sup> Pod pravidelnou palbou byly také obce Sirač nebo Dolany, kde se nacházela kasárna, což se pojilo se sklady s municí, zbraní či pohonných látek.<sup>566</sup>

---

<sup>563</sup> Rozhovor s narátorkou N6.

<sup>564</sup> ROMOZI, Tomislav. Válka je zlá. *Náš Koutek*, květen 1992, roč. 57, č. 9, s. 17.

<sup>565</sup> Pomoc uprchlíkům. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 8.

<sup>566</sup> Kronika minulých dnů. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 12.

V září se v Jednotě poprvé objevuje rubrika *Kronika minulých dnů*, která přináší stručný přehled o válečných událostech v regionu (především Daruvarsko, Bjelovarsko, Hrubečnopsko, Pakracko). Pod dojmem prostého výčtu ozbrojených střetů a konfliktů by se mohlo zdát, že si krajané na pravidelné útoky časem zvykli, staly se součástí jejich každodennosti, dokonce relativně normálně fungovali: „Zdejší sedlák je takový, že o svůj majetek dbá. Sedí doma se strachem, a když se to trochu uklidní, už jde na pole.“<sup>567</sup> Podobně situaci hodnotili také řidiči autobusů, opakovaně přijíždějící pro děti připravené k evakuaci do České republiky: „Tady se zdá, že život jde normálně dál, lidi chodí do práce.“<sup>568</sup> Jiné příspěvky uveřejňované průběžně v krajauském týdeníku však dokládají, že ve skutečnosti krajané prožívali útoky intenzivně: „Zatímco v těchto dnech doma přebíhám z obýváku do sklepa a zpátky a snažím se souvisle myslet, ruší mne štěkot kulometů, výstřely... Poprvé v životě slyším sirénu a jímá mne hrůza z rachotu letadel.“<sup>569</sup>

Výstižně pak každodennost války vystihla Libuše Stráníková: „Ptal se mne nedávno jeden novinář, který se zřejmě divil, že v takové situaci vůbec žijeme a pracujeme, jestli mám strach. Snad jsem odpověděla (častokrát už ani nevím, co říkám!), že už tolik ne, že si snad už všichni zvykáme na střelbu a dunění min. Proboha, vždyť to není pravda! Bojím se. Šíleně. [...] Jen my, kteří tu žijeme, víme, jak šílené je ticho, když se nic neděje. A jak hrozné je zděšení, když to hluché a slepé ticho přeruší výstřel, dávka z kulometu, nebo exploze. Jak odměřujeme vzdálenost a směr, a tím i velikost nebezpečí. Zpočátku jsme hned utíkali do bezpečí, teď už často pokračujeme v práci. Snad se tedy přece jen bojíme méně.“<sup>570</sup>

S ohledem na pokračující boje<sup>571</sup> byly na základě zájmu ze strany rodičů zorganizovány v první polovině října ještě další dva transporty dětí do České

---

<sup>567</sup> Při práci zapominají na situaci. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 18.

<sup>568</sup> Chceme vám pomoci, ačkoliv nechápeme, co se u vás děje. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 17.

<sup>569</sup> Všem se nám bude moc stýskat. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 15.

<sup>570</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. U nás i psi pláčou. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 37.

<sup>571</sup> „22. 9. se nad Daruwarem objevila nepřátelská letadla. Město bylo bombardováno, ostřelováno raketami a kulomety [...] 24. 9. Byl Daruvar znovu zasypan minami, miny zasáhly střed města, prostor kolem železničního a autobusového nádraží, průmyslovou část a pivovar a obytné domy na Frankopanské ulici. [...] 26. 9. Začala minometná palba [...] 28. 9. začala znovu minometná palba“

republiky. Za leteckého poplachu odjela 2. října 1991 z Daruvaru „při všeobecném zmatku a strachu se slzami v očích třetí výprava do Československa“<sup>572</sup>. V devíti autobusech bylo evakuováno dalších více než tři sta dětí.<sup>573</sup>

Jedna část výpravy vedená učitelem Frantou Heverochem, která čítala 156 osob, z nichž bylo 8 předškolních dětí, 110 školních dětí, 23 středoškoláků, 8 maminek a 7 učitelů,<sup>574</sup> byla z Daruvaru, Podbor, Hrubečného Pole, Badlaviny, Horních a Dolních Střežan, Pakrace, Šibovce, Holubňáku, Ivanova Pole, Dioše, Končenic a Kutiny evakuována na deset dní do Špindlerova Mlýna (okres Trutnov) a následně přesunuta do Mariánských Lázní (okres Cheb), neboť „v době, kdy uprchlíci z Daruvarska do Čech přijeli, byly hotely v Mariánských Lázních ještě obsazeny hosty“<sup>575</sup>. Za zvláštnost této skupiny uprchlíků se považuje to, že středoškoláci chodili v Mariánských Lázních do zaměstnání (v textilním podniku Oděva, v dopravním podniku, v pekárnách či hotelech).<sup>576</sup>

Druhá část výpravy odjela do Stráže pod Ralskem (okres Česká Lípa). Jednalo se o skupinu matek s dětmi v počtu 186.<sup>577</sup> Vedením výpravy byla pověřena Mirjana Voborská, která na pobyt ve Stráži vzpomíná takto: „Byli jsme specifická skupina: 67 dospělých – maminek, babiček... a 119 dětí od 6 měsíců do 15 let. I když naši hostitelé neočekávali tak maličké děti, za týden jsme už žili skoro normálně. [...] Maminky dostaly pro svá miminka k dispozici kočárky, do pokojů vaničky, nádobíčko, dětskou stravu a vařiče. Nechyběly nám hygienické potřeby, řádně se pralo prádlo. [...] Týden po příjezdu jsme už měli školku ve dvou hotelových pokojích. [...] Ve Stráži se nám narodily dvě děti: Monika Vávrová a Marcel Lender.“<sup>578</sup>

---

DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>572</sup> Tamtéž, s. 8.

<sup>573</sup> Třetí skupina našich dětí odjela do bezpečí míru. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 14.

<sup>574</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 9.

<sup>575</sup> I když ve vyhnanství, zažili v Krkonoších nejkrásnější podzim v životě. *Jednota*, 9. května 1992, roč. 47, č. 18, s. 12.

<sup>576</sup> Tamtéž, s. 13.

<sup>577</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 9.

<sup>578</sup> Útěk před strachem do bezpečí ve Stráži. *Jednota*, 18. dubna 1992, roč. 47, č. 15, s. 12–13.

Poslední etapa evakuace dětí a mládeže z Daruvarska se odehrála 10. října 1991 a odjíždělo se opět za poplachu. „Zatímco jsme nastupovali do autobusu, vzpomněla jsem si na všechny žákovské exkurze. Tohle bylo něco úplně jiného. Taková trapná situace, na kterou nezapomenu snad do smrti. Zpočátku pláč a potom – ticho. Ani slovo, ani písnička.“<sup>579</sup> Kvůli válečné situaci tentokrát nedorazily české autobusy až do Daruvaru, ale zůstaly na hraničním přechodu v Gole, kam děti dopravily autobusy Čazmatransu. Výprava se pak rozdělila na tři části s různými cílovými stanicemi.

První skupina uprchlíků odjela do Chlumu u Třeboně (okres Jindřichův Hradec). Úhrnem se jednalo o 82 dětí z Daruvaru, Dolního a Horního Daruvaru, Dolan, Dolní Vrijesky, Velkých Zdenců, Holubňáku, Končenic, Munije, Kutiny, Boriše, Daruvarských Mlýnů, Malé Maslenjače, Sirače, Královce, Ivanova Sela a Dolních Střežan, s nimiž cestovaly 3 učitelky a 3 babičky. Vedoucí skupiny byla Jarmila Fiňková. Druhá část výpravy čítala 111 dětí z Daruvaru, Bjelovaru, Sisku, Končenic a Hrubečného Pole a 6 učitelů a odjela pod vedením Josefa Kulhavého do střediska Agrovia v obci Zderaz (okres Chrudim). Třetí skupina, tvořená převážně matkami s malými dětmi ve věku od dvou měsíců a asi 30 žáky základní školy napříč všemi ročníky, směřovala do zařízení Ptačí vrch ve Vranově nad Dyjí (okres Znojmo).<sup>580</sup> Vedoucí skupiny byla Nada Ocvirková, která vystihuje ambivalentní pocity spojené s transportem: „Teplý a čistý pokoj, ale spánek nepřichází. V uších nám odzvání dunění tanků a praskot min. [...] Ohromné louky kolem pavilónů znějí veselým smíchem dětí, které sleduje klidný pohled maminek. A večer, když všechno uti[ch]ne, slyší se za dveřmi tichý pláč a tekou slzy tlumené celý den. Zítra přichází nový den. Úsměv na lících hostitelů nás čeká už při snídani. Píseň, červená líčka a smích dětí, vyprávění při kávě.“<sup>581</sup>

Prostřednictvím výzvy „Zachraňte naše děti“ bylo z válkou zasažených oblastí přemístěno do České republiky na 1500 osob – dětí a mládeže, učitelů, matek či malých dětí, ale také mužů srbské národnosti, kteří se odmítali přidat k srbské agresi: „Bylo tam i několik mužů, manžel od jedné kolegyně, on byl ze smíšeného manželství

---

<sup>579</sup> Důležité je být užitečným. *Jednota*, 30. května 1992, roč. 47, č. 21, s. 12.

<sup>580</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyť dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 9.

<sup>581</sup> Kdyby byl mír, ve Vranově by bylo překrásně. *Jednota*, 30. listopadu 1991, roč. 46, č. 46, s. 8.

*napůl Srb, tak aby náhodou nebyli odvedeni, tak tam byli s manželkami.*<sup>582</sup> Většina přijela hromadnými transporty, do jednotlivých skupin však bylo zařazeno i dalších více než 150 dětí, dopravených vlastní přepravou, neboť např. byly již dříve odvezeny rodiči k příbuzným či známým mimo válečnou zónu.<sup>583</sup>

Je patrné, že se jednalo o masovou akci, bylo by však chybou domnívat se, že byly do bezpečí českých zařízení odvezeny všechny děti z chorvatské válečné zóny. Připomeňme, že krizový štáb města Daruvar zajistil v méně koordinované podobě evakuaci přibližně pěti set dětí a matek na ostrov Hvar. „Nejdříve se hovořilo o Lošinji a Tkonu, ale potom byly děti s matkami poslány na Hvar. 500 dětí, kromě těch, které odjely do ČSFR, má tak prodloužené prázdniny, než bude moci začít školní rok.“<sup>584</sup>

Některé děti přesto zůstaly doma. „*My jsme ostali doma, tata nedovolil, ostali jsme u něho a u babičky, tatínek nedovolil, ne, nejedete nikam.*“<sup>585</sup> V jiné rodině to pak naopak byla žena, která rozhodla, že děti s nimi zůstanou doma: „*Nabízela se možnost ženám s malýma dětma, odjely na víc míst na několik měsíců. [...] Ale manželka nechtěla jít. My jsme je i se sousedem posílali, ať jdou a jednoduše nechtěly jít. Protože člověk si jednoduše myslí, jednou když se rozejdeme, kdož ví, jak to dopadne, jednoduše manželka nechtěla jít.*“<sup>586</sup> Pro tyto děti pak byla organizována výuka alternativními způsoby, a to buď prostřednictvím Rádia Daruvar, případně domácí či konzultativní formou, která byla realizována zůstavšími učiteli.<sup>587</sup> Předškolní děti, které zůstaly doma, pak mohly v Daruvaru navštěvovat hernu „v krytu hotelu

---

<sup>582</sup> Rozhovor s narátorkou N5.

<sup>583</sup> Další evakuace dětí proběhla ještě na začátku listopadu 1991: „V rámci humanitární pomoci ČSFR Chorvatsku jsou v České republice i děti a učitelé z Osijeku.“ Děti z Osijeku v ČSFR. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15. Informace o přesném počtu evakuovaných osob se rozcházejí, uvádí se, že se jednalo o 270 či dokonce o 320 žáků zemědělské a textilní střední školy v Osijeku a jejich učitelů, kteří byli osmi autobusy Ministerstva vnitra České republiky převezeni do Nového Města na Moravě (okres Žďár nad Sázavou), Humpolce (okres Pelhřimov) a do Děčína-Maxiček (okres Děčín). Srov. Bude-li třeba jako dosud a ještě lépe. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 14.

<sup>584</sup> Kronika minulých dnů. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 12.

<sup>585</sup> Rozhovor s narátorkou N35.

<sup>586</sup> Rozhovor s narátorem N15a.

<sup>587</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Školy. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 119.

Termal<sup>588</sup> a v městském krytu pod obchodním domem,<sup>589</sup> kde s nimi pracovaly vychovatelky obou daruvarských mateřských škol<sup>590</sup>.

### 5.3 „Zachraňte naše děti“ – váleční uprchlíci ve staré vlasti

Přestože již samotný odsun dětí z válečné zóny byl pro krajany důležitým okamžikem, neméně zásadní bylo zvládnutí průběhu celého pobytu ve všech zařízeních, do nichž byli váleční uprchlíci umístěni. Oproti původně plánovaným čtrnácti dnům na začátku podzimu 1991 se jejich exil protáhl v podstatě do konce ledna 1992.

Největší zátěž byla položena na učitele, kteří nejenže vyučovali, ale měli děti na zodpovědnost čtyřicet hodin denně, sedm dní v týdnu: „Vyučují, perou prádlo, dohlížíjí na plnění domácích úkolů, na dodržování osobní hygieny a pořádek v pokojích.“<sup>591</sup> Stejně důležitá byla role učitelů i z hlediska citového: „Vždycky se ale najde někdo z těch starších, vedoucích či středoškoláků, který nám pohladí vlásky a řekne: Dobrou noc, děti.“<sup>592</sup>

Každý učitel měl na starost značné množství žáků (v některých případech i celý autobus), napříč věkovými kategoriemi od předškoláků až po středoškoláky. Obvykle se s dětmi předem ani neznal. „Na celý ten velký počet dětí [290] je jen čtrnáct pedagogů.“<sup>593</sup> Někdo s nimi však odjet musel – např. z čtyřiceti učitelů daruvarské české základní školy jich nakonec bylo v České republice angažováno patnáct.<sup>594</sup>

Navzdory pozitivnímu hodnocení celého odsunu, je ve vzpomínkách učitelů znát, že se jednalo o období náročné na jejich fyzické i psychické zdraví: „*Celý ten transport*

---

<sup>588</sup> I dnes se zde nachází Lázeňský hotel Termal (Julijev park 1, Daruvar),

<sup>589</sup> Obchodní dům se nachází v centru města (Trg Kralja Tomislava 17, Daruvar)

<sup>590</sup> JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *České domy v Chorvatsku: krajanské kulturní stánky*. Daruvar: Jednota, 2014, s. 256.

<sup>591</sup> Nebýt války doma, šlo by o idylu. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 8.

<sup>592</sup> Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 13.

<sup>593</sup> Zvládneme ten chaos docela dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

<sup>594</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Školy. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 117.



*byl hrozně náročný, ne špatný, ale těžký. Měla jsem tam s sebou tříleté dítě od kamarádky a on od nich, když přijeli na návštěvu, utíkal, nechtěl je vidět. Z toho pukalo srdce.*<sup>595</sup>

Přesto se stávalo, že mnozí nedokázali obětavost krajanů učitelů docenit, a tak se vedle slov chvály a díky objevovaly také pomluvy, které práci učitelů očeřovaly.<sup>596</sup> „Jejich kolegové, kteří neměli to ‚štěstí‘ být s dětmi ve vyhnanství, hovoří o pobytu učitelů v exilu jako o dovolené. Možná se to napohled i zdá, ale... Tady doma, v normálních podmínkách si učitel odpracuje denně čtyři nebo pět hodin a zbytek dne – odpoledne a noc už patří rodičům. Ve vyhnanství děti patřily celé 24 hodiny svým učitelům a jejich pomocníkům. Učitelé nejen učili, ale pečovali i o to, jak je dítě oblečeno, zda-li dostatečně jí, jestli je smutné, píše-li domů, jaký má spánek...“<sup>597</sup>

O celé akci hovoří proto někteří učitelé jako o deportaci. Sama předsedkyně Svazu Čechů a Slováků přiznává, že bylo lidsky velmi náročné přesvědčit především učitelky, aby v Chorvatsku nechaly rodiny, manžely, případně syny a samy odjely starat se o děti do České republiky: „*Já jsem musela organizovat, aby s nimi ti učitelé jeli, a to vám bylo přesvědčování těch učitelek, která tady nechala manžela nebo i syna: Musíš tam jít pomáhat s těmi našimi dětmi. Ona tady nechala rodinu. Víte, že si to někdy vyčítám? Jak jsem byla krutá, že jsem přesvědčovala, že jsem jim možná ukřivdila. Jako profesionálně když se na to dívám, oni tam odvedli ohromný kus práce, oni tam nebyli jenom učitelem, nahradili jim matky, rodinu, protože tam o ně pečovali čtyřicet hodin.*“<sup>598</sup> Na druhou stranu si v souvislosti s evakuací dětí připomínají mnozí kantoři právě hloubku vztahů, které navázali, ať už mezi sebou navzájem, nebo se svými žáky.

O tom, jak čtyřměsíční pobyt dětí v České republice probíhal, se podrobněji dozvídáme mimo jiné z deníků jednotlivých výprav, zejména v Seči a Jánských

---

<sup>595</sup> Rozhovor s narátorkou N21.

<sup>596</sup> Objevují se různé zmínky o tom, že činnost učitelů nedokázali mnozí docenit. Srov. O práci našich učitelů v Československu. *Jednota*, 21. března 1992, roč. 47, č. 11, s. 8.

<sup>597</sup> Ikdyž ve vyhnanství, zažili v Krkonoších nejkrásnější podzim v životě. *Jednota*, 9. května 1992, roč. 47, č. 18, s. 12–13.

<sup>598</sup> Rozhovor s Lenkou Janotovou.

Koupelích,<sup>599</sup> ale také ze stránek týdeníku *Jednota* a z krajaňského časopisu pro děti *Náš Koutek*.

Organizace pobytu dětí na českém území byla umožněna díky ochotě nejrůznějších organizací, ale i jednotlivců, kteří na základě výzvy v rozhlasovém vysílání nabídli k dispozici svá rekreační a školicí zařízení, materiální i jinou pomoc.<sup>600</sup> Ochotny pomoci byly také mnohé rodiny, které nabídly, že vezmou děti bezplatně do své péče na neomezenou dobu, případně že jsou ochotny osvojit si děti osiřelé. „Od chvíle, kdy ve Slovinsku a Chorvatsku padly první výstřely, jsem se několikrát přesvědčil, že většina našich lidí není lhostejná k tomu, co se v zemi při Jadranu děje. Stačila jediná naše výzva a vzápětí jsme v redakci měli desítky nabídek na ubytování chorvatských a slovinských dětí, aby alespoň ony tak byly uchráněny před válkou,“<sup>601</sup> komentoval situaci novinář brněňského deníku *Rovnost*, Jiří Roupec.

Poté, co byli dětští uprchlíci umístěni v zařízeních po celé České republice, ochota pomoci jim nebo je alespoň povzbudit ze strany českých obyvatel ještě vzrostla. Na adresy těchto zařízení přišly v průběhu čtyř měsíců tisíce dopisů mnohých lidí, kteří vyjadřovali účast s dětmi, které se octly v těžké situaci, a nabízeli pomoc.<sup>602</sup> „Dopisy, v kterých jednotlivci nabízejí pomoc přicházejí na adresu Janských Koupelí každodenně. Nelze vyjmenovat všechny, kteří podávají pomocnou ruku nám, kteří jsme utekli před válečnou vichřicí. Můžeme jenom poděkovat a zamyslet se nad tím, jak se těm všem lidem jednou odvděčíme.“<sup>603</sup>

Děti byly během pobytu v České republice nejen v bezpečí, ale po celou dobu byly zahrnuty pozorností, dary, kulturními a společenskými akcemi (folklorními,

---

<sup>599</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno). VODVÁRKOVÁ, Anna. Pobyt dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Janských Koupelích od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>600</sup> O pomoci v uplynulých měsících i v budoucnu. *Jednota*, 15. února 1992, roč. 47, č. 6, s. 8.

<sup>601</sup> Výlet s jízdou válka. *Jednota*, 9. listopadu 1991, roč. 46, č. 45, s. 10-11.

<sup>602</sup> „Učitelé, kteří jsou s dětmi v Seči, mají plné ruce práce a plné hlavy starostí. Nevycházejí však z dojetí nad tím, jak jsou lidé v Československu pozorní a ochotní pomoci. Setkávají se s tím na každém kroku. Kromě Červeného kříže a Charitasu přicházejí jednotlivci, syndikáty, podniky.“ V Seči je dobře. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 8.

<sup>603</sup> Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 12.

divadelními, filmovými apod.), výlety, které jim věnovali lidé a instituce České republiky. „Všichni se velmi starají, aby dětem pobyt v cizině zpestřili. V minulém týdnu byly dvě skupiny dětí v Praze na pozvání nakladatelství Mladá fronta a úplně všichni byli v Divadle Spejbla a Hurvínka. Chystají se také na různá představení do Brna, Pardubic... Každý týden se někam jede.“<sup>604</sup> Tyto akce pomáhaly dětem zorganizovat volný čas a alespoň na chvíli je odvést od myšlenek na válku a stesku po domově.

Mnohé z poskytnutých darů (peněžních i věcných) však měly i zcela prozaický význam. Nikdo nevěděl, jak dlouho bude pobyt dětí v České republice trvat, a tak bylo zapotřebí průběžně zajišťovat například hygienické potřeby či pomůcky pro výuku.<sup>605</sup> „Sešity, tužky, gumičky, knihy, barvičky, všechno co potřebujeme k vyučování, jsme dostali. Obstarali nám to hodní lidé odtud, kteří se o nás opravdu svědomitě starají. Ti, kteří si sebou nepřivezli plavky, tepláky a tenisky, vyfasovali je. Stejně tak i kartáčky na zuby, zubní pasty, prášek na praní, punčochy, teplý oděv, sušiče na vlasy a hodně dalších věcí potřebných ke každodennímu životu.“<sup>606</sup> S příchodem zimního období pak dětem scházely také teplé šaty: „Protože nevíme, na jak dlouho se pobyt dětí tady protáhne a přichází už zima, budou potřeba hlavně peníze na nakoupení teplejšího oblečení.“<sup>607</sup>

Nezapomínalo se se ani na ty nejmenší: „Pro miminka jsme dostali plenky, mléko, piškoty, pračky a prášek na prádlo, dokonce i vařiče, abychom si mohly kašičku připravovat na pokojích. Červený kříž nám obstaral dokonce kočárky a hračky.“<sup>608</sup>

---

<sup>604</sup> V Seči je dobře. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 8.

<sup>605</sup> „Peněžní pomoc na koupi pomůcek, hraček, oděvů, hygienických potřeb poskytli i zaměstnanci továrny Spolana z Neratovic ve výši 12 500 korun. Červený kříž města Karviná shromáždil 47 000 korun a nakoupil věci, které jsme nutně potřebovali. Hračky, sešity, tepláky, plavky přinesli i pracovníci Červeného kříže z Opavy a Nového [Jičína], zapůjčení školních pomůcek (tabule) obstaral Školský úřad z Opavy. Balíky s šatstvem a hračkami poslali charitativní organizace a jednotlivci z Úpice...“ Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 12; Dílčí přehledy darů jsou uvedeny In: DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno); VODVÁRKOVÁ, Anna. Pobyt dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Janských Koupelích od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>606</sup> Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 12.

<sup>607</sup> Výlet s jízdenkou válka. *Jednota*, 9. listopadu 1991, roč. 46, č. 45, s. 11.

<sup>608</sup> V Seči je dobře. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 8.

Kromě nepravidelných dobrovolných příspěvků a darů je třeba uvést, že naprostou většinu výdajů, materiální zajištění a ubytování zabezpečovala největším dílem vláda České republiky, zejména Ministerstvo práce a sociálních věcí. Krajany je vyzdvihován také fakt, že děti nebyly v oficiální politické rétorice považovány za uprchlíky, ale za hosty, a že jejich hlavním identifikačním znakem nebyla jejich národnost, ale fakt ohrožení válkou.<sup>609</sup> „Novináře zajímalo, jaké národnosti jsou děti zachráněné péčí české vlády. [...] Ministr Horálek rezolutně odpověděl pokud jde o otázku národnostní příslušnosti dětí: ‚Vidíme jen děti, nebudeme pátrat čím jsou. Jakékoliv dělení by ubíralo na humanitárnosti akce. Jsou to děti! Převážně jsou to děti krajanů. Nevnášejme nic jiného‘.“<sup>610</sup>

Přestože v naprosté většině případů převažují ze strany krajanů kladné pocity k lidem, kteří se o uprchlíky v jednotlivých zařízeních starali, jak dosvědčují četná slova díky a uznání na jejich adresu,<sup>611</sup> objevila se dle vzpomínek pedagogů občas ze strany správců některých pobytových zařízení také závist.

Ta mohla zčásti souviset také se dvěma problémy, které se v průběhu pobytu dětí v zařízeních vyskytly. Prvním bylo stravování a opakované řešení toho, že děti vracejí hodně jídla, případně že po areálu rekreačních zařízení pohazují nesnědené pečivo. „Ze začátku se hodně jídla vracelo zpět z více různých důvodů. Malé děti dostávaly stejně veliké porce jako dospělí, takže nemohly všechno sníst, dále děti nebyly zvyklé na úpravu některých jídel (např. zelí solené a zároveň ocukrované, mrkev osolená, různé omáčky, časté knedlíky, polévky hodně husté s podivnou chutí), rohlíků se mohlo vzít kolik kdo chtěl a pak se stávalo, že jsme nacházeli celé rohlíky pohozené po areálu a ve smetí. Samozřejmě že nám to zazlívalo jak vedení rekreačního zařízení, tak i domácí obyvatelé, až jsme dostali i písemnou kritiku.“<sup>612</sup> Tento problém se však záhy podařilo odstranit na základě porad s vedoucími kuchyně, s nimiž se dohodla úprava jídelníčku i množství jídla.

---

<sup>609</sup> Šli jsme děkovat a bylo nám děkováno. *Jednota*, 7. března 1992, roč. 47, č. 9, s. 9.

<sup>610</sup> Bude-li třeba jako dosud a ještě lépe. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 14-15.

<sup>611</sup> Srov. O práci našich učitelů v Československu. *Jednota*, 21. března 1992, roč. 47, č. 11, s. 8–9.

<sup>612</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

Druhým problémem, kterému bylo věnováno více prostoru také v krajaňském týdeníku *Jednota*, bylo chování některých středoškoláků, utrácějících značné množství peněz, což rovněž vzbuzovalo nelibou pozornost širšího okolí. „S jednou skupinou chlapců byly potíže. Začali odcházet do hospody do Seče, kde se opíjeli a pak tropili v pavilonech různé výtržnosti a neplechy. Kromě toho utráceli hodně peněz, což jim obyvatelé Seče velmi zazlívali. Vedoucí výpravy Mirko Bílek, Václav Růžička a Milivoj Částek chlapcům domluvili a žádali je, aby nám všem nedělali ostudu. Nějakou dobu byl pak pokoj, ale pak to začalo znovu, zvlášt' když přijeli do Seče další středoškoláci.“<sup>613</sup>

Směrem k žákům středních škol byla mířena také výtka, že si někteří z nich neváží dobrosrdečnosti obyvatel, kteří se snaží uprchlíkům nejrůznějšími způsoby pomoci, i když sami mají málo. „Je mi smutno z toho, že někteří žáci si neváží pohostinnosti a chovají se jako na nějakém výletě. [...] To, co je vám poskytováno, musel někdo zaplatit, někdo to musel dát ze svého. Není to, jak lid říká, ‚Bogom дано‘. Nesmíme se chovat rozhazovačně, jako někdo, kdo má víc než ten, který nám nabídl pomocnou ruku.“<sup>614</sup>

Hlavní potíž spočívala v tom, že svým nerozvážným utrácením znevěrohodňovali tito žáci skutečnost, že mnozí uprchlíci pomoc skutečně potřebují: „Některým dali rodiče dost peněz, a oni mysleli, že je všechny musí hned utratit. Snad nepochopili, že je rodiče chtěli zabezpečit na delší dobu, že jim dali třeba i své poslední úspory. Není příjemné žádat od Červeného kříže kalhoty pro dítě, kterému opravdu chybí, a zároveň pozorovat skupinu středoškoláků, jak se vypravují do relativně vzdáleného města na oběd. Nepůsobí to dobrým dojmem. Rodiče, domluvte svým ratolestem!“<sup>615</sup>

Navzdory tomu, že někteří ze středoškoláků „občas ztrpčovali vedoucím pobyt v Seči“,<sup>616</sup> jednalo se vzhledem k množství žáků o ojedinělé kázeňské prohřešky. Zvýšené riziko problémů mezi středoškoláky je pak přičítáno mimo jiné tomu, že jim

---

<sup>613</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>614</sup> Rodičovská schůzka 600 km od Daruvaru. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15.

<sup>615</sup> Zvládáme ten chaos docela dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

<sup>616</sup> Jeli jsme na 14 dnů a zůstali čtyři měsíce. *Jednota*, 28. března 1992, roč. 47, č. 12, s. 10.

nemohla být zajištěna výuka tak rychle jako žákům základních škol a že i poté, co dorazili středoškolští profesori, věnovali jim tito svůj čas pouze v rámci školní výuky. Dny v pobytových zařízeních měly od počátku stanoven poměrně pevný režim s cílem zorganizovat dětem „život v dočasném exilu tak, aby dny mýjely v učení, povinnostech, práci a rekreaci. Aby co nejméně času zbylo na stesk po domově, kde je válka“<sup>617</sup>. Díky výborné koordinaci byli učitelé schopni zorganizovat výuku pro žáky základních škol vždy do několika málo dnů. „V sedmi rekreačních centrech bylo organizováno vyučování během 4,5 měsíců pro celkem 1500 dětí.“<sup>618</sup> Výuka probíhala v určité redukované podobě a teprve postupně s posílením kantorského kolektivu plnohodnotně odpovídala platným školním osnovám. Například v Seči byla výuka zahájena čtvrtý den po příjezdu, tj. v úterý 17. září 1991 v režimu dvou hodin denně. Zajištěny byly předměty: český jazyk, chorvatský jazyk, matematika, příroda a biologie. Později byly přidány předměty: výtvarná tvorba, hudební kultura, německý jazyk, fyzika, náboženství aj. Spolu s tím se zvyšoval také počet výukových hodin denně.<sup>619</sup> Na začátku listopadu obdrželi učitelé všech výprav „vyučovací plán a program pro základní školy a pokyny k práci ve válečných podmínkách z ministerstva osvěty ze Záhřebu.“<sup>620</sup> Na základě těchto osnov byla přeorganizována výuka pro skupiny žáků vyššího stupně základních škol, když jim přibyly hodiny zeměpisu a dějepisu. Veškeré vyučování tak následně probíhalo v souladu s těmito osnovami. „Od dnešního dne máme v nižších třídách úplné vyučování se 100% programem a ve vyšších třídách zmenšený o 25 procent. Všechny předměty přednášejí odborní učitelé, kromě dějepisu.“<sup>621</sup> Díky tomu bylo možné žákům v České republice standardně uznat školní rok, neboť šlo o náležitou výuku zakončenou vysvědčením.

---

<sup>617</sup> V bezpečí v Janských Koupelích. *Jednota*, 29. února 2019, roč. 47, č. 8, s. 14. Den pro děti v Janských Koupelích např. začínal ráno o půl osmé a končil v deset večer. Dopoledne probíhala výuka a odpoledne byl po polední pauze vymezen čas na učení a domácí úkoly. Poté žáci navštěvovali zájmové kroužky, včetně pohybových aktivit. V deset hodin večer byla stanovena večerka. Srov. Je nám dobře. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 15; VODVÁRKOVÁ, Anna. Pobyt dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Janských Koupelích od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>618</sup> STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Školy. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 117.

<sup>619</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>620</sup> Tamtéž, s. 37.

<sup>621</sup> Zápisky ze Seče. Z kroniky, kterou vede pan učitel Daněk. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 12.

Náročnější bylo zorganizování výuky pro středoškoláky, kteří byli po menším množství rozděleni do všech výprav. Zpočátku tak spíše pomáhali učitelům, vychovatelům a jiným dospělým v pobytových zařízeních: „Žáci ze střední školy nám hodně pomáhají: na recepci, v kuchyni, jídelně, při úklidu, v prádelně...“<sup>622</sup> Nebylo však neobvyklé, že pomáhali také v péči o areál či na polích: „Chlapci měli pracovní akci – vybírali brambory. Budou upravovat okolí (je to 35 ha, takže práce budou mít dost).“<sup>623</sup>

Tento stav nebyl dlouhodobě udržitelný, i proto byla na 21. října 1991 svolána porada vedoucích všech výprav do Seče za účasti předsedkyně Svazu Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko a ředitelky České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru, Lenky Janotové, s cílem zorganizovat úplné vyučování pro středoškoláky. Mimo jiné zde bylo rozhodnuto, že by se všichni středoškoláci „měli soustředit do Seče, kde jsou nejlepší podmínky jak pro vyučování, tak ubytování.“<sup>624</sup> Během týdne se do Seče přestěhovalo na 120 středoškoláků z ostatních středisek<sup>625</sup> a na konci října 1991 dorazilo i šest středoškolských profesorů, kteří zabezpečili odbornou výuku.<sup>626</sup> „Zároveň se určil program přizpůsobený válečným podmínkám (zmenšený rozsah) a velmi opožděnému začátku školního roku.“<sup>627</sup>

Učitelům v některých zařízeních pomáhaly také čeští pedagogičtí pracovníci, zejména při péči o předškolní děti nebo při volnočasových aktivitách: „Odpoledne se o nás starají čtyři zdejší vychovatelky (síly našich nečetných učitelů na to nestačily), kterým pomáhají naši středoškoláci. Sportujeme, koupeme se v bazénu, chodíme na

---

<sup>622</sup> Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 13.

<sup>623</sup> Nestarejte se, je nám tu dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

<sup>624</sup> TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 110.

<sup>625</sup> Spolu s nimi byli do Seče přemístěni také jejich mladší sourozenci, aby rodina zůstala pohromadě. Ke dni 26. listopadu 1991 tak bylo v tamějším rekreačním zařízení evidováno celkem 520 osob: 19 předškolních dětí, 218 žáků základní školy, 234 žáků střední školy, 43 dospělých (učitelů, rodičů či prarodičů) a 6 středoškolských profesorů. DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno), s. 43.

<sup>626</sup> Zápisky ze Seče. Z kroniky, kterou vede pan učitel Daněk. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 12.

<sup>627</sup> Středoškoláci z Daruvarska budou mít úplné vyučování. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 11.

procházky do lesů...“<sup>628</sup> Na zajištění víceméně bezproblémového průběhu pobytu se pak podílely také evakuované maminky s malými dětmi, které např. praly, žehlily, zašivaly, angažovaly se při péči o předškolní děti včetně dohlížení na klid v čase odpoledního spánku, respektive v čase vymezeném pro úkoly a učení školních dětí.<sup>629</sup>

Pro každé zařízení byl dále k dispozici zdravotní pracovník, který uprchlíkům poskytoval nepřetržitou zdravotní péči a který v případě vážnějších poranění či zdravotních komplikací doprovázel děti do zdravotnických zařízení.<sup>630</sup> V Seči působila přímo v ubytovnách krajanská lékařka Milena Daňková Radićová, což přispívalo k bezproblémové komunikaci s dětmi, které ne vždy vládly českým jazykem. „Lékařka Milena Daňková Radićová svědomitě pečuje o zdraví našich dětí. Více než měsíc řádily plané neštovice a nyní virové onemocnění dýchacích cest. Paní doktorka ráno a večer obchází nemocné po pavilónech. V úterý, středu a pátek ordinuje v ošetrovně. Mimo to ji denně navštíví nejméně 5 pacientů na ubytovně. Jezdí s pacienty do nemocnice v Chrudimi, Pardubicích i Hradci Králové. Vyskytlo se několik zánětů slepého střeva, zlomeniny, těžší poranění ap.“<sup>631</sup>

Navzdory nabitému programu, kterého se děti v České republice účastnily, je zřejmé, že v nich odloučení od rodičů a nejbližších vyvolávalo stesk po domově. Ten je zachycen v jejich četných slohových pracích či dopisech, které byly zčásti otiskovány v *Jednotě* a *Našem Koutku*. Hlavní motiv textů se opakuje napříč jeho dětskými autory a vystihuje jejich ambivalentní prožívání války trávené sice v krásném prostředí České republiky, avšak daleko od domova a rodičů. Objevuje se touha po návratu domů i projevy emocionální vazby k vlasti. Pro ilustraci vybírám některé z nich:

„Tady v Mariánských Lázních je hezky, ale hezčí je to doma s maminkou a tatínkem. Stýská se mi po domově a chtěla bych jít domů. Byla bych šťastná, kdyby mi řekli, že zítra jedeme domů.“<sup>632</sup>

---

<sup>628</sup> Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 12.

<sup>629</sup> Srov. Zvládáme ten chaos docela dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

<sup>630</sup> Středoškoláci z Daruvarska budou mít úplné vyučování. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 11.

<sup>631</sup> Zápisky ze Seče. Z kroniky, kterou vede pan učitel Daněk. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 13.

<sup>632</sup> TOMÁŠKOVÁ, Renata. Stýská se mi. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 17.



„Život je tu zajímavý. Díváme se na filmy, chodíme do školy, navštěvujeme se v ubytovnách, děláme všechno, jen abychom zapomněli na válku a na napůl rozbitý domov. Zapomenout se ale nemůže. Stále vzpomínáme na domov a rozmýšlíme o tom, kdy pojedeme domů. Ikdyž je nám tady hezky a dobře, domov nám nemůže nahradit ani Špindlerův Mlýn ani Mariánské Lázně.“<sup>633</sup>

„V Mariánských Lázních je hodně léčivých pramenů. Přijíždějí sem turisté, poněvadž je to krásné turistické město, ale mně je milejší můj domov v Daruvaru než celé toto město. Tady žijeme, ale není to jako doma. Často si myslím, že až se jednou vrátím domů, nebudu chtít už nikdy cestovat. Stýská se mi tady a chci jít domů.“<sup>634</sup>

„Pro většinu dětí je to první zima, kterou neprožívají doma, ale veselily se z každé vločky, která zlehka dopadla na zem. U nás namísto vloček padají na zem granáty a bomby. [...] Všechny děti vesele vybíhají ven. Koulují se a sáňkují. Cítí však, že to není jejich zem a jejich snůh.“<sup>635</sup>

„Kolem mne je samá radost, štěstí, smích. Ale v mém srdci je nepopsatelná láska k mé domovině. Tolik bych si přála slyšet dobré zprávy, ale všude nalézám jen hrůzu války.“<sup>636</sup>

Smutek dětí zmírňovaly časté telefonáty i návštěvy rodičů.<sup>637</sup> Ti za svými ratolestmi přijížděli individuálně i hromadně auty, nebo organizovaně několika autobusy. V Jánských Koupelích byly tři organizované návštěvy rodičů, a sice 2. listopadu, 6. prosince a 20. prosince. Do Seče se uskutečnily návštěvy rodičů autobusy ve čtyřech termínech, a to 25. října, 29. listopadu, 6. prosince a 12. prosince.

Podle učitelů pečujících o děti v pobytových zařízeních se návštěvy odehrávaly až příliš často, protože každé loučení na druhou stranu v dětech smutek znovu probouzelo. Vědomi si toho byli i sami rodiče: „Odjíždím však s pochybností, zda bylo moudré, že jsem jim narušila klid pracně získaný během pěti týdnů. Odjíždí se mi těžko, protože vím, že budou Želja, Saša, Sněžka a možná i další plakat. Odjíždím

---

<sup>633</sup> SVATOŠ, Mario. Vzpomínáme na domov. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 16.

<sup>634</sup> IVANOVIĆ, Davor. Čekám na návrat. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 16.

<sup>635</sup> JURIŠÍCOVÁ, Tamara. Ve vyhnanství. *Náš Koutek*, únor, 1991/92, roč. 57, č. 6, s. 17.

<sup>636</sup> NOVOTNÁ, Táňa. Daleko od rodičů, od války. *Náš Koutek*, listopad–prosinec, 1990/91 [1991/92], roč. 57, č. 3/4, s. 17.

<sup>637</sup> V Seči je dobře. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 8.

a slibuji, že přijedu zase, jakmile budu moci. Nejsem si však jistá, zda to není z mé strany sobecké: přijet, i když vím, že na ně loučení tísnivě dolehne.“<sup>638</sup> Básnický vyjádřila tyto pocity rodičů např. Jiřina Staňová: „Ústa mlčí, nechtějí působit bolest, jen oči neumějí lhát: ‚Mámo, chtěla bych domů... jen na chvíli, jen na skok, třeba jen na pohled...‘ Mluvím, mluvím, mluvím, aby slova, většinou nesmyslná, zahнала slzy, vyvážila tíhu, utlumila rozhořčení, překřičela nespravedlnost: ‚Dítě, domů nesmíš, tam je válka!!!“<sup>639</sup>

Návštěvy rodičů byly, nestandardně více než šest set kilometrů od domova, využívány i pro rodičovské schůzky. „Ve čtvrtek 28. listopadu odjely z Daruvaru dva autobusy s rodiči, kteří jeli navštívit své děti v Seči. [...] Návštěvu rodičů využili učitelé, aby je informovali o výsledcích prvního čtvrtletí.“<sup>640</sup>

Návštěvy ve všech zařízeních kulminovaly před vánočními svátky. V průběhu ledna 1992 pak již někteří rodiče brali své děti individuálně domů. Ze Seče odjelo tímto způsobem 57 žáků základních škol a středoškoláků ještě více.<sup>641</sup> V Jánských Koupelích docházelo k odvážení dětí, zejména z Ivanova Sela a Hrubečného Pole, dokonce již v průběhu prosince 1991.

V polovině ledna se stále častěji začalo v jednotlivých zařízeních proslýchat, že se pobyt v České republice chýlí ke konci a že budou vypraveny autobusy domů. Než k tomu došlo, odjelo ze Seče soukromými cestami dalších asi 120 dětí. Ostatní čekali na hromadný odjezd zabezpečený opět vládou České republiky, který byl stanoven na pátek 24. ledna. Ze Seče bylo vypraveno osm autobusů, jimiž cestovalo 352 osob, doprovázených kamionem s věcmi.<sup>642</sup> Další transport byl naplánován na 27. ledna 1992 pro uprchlíky ubytované v Mariánských Lázních, Stráži pod Ralskem

---

<sup>638</sup> Nebýt války doma, šlo by o idylu. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 9.

<sup>639</sup> STAŇOVÁ, Jiřina. Mikulášská. Verše dětem. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/1992, č. 5, s. 10.

<sup>640</sup> Rodiče navštívili děti v Seči. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15. A obdobně také např. v Jánských Koupelích: „V sobotu 6. prosince jsme měli rodičovskou schůzi, na které byli rodiče seznámeni s režimem v našem emigrantském středisku.“ Je nám dobře. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 15.

<sup>641</sup> DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

<sup>642</sup> Přijely děti! *Jednota*, 1. února 1992, roč. 47, č. 4, s. 11.

a v Jánských Koupelech. Poslední skupiny dětí z Chlumu u Třeboně, z Vranova nad Dyjí a ze Zderazu dorazily do Daruvaru 31. ledna 1992.<sup>643</sup>

Vítání s rodiči na místě, odkud děti před čtyřmi měsíci odjížděly, bylo o poznání radostnější než podzimní loučení. „Ještě nedozněl zvuk sirény policejního auta mísící se s hukotem právě příjíždějících autobusů a vzduch, jako čirý zázrak, proťal křišťálově jasný výkřik: ‚Mami!‘ a hned nato další a další ‚Mami!‘ a ‚Mama!‘. Maličké obličej se tiskly do ještě menších čtverců oken umístěných pod samý strop velkých průhledných autobusových ploch. Někde se do toho mrňavého okénka vešel jen nos a ústa která volala.“<sup>644</sup>

Návrat dětí na Daruvarsko, ač do země, kde stále ještě nebyl jistý mír, představoval pro region vítaný impuls: „Příjezdem 350 dětí z rekreačního zařízení Seč u Chrudimi, kde během čtyř měsíců sídlila největší kolonie dětí z Chorvatska v ČSFR, město rázem ožilo. A zmládko.“<sup>645</sup>

Vyučování bylo zahájeno hned v pondělí 3. února 1992, i když za poměrně ztížených podmínek, neboť okna školy (stejně jako řady dalších budov) byla kvůli bombardování a granátům rozbítá. Provizorně se okna zakryla igelitovými foliemi, brzy však dorazila humanitární pomoc, opět z České republiky, která dodala sklo k zasklení oken, ale také velké množství dalšího stavebního materiálu na opravu českých domů a dalších staveb. „Díky humanitární pomoci vlády ČR ve stavebním materiálu a sklu byla všechna okna zasklena. Opravy školních místností, které za války používalo chorvatské vojsko, finančně uhradilo město Daruvar z prostředků pro osvětlu a vzdělávání.“<sup>646</sup>

---

<sup>643</sup> srov. TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajaanském životě. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 106.

<sup>644</sup> Přijely děti! *Jednota*, 1. února 1992, roč. 47, č. 4, s. 10.

<sup>645</sup> Tamtéž, s. 11.

<sup>646</sup> JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *České domy v Chorvatsku: krajaanské kulturní stánky*. Daruvar: Jednota, 2014, s. 265.

## 5.4 Konec války na Daruvarsku a její dopady na českou menšinu

Přestože válka v Chorvatsku, potažmo v celé bývalé Jugoslávii, nebyla zdaleka u konce, k uklidnění bojů na Daruvarsku došlo již v průběhu ledna 1992, díky čemuž se mimo jiné mohly do země vrátit evakuované děti. K nastalé situaci přispělo především mezinárodní uznání Chorvatska, kterému předcházelo hned několik klíčových momentů, jež na tomto místě připomeneme, abychom se v čase dostali právě ke zklidnění válečné situace v centru české menšiny.

Přestože již v průběhu léta 1991 „se při vzájemných konfliktech objevily první masové zločiny na civilním obyvatelstvu, které silně připomínaly řádění ustašovců a četníků za druhé světové války,“<sup>647</sup> do dějin se zapsal především masakr u Vukovaru na farmě Ovčara. Vukovar, nacházející se na samé chorvatsko-srbské hranici, byl Srby s podporou jugoslávské lidové armády dobyt po několikaměsíčním obléhání dne 18. listopadu 1991, v následujících dnech pak došlo k popravení více než dvou stovek zajatců. Nalezení masového hrobu bylo později možné s pomocí krajana Zdenko Nováka, který masakr přežil.<sup>648</sup>

Obdobně také bombardování Dubrovníku v prosinci 1991 vyvolalo ve světě nevoli.<sup>649</sup> Na ničení světového kulturního dědictví reagovala také Viktorie Hradská, tehdejší náměstkyně ministra zahraničních věcí České republiky: „Dubrovník je zraněním všech nás. Jestliže se považujeme za Evropany, pak má každý z nás své město: Paříž, Řím... Dubrovník je také město, je to naše soukromá historie (každého z nás). Myslím, že na to mají všichni stejný názor, díky Bohu. V českém parlamentu podpořili obranu

---

<sup>647</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 379.

<sup>648</sup> Masový hrob se podařilo lokalizovat již v říjnu 1992, avšak na vyšetřování případu se začalo pracovat teprve v dubnu 1995. Na objasnění válečného zločinu se podílel český vyšetřovatel Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, Vladimír Dzuro. Jeho vzpomínky jsou zachyceny v publikaci DZURO, Vladimír. *Vyšetřovatel – Démoni balkánské války a světská spravedlnost*. Praha: Grada, 2017. Masakru ve Vukovaru se věnuje také rozhovor s Vladimírem Dzurem v pořadu České televize Hyde Park Civilizace: Vladimír Dzuro. In: *Hyde Park Civilizace* [televizní pořad]. Česká televize, 2018. Dostupné též z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/218411058090512/>.

<sup>649</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 380.

Dubrovniku. Ani jeden kulturní člověk nemůže říci opak. Dubrovnik je i naše město.“<sup>650</sup>

Po těchto akcích a díky promyšlené a dovedně vedené kampani organizované záhřebskou vládou se chorvatskému prezidentovi Franjo Tuđmanovi podařilo přesvědčit „veřejnost v rozhodujících evropských i zámořských zemích, že se Chorvatsko stalo nevinnou obětí agrese.“<sup>651</sup> Odtud plyne poměrně jednostranné vyličení konfliktu jako války chorvatské demokracie proti srbskému komunismu,<sup>652</sup> které je přejímáno také krajanským týdeníkem *Jednota*,<sup>653</sup> a proti němuž se v Praze ohradil jugoslávský velvyslanec v ČSFR. „Podle jeho mínění proti sobě rozhodně nestojí komunisté a demokraté, ale jde od samého počátku o explozi nacionalismu, který by si přál rozbít jugoslávský stát, ať by byl komunistický nebo demokratický.“<sup>654</sup>

Již dříve byl vládě České republiky vyčítán prochorvatský postoj: „Jugoslávská vláda prostřednictvím svého velvyslance v Praze i našeho v Bělehradě protestuje proti vystupování zejména místopředsedkyně vládního výboru pro mezinárodní vztahy ČR V. Hradské po návštěvě české delegace v Záhřebu a Daruvaru, neboť je označuje za ‚jednostranně prochorvatské‘. [...] Hradská zdůraznila, že sice vyjádřila podporu demokracii v Chorvatsku a dodržování lidskosti, čímž ale nemířila proti nikomu – Srbsku či celé Jugoslávii.“<sup>655</sup> Dané obvinění mohlo být mimo jiné také reakcí na usnesení České národní rady z 22. schůze 2. září 1991 k situaci v Jugoslávii na základě svědectví delegace poslanců České národní rady a Vládního výboru pro mezinárodní vztahy České republiky o návštěvě v Chorvatsku. Mimo jiné se Česká národní rada usnesla, že „se staví na základě vlastních zkušeností s totalitním komunistickým

---

<sup>650</sup> Od totality k demokracii. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 10.

<sup>651</sup> Srov. ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 580.

<sup>652</sup> „Ve skutečnosti Tuđmanův režim měl pouze demokratickou fasádu, za kterou se skrývala prakticky ničím neomezená vláda HDZ, čili jinak řečeno – vláda samotného Tuđmana.“ RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 385.

<sup>653</sup> Navzdory mnohdy jednostrannému výkladu válečných událostí je ovšem třeba reflektovat význam Jednoty z hlediska informovanosti krajanů o událostech válečných dnů i o obecnějších událostech politických. Skutečnost, že se v menšinovém tisku objevují zprávy se zřejmým vlivem chorvatské válečné propagandy, je s ohledem na finanční podporu jeho vydávání chorvatským státem i fakt, že Daruvar byl především ostřelován ze srbských pozic, přirozená.

<sup>654</sup> Jugoslávský velvyslanec: „Armáda se brání!“ *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 7.

<sup>655</sup> Bělehrad kritizuje Prahu – stěžuje si na prochorvatský postoj. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

režimem na stranu sil demokracie a práva,“ že „je přesvědčena, že při řešení budoucnosti Jugoslávie musí všechny strany respektovat vůli občanů jednotlivých republik vyjádřenou výsledky referenda, jimž občané uplatní své právo na sebeurčení,“ a že „doporučuje, pokud to prospěje co nejrychlejšímu pokojnému řešení konfliktu, aby ČSFR uznala nezávislost Slovinska, Chorvatska a popřípadě i Makedonie“.<sup>656</sup>

K mezinárodnímu uznání samostatnosti Chorvatska však došlo až v lednu 1992 na základě žádosti předložené 23. prosince 1991.<sup>657</sup> Rozhodující byla dohoda států Evropského společenství z listopadu 1991 na mezinárodní konferenci v Ženevě o řešení konfliktu v Jugoslávii, na jejímž základě získaly právo na odtržení a vznik samostatného státu pouze jednotlivé svazové republiky, které byly povinovány zakotvit práva příslušníků národnostních a etnických menšin do svých ústavních zákonů. Současně mělo být všem válečným uprchlíkům zajištěno právo na návrat do jejich původních domovů. „Chorvatsko reagovalo schválením ústavního zákona o postavení a právech národnostních menšin a později i vyhlášením amnestie pro vzbouřené Srby, pokud se nedopustili válečných zločinů.“<sup>658</sup> Měl být umožněn také jejich návrat do země, pokud ji opustili.“<sup>659</sup>

V diskuzi byli krajany osloveni i nejvyšší státní činitelé. Svaz Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko apeloval v prosinci 1991 na Václava Havla, aby také Česká a Slovenská Federativní Republika nezávislost Chorvatska uznala: „Těžce na nás, příslušníky české a slovenské menšiny dolehla zpráva, že ČSFR uzná jenom samostatnost Slovinska a ne i Chorvatska jenom proto, že v chorvatských zákonech nejsou regulována práva Srbů. Nejnovější ústavní zákon o zajištění a dodržování

---

<sup>656</sup> Usnesení České národní rady z 22. schůze 12. září 1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Praha: Digitální repozitář, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Česká národní rada 1990–1992 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/usneseni/u0231.htm>.

<sup>657</sup> Chorvatsko vyhlásilo nezávislost po vypršení tříměsíčního přerušení na základě brionské deklarace opakovaně již 8. října 1991.

<sup>658</sup> „Rozhodněte se ještě dnes, vzepřete se zlu, nebojujte a vzepřete se, odmítněte plnit pomatené rozkazy, protože vám chorvatský národ nabízí ruku usmíření, jestliže odhodíte zbraně a vrátíte se na svá ohniště, odkud jste přišli. [...] Vzdejte se, bude se s vámi postupovat podle ženevských konvencí a pravidel Mezinárodního výboru Červeného kříže.“ Vyhláška. *Jednota*, 7. prosince 1991 [11. ledna 1992], roč. 46 [47], č. 1, s. 9.

<sup>659</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 382.

lidských práv a práv příslušníků národnostních menšin a další prohlášení a deklarace Sněmu Chorvatska jasně potvrzují, že Srbové v Chorvatsku mají všechna práva jako chorvatský národ. [...] Vážený pane prezidente, apelujeme na Vás, na Vaše spolupracovníky, na vaše svědomí – zabraňte šíření bezpráví a válečných hrůz v Chorvatsku. [...] Budoucnost nás Čechů a Slováků v Chorvatsku je v samostatném a nezávislém Chorvatsku, proto Vás jménem budoucích generací prosíme a apelujeme na Vás: učinite vše, aby došlo k mírovému vyřešení válečné situace v Chorvatsku a byla uznána samostatnost všech republik, které si to přejí.“<sup>660</sup>

Aby Chorvatsko zvýšilo své šance na mezinárodní uznání, byla na začátku roku 1992 podepsána nejprve jedna z mnoha dalších dohod o klidu zbraní a následně také dohoda o definitivním zastavení bojů, kterou v Sarajevu signovali Franjo Tuđman a Slobodan Milošević 7. ledna 1992.<sup>661</sup> Tou dobou navštívila Svaz Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko československá delegace vedená Alexandrem Vondrou, zahraničně-politickým poradcem prezidenta Václava Havla, jejímž primárním úkolem bylo získání co nejvíce informací v souvislosti s uznáním samostatnosti Chorvatska.<sup>662</sup> Ve dnech 15. a 16. ledna 1992 uznalo nezávislost Chorvatska po vzoru Vatikánu dalších 35 zemí, mezi nimi také Česká a Slovenská Federativní Republika.<sup>663</sup>

Po návratu dětí z České republiky v závěru ledna 1991 se přímé boje v Daruvaru již neodehrávaly, avšak ani sarajevské příměří neznamenovalo ukončení války v Chorvatsku. Díky němu zde mohla konečně začít působit mírová mise Organizace spojených národů UNPROFOR, jejíž jednotky však nebyly schopny zabránit pokračujícímu konfliktu ani adekvátně reagovat na jasná porušování sarajevského příměří. Jen strany se obrátily. „Jestliže během vzpoury krajinských Srbů v roce 1991 trpěli a utíkali především Chorvaté, nyní se obětí etnických čistek stalo srbské

---

<sup>660</sup> Vážený pane prezidente! *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 3. Podobné výzvy zasílali na adresu prezidenta ČSFR z vlastní iniciativy také další krajané: „A proto Vás prosíme: Pomozte zastavit to hrozné zabíjení! Pomozte svou diplomatickou činností zachránit nás, Čechy a Slováky i ostatní národy žijící v Chorvatsku, tak jako to činí Ukrajina a Maďarsko. Prosíme, uznejte Chorvatské republice právo na samostatnost tak, jak to uznávají druzí. Děkujeme Vám a nikdy nezapomeneme, že ‚Pravda vítězí‘.“ Vážený pane prezidente. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 14.

<sup>661</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 383.

<sup>662</sup> Okamžitá pomoc i dlouhotrvající spolupráce. *Jednota*, 7. prosince 1991 [11. ledna 1992], roč. 46 [47], č. 1, s. 3.

<sup>663</sup> Chronologie uznání Republiky Chorvatska. *Jednota*, 25. ledna 1992, roč. 47, č. 3, s. 5.

obyvatelstvo.“<sup>664</sup> K definitivnímu ukončení bojů došlo až po podpisu Daytonské dohody uzavřené v listopadu 1995.

Přestože pokračující válečné události byly i po skončení bojů na Daruvarsku bezpochyby předmětem hovorů mezi krajany, nebyla jim nadále na stránkách krajanského tisku s nástupem Jiřiny Staňové na místo ředitelky (1992), respektive ředitelky a hlavní a odpovědné redaktorky (1993–2005) věnována pozornost. V té době již totiž neměly na život české menšiny přímý vliv, a tak se hlavní důraz přesunul na informování o krajanských událostech a kulturně-společenských akcích, které se naopak staly zásadním prostředkem ke zvládnutí poválečného období.

Na začátku této kapitoly jsem domovinskou válku označila za událost, která měla na krajany a na jejich národnostní sebeurčení v posledních třiceti letech zásadní vliv. Je otázkou, zda by stav české menšiny v Chorvatsku byl z hlediska její rezistence vůči asimilaci stejný, pokud by k válečnému konfliktu nedošlo. Jakákoli odpověď by zůstala na úrovni dohadů, je ovšem zřejmé, že i když se od února 1992 život krajanů začal navracet do starých kolejí, jejich život po domovinské válce nemohl být (a nebyl) stejný jako před válkou. Paradoxně pozitivním dopadem války, z hlediska zachování české národní identity v Chorvatsku také v dalších letech (dnes desetiletích), bylo povzbuzení národnostního vědomí krajanů: „Válka přináší jenom hrůzu a smutek, nás Čechy a Slováky v Chorvatsku vedla ale i k tomu, abychom se zeptali sami sebe – kdo jsme. Naše národnostní uvědomění je nyní mnohem silnější.“<sup>665</sup>

Výpovědi krajanů ilustrují, jak domovinská válka přispěla k hlubšímu prožitku vlastní duální identity a podpořila po válce jejich úsilí v zachovávání české identity v Chorvatsku. „*Češi, kteří tady v té době žili, byli tehdy velkými chorvatskými vlastenci. Ano, měli pocit, že jsou někým jiným než Chorvaty, že se liší a že se nás tahle válka netýká, ale měli velkou potřebu chránit svůj domov. No a chránit Chorvatsko. I v našich Čechách se vzbudilo chorvatské vlastenectví, ale i české vlastenectví. Protože potom, když se všechno uklidnilo, tak vzniklo několik nových českých besed. Lidí se*

---

<sup>664</sup> RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 391-394.

<sup>665</sup> JANOTOVÁ, Lenka. Kde domov můj? In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 13.



*nějak vzbudili. Prostě měli potřebu se tím svým češtvím odlišit. Uvědomili si, že jsou Češi.*<sup>666</sup>

Bývalý voják a obránce Daruvaru výše uvedené dosvědčuje a zdůrazňuje význam účasti Čechů ve válce: „*Vzbudila se ve mně hrdost, byl jsem hrdý na to, že patřím k české menšině, myslím, že jsme ve válce byli všichni hrdí na to, že jsme Češi, a taky jsme byli hrdí na to, že jsme zůstali a bránili své domovy. Kdyby totiž i Češi odešli, tak by se Daruvar neubráníl. Tenkrát jsme cítili velkou hrdost a jednotu, svornost my Češi, Chorvaté, i někteří Srbové, kteří zůstali na naší straně.*“<sup>667</sup>

„Od domovinské války se opět píšu jako Češka (kromě jiného je to i poděkování za zmíněný kartáček, těsto, mýdlo...),“<sup>668</sup> uvádí Vlatka Daňková, novinářka Jednoty, která byla během válečných událostí na Daruvarsku evakuována se svým malým synem do Jánských Koupelí a která se dříve deklarovala jako Jugoslávka, protože jí vadilo, že ji lidé zařazovali do národnostních (ale i genderových a věkových) kategorií podle toho, jak se to právě hodilo.

Svou roli v tom bezpochyby sehrála Česká republika, která krajanům poskytla rozmanitou pomoc, za což jsou jí dodnes hluboce vděční. O velkém lidském gestu jednoho národa vůči druhému, ale i o péči o krajany, kteří se ocitli v nesnázi, svědčí především odsun dětí z válečné oblasti.<sup>669</sup> Jedním z mnoha dokladů vděku jsou slova Anny Vodvářkové, vedoucí výpravy do Jánských Koupelí: „*Děkujeme, děkujeme, děkujeme... Mohli bychom děkovat do nekonečna a ještě bychom dostatečně nepoděkovali za péči, starostlivost, obětavost a lásku všem těm, kteří se o nás v Janských Koupelích starali a pomáhali čtyři měsíce a jeden týden.*“ Hned v lednu 1992 byl vydán soubor textů pod názvem *Listy svědectví a díky*.<sup>670</sup> Sborník pro budoucnost představuje zásadní pramen pro dokreslení atmosféry doby, pro porozumění pocitům krajanů octnuvších se ve válce, neboť v podobě krátkých esejů a básní

---

<sup>666</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

<sup>667</sup> Rozhovor s narátorem N16.

<sup>668</sup> DAŇKOVÁ, Vlatka. Jak vznikla tato kniha. In: DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011, s. 116.

<sup>669</sup> JANOTOVÁ, Lenka. Úvodní text. In: VODVÁŘKOVÁ, Anna. *Zachraňte naše děti. Odsun dětí z válečného Daruvarska do ČR v roce 1991*. Daruvar, Historická rada Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelská instituce Jednota, 2016. Výstava.

<sup>670</sup> JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992.

literárně zpracovává svědectví války autenticky doplněné o válečné fotografie Tonyho Hnojčíka.<sup>671</sup>

Zástupci Svazu Čechů a Slováků v Republice Chorvatsko a obce Daruvar v únoru 1992 vyjádřili svůj dík také osobně a odevzdali písemné uznání prezidentu Havlovi, vládě České republiky, Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Viktorii Hradské. Delegaci přijal mimo jiné premiér české vlády Petr Pithart, který již v dopise z 29. ledna 1992 adresoval své uznání Svazu Čechů a Slováků: „Jsem velmi šťasten, že jsme mohli Vaším dětem, tedy našim českým a slovenským dětem, pomoci v nejtěžších chvílích jejich života a poskytnout jim útočiště ve Vaší staré vlasti. [...] Děkuji Vašemu Svazu a paní Lence Janotové obzvláště za dokonalou přípravu a organizaci transportu českých a slovenských dětí do ČSFR. Bez této organizační přípravy by se akce nebyla zdařila.“<sup>672</sup>

Humanitární pomoc krajanům ze strany České republiky ve spolupráci s Červeným křížem se neomezila pouze na evakuaci dětí, ale také na poskytnutí zdravotnického materiálu, potravinových balíčků, teplého oblečení či příkrývek.<sup>673</sup> A nabídka pomoci platila také pro poválečnou obnovu, např. potravinová pomoc je v krajanském týdeníku *Jednota* zaznamenána také např. v prosinci 1992.<sup>674</sup>

Již při návštěvě delegace vedené Alexandrem Vondrou v lednu 1992 pak bylo konstatováno, že nejvíce nedostatkovým zbožím je nyní zejména tabulové sklo, stavební železo a cement. V průběhu roku byl tak z České republiky do Daruvaru zaslán stavební materiál, díky němuž se v první fázi podařilo obnovit zejména školy a kulturní budovy. Nejednalo se přitom o zanedbatelné množství, jak dokládá informace z prosince 1992: „246 kamiónů stavebního materiálu bude do vánoc

---

<sup>671</sup> Dokumentární práce Tonyho Hnojčíka, fotografa *Jednoty*, který skrze své fotografie a nedlouho nato také prostřednictvím filmových záběrů zachycoval hrůzu válečných dní, měla velkou zásluhu na informovanosti země i Evropy, příp. USA. Jeho práce má nejen svůj historický význam, ale také uměleckou hodnotu. Srov. STAŇOVÁ, Jiřina. *Od fotografie konička k fotografii zbrani. Povídání s Tonym. Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 37–47.

<sup>672</sup> Přetištěno na jednom z panelů výstavy *Zachraňte naše děti: VODVÁRKOVÁ, Anna. Zachraňte naše děti. Odsun dětí z válečného Daruvarska do ČR v roce 1991*. Daruvar, Historická rada Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelská instituce *Jednota*, 2016. Výstava.

<sup>673</sup> O české humanitární pomoci Chorvatsku. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 18–19.

<sup>674</sup> Československo nezapomíná na krajanů. *Jednota*, 12. prosince 1992, roč. 47, č. 47, s. 7.

dopraveno do osmi skladišť daruvarských podniků. Každý den se vyloží asi 32 kamióny materiálu.“<sup>675</sup>

Pomoc se v neposlední řadě týkala také znovuoobnovení kulturně osvětové činnosti menšiny i hospodářského rozvoje Daruvarska ve snaze zpomalit či zastavit vylidňování českých vesnic. Zástupci české a slovenské menšiny v Chorvatsku žádali o vyslání kulturních pracovníků do Daruvaru na pomoc spolkům a školám (choreografové, instruktoři hudby a folklóru, divadelní odborníci, metodikové loutkového divadla, etnografové, restaurátoři); o umožnění studia příslušníkům české menšiny z Chorvatska; o seminář pro učitele českých škol v Chorvatsku a seminář pro novináře Jednoty a pracovníky českého vysílání Rádia Daruvar, o zdokonalování vedoucích divadelních skupin, loutkového divadla, folklórních a hudebních skupin v České republice; o zasílání časopisů pro potřeby krajanských spolků, škol, divadelních, folklórních a hudebních skupin apod.<sup>676</sup>

Lze konstatovat, že ČSFR zastoupená Českou republikou sehrála významnou úlohu v poválečné obnově regionu a spolupráce se starou vlastní na různých úrovních pokračuje do současnosti, slovy Lenky Janotové: „Myslím si, že ve stycích menšiny s Československem svítají nové, úspěšnější časy.“<sup>677</sup>

Už během války si krajané uvědomovali, že bude zapotřebí hodně času, „aby se vztahy mezi lidmi urovnaly. I ten, kdo nikdy nikomu nezazlíval, teď začíná. Situace ho k tomu vede, ze strachu nenávisť přímo vyvěrá. A až to skončí, budeme zase muset žít spolu.“<sup>678</sup> Hluboké rány a osobní zklamání z toho, že se ze sousedů stali nepřátelé, se po skončení bojů projevovaly v chorvatské společnosti také vůči těm Srbům, kteří se k agresí nepřidali ale v nových podmínkách raději emigrovali. Nejčastěji se jednalo o smíšené rodiny, z nichž mnohé se do regionu nevrátily: „*Mám takový dojem, že tam v Čechách zůstalo víc Srbů a Bosňáků. Tyhle ty smíšené rodiny tam odcházely proto, že jeden z nich byl Srb a necítily se v tom dobře a nechtěli se účastnit té války.*“<sup>679</sup> Jiné

---

<sup>675</sup> Československo krajanům. 246 kamiónů stavebního materiálu. *Jednota*, 19. prosince 1992, roč. 47, č. 48, s. 19.

<sup>676</sup> Šli jsme děkovat a bylo nám děkováno. *Jednota*, 7. března 1992, roč. 47, č. 9, s. 8.

<sup>677</sup> Tamtéž, s. 9.

<sup>678</sup> Při práci zapominají na situaci. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 18.

<sup>679</sup> Rozhovor s narátorkou N8.

rodiny se však rozhodly pro návrat, jak potvrzuje jedna z krajanek: „*Po návratu to měl manžel jako Srb moc těžké, už to je lepší, i práci našel. Vždyť k srbským agresorům se nepřidal. Navíc mnoho Srbů, kteří bojovali na chorvatské straně, zahynulo. Pořád nevíme celou pravdu, jestli ji vůbec někdy poznáme.*“<sup>680</sup> Uvedené naznačuje, že kolem války existuje nadále mnoho otázek, které je obtížné položit, natož zodpovědět. Vypálené srbské vesnice jsou toho zřejmým dokladem i na Daruvarsku. O některých tématech se však dodnes raději mlčí, jak na úrovni státní rétoriky, tak mezi krajaney.

Otázky po tom, co bude po válce, jak vedle sebe (či spolu) budou moci příslušníci jednotlivých národností znovu žít, byly aktuálními otázkami, s nimiž se krajané, i prostřednictvím týdeníku Jednota, měli potřebu vyrovnat: „*Jak budeme dál žít s těmi, kteří nás zradili? Zatím těžko říci. Já věřím, že společný život možný je, vždyť i dříve tomu tak bylo. Ale musí se o to všichni poctivě snažit. Proč by v Chorvatsku nemohli žít ti, kteří Chorvatsko uznávají? Všichni, kteří odešli z Prekopakry a z Pakrace by se měli co nejdříve vrátit, abychom mohli začít obnovovat.*“<sup>681</sup> Ve výpovědi je naznačena motivace krajanů pustit se po válce do obnovy regionu, opravit či znovu postavit školy a kulturní domy, organizovat společenské akce a aktivně se zapojit do menšinového života, který v sobě implicitně zahrnuje toleranci a uznání práv ostatních menšin. „*Překvapila mě u těch lidí, kteří přišli z válečných ohnisek, jedna věc: přestože měli zničené domovy a některým z nich zahynuli ti nejdražší, nikdo z nich nemluvil o pomstě. Nikdo z nich neřekl, že těm druhým ukáže, jakmile k tomu bude mít příležitost. Jen pochybovali, že dokážou zapomenout.*“<sup>682</sup> Nezapomenout, ale odpustit – tvrzení, které dodnes vystihuje pocity krajanů z prožitých událostí: „*Můžeš odpustit, ale nezapomeneš.*“<sup>683</sup> Podobně se k tomu vyjadřuje také krajanský obránce Daruvaru „*Nezapomněli jsme, co nám Srbové udělali, ale dál s nimi žijeme, to je samozřejmost. Nesmíš zapomenout, ale musíš odpustit.*“<sup>684</sup> Většina srbských rodin se však do svých domovů již nevrátila.

---

<sup>680</sup> Rozhovor s narátorkou N21.

<sup>681</sup> Dokážou žít zase pohromadě? *Jednota*, 14. března 1992, roč. 47, č. 10, s. 13.

<sup>682</sup> Tamtéž, s. 13.

<sup>683</sup> Rozhovor s narátorkou N7.

<sup>684</sup> Rozhovor s narátorem N16.

Život lidí po návratu z fronty nebyl snadný. Často zůstávali bez práce, pobírali invalidní důchod a deprese „léčili“ alkoholem. Dle vzpomínek krajanů si mnozí z nich sáhli na život: *„Lidé za války v podstatě v sobě potlačí mnohé emoce a jde o to jenom přežít, a po pěti letech se ty emoce začnou uvolňovat, všechna tahle uzavřená napětí, strachy atd., takže ve spojení s válkou je tohleto potom období které si teda vybavuju a které pro mě bylo ještě mnohem horší než samotná válka, horší z toho zpětného hlediska, protože zpětně si uvědomuju, kam jsme se dostali jako společnost, když to řeknu takhle, byla jsem v prvním, druhém ročníku gymnázia, a ráno jsme se zdravili slovy Kdo se včera odprásk? [...] Příklad jeden za mnoho dalších: matka dokončovala oběd, otec rodiny říkal, že si jenom pro něco odskočí do garáže, a když delší dobu nešel, šla se podívat a on byl pověšený, takových případů bylo vlastně poměrně hodně.“*<sup>685</sup>

Záchranu poskytoval krajanům spolkový život. Mnozí se upnuli k práci pro obec, pro českou menšinu. Většina českých domů byla poničena válkou, sousedské pomoci bylo třeba i při obnově obydlí a obecních domů. Nešlo však jen o fyzickou práci, obnovována byla také kulturní činnost spolků, v některých obcích dokonce vznikaly spolky nové, plánovaly se další dožínkové slavnosti apod. *„Neměl jsem čas vymýšlet hlouposti. Nejlepší rehabilitací duše i těla jsou vaše povinnosti.“*<sup>686</sup>

Válka ovlivnila životy krajanů, ovšem nemenší vliv měli oni na její průběh i poválečnou obnovu regionu. Jsme přesvědčeni, že rozhodnutí krajanů zůstat a bránit svou vlast mělo nepochybný vliv na ubránění Daruvaru. Jen na základě tohoto rozhodnutí založeného na duální podstatě jejich národnostní identity (tzv. chorvatští Češi) a úcty k předkům, bylo zabezpečeno zachování české menšiny v Chorvatsku do dalších let. Navzdory nacionálnímu podloží domovinské války zůstali chorvatští Češi těmi, kteří během konfliktu uplatňovali nadnárodnostní postoj. Jejich přístup k většinovému národu i k druhým menšinám vystihují slova Antuna-Tonyho Řeháka: *„Člověk musí umět žít svobodně, ale nezapomínat na sounáležitost s těmi, které potřebuje. Potřebujeme většinový národ i ostatní menšiny, protože s nimi společně žijeme, pracujeme a vytváříme budoucnost tohoto státu. Nacionalismus je typický způsob, jak se hodnota jedné menšiny nebo národa staví nad jinou a jiné hodnoty. Tak*

---

<sup>685</sup> Rozhovor s narátorkou N18.

<sup>686</sup> Rozhovor s narátorem N16.

bychom škodili vlastní menšině i vlastnímu národu.“<sup>687</sup> I díky tomu zůstali Češi po více než dvoustleté existenci v Chorvatsku neporaženi.

---

<sup>687</sup> ŘEHÁK, Antun-Tony. Vzděláním a hospodářským pokrokem proti asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 101.

## ZÁVĚR

Přítomnost Čechů na Daruvarsku má více než dvoustoletou tradici, k níž se dnes dle oficiálních statistických dat hrdě hlásí na deset tisíc potomků českých imigrantů. A nejen to. Chorvatští Češi dodnes v odkazu svých předků také žijí, zachovávajíce český jazyk a kulturu i kolektivní vědomí národní příslušnosti k českým zemím, a to navzdory globalizačním trendům, které národní identitu považují za v lepším případě nepraktickou, v horším případě za potenciální zdroj konfliktu.<sup>688</sup> Česká menšina v Chorvatsku však není příkladem ani etnické a kulturní izolace setrvávající výhradně ve výchozí identitě, ani ukázkou splynutí s národní identitou majority doprovázeného zánikem původní identity. V tomto ohledu tak dnes krajanská komunita na Daruvarsku představuje pozoruhodný modelový příklad nekonfliktního soužití národnostní menšiny s majoritní populací.

Za cíl své disertační práce jsem si stanovila zachycení cesty k zachování národní identity chorvatských Čechů na Daruvarsku s těžištěm ve 20. století, od jehož počátku bylo ze strany krajanů vědomě vyvíjeno kontinuální úsilí, které by k udržení českého národního vědomí vedlo. K tématu je přístupováno ve třech rovinách, jimiž je současně usilováno o zodpovězení otázek položených v úvodu této práce.

Na základě studia písemné pramenné materie vzešlé z krajanského prostředí je nejprve reflektována péče o českou národní identitu v kontextu dějinného vývoje českého menšinového vzdělávání v Chorvatsku. Již samotné zakládání českých škol v Chorvatsku, prosazované od dvacátých let 20. století, bylo vedeno snahou krajanů zpomalit asimilaci menšiny, a to nejen prostřednictvím výuky českého jazyka, ale také propojením školy a kulturního života menšiny. Učitelé byli současně aktivní v českých besedách, vedli taneční i pěvecké skupiny, organizovali ochotnické divadlo apod.

Krajané se dokázali vypořádat jak s počátečním nedostatkem učitelů, učebních pomůcek a výukových prostor i s překážkami kladenými ze strany chorvatských učitelů i úřadů, tak s obnovou činnosti škol po druhé světové válce a v souvislosti s tím opět s nedostatkem učitelů, učebních pomůcek i výukových prostor. Velkou oporou jim v tom byl československý stát, avšak v důsledku politického nesouladu mezi

---

<sup>688</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 20.

východním blokem a Jugoslávií, potvrzeného rezolucí Informbyra z roku 1948, byla spolupráce mezi Československem a krajanů až do poloviny šedesátých let 20. století přerušena. Reakcí krajanů na vzniklou situaci byla odborná příprava vlastních učitelských elit na Pedagogické akademii v Pakraci a propojení českého vzdělávání s českým tiskem. Lze připomenout nejen využití nejstaršího dětského časopisu v Chorvatsku Dětský koutek/Náš koutek ve výuce, ale také pozdější publikování překladů i autorsky originálních učebnic v nově založené krajanské Novinově vydavatelské instituci Jednota. Právě tyto vnější okolnosti posilovaly národní uvědomění krajanů, čímž významně přispěly k zachování české identity.

Ve druhé rovině je prostřednictvím subjektivních výpovědí krajanů, včetně krajanských pedagogů, analyzována péče o českou národní identitu v současném českém školství v Chorvatsku, a to primárně skrze tři analytické kategorie, jež lze označit za národní symboly podporující zachování identity a které jsou přítomny v samotné podstatě českého menšinového vzdělávání. Jsou jimi český jazyk, spolkový a kulturní život a historické vědomí.

Český jazyk je v odborné literatuře považován za hlavní znak národní identity.<sup>689</sup> Prezentovaný výzkum i statistická data však ukazují, že se nejedná o nutný předpoklad pro identifikaci s českým národem, neboť češtinu jako svůj mateřský jazyk uvedlo při cenzu v roce 2011 jen asi šest tisíc obyvatel oproti deseti tisícům deklarujících se jako Češi. Spolkový a kulturní život, stejně jako historické vědomí českého původu, je proto nutné stavět z hlediska národní identifikace na stejnou úroveň důležitosti. Napříč všemi třemi aspekty se pak projevuje zejména důraz na pozitivní emocionální pouto, coby základní prvek národní identity, který se krajané svým působením snaží přenést na budoucí generace. V souvislosti s tím je ze strany krajanů akcentován vnitřní pocit zodpovědnosti, či dokonce povinnosti se na zachování české národní identity (jazyka, kultury i historického vědomí) spolupodílet, což přímo koresponduje s aktivním přístupem předešlých generací krajanů, který je přítomen v současné kolektivní paměti a nadále posilován a udržován.

Specifikem Čechů v Chorvatsku je duální charakter jejich národní identity obsažený ve dvou domovech, dvou mateřských jazycích i dvojí kulturní příslušnosti, a to

---

<sup>689</sup> ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 37.



navzdory tomu, že koncept této tzv. transnacionální identity je dle některých autorů přítomen pouze u první generace migrantů.<sup>690</sup> Krajané v Chorvatsku považují za svou vlast jak Českou republiku – zemi, s níž jsou dědičně spjati skrze vědomí původu svých předků, tak Chorvatsko – území, na němž se narodili a kde mají veškeré zázemí, které jejich předkové svou prací vytvořili. Původní agrární charakter migrace propojující osadníky pevnými pouty s půdou se plně projevil v čase domovinské války.

Do třetice je tak na cestu k zachování národní identity chorvatských Čechů na Daruvarsku nahlíženo z perspektivy válečného konfliktu v devadesátých letech 20. století, na který museli krajané reagovat, neboť přímo ovlivňoval jejich každodenní život. Ke zpracování této tematiky byly komplementárně využity prameny krajanské provenience – v podobě tištěné (krajanský týdeník *Jednota*), rukopisné (deníky z pobytů dětí v Seči a v Jánských Koupelích) i orální (ústní svědectví a vzpomínky krajanů), jež umožnily zachycení subjektivního prožívání válečných událostí krajanů ve vazbě na jejich vlastní národní identitu.

Přestože měli krajané příležitost reemigrovat do České republiky, rozhodli se evakuovat do bezpečí pouze své děti a sami zůstali v Chorvatsku a bránili své domovy. Právě v tom je přítomen aspekt sepjetí s chorvatskou půdou a úctou k práci, kterou zde jejich předkové vykonali. Domovinská válka měla paradoxně vliv nejen na projevení jejich chorvatského vlastenectví, ale také na posílení českého národního vědomí, které mohlo být uchováno ve slavonském prostoru jen na základě rozhodnutí v něm zůstat. Pokud by se chorvatští Češi zachovali tehdy jinak, těžko bychom zde nyní hledali organizovanou českou menšinu. V poválečném období to pak bylo právě úsilí věnované obnově českých besed a obecně spolkového a kulturního života menšiny, které krajanům umožnilo návrat do normálního života a překonání vzpomínek na válečné dění.

Sumarizujeme-li výše uvedené poznatky o cestě k zachování národní identity chorvatských Čechů na Daruvarsku od počátku 20. století do současnosti, lze konstatovat, že ji po celou dobu charakterizuje cílevědomá aktivita krajanů, kteří – rozkročení mezi dva domovy – považují za důležité českou národní identitu

---

<sup>690</sup> SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 114.

v Chorvatsku zachovat, a proto vědomě toto úsilí podstupují, jakkoli se to může z vnějšího pohledu zdát iracionální. Ve snaze o emický přístup byla výše uvedená témata prezentována primárně s využitím krajanské pramenné materie, která dosud představuje nevytěženou základnu informací, jakož i námětů pro další zpracování krajanské tematiky v Chorvatsku v budoucnu.

Hlubší zpracování by si zasluhovala i některá dílčí témata, která vyvstávala při zpracování disertační práce, např. česko-slovenské vztahy za domovinské války či česko-chorvatské a česko-srbské partnerské vztahy za domovinské války a po ní. Samostatným tématem by pak mohla být reflexe české přítomnosti ve slavonském prostoru v 19. století. Stranou zájmu stojí dosud také paměť krajanů uložená v jejich literární, výtvarné a fotografické tvorbě. Možné budoucí rozšíření obsahu práce pak lze spatřovat např. v komparaci s ostatními menšinami bývalé habsburské monarchie žijícími v mnohonárodnostním prostoru Chorvatska a regionu Slavonie.

## SUMMARY

### **The path to preserving the national identity of Croatian Czechs in the Daruvar region from the beginning of the 20th century until the present**

The aim of the dissertation thesis is to capture the road to preservation of the national identity of Croatian Czechs in the Daruvar region from the beginning of the 20th century until the present and to understand the reason why preserving the Czech national identity is important for Czech compatriots. The topic is approached at three levels:

First, the care of Czech national identity in the context of the development of Czech minority education in Croatia is reflected based on the study of the written source material from the compatriot environment.

Second, the subjective statements of compatriots (including compatriot educators, teachers) create a basis for the analysis of the care of the Czech national identity in contemporary Czech schooling in Croatia – mainly using three analytical categories which may be seen as national symbols which facilitate the identity preservation and are present in the very essence of the Czech minority education. These are the Czech language, society and cultural life, and historical awareness.

Third, the road to preserve the national identity of Croatian Czechs in Daruvar region is also seen from the perspective of the war conflict in the 1990s which the compatriots had to react to because it directly influenced their everyday lives. In order to process this topic, the sources of compatriot provenience in written (compatriot weekly newspaper Jednota), handwritten (diaries from the children's stay in Seč and in Jánské Koupele) and even oral (oral statements and memories of the compatriots) forms were complementarily used while they enabled to capture subjective experiencing of war events by the compatriots in relation to their own national identity.

Based on the findings linked to the road to preservation of the national identity of Croatian Czechs in the Daruvar region from the beginning of the 20th century until the present, it is possible to state that it is characterised by the purposeful activity of the compatriots who (despite the fact of being put between two homes) consider it

important to preserve their Czech national identity in Croatia. Hence, they strive to maintain it despite the fact that it may seem irrational from the outside point of view. While attempting to use an empirical approach, the thesis primarily uses the compatriot source material which has not been used so far while also providing new topics for further research about the Czech compatriotism in Croatia in the future.

## SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

### Archivní prameny

#### *I. Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko (archivně nezpracované fondy)*

##### - **Fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999)**

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Výroční zpráva České Besedy v Dolním Daruvaru S.H.S. 1926–27, 2. února 1927.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, Jan Pavlík Předsednictvu České besedy a školnímu výboru v Daruvaru, 20. dubna 1941.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 31. valná hromada 12. II. 1939, Zpráva jednatele na val. hromadě Čsl Besedy, 12. února 1939.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 37. valná hromada, 27. března 1949.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/2 Valné hromady 1925–1955, 38. valná hromada 19. II. 1950, Zpráva jednatele, 19. února 1950.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/4 Korespondence 1920–41, 1946–1955, Prokúpkova hospodářská škola ve Vel. Zdencích, září 1929.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá (Česká) Beseda Daruvar (1960–1999), kart. V/4 Korespondence 1920–41, 1946–1955, Slavnost otevření nové vlastní budovy Prokúpkovy hospodářské školy, říjen 1931.

##### - **Fond Československá Beseda Hercegovac (1960–1999)**

*Archiv Svazu Čechů*, fond Československá Beseda Hercegovac (1960–1999), kart. IV/8, sl. Školství Hercegovac, Hercegovac – kronika Československé školy a osady.

- **Fond Kancelář Svazu Čechů 1991**

*Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 202/91, 1991.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 203/91, 1991.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Kancelář Svazu Čechů 1991, 1/2, kart. A 22/2, I 201, 28, Čj. 207/91, 1991.

- **Fond Pozůstalost Josefa Matuška**

*Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti, Kronika Československé obecné školy v Kaptole, Kap. Školní rok 1924/25, opis: Josef Matušek 1990.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Pozůstalost Josefa Matuška, kart. VII/14 (sv. 48–52), sv. 50 Školy, Učitelé, Studenti, Věstník Komenský, 15. září 1931, roč. VI/1931, č. 1.

- **Fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999)**

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdenec, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Počátky činnosti České soukromé školy v Daruvaru, 26. dubna 1926.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdenec, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Konsulát Republiky Československé v Záhřebě České soukromé škole v Daruvaru, 31. března 1926.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdenec, sl. Kopie dokumentů Základní školy J. A. Komenského Daruvar, Evidence československých obecných škol, nedatováno.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/18 Škola Daruvar (1930–1937) / Prokúpkova hosp. škola V. Zdence, Adolf Prokúpek Československému Svazu v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, Bělehrad, 8. května 1928.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1923–1941, [Maticе školská] Školnímu výboru české školy, [15. ledna 1941] doručeno 17. ledna 1941.

*Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1923–1941, 3/41 Š.V. Tit. Matici Školské Čs. Svazu v Záhřebě, 21. ledna 1941.

## ***II. Archiv Novinově vydavatelské instituce Jednota (archivně nezpracované fondy)***

### **Rukopisné prameny (deníky, kroniky, přednášky)**

DANĚK, Slávek [Alois]. Pobyt dětí z Daruvaru a okolí v Seči 14. září 1991 – 23. 1. 1992. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

MATUŠEK, Josef. Vyučování v češtině a problémy češtiny jako vyučovacího předmětu (1958). Nepublikovaná přednáška uložená In: *Archiv Svazu Čechů*, fond Svaz Čechů a Slováků (1960–1999), kart. III/17 Školy (1923, 1940–1990), sl. Školy 1945–1990.

VODVÁRKOVÁ, Anna. Pobyt dětí, učitelů, vychovatelů a maminek s dětmi v Janských Koupelích od 21. září 1991 do 27. ledna 1992 roku. Nepublikovaný deník uložený In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).

### **Publikované prameny**

DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011.

DAŇKOVÁ, Vlatka. Jak vznikla tato kniha. In: DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011, s. 112–119.

HEROUT, Václav. Válečné události na Hrubčnopolsku v letech 1991–1992. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 43–64.

JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992.

JANOTOVÁ, Lenka. Kde domov můj? In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 11–13.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Čeština má vezdejší, mé rodinné stříbro. In: DAŇKOVÁ, Vlatka (ed.). *Moje české kořeny*. Daruvar: Jednota, 2011, s. 68–71.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. U nás i psi pláčou. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 37–38.

Vážení krajané! In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 13.

Vážení pánové! In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a díky*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 14.

## **Periodický tisk**

*I. Jednota* (1946, 1948, 1949, 1990, 1991, 1992, 2000, 2018, 2019)

200 let od domoviny. *Jednota*, 7. září 1991, roč. 46, č. 36, s. 8–9.

Apel. *Jednota*, 24. srpna 1991, roč. 46, č. 34, s. 3.

Bělehrad kritizuje Prahu – stěžuje si na prochorvatský postoj. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

Bude-li třeba jako dosud a ještě lépe. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 14–15.

Budoucnost nemusí být zastřena. *Jednota*, 26. ledna 1991, roč. 46, č. 4, s. 6–7.

Cesty k mezinárodnímu uznání. *Jednota*, 6. července 1991, roč. 46, č. 27, s. 5.



Československo krajanům. 246 kamiónů stavebního materiálu. *Jednota*, 19. prosince 1992, roč. 47, č. 48, s. 19.

Československo nezapomíná na krajany. *Jednota*, 12. prosince 1992, roč. 47, č. 47, s. 7.

Čí je a komu má sloužit JLA. *Jednota*, 23. března 1991, roč. 46, č. 12, s. 4.

Delikátní dějinná rozhodnutí. *Jednota*, 29. června 1991, roč. 46, č. 26, s. 4.

Děti z Osijeku v ČSFR. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15.

Dokážou žít zase pohromadě? *Jednota*, 14. března 1992, roč. 47, č. 10, s. 13.

Druhou domovinu nemáme. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 8–9.

Důležité je být užitečným. *Jednota*, 30. května 1992, roč. 47, č. 21, s. 12–13.

Hlas rozumu a ruka na usmířenou. *Jednota*, 1. září 1990, roč. 45, č. 35, s. 4.

Chceme vám pomoci, ačkoliv nechápeme, co se u vás děje. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 17.

Chorvatské léto 1991. *Jednota*, 27. července 1991, roč. 46, č. 30, s. 4.

Chronologie uznání Republiky Chorvatska. *Jednota*, 25. ledna 1992, roč. 47, č. 3, s. 5.

Ikdyž ve vyhnanství, zažili v Krkonoších nejkrásnější podzim v životě. *Jednota*, 9. května 1992, roč. 47, č. 18, s. 12–13.

Ivanovo Selo. *Jednota*, 31. srpna 1991, roč. 46, č. 35, s. 17.

Je nám dobře. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 15.

Jeli jsme na 14 dnů a zůstali čtyři měsíce. *Jednota*, 28. března 1992, roč. 47, č. 12, s. 10–11.

Jen ať se nám šťastně vrátí. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 10–11.

Jugoslávský velvyslanec: „Armáda se brání!“. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 7.

Kdyby byl mír, ve Vranově by bylo překrásně. *Jednota*, 30. listopadu 1991, roč. 46, č. 46, s. 8.

Kronika minulých dnů. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 12.

Kronika minulých dnů. *Jednota*, 28. září 1991, roč. 46, č. 39, s. 12.

Milé mámy, tátové, babičky, dědečkové, tetičky, strýčkové, sousedé, známí... *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 12–13.

Minulý a příští krajanský rok. *Jednota*, 5. ledna 1991, roč. 46, č. 1, s. 4–5.

Mírový apel. *Jednota*, 16. března 1991, roč. 46, č. 11, s. 7.

Naše děti odjely do Československa. *Jednota*, 9. července 1948, roč. 3, č. 28, s. 3.

Nebýt války doma, šlo by o idylu. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 8–9.

Nestarejte se, je nám tu dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

Nová Ústava Republiky Chorvatska. *Jednota*, 5. ledna 1991, roč. 46, č. 1, s. 22.

O české humanitární pomoci Chorvatsku. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 18–19.

O pomoci v uplynulých měsících i v budoucnu. *Jednota*, 15. února 1992, roč. 47, č. 6, s. 8–9.

O práci našich učitelů v Československu. *Jednota*, 21. března 1992, roč. 47, č. 11, s. 8–9.

Obžínkové slavnosti nebudou. *Jednota*, 27. července 1991, roč. 46, č. 30, s. 6.

Obžínkové slavnosti nebudou. *Jednota*, 3. srpna 1991, roč. 46, č. 31, s. 3.

Od totality k demokracii. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 10.

Okamžitá pomoc i dlouhotrvající spolupráce. *Jednota*, 7. prosince 1991 [11. ledna 1992], roč. 46 [47], č. 1, s. 3.

Patron oslav „200 let pospolu“. *Jednota*, 15. června 1991, roč. 46, č. 24, s. 3.

Podle kninského scénáře i ve Slavonii. *Jednota*, 9. března 1991, roč. 46, č. 10, s. 5.

Pomoc uprchlíkům. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 8–9.

Poradit a povzbudit. Setkání krajanských literátů. *Jednota*, 25. května 2019, roč. 74, č. 21, s. 7.

První česká sedmiletka. *Jednota*, 17. září 1948, roč. 3, č. 38, s. 1.

Předsednictvu Sněmu Republiky Chorvatsko Záhřeb. *Jednota*, 25. srpna 1990, roč. 45, č. 34, s. 3.

Při práci zapomínají na situaci. *Jednota*, 14. září 1991, roč. 46, č. 37, s. 18–19.

Přijely děti! *Jednota*, 1. února 1992, roč. 47, č. 4, s. 10–11.

Referendum pro Chorvatsko. *Jednota*, 18. května 1991, roč. 46, č. 20–21, s. 3.

Referendum v Chorvatsku 19. května. *Jednota*, 4. května 1991, roč. 46, č. 18, s. 4.

Rodiče navštívili děti v Seči. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15.

Rodičovská schůzka 600 km od Daruvaru. *Jednota*, 7. prosince 1991, roč. 46, č. 47, s. 15.

Schůze českých učitelů v Daruvaru. *Jednota*, 23. března 1946, roč. 1, č. 2, s. 2.

Slavnostní otevření první české sedmiletky v Jugoslávii. *Jednota*, 9. září 1949, roč. 4, č. 27, s. 1.

Smutná kapitola našeho školství. *Jednota*, 8. července 2000, roč. 55, č. 27, s. 8–9.

Středoškoláci z Daruvarska budou mít úplné vyučování. *Jednota*, 2. listopadu 1991, roč. 46, č. 43, s. 11.

Šli jsme děkovat a bylo nám děkováno. *Jednota*, 7. března 1992, roč. 47, č. 9, s. 8–9.

Šťastně jsme přijeli, doufáme, že se v Daruvaru nic nestalo. Odjezd do Seče. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 13.

Třetí skupina našich dětí odjela do bezpečí míru. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 14–15.

Učitelé-krajané a učitelé z Československa. *Jednota*, 26. března 1948, roč. 3, č. 13, s. 3.

Útěk před strachem do bezpečí ve Stráži. *Jednota*, 18. dubna 1992, roč. 47, č. 15, s. 12–13.

Úvodem. *Jednota*, 16. března 1946, roč. 1, č. 1, s. 1–2.

V bezpečí v Jánských Koupelích. *Jednota*, 29. února 2019, roč. 47, č. 8, s. 14–15.

V Seči je dobře. *Jednota*, 19. října 1991, roč. 46, č. 41, s. 8.

Vážený pane prezidento! *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 3.

Vážený pane prezidento. *Jednota*, 21. prosince 1991, roč. 46, č. 49–50, s. 14.

Vidět, seznámit se, burcovat, pomoci. Delegace české vlády v Chorvatsku. *Jednota*, 7. září 1991, roč. 46, č. 36, s. 4–5.

Všem se nám bude moc stýskat. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 14–15.

Vyhláška. *Jednota*, 7. prosince 1991 [11. ledna 1992], roč. 46 [47], č. 1, s. 9.

Výlet s jízdenkou válka. *Jednota*, 9. listopadu 1991, roč. 46, č. 45, s. 10–11.

Výlet to není. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 16–17.

Z ČSFR do Daruvaru. Plný kamion obvazového materiálu, dek, stanů a nosítek do Daruvaru. *Jednota*, 23. září 1991, roč. 46, č. 38, s. 9.

Zápisky ze Seče. Z kroniky, kterou vede pan učitel Daněk. *Jednota*, 14. prosince 1991, roč. 46, č. 48, s. 12–13.

Znemožnit bratrovražednou válku. *Jednota*, 9. února 1991, roč. 46, č. 6, s. 4.

Zpráva předsedy představenstva Lenky Janotové na valné hromadě Svazu Čechů a Slováků v Chorvatsku. *Jednota*, 27. dubna 1991, roč. 46, č. 17, s. 4–7.

Zrodila se nová česká beseda. Viroviticko-podravské županství. *Jednota*, 22. prosince 2018, roč. 73, č. 50, s. 7.

Zvládáme ten chaos docela dobře. *Jednota*, 14. října 1991, roč. 46, č. 40, s. 19.

## **II. Náš koutek (1991/92)**

IVANOVIĆ, Davor. Čekám na návrat. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 16.

JURIŠIČOVÁ, Tamara. Ve vyhnanství. *Náš Koutek*, únor, 1991/92, roč. 57, č. 6, s. 17.

NOVOTNÁ, Táňa. Daleko od rodičů, od války. *Náš Koutek*, listopad–prosinec, 1990/91 [1991/92], roč. 57, č. 3/4, s. 17.

ROMOZI, Tomislav. Válka je zlá. *Náš Koutek*, květen 1992, roč. 57, č. 9, s. 17.

STAŇOVÁ, Jiřina. Mikulášská. Verše dětem. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/1992, č. 5, s. 10.

SVATOŠ, Mario. Vzpomínáme na domov. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 16.

TOMÁŠKOVÁ, Renata. Stýská se mi. *Náš Koutek*, leden 1992, 1991/92, č. 5, s. 17.

Vlast čili domovina. Rozumíte česky? *Náš Koutek*, říjen, 1991/92, roč. 57, č. 2, s. 6.

### **III. Český lidový kalendář** (1992, 1993, 2019)

STAŇOVÁ, Jiřina. Od fotografie koníčka k fotografii zbrani. Povídání s Tonym. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 37–47.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Školy. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 117–120.

Školy. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 120–125.

TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na přestupný rok 1992*, s. 100–110.

TOMEK, Václav. Kronika událostí v krajanském životě. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1993*, s. 104–111.

Výuka českého jazyka 2017/18. *Český lidový kalendář 2019*, s. 168–197.

### **Rozhovory**

Rozhovory s krajany N1–N39, audiozáznamy pořízeny v letech 2016–2019. Nepublikováno, uloženo v archivu autorky.

Rozhovor s Lenkou Janotovou, audiozáznam pořízen v roce 2016. Nepublikováno, uloženo v archivu autorů.

### **Výstavy**

VODVÁRKOVÁ, Anna. *Zachraňte naše děti. Odsun dětí z válečného Daruvarska do ČR v roce 1991*. Daruvar, Historická rada Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelská instituce Jednota, 2016. Výstava.

JANOTOVÁ, Lenka. Úvodní text. In: VODVÁRKOVÁ, Anna. *Zachraňte naše děti. Odsun dětí z válečného Daruvarska do ČR v roce 1991*. Daruvar, Historická rada Svazu Čechů v Republice Chorvatsko a Novinově vydavatelská instituce Jednota, 2016. Výstava.

## Literatura

ASSMAN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001.

AUERHAN, Jan. *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a Bulharsku*. Praha, 1921.

BAČEKOVIC, Alica. *Slobodan pristup informacijama za pripadnike nacionalnih manjina (na primjeru češke manjine u Republici Hrvatskoj)*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2004.

BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

BARTEČEK, Ivo – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Jazyk jako nositel národního vědomí na příkladu Čechů v cizině. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 57–65.

BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017.

BARTEČEK, Ivo. Centrum pro československá exilová studia v Olomouci. In: BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019, s. 174–182.

BARTEČEK, Ivo. Češi v cizině na příkladu Čechů na Daruvarsku. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 5–24.

BEŠTA, Josip. Pilnost, poctivost, šetrnost: Devadesát let České besedy Kaptol. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 37–51.

BLÁHA, Karel. *Dežanovec: příspěvek k poznání minulosti osady a okolí*. Daruvar: Jednota, 2009.

BLÁHA, Karel. Ivan Ljubojević, kronikář lipovlanského kraje. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 93–95.

BLÁHA, Karel. *Jednota: Od začátku českého tisku v Chorvatsku do roku 2015*. Daruvar: Jednota, 2016.

- BLÁHA, Karel. *Mezurač: příspěvek k poznávání dějin osady*. Daruvar: Jednota, 2010.
- BLÁHA, Karel. Prozaická tvorba krajanického spisovatele Rudy Turka. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2013, č. 31, s. 61–71.
- BLÁHA, Karel. Přínos Václava Herouta ke zkoumání života české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 95–118.
- BRKIĆOVÁ-STREJČKOVÁ, Jasminka. Česko-chorvatská dvojjazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 55–65.
- BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš, a kol. *Krajané a Česká republika*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2009.
- BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš. *Migrace a česká společnost*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2012.
- BROUČEK, Stanislav – GRULICH, Tomáš. *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2014.
- BROUČEK, Stanislav (ed.). *Češi – národ bez hranic*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011.
- BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019.
- BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česko-slovenské vztahy a krajané*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2010.
- BROUČEK, Stanislav, a kol. *Migrace z České republiky po roce 1989 v základních tematických okruzích*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2017.
- BUDILOVÁ, Lenka J. *Dědická praxe a sňatková strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011.
- BUREŠOVÁ, Jana – MILLER, Jaroslav – TRAPL, Miloš. *Český exil v Austrálii (1948–1989)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.
- BURŠIĆ, Ivana (ed.). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku / Census of Population,*

Households and Dwellings 2011, Population by Citizenship, Ethnicity, Religion and Mother Tongue. In: *Državni zavod za statistiku* [online]. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf).

CICHÁ, Martina – KOČÍ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Schools and Press – the Two Pillars of Czech National Identity in Croatia. In: TITREK, Osman – ZEMBRZUSKA, Agnieszka – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 2018 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2018, s. 433–436.

Česká beseda Dolany zvítězila na festivalu s hrou Cesta do Ameriky. In: *krajane.net* [online]. Praha: Český rozhlas 7 – Radio Praha, krajane.net, 21. 6. 2011 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=2213>.

České vesnice v Chorvatsku. In: *Babylon* [televizní pořad]. Česká televize, 2017. Dostupné též z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/417236100154004/video/592191>.

DANĚK, Alois (ed.). *75 let České základní školy J. A. Komenského v Daruvaru, 70 let České mateřské školy Ferda mravenec v Daruvaru*. Daruvar: Jednota, 1997.

DIATKA, Cyril. „My“ a „Oni“ – k otázce migrací z historického hlediska. In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, s. 199–205.

DUBOVICKÝ, Ivan. *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí*. 2. vyd. Praha: Epoque, 2018.

DUGAČKI, Vlatka. „Postat čemo jugoslaveni ili čemo ostati ono što jesmo“: češka manjina i pitanje državljanstva u međuratnoj Jugoslaviji. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 2015, č. 9, s. 83–104. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/163195>.

DUGAČKI, Vlatka. Historiografija o Česima u Hrvatskoj. *Historijski zbornik*, 2009, roč. 62, č. 1, s. 233–250. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/63690>.

DUGAČKI, Vlatka. The Czech minority between globalism and monarchism. *Review of Croatian history*, 2012, roč. VIII, č. 1, s. 37–59. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/103221>.



- DVOŘÁKOVÁ, Monika. *Česká menšina v době chorvatské vlastenecké války*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.
- DZURO, Vladimír. *Vyšetřovatel – Démoni balkánské války a světská spravedlnost*. Praha: Grada, 2017.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007.
- FILIP, Petr. *Po Dunaji za Čechy do Rumunska: návrat ztracených dětí*. Praha: Jana Hanusová, 2014.
- FILOVÁ, Jasna. Dlouholetá péče o český jazyk na Bjelovarsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 53–62.
- FILOVÁ, Jasna. Vliv rozvoje technologií a společnosti na mluvený jazyk české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 83–92.
- GECSE, Desideriu. *Historie českých komunit v Rumunsku*. Praha: Herrmann & synové, 2013.
- HAJKO, Dalimír. Jednota v rôznosti – prekonanie názorového izolacionizmu v kultúrno-civilizačných procesoch (národná kultúra a európska integrácia). In: BALVÍN, Jaroslav (ed.). *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006, s. 49–54.
- HÁJKOVÁ, Anna. *Transnacionální identita vídeňských Čechů*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2015.
- HANZLÍK, František. *Vojenský exil a krajané v USA pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2012.
- HEROLDOVÁ, Iva. Akulturační proces české menšiny v Chorvatsku. *Národopisné aktuality*, 1968, č. 1, s. 8–13.
- HEROLDOVÁ, Iva. Současný stav české etnické skupiny v Jugoslávii. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 47–53.
- HEROLDOVÁ, Iva. Výzkum české menšiny v Jugoslávii 1965–1967. *Český lid*, 1969, roč. 56, č. 2, s. 79–86.

HEROLDOVÁ, Iva. Zvyky a zvyklosti v současném rodinném životě slavonských Čechů. *Český lid*, 1978, roč. 65, č. 1, s. 10–21.

HEROUT, Václav – KOUTNÍKOVÁ, Justýna – ŠTRUMLOVÁ TUČKOVÁ, Anna Marie. *Česká základní škola v Ivanově Sele a výuka češtiny na Hrubečnopolsku*. Daruvar: Jednota, 2012.

HEROUT, Václav, a kol. *Brestov a Končenice – Brestovac i Končanica*. Daruvar: Jednota, 1988.

HEROUT, Václav. *České školy ve Velkých a Malých Zdencích*. Daruvar: Jednota, 2001.

HEROUT, Václav. Kulturně-osvětová činnost Čechů. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2009, č. 27, s. 37–55.

HEROUT, Václav. Nebude zapomenut, kdo na sebe zapomíná: k 120. výročí narození Jaroslava Dittricha (1892–1959). *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 5–45.

HEROUT, Václav. Okolnosti založení československého svazu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 5–11.

HEROUT, Václav. Recenze: Nový sešit edice Naše školy – Josef Vinter, *Česká a chorvatská škola v Končenicích*, Jednota, 2007. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 110–112.

HEROUT, Václav. *Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945–1949*. Daruvar: Jednota, 2010.

HEROUT, Václav. Sto devadesát let Ivanova Sela. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2016, č. 34, s. 5–116.

HEROUT, Václav. Vojta Režný – život věnovaný české menšině. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 13–31.

HEROUT, Václav. Vznik Ivanova Sela. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1998, č. XVIII, s. 19–62.

HEROUT, Václav. Vztah Vojty Režného ke kulturním a politickým poměrům v Království SHS. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2015, č. 33, s. 5–36.

- HEROUT, Václav. Životní cesta Josefa Matuška. In: *Josef Matušek*. Daruvar: Jednota, 2004.
- HIRT, Tomáš. Svět podle multikulturalismu. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (eds.). *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, 9–76.
- HLADKÝ, Ladislav, a kol. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010.
- HLADKÝ, Ladislav. *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*. Jinočany: H&H, 1993.
- HODAČOVÁ, Klára. *Česká menšina na Daruvarsku. Sonda do života krajanů v občanské válce v letech 1991–1992*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- HODŽA, Milan. Zahraniční Čechoslováci v Maďarsku, Rumunsku a Juhoslávii. In: *Naše zahraničí: sborník Národní rady československé*. Praha, 1920, s. 87–93.
- HORČÁKOVÁ, Václava. *Bibliografie vědeckých prací Jaroslava Pánka*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2016.
- HORINA, Ivan. *Češi u Hrvatskoj*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2007.
- HORYNA, Ivan. Výsledky sčítání lidu: srovnání výsledků sčítání obyvatel v Chorvatsku v letech 2001 a 2011 s ohledem na českou menšinu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2013, č. 31, s. 5–13.
- HORYNA, Ivan. Zachování specifík české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2012, č. 30, s. 47–53.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dilem náhody*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
- JAKLOVÁ, Alena. *Proměny etnické a kulturní identity českých přistěhovalců ve Spojených státech amerických. Interpretace analýz čechoamerického periodického tisku 19. a 20. století*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2014.
- JAKOUBEK, Marek, a kol. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: identity, tradice a výzkum*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

JAKOUBEK, Marek. *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie: tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011.

JANOTOVÁ, Lenka – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. *České domy v Chorvatsku: krajanské kulturní stánky*. Daruvar: Jednota, 2014.

JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Česká základní škola Jana Amose Komenského 1997–2007: deset let činnosti slovem i obrazem*. Daruvar: Jednota, 2009.

JANOTOVÁ, Lenka. Česká menšina v Chorvatsku a kultura. In: *Zahranicnici.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 6. – 8. září 2010 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [http://www.zahranicnici.com/docs/prispevek\\_janotova.pdf](http://www.zahranicnici.com/docs/prispevek_janotova.pdf).

JANOTOVÁ, Lenka. Ženský pěvecký sbor. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 65–69.

JIRÁNEK, Jiří – BARTEČEK, Ivo. *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

JIRÁSEK, Aleš. *Vliv krajanské péče na kolektivní identitu krajanů v meziválečném období (na příkladu obce Ivanovo Selo)*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007.

KALÁNEK, Filip. „*Vlastenecká válka*“: chorvatský oficiální narativ a politika paměti. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017.

KNÍŽEK, Mirko. *Česká beseda obce Lipovlany 2004–2014/Češka beseda općine Lipovljani 2004–2014*. Daruvar: Jednota, 2015.

KOČÍ, Jana – BARTEČEK, Ivo. Dvě stě let asimilaci navzdory. Mezi minulostí a budoucností české menšiny v Chorvatsku. In: BROUČEK, Stanislav, a kol. *Česká*

*republika a diaspora: co bylo a co bude?* Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2019, s. 213–219.

KOČÍ, Jana – KOČÍ, Václav. Kolektivní paměť a historické vědomí. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 67–70.

KOČÍ, Jana – KOČÍ, Václav. V upomínku Čechů v Chorvatsku: analýza krajanského památníku z počátku 20. století. *Historica Olomucensia*, 2018, č. 54, s. 123–134.

KOČÍ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Czech Minority School in Croatia during the Civil War in the 1990s. In: TITREK, Osman – ZEMBRZUSKA, Agnieszka – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 18 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2018, s. 429–432.

KOČÍ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Národní identita chorvatských Čechů. *Česká antropologie*, 2019 (rukopis).

KOČÍ, Jana. České školy v Chorvatsku: výzvy a překážky. In: VYHNÁLKOVÁ, Pavla – PLISCHKE, Jitka (eds.). *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů XIII: Začínající učitel v měnící se společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019, s. 53–58.

KOČÍ, Jana. Dvě stě let rezistence vůči asimilaci. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 47–57.

KOČÍ, Jana. National Identity of the Czechs in Croatia in the Time of Globalization. In: *8th International Conference on Humanities, Psychology and Social Science*. Munich: Acavent, 2018, s. 89–93.

KOČÍ, Jana. Novinově vydavatelská instituce Jednota a její význam pro poznání minulosti a současnosti Čechů v Chorvatsku. *Historica Olomucensia*, 2019, č. 56, s. 161–171.

KOČÍ, Václav – KOČÍ, Jana. Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 25–45.

KOKAISL, Petr, a kol. *Češi v Chorvatsku*. Praha: Nostalgie, 2012.

KOKAISL, Petr, a kol. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009.

KOLOUCH, Otokar. České školství v Chorvatsku po II. světové válce. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 87–97.

KOVÁRNOVÁ, Irena. Kde Češi nejčastěji trávili v roce 2018 dovolenou? In: Český statistický úřad [online]. České Budějovice: Krajská správa ČSÚ v Českých Budějovicích, 10. dubna 2019 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11256/123533244/vscr2018.pdf/d3e38344-2fad-4183-90f8-e62589648484?version=1.2>.

KOVÁŘ, Pavel (ed.). *Přenesená krajina: český venkov v rumunském Banátu*. Praha: Academia, 2019.

KREISINGER, Pavel. *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovině 20. století a jejich účast ve světových válkách*. Praha: Academia, 2018.

KREISSLOVÁ, Sandra. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013.

KRŇÁVKOVÁ, Lenka. *Vliv českého školství na udržení české menšiny v chorvatském Daruvaru a jeho okolí*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

KRŇÁVKOVÁ, Lenka. Vliv českého školství na udržení identity Čechů na Daruvarsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 57–71.

KRŇÁVKOVÁ, Lenka. Vliv českého školství na udržení identity Čechů na Daruvarsku: historie českého školství v Chorvatsku v letech 1922–1941 a po II. světové válce. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 189–204.

KŠICOVÁ, Danuše – VACULÍK, Jaroslav (eds.). *Rodinná kronika volyňských Čechů*. 2., dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Antropologie a problémy moderního světa*. Praha: Karolinum, 2012.

LOUČ, Michal. Vlast jsou Čechy, domov je Chorvatsko. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 177–189.

LOUČ, Michal. Vlast jsou Čechy, domov je Chorvatsko. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 73–81.

MÁČALOVÁ, Jana – PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea. Czech schools in Croatia and their importance for preserving Czech national identity. In: DA SILVA PEREIRA, Paulo Alberto – TITREK, Osman – SEZEN-GULTEKIN, Gozde (eds.). *ICLEL 17 Conference Proceeding Book*. Sakarya: Sakarya University, 2017, s. 49–55.

MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. A–M*. Daruvar: Jednota, 2015.

MATUŠEK, Josef – MATUŠEK, Alen. *České stopy v Chorvatsku: biografický slovník významných osob původem z českých zemí a příslušníků české menšiny. N–Ž*. Daruvar: Jednota, 2015.

MATUŠEK, Josef (ed.). *Velké a Malé Zdenice: Příspěvky k dějinám osad. / Veliki i Mali Zdenici: Prilozi za historiju sela*. Daruvar: Jednota, 1977.

MATUŠEK, Josef. Beseda a mládež 1907–1941. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 3–22.

MATUŠEK, Josef. *Česká beseda Daruvar před druhou světovou válkou 1907–1941*. Daruvar: Jednota, 2008.

MATUŠEK, Josef. České školy v Chorvatsku (1922–1941). *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 65–86.

MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. 2. vyd. Daruvar: Jednota, 2017.

MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994.

MATUŠEK, Josef. K 50. výročí Svazu Čechů. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 23–27.

MATUŠEK, Josef. Pohled do minulosti. In: JANOTOVÁ, Lenka (ed.). *Listy svědectví a diků*. Daruvar: Jednota, 1992, s. 7–9.

MATUŠEK, Josef. Stručný přehled dějin české menšiny v Chorvatsku. *Český lidový kalendář na obyčejný rok 1994*, s. 101–114.

MINAŘÍK, Petr. Pémci. Česká menšina na území Chorvatska. Jaká jsou její specifika? In: *Náš venkov* [televizní pořad]. Česká televize, 2016. Dostupné též z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097944695-nas-venkov/316294340070001-pemci/>.

MOREE, Dana, a kol. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008.

MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. Praha: Portál, 2015.

MRDJEN, Snježana – BAHNIK, Maja. Ethnic Intermarriage in Croatia with Special Emphasis on the Czech Minority. *Geographica Pannonica*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 150–164. Dostupné z: [https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen\\_Bahnik\\_Czech\\_intereth.marriage.pdf](https://bib.irb.hr/datoteka/958047.Mrdjen_Bahnik_Czech_intereth.marriage.pdf).

MUŤKA, Miroslav. Rekonstrukce Českého národního domu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 77–82.

Národní identita (ISSP 2003) – Česká republika [datový soubor]. In: *Sociologický ústav (Akademie věd ČR)* [online]. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2007 [cit. 2019-08-21]. DOI 10.14473/ISSP00012. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index/en/nesstar/-SDA.c.nesstar/-esky.d.1/ISSP.d.3/N-rodni-identita-ISSP-2003-esk-republika/fStudy/ISSP00012>.

Národní identita (ISSP 2013) – Česká republika [datový soubor]. In: *Sociologický ústav (Akademie věd ČR)* [online]. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2016 [cit. 2019-08-21]. DOI 10.14473/ISSP00021. Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index/en/nesstar/-SDA.c.nesstar/-esky.d.1/ISSP.d.3/N-rodni-identita-ISSP-2013-esk-republika/fStudy/ISSP00021>.

NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity, 2007.

Obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina. In: *Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske* [online]. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 30. 10. 2018 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://mzo.hr/hr/rubrike/obrazovanje-nacionalnih-manjina>.



- PÁNEK, Jaroslav. *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů*. Brno: Tribun EU, 2015.
- PAVLÁSEK, Michal – NOSKOVÁ, Jana. Výzkumník v poli kvalitativního terénního výzkumu – dilemata a otázky. In: PAVLÁSEK, Michal – NOSKOVÁ, Jana (eds.). *Když výzkum, tak kvalitativní. Serpentinami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 7–20.
- PAVLÁSEK, Michal. „Češi si vždy vybrali správnou stranu“: rodinné generační vzpomínání krajanů v Chorvatsku a státní politika paměti. *Národopisný věstník=Bulletin d'ethnographie*, 2018, roč. 77, č. 2, s. 29–52.
- PAVLÁSEK, Michal. *Smotykou a Pánem Bohem: po stopách evangeliků v jihovýchodní Evropě*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2015.
- PELIKÁN, Jan, a kol. *Dějiny Srbska*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- PELIKÁN, Jan. *Jihoslovanská krize: kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996.
- POLÁCH, Vladimír. *Krajané v USA a druhá světová válka: studie na pozadí krajanského tisku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017.
- PREISOVÁ KREJČÍ, Andrea – KOČÍ, Jana. Neporažení – „domovinská“ válka a její dopady na českou menšinu. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 117–130.
- PREISOVÁ KREJČÍ, Andrea – STANJA BRDAR, Jitka – KOČÍ, Jana. *České školství a jeho vliv na zachování české národní identity v Chorvatsku*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2019. (Rukopis).
- PREISOVÁ KREJČÍ, Andrea. *Multikulturalismus – ztracené paradigma?* Olomouc: Univerzita Palackého, 2014.
- PREISOVÁ KREJČÍ, Andrea. Spolkový a kulturní život. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 71–85.
- RAJKOVIĆ, Marijeta. *Višestruki identitet Čeha u Jazveniku*. Diplomová práce. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2003.
- RAJKOVIĆOVÁ IVETOVÁ, Marijeta. *Češi v Jazveniku*. Daruvar: Jednota, 2013.

- RYGOLOVÁ, Kristýna. *Rozpad Jugoslávie na stránkách krajanského časopisu Jednota v letech 1991–1992*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- ŘEHÁK, Antun-Tony. Vzděláním a hospodářským pokrokem proti asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 96–101.
- ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. Identita/alterita. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 233–243.
- SELICHAROVÁ, Marie. Vývoj a proměny Jednoty. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2006, č. 24, s. 5–12.
- SELINIĆ, Slobodan. Češka i slovačka manjina u Hrvatskoj od kraja Drugoga svjetskog rata do sredine pedesetih godina dvadesetog stoljeća. *Historijski zbornik*, 2010, roč. 63, č. 2, s. 521–537. Dostupné z: <https://hrcak.srce.hr/81601>.
- SKOTÁKOVÁ, Jasna. Interkulturní komunikace daruvarských Čechů. *Antropowebzin* [online], 2018, č. 1–2, s. 1–8 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/260/278>.
- SKOTÁKOVÁ, Jasna. Sociokulturní dimenze jazyka. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 87–99.
- SOHROVÁ, Marie. K některým jevům mluvy Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2005, č. 23, s. 56–71.
- SOHROVÁ, Marie. Naše učebnice. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 2001, č. XXI, s. 45–49.
- SOHROVÁ, Marie. O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 73–81.
- STANEVA, Buriana. Země cizí – země má: sebereflexe bulharských imigrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 125–148.
- STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka. Besední divadelní činnost. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 39–51.

STAŇOVÁ BRDAROVÁ, Jitka. Výuka českého jazyka – úvaha učitele. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 127–130.

STAŇOVÁ, Jana. Folklorní soubor Holubička. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 53–64.

STAŇOVÁ, Jiřina. 100 let českého divadla v Daruvaru (1897–1997). In: MATUŠEK, Josef – STAŇOVÁ, Jiřina. *Slovo psané i vyřčené*. Daruvar: Jednota, 1997.

STECKEROVÁ, Zdena. *Česká beseda Rijeka 1994–2014/Češka beseda Rijeka 1994–2014*. Daruvar: Jednota, 2015.

STEHLÍKOVÁ, Barbora. Sebeidentifikace albánských migrantů v Praze. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.). *Etnické komunity: Balkánské cesty, díl II*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, s. 195–214.

STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014.

STRÁNÍKOVÁ, Helena – STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Smysl české krajanské literatury. Vliv globalizace na českou menšinu v Chorvatsku pohledem krajanských literátů. In: *Zahranicnicesi.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 27. – 28. září 2018 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.zahranicnicesi.com/docs/2018/Stranikova.pdf>.

STRÁNÍKOVÁ, Helena. K některým jevům v slovní zásobě příslušníků české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 97–105.

STRÁNÍKOVÁ, Helena. Mateřský jazyk a dvojjazyčnost. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 83–107.

STRÁNÍKOVÁ, Helena. Téma jazyka komunikace v jazykových biografiih příslušníků české menšiny v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 67–76.

STRÁNÍKOVÁ, Helena. Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 93–106.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká beseda Daruvar a počátky českého školství. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2018, č. 36, s. 23–31.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká beseda Daruvar v letech 1997–2007. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 5–31.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Česká menšina v Chorvatsku a čeština – neustálá snaha čelit asimilaci. In: *Zahranicnicesi.com* [online]. Praha: Mezinárodní koordinační výbor zahraničních Čechů, 10. – 12. září 2014 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: [http://www.zahranicnicesi.com/docs/2014/prispevek\\_stranikova-2.pdf](http://www.zahranicnicesi.com/docs/2014/prispevek_stranikova-2.pdf).

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Stopy českých nářečí v mluvě Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2014, č. 32, s. 107–114.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Svaz Čechů v RCH – neustálá snaha čelit asimilaci. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2017, č. 35, s. 7–11.

STRÁNÍKOVÁ, Libuše. Výzkumy v české menšině v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 5–15.

STRANJIK, Helena. *Bilingvismus a jazykový management v české menšině v Chorvatsku*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2009.

STRANJIK, Helena. Jazyk jako jeden ze základních pilířů identity. In: BARTEČEK, Ivo, a kol. *Po českých stopách na Daruvarsku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, s. 101–115.

STRANJIK, Helena. *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, 2017.

SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

ŠABIČOVÁ, Vlasta. *Kalendářní obyčeje Čechů v Končenicích na Daruvarsku*. Daruvar: Jednota, 2002.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

ŠESTÁK, Miroslav, a kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

ŠRÁMEK, Václav. František Smetánka – předseda Svazu v nejtěžších letech. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2011, č. 29, s. 69–73.

ŠTĚPÁNEK, Václav. Bádání o českých menšinách na Balkáně – staronové téma české slavistiky. *Slavica Litteraria*, 2016, roč. 19, č. 2, s. 121–133.

ŠTĚPÁNEK, Václav. Několik pohledů na nacionalismus – jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. In: FATKOVÁ, Gabriela – BUDILOVÁ, Lenka J., a kol. *Balkán a nacionalismus: Labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balkanica, 2012, s. 39–55;

ŠTÍPKOVÁ, Petra. *Národní identita? Češi v Chorvatsku*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

ŠUBRT, Jiří – PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie*, 2010, č. 1, s. 9–30.

ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013.

TEJCHMAN, Miroslav, a kol. *Historické souvislosti rozpadu Jugoslávie*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1996.

TUČEK, Jan. Paměť. In: STORCHOVÁ, Lucie, a kol. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 244–257.

TŮMA, Jiří. *České etnikum na území Chorvatska, v oblasti města Daruvar v kontextu srbo-chorvatského vojenského konfliktu v roce 1991*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

TŮMA, Jiří. České etnikum v Chorvatsku během vojenského konfliktu v roce 1991. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2010, č. 28, s. 17–55.

TŮMA, Jiří. Češi pohledem cizince. In: JAKOUBEK, Marek, a kol. *Krajané: hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015, s. 131–157.

TŮMA, Jiří. Češi v kontextu srbo-chorvatské občanské války v letech 1991–1995. In: LENK, Lukáš – SVOBODA, Michal, a kol. *Argonauti za obzorem západu*. Ústí nad Labem: nakl. Vlasty Králové, 2006, s. 205–219.

- TŮMA, Jiří. *Chorvatští Češi na Daruvarsku pohledem cizince*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009.
- TUREK, Ruda. Život našich krajanů, postřehy, dojmy a úvahy. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1982, č. XII, s. 77–97.
- TURK, Tea. *Identita českých komunit v první polovině 20. století*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2012.
- UHEREK, Zdeněk, a kol. *Češi z Kazachstánu a jejich přesídlení do České republiky*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003.
- UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011.
- Usnesení České národní rady z 22. schůze 12. září 1991. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. Praha: Digitální repozitář, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Česká národní rada 1990–1992 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/usneseni/u0231.htm>.
- V Osijeku byla založena nová Česká beseda. In: *Jednota* [online]. Daruvar, 2014. Dostupné z: <http://www.jednota.hr/index.php/cz/jednota-clanci/item/2123-v-osijeku-byla-zalozena-nova-ceska-beseda>.
- VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha: Libri, 2009.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2002.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850–1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- VALCOVÁ, Martina. *Identita českého etnika v Daruvaru v kontextu politiky*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2008.
- VALCOVÁ, Martina. *Konstrukce identity české národnostní menšiny v Daruvaru na pozadí nově vzniklého státu Chorvatsko*. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.
- VALENTA, Josef. Rekonstrukce jeviště Českého domu. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, 2008, č. 26, s. 83–85.
- VELTRUSKI, Monika. *K lexikální zásobě mluvy chorvatských Čechů*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

VELTRUSKI, Monika. *Vývojové tendence v mluvě mladé generace chorvatských Čechů*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2018.

VINTER, Josef. *Česká a chorvatská škola v Končenicích*. Daruvar: Jednota, 2007.

Vladimír Dzuro. In: *Hyde Park Civilizace* [televizní pořad]. Česká televize, 2018. Dostupné též z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/218411058090512/>.

VLACHOVÁ, Klára. Česká národní identita, její vývoj a sociální zázemí. In: ŠUBRT, Jiří – VINOPAL, Jiří, a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013, s. 173–181.

VLHA, Marek. *Mezi starou vlastí a Amerikou: počátky české krajanské komunity v USA 19. století*. Brno: Matice moravská, 2015.

VODVARKA, Anna. Demografška situacija područja općine Daruvar od prvog popisa do 1991. *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, 1993, č. XIV, s. 3–20.

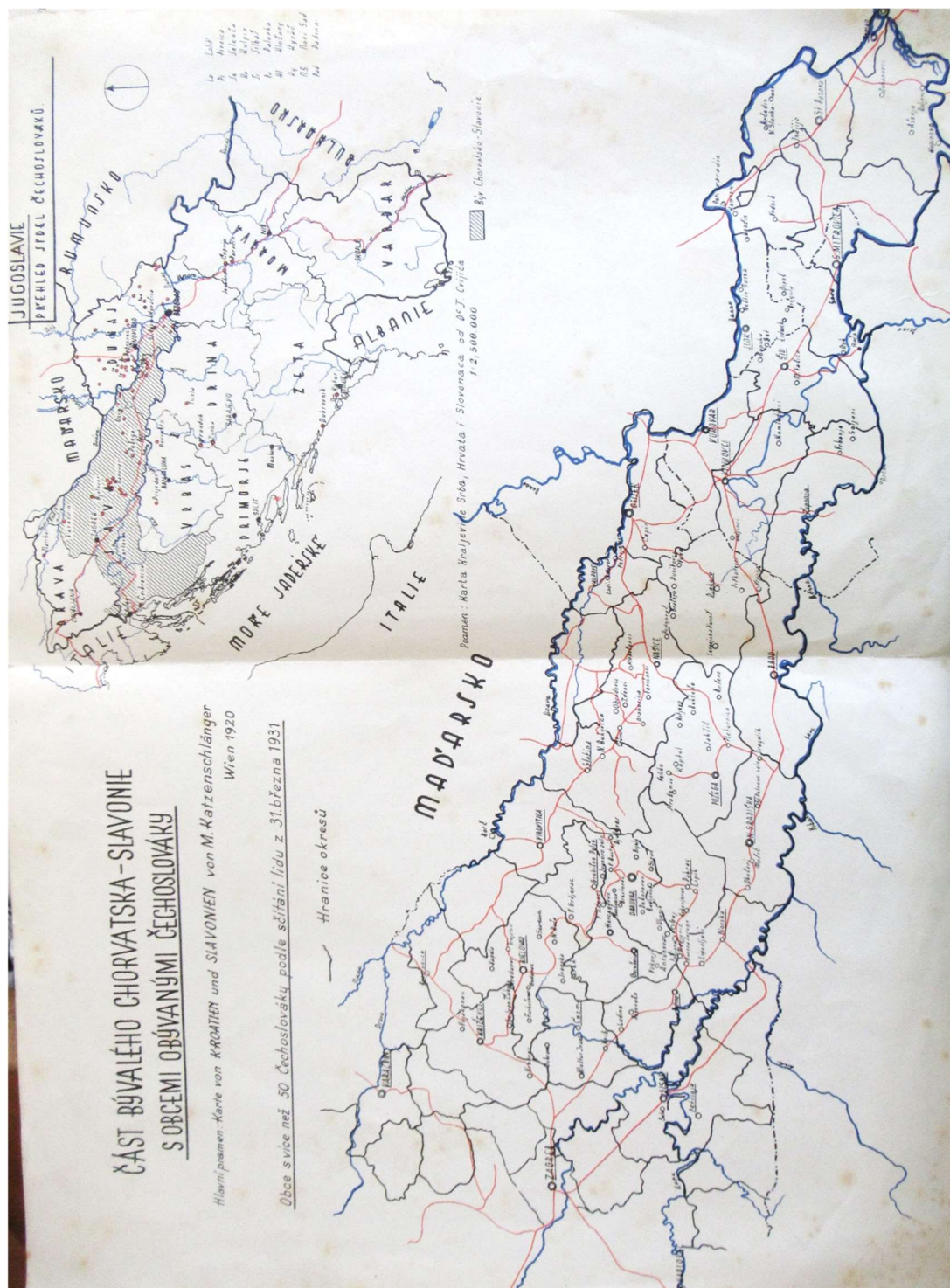
Vzpomínkový večer k 25. výročí odsunu dětí z válečného Daruvarska. In: *Jednota* [online]. Daruvar, 2016 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <http://jednota.hr/index.php/cz/jednota-clanci/item/4339-vzpominkovy-vecer-k-25-vyroci-odsunu-deti-z-valecneho-daruvarska>.

ZAJÍCOVÁ, Lenka. *Český jazyk v Paraguayi: studie o jazykovém kontaktu a zániku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.

Zastupnici nacionalnih manjina. In: *Hrvatski sabor* [online]. Zagreb: Hrvatski sabor, 14. 10. 2016 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: <https://www.sabor.hr/hr/zastupnici/zastupnici-nacionalnih-manjina>.

# PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Mapa českého osídlení ve Slavonii dle sčítání lidu v roce 1931<sup>691</sup>



<sup>691</sup> Uloženo In: *Archiv Svazu Čechů v Republice Chorvatsko* (nekatalogizováno).



**Příloha č. 2:** Přehled základních škol s výukou českého jazyka na území Chorvatska vzniklých do r. 1941 a informace o jejich existenci v současnosti<sup>692</sup>

Osada	Zahájení výuky	Výuka dnes
Bjelovar	1923	model C
Daruvar	1922	model A
Daruvarský Brestov	1926	model A
Dežanovec	1932	model C
Hercegovec	1923	model C
Holubňák	1931	neexistuje
Kaptol	1924	model C
Končenice	1928	model A
Lipovlany	1923	model C
Ludina	1922	neexistuje
Mezurač	1924	model C
Osijek	1921	neexistuje
Prekopakra	1927	model C v Pakraci
Sv. Ivan Žabno	1936	neexistuje
Tominovac	1933	neexistuje
Uljanik	1922	model C
Vel. Zdence	1923	model C
Záhřeb	1923	model C

---

<sup>692</sup> Zpracováno dle: MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994, s. 108–110.